DISPVTATIONES
DE VNIVERSO PARVO MIXTO HOMINE,

VSQVE IN SENIVM CONSERVANDO.

VENTILANTES, ET CONCLVDENTES CAVSAS longitudinis, & breuitatis vitæ; Temperamenta eiusdemque: Cognoscenda per signa, rationes naturales, & Physiognomiam, quoad totum, & singulas partes.

DEFINIENTES INSVPER

QVOMODO POSSIT HOMO DIV VIVERE, ET mortem in secundis causis retardare, Per Cibum, Potum, Somnum, Vigiliam, Exercitationem, Ocium, Venerem, Balneum, Euacuationes, fugiendoque animi passiones, & excedentes Elementorum qualitates.

Opus

F. MICHAELIS ZANARDI BERGOMENSIS EX VRGNANO,
Sacræ Theologiæ Lectoris, Sacri Ord. Præd.

CVM PRIVILEGIO.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
APVD ANTONIVM BOETZERVM, ANNO M. DC. XX.

D. O. M.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ,

Orbisque Cardinali amplissimo. D. D. BENEDICTO IVSTINIANO, inprimis domino suo Colendissimo.

F. MICHAEL ZANARDVS SACRÆ THEOLOGIÆ Lector, Sacri Ordinis Præd. S. P. D.

Am per Commentaria, & Quæstiones Aristot. Logicam, Physicam, Animam, & Metaphysicam per extensum, Libros de Cœlo, & Mundo, de generatione, & corruptione, de Metheorologicis impressionibus, de Physiognom. De admirandis naturæ. De lapidibus, plantis, & animalibus summarie, item & parua naturalia collustraueram, & iam Orbi, & luci exposueram, quando cogitare cœpi me nihil fere fecisse, nisi etiam de ratione conseruandæ diu vitæ hominis (propter quem facta sunt omnia, & sub eius pedibus subiecta) agerem, breuemque, sed multis bonis prægnantem tractatum ederem, quo tamquam certa regula posset valetudo conservari, temperamentum corporis tueri, & virtus omnium sensuum, potentiarumue vsque in senium, à debilitantibus corrumpentibusque defendi. Rem breui tempore fæliciter perfeci, & sub hoc titulo impressioni in commune præsidium tradidi. Disputationes de Vniuerso paruo, mixto, homine, vsq; in senium conseruando. Tunc autem tu Cardin. honoribus amplissime, virtutibus sapientissime, regulis gubernandi recte Prudentissime, Familia nobilissime eue animum meum ad te tanquam ad singularem patronum traxisti, vt sicut me totum tibi dicaui, ita omnia mea sub tua tutissima protectione collocare decreui. Me enim ad id allexit, ac impulit personæ dignitas, ac amplitudo, in tot arduis, strenuisque negotijs, legationibus, ac officijs fama celebris, laudibus, titulis, ac memorijs perpetuis singularis. Accessit perpetua in te obseruantia Reuerendiss. P.

Mag. Fr. Desiderii Scagliæ, in Vrbe Sanctissimæ Inquisitionis Generalis Commissarii, mihi Religione Frater, beneficiis, ac fauoribus pater. Debitum affluit. Nam te annuente Illustris. Abbas, ac Apostolicæ Cameræ clericus Cornelius, D. D. Fedéricus literas cōmendatitias Illus. D. D. Ioanni Cornelio patri suo, Sancti Marci Procuratori, studii Patauini Reformatori, ac Patriæ Patri, in personæ meæ fauorem, & ornamentum transmisit. Eodemq; tuo fauore Illustris. ac Reuerendissimus D. D. Franciscus Iustinianus Taruisii Episcopus vigilantissimus, ac animarum sibi in Christo creditarum Zelantissimus Pastor, me inter primos suos Concionatores posuit. Non me trāsit quanta sint beneficia in Religionem meam à te collata, quanta in eam signa beneuolentiæ, ac protectionis ostenderis, quod si eius filius fuisses, parum ampliora præstare potuisses.

In gratitudinis ergo, & seruitutis meæ argumentū, Illustrissimæ, ac Reuerendissimæ Dominationi tuæ (Card. amplis.) hunc meum libellum, meorum laborum, & vigiliarum in Philosophia finē transmitto, ac sub firmissima tua protectione constituo. Altitudini ergo tuæ mea humilia appendo, luci tui splendoris mea obscura obiicio, infirmaq; mea fortitudini tuæ protectionis committo.

Certe enim, & si munusculum exiguum sit hoc meum, humile, obscurum, & infirmum, tamen scias illud à magno animo proficisci, qui maiora donaret, si maiora haberet.

Neque parum erit in eo contenta seruare, & ita in bonam senectutem vitam ducere. in publicum beneficium, & ornamentum. Nullum enim laborem salubriorem iudicaui, quam vitam tanti Mecenatis, & Heroici viri quibusdam regulis præsidiari, ne sub pondere tot grauissimorum negotiorum in commune damnum caderet. Zelus ergo tuæ incolumitatis, ac diuturnitatis me ab ordinariis studiis deflexit, & vtinam non in cassum. Faueat dator vitæ, ac conseruator eiusdem his meis votis & ita me exaudiat, sicut supplicem pro tua salute, & felicitate vtraque, me semper habebit.

Dat. Venetiis ex Conuentu S. Dominici die 10. Iulij 1619.

LICENTIA

REVEREND. P. MAGISTRI GENERALIS TOTIVS

Ordinis Prædicatorum,

Habes in initio aliarum partium Philosophiæ.

ATTESTATIONES.

Pus cuius titulus est. Disputationes de triplici vniuerso R. P. F. Michaelis Zanardi Sacr. Theolog. Lectoris Ord Præd. Ego Frater Ioannes Petrus Astorius Sacr. Theolog. Magister eiusdem Ordin. diligenter examinaui, & maturo iudicio, magnoque labore concinnatum hoc opus deprehendi, nihilque sanæ fidei, aut moribus salutaribus aduersum continere inueni, sed varia, ardua, & difficilia mira claritate, & breuitate explicare cognoui, nec non scitu digna in apertum prodere in studiosorum vtilitatem, ac iocunditatem reperi, qui propter impressione dignum, ac ab omnibus studiosis legendum, & amplexandum iure merito censui.

Dat. Venetijs, Die 4. Iulij 1619.

Frater Ioannes Petrus Astorius S. Theolog. Magister, qui supra.

NOs F. Raimundus Zanellus S. T. Lector, ac Conuentus S. Dominici Venetiarum Prior, vidimus disputationes de triplici vniuerso R. P. F. Michaelis Zanardi. S. T. Lectoris moralis in supradicto nostro Conuentu, nihilque in eis fidei, vel bonis moribus dissonum reperimus, & ideo eas approbamus, & pro quanto in nobis est facultatem eas imprimendi facimus.

F. Raimundus. qui supra, manu propria.

Attestationibus suprascriptis hærens, idem Opus Typis concessit: Fr. Ioannes Dominicus Vignutius, Ordinis Prædicatorum, Sacr. Theolog. Doctor, & Generalis Inquisitor, &c.

INDEX QVÆSTIONVM VNIVERSI MIXTI.

INDEX ALIQVARVM
RERVM NOTABILIVM
VNIVERSI MIXTI.

Men-

DE
VNIVERSO MIXTO
PARVO HOMINE

F. MICHAELIS ZANARDI BERgomensis, Ordinis Prædicat.

QVÆSTIO I.

Vtrum vita, & mors singulares habeant causas, & in hominibus præcipue.

IDETVR quod non. Primo Nam secundum Arist. de longitudine, & breuitate vitæ caloris naturalis efficacia, & humidi radicalis consistentia, sunt causæ per positionem vitæ, & per priuationem, mortis. At hoc falsum videtur. Nam senes, & morti propinqui magnis humidi [illegible] abundant, & excrementis abundant, [illegible] testantur. Ergo humidum non poterit assignari pro causa diuturnæ vitæ.

Secundo Omne humidum per nutrimentum resarcitur, & per ciborum bonitatem augetur. Ergo si est radix vitæ, poterunt diuites, & commodi, qui sibi de optimis cibis prouidere valent, eos eligendo vitam perennem ducere, quod tamen experientiæ contrariatur, cum cito senescant, & immature sæpe moriantur.

Tertio Calor, qui cum humido ponitur pabulum vitæ, aut est elementaris, aut cælestis. Non elementaris, quia hic est calor ignis qui vrit, & consumit. Non cælestis, quia sic solus homo eo potiretur, quod est falsum. Ergo venit dicendum, nec humidum, nec calidum esse initia vitæ hominis, & eius conseruatiua.

Contrarium est Arist. lib. de longitudine, & breuitate vitæ & in problemat. sect. 14 quæst. 10 vbi docet, calorem esse ministrum vitæ, & humidum pabulum, & nutrimentum caloris, sicut oleum est nutrimentum flaminæ lucernæ.

Pro explicatione huius quæstionis tria facienda erunt Primo enim quibusdam fundamentis veritatem rei hauriemus. Secundo loco conclusionem nostram probabimus. Tertio tandem argumenta diluemus.

Primo ergo notandum venit, quod vita primo generaliter bifariam sumi potest. Primo communiter, prout absolute importat esse cum operatione propria, & vitali, prout etiam Angelos ab omni corporeitate semotos viuere dicimus, & non à viuentibus distingui. Secundo, minus communiter, prout ab Arist. lib. de respiratione sic definitur: Vita est permansio animæ vegetatiuæ cum calore, quia in omni viuente corporeo necesse est reperiri gradum vitæ vegetatiuæ, quia ista primo viuimus, nutrimur, augemur, & generamus nobis simile, vnde quædam viuentia sunt sine sensibus, vt arbores, & quædam naturæ sensitiuæ, sine intellectu, vt bruta, & tamen esse non possunt sine nutrimento, & augmento pro tempore suo, & ideo recte definiuit vitam pro eius initio, & primo gradu scilicet animæ vegetatiuę, sic amplexando omnem viuentem.

Secundo tamen adnotandum venit, quod vita trifariam sumitur. Primo, pro principio vitæ, imo pro vita ipsa, id est, pro anima, quæ viuit, & viuere facit, quo pacto fuit ab Arist. in 2. de Anima definita sic.

Anima est actus corporis Physici, organici, potentia vitam habentis, & dictum, quod viuere, viuentibus est esse. Secundo, pro existẽtia animæ in corpore, eo modo quo solemus dicere corpus viuũ a mortuo differre, quia viuum anima est prædictum, & mortuum ea priuatum. In quo etiam sensu D. Iacobus affirmauit fidem sine charitate esse sicut corpus extinctum sine anima dum dixit: Fides sine operibus mortua est. quia charitas est viuificatio, & anima fidei. Ex hoc enim indicamus corpus viuere, si se moueat, vel mouere possit, quod si non se moueat, censemus illud vita destitutum. Et ita si fides operatur, viuere dicimus, si opera charitatis negligit, eam mortuam tenemus. Tertio, sumitur pro operationibus vitæ, quæ sunt pro anima vegetatiua, nutrire, augere, & generare. Pro anima sensitiua, videre, audire, odorare, gustare, & tangere, & pro anima intellectiua intelligere, velle, & memorari. In præsenti quæstione præcipue vita considerarentur in 2. & 3. sensu, id est, pro existentia animæ in corpore, & prout dat operationes vitales.

Tertio tamen vlterius progrediendum venit, & pensandum, quod quamuis anima humana non dependeat in esse à corpore, cum à Deo creetur, & corpori infundatur, vt illud viuificet, & proportionatis operationibus moueat, tamen in operari necessario vtitur corpore, vt instrumento sibi coniuncto. At in corpore humano duplex est genus operationum. Primum est liberarum, vt sunt intelligere & velle. Secundum est corporalium, vt sunt actiones animæ vegetatiuæ, & sensitiuæ. Respectu primarum anima non dependet à corpore, vt ab organo, quasi sit ei alligata, sic vt separari ab eo sine interitu non possit, est enim immortalis, & sua propria esistentia suffulta, quo iure diximus, & probauimus in 3. de Anima, animam intellectiuam non solum esse, quo viuimus, mouemur, sentimus, & intelligimus, sed etiam esse secundum se, quod est, subsistit, intelligit, & vult. Quare dicimus animam intellectiuam, in quantũ intellectiua est a corpore non pendere, vt ab organo, sed tantum vt ab obiecto, quia pro hoc Statu non intelligit nisi se conuertendo ad fantasmata, vt affirmauit Phil. 3. de Anima. At respectu secundarum operationum anima à corpore dependet, non vt a principio, cum ipsa sit omnium operationum corporalium, primum in corpore principiũ, sed vt a materia, & dispositione, necessario requisita ad viuificandum, & operandum. Non enim introducitur in corpore, nisi prius disposito, nec illud ad operandum mouet, nisi sit debite præparatum. Istæ autem dispositiones sunt in corpore mixto, per contemperamentum primarum qualitatum, quæ sunt caliditas, humiditas, frigiditas, & siccitas, quarum duæ sunt actiuæ, scilicet caliditas, & frigiditas. caliditas ad vitã, frigiditas ad mortẽ inferendam, & aliæ duæ sunt passiuæ, sc. humiditas, in quam agit calor, & siccitas, quã aduehit frigiditas. Cũ igitur calor sit virtus actiua, vitæ conseruatiua, pro quanto agit in humidum, co nutriendo, & deperditũ reparando merito dicimus vitã in calido, & humido esse repositã, & mortẽ in frigido, & sicco esse cõstitutam, vt modo amplius videbimus.

Quarto ergo pensandum venit, magnam esse necessitatem caloris in viuente, adeo vt Heraclitus omnia dixerit ex calore orta fuisse, annuẽdo nullam rem posse sine calore viuere, & alij affirmauerunt à meridie, quæ est pars calida vitam venire, & a Septẽtrione, quæ est frigidus mortem procedere, quo pacto etiam Arist. lib. de iuuent. & senect. cap. 2. dixit mortem esse caloris extinctionem, quia tunc vita concidit, dum calor extinguitur. Ex calore autem vitali, qui primarũ in corde tenet, & ex eo omnia corporis membra per spiritus vitales gubernat, corpus vita viuificat, fulcit, ac præsidiat. A calore ergo spiritus vitales proficiscuntur. Hi autem spiritus vitales nil aliud sunt nisi quædam substantia tenuissima, & in motu velocissima. & vt dixit Galenus de naturalibus facultat. est quid leuissimum, & tenuissimum. Quapropter Plato ista corpuscula, ex puro, & defecato sanguine orta, sæpe spiritus vocauit, quandoq; ignem, & quandoque propriũ calorem, quia caliditatem pro causa tenent, qui enim sint subtilissimi ad modum aeris, obtutumq; nostrum fugiant, & ad instar auræ suauissimæ, à corde proficiscentes, vitam & aptas operationes omnibus corporis membris impertiant, & mouehant, indeque mulceant, pulsent & spirent, merito spiritus vitales nũcupantur.

Distinguunt autem DD spiritum, in insitum, seu ingenitum, seu complantatum, quia generans in generatione hunc vnicuiq; membro prout ei conuenit communicat, iuxta illud dictum Arist. 2. de generat. animalium ca. 3. Inest (ait) in semine omnium, quod facit, vt fæcunda sint semina, quod calor vocatur, idque non ignis non talis aliqua facultas est, sed spiritus, qui in eo cõtinetur. Et in spiritum influentem, quia ab aliquo membro principali in alia influitur. Quapropter hic spiritus triplex erit secundũ Medicos. Primus dicitur vitalis, quia a fonte vitæ, scilicet à corde procedit, & ad omnia alia membra progreditur, iuxta ista verba Galeni lib. de Anatomia viuorũ. Cor habet tres distinctiones, siue folliculos, ad modum quarundam bursarum, in quarum parte suprema recipitur aer, in infima recipitur sanguis, & in media quę fouea appellatur fit aeris, & sanguinis cõmixtio, & spirituum generatio, vnde ille locus in corde dicitur minera spirituum. Hic autem spiritus per arterias diffunditur, & in eis perficitur, & attenuatur, vt dixit idem Galenus lib. 7. de placitis Hippocratis, & Platonis cap. 3.

Secundus dicitur animalis, quia manat à principio animalium operationum, id est, sensitiuarũ operationum, & hic generatur per Galenum 7. de vsu partium, vel 7. de decretis Hippocratis, & Platonis c. 3. in ventriculis cerebri, & in toto cerebro continetur, & ab eo ad omnes sensus transfunditur.

Tertius dicitur naturalis ab hepate deductus, & per venas diffusus, concoctionem singularum corporis partium

partium

partium iuuans. Omnes igitur hi spiritus in quib. vita hominis, operationes vitales, & facultates insident, cum pro causa calorem teneant, merito diximus calorem esse initium vitæ, & nisi alteretur, conseruationis eiusdem, & sanitatis animalis.

Quarto notandum est, quod calori naturali, per spiritus operati humidum adiungimus, vt eius pabulum, & nutrimentum. Humidum autem multiplex est. Primum enim dicimus humidum radicale, seu primogeneum, quia virtute, & actione conseruat vitam viuentis, ne per calorem absumatur, & ad siccitatem mortis nunciam deducatur, & in hoc humidum calor semper habet actionem, sed non eodem modo, quia vsque ad quoddam tempus in ipsum agit, ad augendũ viuentem, & non solum nutriendum, deinde in ipsum operatur ad conseruandum ipsum per alios duos humores, ab hoc radicali, & primogeneo dependentes. Vnde secundum humidum dicitur nutrimentale, tum quia est caloris naturalis pabulum, tum quia nutrit, & pascit viuẽtem, vnde etiam dicitur humidum influẽs. Tertium appellamus aqueum, prout correspondet aquæ, ex qua sicut ex alijs elementis mixtum componitur. At vita in duobus primis humidis collocata est, vt etiam ad longum ostendi supra in secunda parte vniuersi elementaris.

Quinto. Igitur pensandum venit, quod sicut calidum, & humidum ponuntur initia vitæ, & eius cõseruatiua, ita frigiditas, & siccitas constituuntur causæ, & principia mortis. Quare in lib. de vita, & morte mors sic definitur. Mors est separatio animæ a corpore, ob defectum innati caloris, & secundum Galenum lib. 2. de temperam cap. 2. Mors non est nisi extinctio caloris naturalis. Dicitur autem separatio animæ a corpore non secundum situm, vel vbi, quia hæc definitio conuenit omnibus viuentibus, plantis, & brutis, & hominibus, in solis autem hominibus anima subsistẽs alium locum occupat. Intelligitur ergo secundum actum informandi, quia anima, quæ corpus prius informabat, in morte ab informatione cessat, per ipsiusmet corruptionem si est mortalis, & si immortalis, per actualem separationem.

Dicitur quoque ob defectum innati caloris, & hoc ob triplicem causam. Prima est, vt sciamus solum calorem per se ad vitæ præsidium facere, frigus vero nequaquam nisi per accidens, vt docuerunt Galenus 3. de causis Sympt. cap. 3. Auicenna Fen. 1 primi doct. 6 c. 5. Vallesius lib. 5. con. Med. & Phil. cap. 11. & alij multi. Aduersatur enim frigus omnibus vitæ actionibus, si enim nimium crescit, omnem operationem aut lædit, aut ex toto impedit, membra stupefacit, paralysin inducit, proinde sensum, & motum adimit. Per accidens autem ad vitales actiones facere potest, inquantum calorem excedentem attemperat, & modificat. Quare si posset dari moderatus calor, nulla esset frigoris necessitas. Neque verum est famem per sea frigore iuuari, & exciper appulsum atræ bilis frigidę in stomachum, est enim hoc per accidenš, pro quanto vi frigoris partes ventriculi corrugantur, & stringuntur, & sic sequitur appetitio cibi, per cuius ingressum, & impletionem illa corrugatio, & strictio cessat, & sic fames deficit.

Secunda causa est, quia si in animali defecerint omnes calores præter complantatum, & primogeneum, adhuc vita viuet animal, & si non sit aptum ad hanc, vel illam operationem à calore animali proficiscentem, vnde quis poterit brachio, vel alio membro impediti obstrictione, & tamen illa pars non corrumpetur, quia & si sit calore animali priuata, non est tamen calore insito, & naturali omnino destituta.

Tertia est, quia duplex est mors, scilicet violenta, quæ ab extrinseco prouenit, & naturalis, q̃ ab intrinseco procedit. Prima innumeras potest habere causas, at secunda nullam aliam tenet, nisi defectum caloris naturalis, extinctio enim eius mors est, sicut extinctio luminis lucernæ, est extinctio ipsius lucernæ.

Sexto notandum venit, quod quamuis hic calor naturalis sit per totum corpus diffusus, attamen præcipuam sedem in corde collocauit, ex qua totum corpus fouet, viuificat, & cõseruat. Hoc docuit Arist. 3 de partibus anim. c. 7 Galenus lib de formatione fœtus, vbi veluti ignem omnia calefaciẽtem, & veluti arcem vndiq. curã ipsum esse dixerunt. Insuper sanguinis formationem ac coctionem in hepate factam perficit, & eius subtiliorem substãtiam in spiritus vitales resoluit, & per hos quasi per vehiculum in omnes corporis partes transmittit. & sic omnia mẽbra fouet, & seruat.

Cerebrum pro quanto est ei necessarium calefacit, eiusq; magnam frigiditatem remittit, & ad animales operationes promptum, & paratum constituit. Quare merito cor dicitur ab Arist. 2. de gener. animal cap. 4. fons vitæ, quod primo viuit, postremo interit, & illico quod læditur, mortem subito affert.

Quo ad secundum ergo conclusio est. Causæ vitæ sunt calor naturalis, & humidum radicale Mortis vero frigiditas, & siccitas.

Probatur. Illæ dicuntur causæ vitæ, quibus positis vita ponitur, & illis demptis ipsa tollitur, & mors subsequitur. At posito calore naturali agente in humidũ radicale vita ponitur, & calore extincto per frigiditatem, & humido per siccitatem mors sequitur. Ergo in istis dicendum est esse repositam vitam, & collocatam mortem. Maior est nota, & recte procedit de causa ad effectum. Minor probatur experientia ipsa, nam calore naturali posito, cor spiritus vitales gignit, omnem corporis partem nutrit, membra ad suas operationes mouet, & totum compositum conseruat. Fouetur autem calor, ac nutritur humido, cum proprium sit caloris consumare, ac resoluere. Patetque omne corpus abscessu caloris, & humidi, torpere, & examen fieri. Et quoniam conclusio ipsa vsum habet pro teste indubitato, ideo alias probationes omitto.

Ad primum negatur minor. Ad probationem dici-

tur quod triplex est humidum, vt vidimus, scilicet radicale, nutrimentale & aqueum. Duo priora ad vitæ conseruationem faciunt, vltimum ad eius interitum, cum sit excrementitium, ad caloris naturalis suffocationem.

Ad secundum dicendum, quod quamuis humidum nutrimentale plurimum ad vitæ p[illegible] um conferat, tamen per accidens multum obest. Primo, quia si superabundet, calorem non nutrit, sed deprimit, & suffocat, vt videbimus, vnde abundantia ciborum, & eorum [illegible] tudo ad longitudinem [illegible] non facit, sed ad eius [illegible] atem effi[illegible] acitet [illegible] quia [illegible] tam boni [illegible] neant, & [illegible] teneant, vitæ [illegible] & eius [illegible] seum de se bonum, ex a[illegible] mixti[illegible] consti tuit.

Secundo dicitur, quod omne humidum alimentale, naturali computatum deterius est, vnde & si illud a[illegible] restet reficiat, ne deficiat, tamen in virtute, & stabilitate e[illegible] sum in pristinum reddere non valet, vnde [illegible] addita, [illegible] psum suo robore priuat, deco[illegible] & debilitat [illegible], & idem semper degenerat, & tandem deficiente necesse est, quia tanta n[illegible] quanta [illegible] a.

Tertio dicitur, quod restauratiuum sæpe est naturæ [illegible] inimicum, & humido radicali improportionatum, qua de causa tandem [illegible] & necat.

Ad tertium quamuis aliqui hunc calorem cælestem faciant, & alij elementarem esse autument, tamen nos dicimus esse, & cælestem, & elementarem, quia vt dixit Arist. 2. Phys. Sol, & homo generant hominem, scilicet calore cælesti, & seminali. Ergo erit cælestis vt primæ causæ in ordine corporalium, & elementaris, vt proximæ, quia natus est a calore, & eius qualitate temperata in semine, ex quibus dicitur complantatus, naturalis & insitus, vim, & qualitatem ducendo.

Ad id autem, quod obijciebatur, quod non esset elementaris, quia hic vult, dicitur suo elemento scilicet igne, non autem in elementato, & mixto in quo eum a [illegible] qualitatibus elementorum venit ad temperamentum. Ad id, quod dicebatur non esse calorem cælestem, quia sic esset in solo homine, negatur, quia calor cæli est causa vniuersalis, & prima in ordine corporalium, agens, & operans ad generationem, & conseruationem omnium corporum.

DIGRESSIO.

Quoniam diximus cum Arist. cor esse fontem vitæ, & primum principium instrumentale animæ in animali vitaliumque operationum, non erit absre, quasdam difficultates circa ipsum emergentes, quas Doctores expositores Arist. in libris de longitudine & breuitate vitæ, de vita, & morte, & de iuuentute, & senectute adducunt, proponere, examinare, & resoluere, vt non solum sciamus quia est dicendorum, verum etiam propter quid penetremus eorundem.

QVÆSTIO II.

An cor habeat multa singularia.

Videtur quod non. Et primo videtur falsum id, quod de corde asseruit Arist. 5. Metaphys. cap. 1. & de iuuent. & senect. cap. 1. & alijs in locis, scilicet quod cor sit primum mebrum in animali formatum. Huic enim obstare videtur, quod incrementum fœtus est a sanguine. Hic autem in hepate gignitur. Ergo hepar, & non cor erit primum [illegible] in fœtu formatū. Quod [illegible] Hippocrates [illegible] de natura pueri & Galenus [illegible] fœtuum formatione cap. [illegible]

Qui [illegible] hanc difficultatem exacte in secunda p[illegible] examinaui, & tes[illegible] [illegible] fundamenta repet[illegible] sed tantum argumentum dicere duo.

Primum quod sanguinem generari in hepate stat dupliciter. Primo, propria, & independenti virtute hepatis [illegible] cor est fons vitæ, & omnium operatio[illegible] genetate sanguinis [illegible] calore, ex corde in omnia membra prouenientem. Secundo, virtute cordis, sicut [illegible] virtute cerebrum est principium operat[illegible] sensi[illegible], & hoc est verum, sed non concludit propositum, sed oppositum, scilicet cor esse primum formatum in animali.

Secundum est quod duplex est sanguis, scilicet purus, a quo fiunt spiritus vitales, & nondum defecatus, nec [illegible] qui tandem ex calore cordis perficitur, & per omnes partes corporis transmittitur, vt ex eo fiant caro, ossa, nerui & alia omnia, iuxta naturam eorum quibus adiungitur. Primus est a corde, secūdus ab hepate. Quamuis autem primus sit parum in quātitate, est tamen multum in virtute, vnde est veluti radix sanguinis hepatis, & eius semen, vnde est necesse prius formari cor, vt per suos spiritus vitales tribuat hepati generare alium sanguinem.

Secundo. Videtur falsum cor esse principium vitæ, cum plantæ viuant sine corde.

Respondetur in plantis, & si non sit cor sensu prædictum, est tamen in eis quoddam cordi æquiualenter correspondens. Non enim fuit in eis necessarium nec cor, nec hepar, nec cerebrum, nec potentia aliqua sensitiua, quia non ad sentiendum, vel sanguinem conformandum creatæ sunt, sed tantum ad vegetandū. Quare solum eis fuit necessaria nutritiua, vt succo a terra ebibito nutriuentur, augmentatiua, vt per eandem insitum seminis, vel trunco eorum augerentur, & generatiua, vt per se aliam plantam sibi in specie similem producerent.

Tertio. Dubitationem habet assertum Arist. lib. 3 de partibus animalium cap. 4. Galeni lib. [illegible] de Placitis cap. 9. & lib. 1. de locis affectis cap. [illegible] & Auicennæ prima primi doct. 6 ca. 4. 5. facultatē vitalem in corde residere. Nam vbi est facultas vitalis, ibi debet esse naturalis,

& ani-

& animalis, quia illa non sunt independentia, & triplicem principatum in vno homine principe tenentia. At facultas naturalis sanguinis generatiua est in iecore, seu hepate, & animalis in cerebro, vt docuerunt Plato in Thimęo. Galenus lib de Placitis cap 7. & D. Gregor. Nissenus 4 Phil. cap 16. Ergo facultas vitalis non erit in corde.

Respondetur, quod & si Galenus, & Plato posuerint tantum facultatem vitalem in corde, naturalem vero in hepate, & animalem in cerebro, tamen nos cum Arist. omnes has tres facultates in corde collocamus, vt in secunda parte vniuersi elementatis ad longum ostendi. Cor enim principatum tenet in animali, in quo Monarchia Aristocratię cernitur, & non simplex Aristocratia. Aliud est ergo, quod cor nõ sit principium primum instrumentale animę ad omnes operationes animalis, & aliud, quod non sit principium immediatum, & formale omnium eius actionum. Primum tenemus, sed secundum non negamus, vnde volumus per cerebrum operari ad operationes animalis, & per hepar ad operationes naturales.

Sed quarto. Dubitatur. quomodo possit esse verum cor esse fontem vitæ, & esse primum, quod in animali viuit, & vltimum quod occumbit, & quod cor solum viscerum, atque omnino partium corporis, nullum graue vitium, aut noxam patitur, quia læsum illico mortem affert. Vt docuerunt Arist. 2. de generat. animalium cap. 4. & 2. de partibus animalium cap. 4 & lib. 4. cap. 2 Galenus lib 5 de loc. affect. cap. 1. & D. Thomas 3. dist 3. q. 4. art. 1 ad 4 & tamen. Primo, legamus Galenum li 5. de locis affectis c. 1. & Antonium Beneuentum 1 Admir. c 81 85. & 89 referre, inuentam fuisse Ceruã, quæ sagittę aculeũ ex longo tẽpore cordi affixum gerebat. Et secũdo afferat Arist. lib. de morte, & vita, insecta, & testudines aulso corde viuere.

Respondetur, doctrinam Arist vt verissimam acceptantes, exemplum Ceruę non esse credendum, neque pro vna Cerua omnia alia exempla, & experientię esse reiicienda. Experti enim sunt homines illico, quod quisvulnus in corde recepit, expirasse, & in hostiis antiquorum nũquam fuit aliquo vulnere sauciatum, vbi in iecore, cerebro renibus, liene, & pulmone multa sunt deprehensa nocumenta. Potuit ergo sagitta illa inter costas Ceruæ esse, non tamen cor tetigisse. Potest etiam esse, vt qui vulnus in corde suscepit, per aliquod paruum tempus palpitauerit, at hoc erit, quia cum spiritus eius vitales per corpus fusi d ffusi quousque euaporent, motum causant Ad illud de insectis, & testudine dicimus, cum eodem met Arist 4. de partibus animalium, cap. 6. ista animalia esse imperfecta, & ad naturam plantarum potius accedere, vnde secta viuunt Si sectio fiat per transuersum, at non si fiat per longum quia spina eis pro corde correspondet, sicut & medulla plantis. Testudinem vero non habere cor docent multi.

Quinto. Quæritur, cur animalia, quæ pro suorum corporum magnitudine, cor grandius habent, vt Lepores, Cerui, Mures, Hyænę, Asini, Panthere, & Mustelæ timidiora sint, alijs non tam vastum cor portantibus.

Respondetur cum Arist 3 de partibus animalium cap. 4. quod ista animalia frigidiora sunt alijs in caloreque deficientia, calor autem animositatis, & audacię est origo, & fons. Quare sicut paruus ignis in magna domo, paruum calorem excitat, ita debilis istorum calor, paruum sanguinem accendit, ac ad audaciã, & vindictam inuitabit & ideo solum illa animalia quę magno calore sunt prædita, præ ceteris sunt audaciora, & generosiora.

Sexto. Quæritur, Cur hi qui cor pilosum, & pilis obsitum habuerunt, audacissimi fuerunt, vt de Leonida tradit Plutarch nam facto in hostes impetu, & multis telis confossus, ad Xerxem Persarum Imperatorem, Græciam deuastantem peruenit, & ei a capite coronam detraxit, quo tandem extincto, eum cor eius dissectum fuisset, pilosum inuentum est

Respondetur Tales esse naturæ calidissimæ, & ideo fuliginosa recrementa a corde emittere, quæ in pilos concrescunt.

Septimo. Quæritur. An sit verisimile, quod literis tradidit Censorinus lib de natali die Roman. & Plinius lib. 11. Nat. Hist cap 37. ex Ægyptijs, scilicet cor augeri in homine per singulos annos, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere, & deinde tantundem ab eo detrahi, & ideo non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis.

Respondetur, id vanum esse, cum neque ex anatomicis obseruationibus sit deprehensum, nec Philosophica ratione sit deductum, nec canonica Philosophorum auctoritate comprobatum, & aliquos viderem vltra centesimum humanum vixisse.

Octauo. Quæritur quomodo sit verum enunciatum ab Arist 3. de partibus animalium cap. 4. & 2 de hist. animal cap. 17. cor in alijs animalibus in medio pectore esse, at in homine ad sinistram declinare, cum tamen candem vim teneat vitæ in omnibus animalibus retineat & omnium operationum, vnde centrum debeat esse omnium conditio.

Respondetur, quamuis Galenus lib 6 de vsu part ume p. 7 & omnes qui teneant, cor in homine etiam stare in medio Thoracis secundum omnes dimensiones ad æquilibrium, & affirmant ex anatomia constare. Tamen cum Arist sentimus verum esse.

Primo. quia homo inter cetera animalia natura frigidiorem tenet, quare necessarium fuit, vt ei tribueretur inclinatione cordis, quæ calidum non? Et it autem natura partem dextram in homine calidiorem, quia ista est pars leuior ad motum, & ad agendum opera manualia, quæ alijs animalibus non conueniunt.

Secundo Quia pulsatio cordis, quę in sinistram

papillam deprehēditur, hæc testatur. Quod n. vis pulsatiua a corde sit, manifesta eius agitatio, & perpetua [illegible], & arteriæ quæ ab ipso emanant, confirmant, [illegible] Medici [illegible] de infimo dicendum sit, desumitur. Tertio Q[illegible]tus vitales in læuo cordis ventriculo generari secundum Medicos, dicentes quandam partem [illegible] puriorem in [illegible] contectam, per venam [illegible], & quosdam communes aditus, in cor inuehi, ac primum dextero, deinde leuo sinu exceptam, [illegible] & vitalem quandam vim a [illegible] fonte vitæ haurire, & ex hac nancisci nomen, & vocari item spiritus vitalis. Huius vero spiritus pars quædam per arterias per totum corpus diffunditur, & altera per anfractus, & flexuosam (vt dicunt) ambagem sursum viam capit, ac tandem in cerebri ventriculos euadit, & proprietate cerebri magis attenuatur, & quasi aereus spiritus redditur, & recipiēdo temperamentum quoddam animale [illegible] notum, sensum, & ad omnes animalis funct[illegible] administrandas, sic aptus constituitur. Tum vero in particulas diuisus per neruos dispensatur. Ex quo deducitur quod spiritus innati sunt stabiles, & influentes errantes.

Nono Quæritur, quomodo possit dignosci spiritus vitales esse à corde.

Respondetur hoc deprehendi. Primo, ratione, quia cum vita consistat in calido, & humido, calidumque in humidum agat, opus est, vt fons caloris, sit etiam fons vitæ, & consequenter spirituum vitalium, quibus vita conseruatur. Secundo ex anatomia, quia si quis animali mortuo in ventriculis cordis, & cerebri eius introspiciat, eos sine fere vllo humore inueniet, quia efflatur ex morte, vt antea. Tertio, ex eo, quod si arteriæ crasso humore oppleræ fuerint, pulsu, & neruo priuantur, quia illa oppletio impedit expeditam traductionem spirituum.

Decimo. Quæritur, quænam sint signa temperamenti cordis.

Respondetur ex Galeno, quod cordis calidi sunt signa: Magnitudo respirationis, celeritas venæ pulsatilis & frequentia, audacia, solicitudo, & impatientia in negotijs. Et si caliditas excesserit: Erit in ira præceps, furibundus, temerarius, in thorace hispidus, & pectore. Latus in eo. In dando tenax, obstinatus, probus, & luxuriosus.

Signa frigidę complexionis cordis sunt. Pulsus minores, & ita respiratio minor, pectus parum pilosum. Timidus est, & piger.

Siccæ signa sunt. Pulsus asperi, promptus ad iram, ægrè his impacatus.

Humidioris signa sunt, pulsus molles, facilis ad irā, & ad pacem. Timidus, hæbes, & laboribus inhabilis.

Calidi, & sicci cordis signa sunt. Pulsus asperi, magni, celeres, frequentes, & ita respirationes. Pilosissimus erit in pectore, & in hypochondrijs. Promptus ad negotia, furiosus, & impudens. Moribus tyrannicis, furens in ira, implacabilis.

Calidi, & humidi signa. Pronus ad iram, aliquantulum pilosus, expeditus in negotijs, barbatus, pulsus molles, magni, celeres, & frequentes, & ita respiratio.

Frigidi, & humidi signa. Pulsus molles, timidus, iners, tenues pili in pectore. Tardus ad iram ostendendam, sed velox ad eam concipiendam.

QVÆSTIO III.

Vtrum temperamentum, seu complexio sanguinea, sit diuturnioris vitæ.

Videtur quod non Primo. Nam complexio sanguinea calida est super alias, vt communiter tenent naturales. At nimia caliditas absumit humidum radicale, quod est pabulum vitæ, vnde sicut magnum lumen lucernæ, cito oleum eius consumit, ita nimia acrimonia caloris, cito humidum radicale corrodit, & sic vitam tollit.

Secundo. Videmus arbores, quæ sanguine carent, longissimo tempore viuere. Ergo sanguis non erit causa longitudinis vitæ.

Tertio. Bibones se vino ingurgitantes, sanguine abundant, humiditateque, cum vinum calefaciat. & vt humidum humectet, & tamen hi breuioris sunt vitæ. Ergo complexio sanguinea, calida, & humida, non est vitæ longioris.

In contrarium stant Aristot. lib. de longitudine & breuitate vitæ, cap. 5. & Galenus 1. Aphorif com 15. dantes complexioni sanguineæ, quæ calida est, & humida vitam diuturniorem.

Ad claritatem quæstionis. Primo notandum venit hic breuiter, quod in secunda parte Vniuersi Elementaris longius discussimus, scilicet quatuor esse temperamēta. Primum dicitur sanguineum, & hoc stat in temperata caliditate, & humiditate. Secundum dicitur cholericum & biliosum, & hoc est calidum, & siccum, & magis calidum quam sanguineum. Tertium dicitur phlegmaticum, & hoc est humidum, & frigidum. Quartum dicitur melancholicum, quod solet esse frigidum, & siccum. Ista enim quatuor temperamenta, quatuor elementis correspondent. Cholericum igni, qui est calidus, & siccus. Sanguineum aeri, qui est calidus, & humidus. Phlegmaticum, aquę humidę & frigidæ. Melancholicum, terræ siccæ, & frigidæ. Ista autem quatuor temperamenta in suo genere possunt reduci ad temperamentum vniforme, & difforme, quia possunt deficere, & in medio suo stare.

Verum est tamen, quod Galenus lib 1. de temperamentis cap 9. & lib. 2. cap. 1. & Auicenna fen 1 doctrina 3. cap. 1. temperamentum vn[illegible] vocant, illud quod diximus esse ad pondus, seu ad [illegible] æqualitatem, & difforme id appellant, quod ab æqualitate, & maxima temperie decl[illegible], quod dicunt esse simplex, & compositum. Simplex di[illegible] quando in eo, vna tantum qualitas [illegible], & cum quadruplex sit qualitas, sic [illegible] temperamentu-

peramentum difforme simplex. Compositum vero appellantes, in quo duæ qualitates intemperiem faciunt, quod & quadrupliciter fieri potest, & ita dant nouem temperamenta. Vnum vniforme, & æquale, quod solum proprie potest dici temperamentū, quatuor difformia simplicia, & quatuor composita difformia.

Quærimus ergo inter tot temperamenta, an sanguineum præster, super omnia alia, an non.

Secundo ergo notandū venit, quod ea quę faciunt ad rem, ad eius quoq; modum, & accidentia propria facere oportet. Cum igitur visum sit, calidū, & humidum esse principia vitę, & siccitatē, & frigiditatē esse initia mortis, deducendū erit, quod quanto aliquod temperamentū magis accidit ad calidum. & humidū, & recedit à frigido, & sicco, quod tanto amplius ad longitudinem vitę faciet. Diximus autem complexionem sanguineā inter cæteras magis accedere ad calidum, & humidū & recedere à frigido, & sicco, & etiā à calido, & sicco, quale est temperamentum cholerici, & ideo fatendum venit complexionem sanguineam optime esse dispositam ad congruos annos.

Sed tertio notandum est, quod non ob hoc solum quod complexio sanguinea est calida, & humida dicitur esse initium longioris vitæ, sed etiam quia temperatior est in calido, & humido. Ad hoc igitur, vt calidum, & humidum causent longiorem vitam debent ista habere Primum, quod illud humidum non sit aqueum, & excrementitium, quale cernitur in senibus, ac frigidis, sed ad naturam humidi aerei accedat, quod humidum est cum caliditate mixtum, neque multum excrementitium. Patet enim, quod quando calor pascitur humido turbido, & excrementitio, reddit etiam depasta, obscura, liuida, morbida, & imperfecta in suis operationibus.

Secundum est, quod illud humidum non sit multum in quantitate, sed lentum, & magnum in virtute, aereum, non aqueum, quale inest piscibus, & mulieribus, tenax, & solidum, quale est humidum olei, & arborum oleosarum, & resinosarum. Sic enim cito nō fluit, nec subito consumitur à calore naturali.

Tertium est, quod secum nō admittat alienam materiam, nec multa excrementa, sed se seruet purum, quia constat, oleum fæcibus plenum, malum lumen facere, & male lucernam conseruare.

Quartum est, quod calor sit temperatus, qualis calor solet esse sanguinis puri, & non qualis est calor bilis, nam nimius calor cito depascit, & consumit humidum radicale, vnde breuiter extinguit lucernam vitæ, ob defectum humidi radicalis. Cum igitur hæ conditiones in sanguinea complexione magis reperiantur, quam in biliosa, phlegmatica, vel melancholica, merito concludimus hanc temperaturam magis esse aptam, & accommodatam ad diuturnitatem vitæ, cæteris tamen paribus semper, & externis corruptiuis seclusis, in imparitate.

Quarto tamen notandum, quod præter proportionem, temperamentorum, & symmetriam humidi, & calidi, adhuc dantur aliæ causę, quæ faciunt ad longitudinem vitæ, de quibus singulis infra habebo sermonem. Pro nunc sufficiat dicere ad hanc multum facere.

Primo, cœlestes influxus fœlices, & ab infortuniis remoti, syderum fortunatorum, & non infœlicium, beneficorum, & non malignorum, in bono situ & fortitudine constitutorum, quoad Horoscopium præcipue, ex quo vitam nati iudicamus. &c. Necesse est enim (ait Aristot. 1. Meteorot. cap. 2) mundum hunc inferiorem, supernis lationibus esse contiguum, & inferiora per superiora regi, & gubernari.

Secundo. Ad hoc faciunt patriæ bonitas, & aeris salubritas.

Tertio. Ratio victus, & ciborum bonitas, & multa alia, suo loco dicenda.

Conclusio ergo est. Complexio sanguinea aptior est ad diuturnitatem vitæ, alia quaecunque. Probatur primo, auctoritate expressa Arist. & Galeni, vt supra. Et Isidori dicentis, sanguinem à Græco nomine deriuationem sumpsisse, quasi sit sustentatio vitę, quoniam vitam confirmat, sancire enim confirmare est. Et secundum Constantinum Sanguis inter quatuor humores laudabilior est, & naturæ amicabilior, propter eius perfectam concoctionem Et in summa, scriptura etiam ei vitam attribuit; quia in eo posita est Complexio autem sanguinea illa dicitur, in qua sanguis supra alios humores est Secundo. Causa mortis est defectus calidi, & humidi, vnde senes ad mortem properant, quia in eis semper calor naturalis remittitur, & frigiditas, siccitasq. augetur. Ergo causa vitę erit calor cum humido, quod in sanguineis præ aliis reperitur. Tertio Quando qualitates actiuæ, ad temperamentum reductæ, vigent, animal viuit, quando passiuę superant, occumbit Sed caliditas, & humiditas, quę sunt in sanguine, sunt qualitates actiuæ, siccitas, & frigiditas aliarum complexionum passiuæ Ergo, &c.

Ad primum patet, per ea quę diximus Primo, quod complexio sanguinea non est immoderate calida, sed biliosa, & cholerica. Secundo, quod loquimur de natura sanguinea ad temperamentum.

Ad secundum dicimus, cætera non esse paria, quia hic loquimur solum de sanguinem habentibus. Secundo dicitur, quod arbores diutius viuunt propter magnum temperamentum, & solidum humidi, cum calido, est enim eorum humidum tenax, & solidum, & aptum resistere calido, neque eis deficit continuum alimentum, illis à natura per terram subministratum, & solum necessarium, & opportunum, in quo casu libertas ciborum, eis non adimit longitudinem dierum, sicut homini facit.

Ad tertium dicendum, quod bibones, & se variis cibis ingurgitātes cito moriuntur. Primo, quia ex nimio calore aduentitio vini, & ciborū calidorū, calidū

primo.

pri..genenum, & naturale suffocat, ... lentum, & mouetatum de se. Secundo, quia non potest calor naturalis temperatus tantam materiam concoquere, vt de necesse est, vt multa maneant excrementa, & multæ relinquantur cruditates, quę pessimos & letales humores generent. Vnde vt videbimus, vinum ebria, est fomes vitæ, & inordinata eius destructio. Et merito Plato 2. de legibus omnino vetuit adolescentibus, ne vinum biberent vsque ad 22. annum, ne ignis igni addatur, & certe obseruandum esset in locis calidis, & ... complexionibus, vt erant Græci.

QVÆSTIO IV.

An dentur signa temperamentorum in singulis partibus humani corporis.

VIdetur quod non deutur quædam signa, per quæ Medici possint cognoscere hunc, vel illum esse ... ius, vel illius temperamenti, sanguinei, cholerici, &c. Nam totum hæterogeneũ, sicut est dissimilium partium, ita est diuersi temperamenti, siccitatem enim petit in ossibus, humiditatem in cerebro, & caliditatem in corde, &c. Ergo male potest cognosci temperamentum hominis. Est enim totum hæterogeneum.

Secundo. Ad cognoscendum hoc temperamentum, vel vtimur sensu tactus, vel ratione discutiente. Si primum, id est, si per tactum volumus iudicare, iudicabit omnia dura esse sicca, & tamen hoc est falsum, quia etiam glacies est dura, & tamen est humida. Et ita iudicabit mollia esse humida, & tamen errabit, quia caro elixa nimis est mollis, & humida ad extra, & intus sicca. Si secundum, ratio de facili decipitur, quia necessario sensu vtetur, at sensus fallax est. Ergo non possumus scire naturam temperamenti alicuius.

Tertio. Innumerę fere sunt partes in humano corpore, & hæ omnes variæ, imo aliquæ ex præcipuis adinuicem pugnantes, nam qui hepatis caliditate abundant, ... ventriculi deficiunt. Ergo male possumus iudicare temperamentum hominum.

In contrarium tamen sunt omnes Medici, per partes, per ... & per rationem iudicantes de tempe... ... ... corporis ... ... temperamentu de ... apremus.

Se... est ergo ... generaliter, quod pars est ... ... totum ... vnde semper ... ad totum ... vocis in vna ... ... vnde & ... ... tamen in vnũ vnitæ, ... sint membra in ... & quidem secundum ... rium quis ... tamen ... ... temperare & sic ex omnibus vnum temperamentum procreare.

Secundo N... standum venit, quod partes ... corporis ... sunt, & quædam dicuntur membra, & ... partes. Membrum proprie est illud, quod ... & ... ad ... deputatum ... pedes, manus, caput & ... Pars vero est ... integritatem totius corporis ... ... sit solida, vel non, vt sunt ... ... sanguis &c. vel hæterogeneæ ... partes in ... mixtio ... ...

Distinguunt ... Doctores ... ... quia ... instrumenta animæ ad ... operationem, vt manus ad operandum pedes ad ... oculi ad videndum &c. Et ... ... sanguis, & humores. Sed his ... genera ... ... principales, & non principales partes describemus incipiendo a capite.

DE CAPITE

CAput à capiendo dicitur secundum Isidorum, eo quia omnes sensus, & nerui ab eo initium sumũt, & capiunt, & omnia, quæ ad facultatem animalem faciunt, ab eo originem desumunt.

Primo ergo habet caput maximam dignitatẽ vnde inter externa membra summum stat, quasi principatum, & gubernationem totius corporis suscipiens. Est enim sedes sen... ... principium, & origo omnium sensitiuarum operationum, animalis virtutis proprium domicilium, diffundens, & transmittens ad omnia membra inferiora sensum, & motum. Et secundum Galenum 12. de vsu partium, caput habet musculos ipsum mouentes 28. octo in parte anteriori, & 14. in posteriori ex diametro sibi opponuntur al... vero sunt ad partes. Tenet ... septem foramina, septem planetis correspondentia, & sensuum instrumenta.

Secundo. Signum eius bonitatis est, quod non sit paruum, quia vt dicit Galenus 6. de morbis vulg. aphor.3 & in libro artis medicinalis, ... in imaginatiua, & cogitatiua, signat enim defectum ... & virtutis informatiuæ.

Nec debet esse admodum magnum, quia ex superabundantia materiæ ad ... & tarditatem faciet. Optima ergo ... capitis est, vt sit mediocre, & quando in ... vtrinque compressum ... duo ... ... & tamen in vtroque latere ... planum ... parte enim anteriori ... acutum, & eleuatum, & ... ad retinendum ventriculum cerebri in prora capitis, ex qua ... faciente ... eleuatur ... parte posteriori. Propter ... ventriculi in puppi, ex quo procedunt medullæ spondyles, & nerui facientes motum voluntarium ... bonitatem capitis ex collo ... & medio ... & ex capillis de quibus ...

Tertio. Habet caput ... quod sentiat dolorem, & hoc

hoc dupliciter. Primo, ex causa intrinseca, id est, ex passionibus cerebri, vt patet in cephalicis, phreneticis, epilepticis &c. Secundo ex alijs partibus sibi correspondentibus, vt ex humoribus corruptibus stomachi, &c.

DE CEREBRO.

Cerebrum est corpus molle, & magis in parte anteriori, quam in posteriori, quæ cerebellum appellatur. Qualitatibus.

Primo est album, vt facilius omnium rerum similitudines suscipiat.

Secundo habet multum de spiritu, vt multus esset in eo motus, & hoc dupliciter. Primo in se, quia semper mouetur, secundum Galenum 6 de vsu partium cap. 13. motu dilatationis, & constrictionis, quo motu etiam cor semper mouetur, licet aliquo modo differant. Secũdo causaliter, quia regit & mouet omnia membra corporis inferiora, singulis sensum largiens, & motus, vnde eo impedito, omnia in corpore impediuntur, & eo bene disposito, quę sunt in corpore melius disponuntur.

Tertio tenet multum de medulla. Primo, vt temperaret calorem generatum ex motu, & secundo, vt etiam temperaret calorem cordis, vnde est frigidum, & humidum substantialiter, ad hoc vt refrigeret calorem magnum cordis, & humectet siccitatem arteriarum, quæ ex corde procedunt.

Quarto est sine sanguine, vel parum de eo retinet, ne eius calore interficeretur, & sic omne apprehensum rubeum esse videretur.

Quinto caret sensu tactus, sicut & sanguis, & aliæ superfluitates animales. & tamen est principium omnium sensuum.

Sexto est rotundum, vt capacius esset spirituum, & stabilius.

Secundo. quo ad eius compositionem, & structuram dicimus illud esse tribus cellulis distinctum, quia tres habet concauitates, quæ à Physicis ventriculi nominantur. In anteriori ventriculo est imaginatiua. & fantasia, nam forma à sensibus apprehensa in fantasia recolligitur. In media sedet ratio, & cogitatiua, quæ dicitur ratio particularis, quia forma fantasiata ibi iudicatur, & discernitur. In posteriori est memoria, & recordatio, quia per rationem iudicatum, ad memoriam transmittitur. Pars anterior, quæ etiam dicitur prora, est maior alijs, calidior, & liquidior. Maior vt nerui sensibiles ab ea procedant. Mollis, vt nerui sensibiles ad susceptionem sensus facilius disponantur. Calidior, vt ad susceptionem formæ imaginatiuæ aptior redderetur. Liquidior, & humidior, vt neruus sensibilis facilius moueretur.

Pars posterior dicitur puppis, quia ab ea parui nerui procedunt. Est dura, vt nerui motiui, motum facilius patiantur. Est frigida, & sicca, vt in ea melius fiet retentio. Est quieta, quia est cum pauco spiritu, nam ad eam pertinet quies, & status rerum, memorię commendatarum.

Media pars inter proram, & puppim, vbi sedet ratio, est calida, & humida, plus cæteris habens de spiritu, & medulla, vt per multitudinem spirituum possit fortius iudicare, & per abundantiam medullę temperaretur motus animæ, & melius discerneret iam fantasiata.

A cerebro ait Galenus lib. de compagine membrorum sunt voluptates. Dum (ait) per animales quinque sensus corpus fruitur, nouem voluptatibus sibi à cerebro illatis, s. dilectione, odio, tristitia, gaudio, audacia, timore, verecundia, ira, & furore. Nam per quinque sensus supradicta peragit. In amore autem cor concutitur, & ex eius concussione duo spiritus calidi, & sicci prodeunt. Horum vnus, qui tenuior est cerebrum petit, alter qui densior est, per neruos diffunditur, & ad virgam ducitur, & sic erigit eam. At melius secundum Arist. dicendum venit, passiones supradictas, collocatas esse in irascibili, & concupiscibili, & originari, commouerique in corde, & perfici à cerebro per motus animales

Tertio Quoad eius temperamentum dicimus hoc duplex esse. Primum malum, quod dicitur temperamentum abusiue. Secundum bonum, quod est proprie temperamentum.

Malum ergo temperamentum est, si nimis exsiccetur, vel humectetur, tunc enim corpus infrigidatur, spiritus liquefacit, vnde infirmitates accidunt, & amissio intellectus vsus, & tandem mors.

Cerebrum autem bene temperatum secundum Galenum debet habere quatuor conditiones.

Prima, quod sit bene temperatum in quatuor qualitatibus, & si oporteat ipsum magis declinare ad frigiditatem, & humiditatem, quam ad caliditatem, & siccitatem ratione supradicta. Et in homine hoc præcipue necessarium fuit, vnde & natura ei de maiori cerebro prouidit, quia in eo magis cordis calor feruet, & ebullit.

Secunda est quod substãtia cerebri debet esse mollis, clara, & peruia, quia sic facilius species recipiet, & clarius, quod si fuerit densior, & turbidior, difficilior quoque disciplinarum redderetur susceptio, sed firmior retentio, quia durities est cum siccitate, & mollitudo cum fluxibilitate, vnde in duris, & siccis difficilius formæ imprimuntur, sed diutius conseruantur, in mollibus vero promptius scribuntur, vel efformantur, sed cito corrumpuntur. Hinc est, quod solerti, diligentes, mobiles, instabiles, audaces, iracundi, & inflati calidius habent quam par sit cerebrum, & obliuiosi, somnolenti, pigri, multum dormientes, & rudes, multum humidum.

Vnde tertia conditio est, vt non sit alteratum per aliquam qualitatem excedentem, minus suæ naturæ competentem. Si ergo siccitas excedit, causabit vigi-

lantiam, quia hic parum dormiet, firmiter in sua sententia stabit, & magnæ memoriæ erit. Si abundabit humiditas cum caliditate, erit multis superfluitatibus ex cerebro prodeuntibus subiectus. Cerebrum autem expurgatur per palatum, aures, & nares. Si excederent cum caliditate siccitas, hic erit in caluaria, quæ est anterior pars cranei caluus, propter capillorū defectum. Habebit tamen sensus claros, & a superfluitatibus purgatos, quia tale cerebrum paucas superfluitates generat. Erit vigilans, animosus, vaniloquus, & sæpe instabilis. Si excesserit frigiditas, cū siccitate, hic etiā habebit sensus claros, & meatus mundos á superfluis in iuuentute, & sine infirmitate, sed in posteriori ætate de facili debilitatur, & velociter canescit, & canescit, sed caluitium non patitur. Si vero frigiditas excedat cum humiditate, hic qui tale tenet cerebrum, multi, & profundi somni erit, sensus eius sunt ob... & multis superfluitatibus pleni, & si frigiditas intendatur, & humiditas patiatur, incidet in apoplexiam, vel eadem in paralysin, vel in mortem, & huic non erit caluitium.

DE OCVLIS.

Oculi dicuntur quasi occulti secundum Isidorum, quia tegmina ciliorū eos occultant, & quia secretum lumen intus habent. Ita sunt veluti duo luminaria magna cæli, quia lumen accipiunt, & reddunt, sunt instrumenta visus, & du... vt si vnus deficeret, alius suppleret. Sunt animæ ad cognitionem necessarij, quia nulla est scientia per inuentionem acquisita, nisi ministerio oculorū, vnde plus alijs sensibus diligitur, vt dicit Arist. 1 Metaphys.

Primo ergo dico, quod oculi componuntur ex septem tunicis, & tribus humoribus. Tunicæ tres stant à parte anteriori, scilicet retina, secundina, & scirotica, id est, dura. Quatuor sunt a parte anteriori, & exterior, aranea, vuea, cornea, & coniunctiua. Primus humorum dicitur albugineus, secundus Chrystallinus, & tertius Vitreus. Humor autem Chrystallinus est ille, qui est visus instrumentum, & hic est albus, lucidus, clarus, & diaphanus, vt citius in oppositos colores transferretur, & ad species omnes colorum immoraretur. Est in superficie planus, sed rotundus, vt per rotunditatem melius á nociuis se defenderet, & per planitiem, eius velocitas ad moderantiam duceretur. Oritur autem humor chrystallinus per quem fit visio á partibus cerebri superioribus, puris, peruijs, & diaphanis, & inter humorem vitreum, & albugineum collocatur, à vitreo suscipit sanguinem nutrimentalem dealbatum, & depuratum, & ab albugineo eius siccitas temperatur.

Compositio autem oculi sic habetur, & multis à naturalibus explicatur, quæ non sunt hic ponenda.

Primo, oculus redditur laudabilis. Primo, ex figura, vnde prominens, & erectus, significat iudicij, & discretionis perturbationem, & multum profundus, defectum virtutis, & naturæ annuit.

Secundo. Item clausura oculi debet esse mediocriter festina, quia si fuerit multæ apertionis, & paucæ clausuræ, inuerecundia, & stultitia denotatur secundum Aristot.

Tertio, oculus cito mobilis, & multum, admodum calidus est, & mentis instabilitatem demonstrat, & affectionum mutabilitatem. Oculus vero tarde mobilis, multum est frigidus, & pertinaciam annuit affectus, & voluntatis. Vnde oculus moderate mobilis ille est, qui laudatur.

Quarto, oculus niger est multi humoris, & pauci spiritus, bene de die videt, propter luminis, & humoris in organo visus aggregationem, de nocte est debilis, & obtusus, quia lumen est debile, & humor nocturnus est grauioris motus. Oculus autem glaucus, est pauci humoris, & spiritus, vnde de die est debilis, & de nocte fortis, quia materia glaucilitatis de se lucida est, & parua luce coadiuuatur. Oculi autem varij habent mediocrem humorem, & spiritum temperatum, vnde laudabiles sunt.

Quinto, oculi magni secundum Astrologos naturales, sunt Iouiales, maxime si pupilla sit magna, & ideo denotant personam beneficio Iouis esse decoratam. Et si Iupiter in natiuitate fuerit Lunæ coniunctus oculi potius ad albedinem declinabunt, quam ad nigredinem, cum aliquo defectu, & sępe vnus illorum erit altero grādior. Oculi Venerei erunt gratiosi, lucidi, sed aliqualiter rubei, & sunt iusti, scintillant, lucent, & quasi ludunt, & cum gratia se mouent. Oculi captæ denotant Mercurialem, vt suo loco diximus.

Tertio In oculo consideranda est pupilla, sic dicta, quia in ea paruæ imagines videntur, nam paruuli pupilli appellantur. Vel dicitur pupilla, quasi pura, & impolluta, vt puella. Circa se quendam circulum ducit, qui corona nominatur. In pupillo imagines eorum, quæ videntur ab oculo formantur, distinguit figuras, formas, & colores omnium rerum visibilium, & omnia sub angulo comprehendit, quia dum species visibiles recipit, hæ in medio eius vniuntur, tanquam in tono angulariter.

De eo hoc mirabile dicitur, quod per triduum ante mortem non videntur illæ paruæ imagines, quæ in homine sano, vel qui debeat viuere conspiciuntur, vnde cum illæ disparent, vita desperata est.

Physionomi autem multa tradunt de moribus dignoscendis hominum ex oculis.

Primo enim dicunt, quoad quantitatem, quod habens oculos magnos, & liuidos, est inuidus, inuerecundus, piger, & inobediens, vt scribit Arist. ad Alexandrum, & si multum sint grossi, indicium est pigritiæ, & complexionis phlegmaticæ, frigidæ, & humidæ, quæ complexio solet esse tarda, & in operationibus irresoluta. Ita Aristot. de animalibus, & Galenus libro,

libro, Quod animi mores sequuntur temperamentũ corporis. Oppianus addit talem esse timidum, & imbecillem Boues enim, Pisces Melanurus, & Hyperus maiores habent oculos, quam sua natura expostulet. verum est tamen, quod si sint magni, & continui, & rotundi, laudantur, quales oculos dicunt habuisse Homerum, Socratem, Neoptolemum, & Tiberium Cæsarem. Quare Plato hos oculos habentes dicit in Theeteto esse iustos, prudentes, studiosos, & amore plenos.

Oculos habens paruos, est naturæ cholericæ, & adustæ, & ideo ad iram, perfidiam, & tradimenta inclinatum, & secundum multos est auarus, & libidinosus: qui tales habet eminẽtes, humiditate cerebri abundat, quæ organa sensuum exteriorũ obtundit, motum corporis tardat, vias spirituum opilat, & ideo sic eos habens, est stolidus, & stupidus, & ad negotia ineptus.

Oculi ergo medij, nec multum magni, nec admodum parui laude sunt digni, apud Arist. & Galenum. Sunt enim temperatæ naturæ, & animum ad sapientiam, prudentiam, fidelitatem, & honestatem disponunt.

Quibus autem quædam vesiculæ sunt in palpebris superioribus, & inferioribus tumentes, secundum Arist. in Physiognomonicis, Suessanum, & Portam in sua Physionomia sunt somnolenti, vino dediti, & crebro humidi.

Si autem palpebræ sint sanguineę, & crassę, indicabunt secundum Aristot. inuerecundiam Et si inferior palpebra fuerit retracta, ita vt oculum nõ cooperiat, per Albertum annuit talem hanc tenentem sic, ex nimia siccitate esse interiturum, & si sit ex infirmitate, mortem iminere.

Quando pupilla oculi lata est, vt tenent Oues, Boues, & animalia stulta, signum est hominis prauorum morum, quod frequenti experientia testatur Porta se nouisse. Si est parua, vt habent Serpentes Hyenæ, Simiæ, Vulpes, & Testudines, indicat animum malignum, & secundum Portam turpis Veneris amatorem. Si est mediocris, per Albertum sunt amicis affecti, & fortes in suis operationibus Ex Polemone vero, qui impares habent pupillarum orbes, sunt stolidi, & ex Adamantio nefarij, & ex Alberto iniqui. Qui eos seruant æquales, amici sunt iustitiæ. Qui eos circumuoluunt, nepharij. Et si præter inæquales pupillarum rotationes nubes cerulea, viridis, vel discolor eorum fronti insederit, & supra supercilia apparuerit, dicunt Polemon, & Adamantius, hi à Demonijs omni genere nocumentorum læduntur, & irruentes in eorum bona, varijs ærumnis vexant. Et quoniam multa sunt, quæ dicuntur à Physonomistis, quę prolixa sunt, ideo summarie tangam, quæ de ipsis oculis, ac alijs hominis partibus iudicari possunt. Dicamus ergo. Oculi magni, & grossi, pigrum significant. Eminentes, stultum, & stolidum. Concaui, & parui, malignum. Mediocres, & bene formati, naturam bonam. Pupilla nigra, aptum ad speculationes Grandem immorigeratum. Læti, vitam diuturnam, Lucidi & humidi, hilarem, & bene morigeratum. Intus concaui, magnanimum.

Si cito se mouent, timidum. Si semper in motu hinc, inde, Instabilem.

Oculi multum prominentes, Asinum fatuum, docilem ceruicis, inuerecundum, & vociferantem Prominentes tumidi, & foueati, Dolosum. Prominentes sursum, ferocem, vanum, insanum, & ingluuiatem. Prominentes deorsum, immitem, & implacabilem Sanguinei prominentes ebriosum, gulosum, timidum, & instabilem. Prominentes cæsij, incompositum, & iniquum Prominẽtes cum grauedinosis superciliis, certam dementiam Prominẽtes, & sicci, Patricidam, homicidam, puericidam, & veneni propinatorem, facinorosum, sed acute videntem.

Concaui, & parui oculi, dolosum moribus, insidiosum, & inuidũ, quales oculos tradit Porta, tenuit Cęsar Borgia Dux, Valentinus, & magnus Tamerlanes. Concaui, parui, & sicci, id est, caui, Infidelem, sacrilegum, & perfidum Magni, & concaui mitem Concaui, & vt aqua in vase sese mouentes. Prauæ naturæ virum. Concaui intenti, & firmi in quem aspiciunt, Virum moribus probum Concaui intenti, & fluidi, Dolosiorem. Concaui, intensi, & fl ndicum mo litie, Dementem. Neque prominentes, neque caui, Magnanimos vt Leones In longitudinem vultus positi, id est, extensi cum vultu, Callidum, malitiosum, deceptorem, & nequam.

Oculi quoad colorem. Si sunt coloris cæsij albicantes, significant hominem timidum Cæsei Crocei, Siluestrem, & ferum, agrestemque crudelem. & deceptorem secundum Adamantinum. Tales oculos habent noctuæ, & habuit Sylla secundum Plutarchum, & Sfortia secundum Iouium Cęsij cum paruis pupillis, Illiberalem, versipellem, auarum. Cæsij, & sicciores, Iniustum, ferum, & agrestem Cæsij viridantes, Fortem. Cærulei, Seuum, auarum, & dolosum, vt Galba fuit Cærulei, magni. stantes & splendentes, Virum optimis moribus præditum & animosum Si declinent ad cœlestem. vel nigrum colorem, acutum, & fidelem. Tales oculos habuit Homerus, & alij Poetæ insignes apud Portam, imo Minerua, &c, Oculi nigri, Timidum. Valde nigri, Callidum, & dolosum, & timidum, & deceptorem, vt sunt Æthiopes, & Arabes Aquilinus color, id est, aquæ, nõ Aquilæ, qui sunt coloris fusci, & subnigri, vt patet in Ouibus, & Capris, Stolidum, & indocilem. Flaui, animosum, robustum, & magnanimũ, vt fuit Iulius Cæsar, ex Suetonio. Fului, ad nigredinem declinantes, vt sunt in Aquila, Leone, Vulture, Cane, & Ariete, Animosum, acutum, & ingeniosum Caprini secundum aliquos stolidum, & secundum alios optimum virum dicentes, Arist. 1 Animaliũ, dum oculos Caprinos detestatur, de oculis

b 2 ouium

omnium esse locutum. Subrufi oculi, valde iracundū, & iniram præcipitem, & bestialem, & impudentem. Subrufi, & sicci oculi, valde iracundum. Subrufi, & humidi, ebriosum, & vino deditum. Ignei, & canini, Impudentem. Maculosi orbiculi nigri rubricantes circumquaque Hominem omnium detestabiliorem, proditorem, homicidam, infidum, & irreligiosum. Parui, & varij, Seruilem, quæstuarium & adulatorem, & imbecillem. Calculi æquales in oculis fuluis, Agrestem, iracundum iniuriosum, & adulterum. Inæquales in fuluis oculis. Si maiores, seuerum. Si minores, mitem. Calculi sanguinei in nigris oculis, Venenorū ministrum. Pallidi in nigris oculis, Mangonem, & venenorum propinatorem. Calculi cerulei, & flaui æque distantes, circa pupillam ordinate currentes in oculis varij, id est, quando in oculis cæsijs, circa pupillam cerulea grana magnitudine milij, & alia flaua ordinate inter se æque distantia, sicut monile circa pupillam currunt, Ingenium denotant fortium, & dolosum, & secundum Adamantinum, Solertem, & intelligentem, sed mendacem. Calculi ignei, albi, subalbicantes, pallidi, igneis admisti, sanguinei, in nigris oculis, vel circa totā circumferentiam nigredo igni admista, subalbicās non valde ignea, vt eminus nigrum repręsentet, Generosum, prudentē, taciturnū, iustum, bonę indolis, & magnanimū. Calculi pallidi, igneis admisti, & cæsij, & oculi magni ac moti micantes, & aspicientes, vt irati solent, & quasi palpebras referent, & subluceant veluti ignis, vt habent Lupi siluestres, & apri, Crudelem, agrestem, & rapacem. Calculi quadrangulari forma ignei, instar ignis sublucentes, & præter hoc alij pallidi, igneis permisti, & si circuli cęsij, & cærulei pupillam ambiant, pessimum & atrocissimum virum, nulli parcentem, qualis fuit Ezellinus de Romano, & Ioan. Maria Vicecomes.

Oculi tenebricosi, Añuunt impudentiā. Tenebrosi, & aridi oculi, Superbum, & inuidum. Tenebricosi, & parui Dolosum, malorum artificem, mutabilem, & malitiosum. Tenebricosi & caliginosi, Dolosum, perfidum, & intemperatum. Oculi discolorati, vt habent conualescentes. Timidum. Truces, & minaces, vt habuit Mahometes secundus Turcarū Imperator. Crudelem, immanem, armis deditum, ingenio perfidum, asperum, inimicum, atrocem, fœderis violatorem. Fœdi oculi, id est, obscuri, turbati, squalidi, nebulosi, & sublividi, vt tenent carnifices, & sicarij, Semper machinantem neces, insidias, adulteria, sacrilegia, infidelitates, & scelera, vt fecerunt Catilina, & Nero, qui apud Suetonium fœdos habuerunt oculos. Obscuri, humidi, & iustæ magnitudinis, Constantem, disciplinis habilem, ingeniosum, verecundum, timidum, & parcum. Lucidi oculi, & clari, optimos mores. Splendentes ad modum Iaspidis, & aliorum politorum lapidum, vt apparet in capris, Stolidum, & secundum alios Mercurialem, & ingeniosum. Splendentes cum lumine magno, Furem, & stolidum in furto. Splendentes cęsij, & sanguinei Audacem, calidum in negotijs, & impatientem, omnia audentem. Splendentes fului, cum lumine, Pauidum, & ad omne negotium trementem. Splendentes, & nigri, Astutum, meticulosum tamen & malignum. Splendentes nigri, & subridentes; Ad omnes turpitudines paratum. Splendentes, & torue aspiciētes, Animosum, fortem, furiosum, iracundum, in actionibus properum, temerarium, timidum ad dicendum, & nequissimum. Splendentes, & sicci, Prauum, & scelestem. Splendentes, parui, & concaui, Prudentem, sed simulantem, & insidiantem, crudelem. Splendentes quibus funiculus imminet, supercilia aspera, & palpebræ erectæ, Fortem, audacem sine consilio, & secundum Adamantinum fortē, cum consilio. Splendentes, quibus funiculus supereminet, aspera supercilia, & palpebræ erectæ, & aspectus trux, & amarus, Pessimum omnibus. Splendidi oculi ad modum Galli, & Corui, Venereum. Fulgentes, & humidi, ad modum aquæ, bonis moribus pręditum.

Quoad motum vero oculorum Stantes oculi demonstrant humiditatem, & frigiditatem cerebri. Stātes, & humidi, Pauidum. Stantes, & pallidi, Insanum, & stupidum. Stantes cesij, & obscuri, Dolosum, & omnino fugiendum. Stantes & supercilia eleuantes, & superantes, Prauum consilio, ęquum, iniquum, decipere cupientem. Subintuitus oculorum, Amorem latentem, & excrucrantem. Stantes subrubri, ingentes, & intra spectantes, Impudentem, iniustum, cogitantē vana. Stantes, & parui, Auarum. Stantes, parui, prominentes qui frontem, & supercilia contrahunt, Intentum ad negotium. Et si etiam sursum corpus trahunt, Iracundum, & violentum. Stantes, parui, frons, exporrecta, & palpebræ mobiles, Curiosum, disciplinarum amatorem, & addiscendi cupidum.

Oculi se mouentes, sicut turbati, Suspiciosum, & fidei expertem. Se mouentes cum palpebris, Animo impotentem. Se mouentes, cum palpebris immotis, Confidentem, & in arduis audacem. Circum se mouentes, & obscuri, Vesanum, & libidinosum. Se mouentes tarde, segnem, tardum, inertem, & male sensatum. Tarde incipientem, & tarde finientem. Se mouentes mediocriter, Optime temperatum.

Oculi parui, & vibrantes, Dolosum ostendunt. Vibrantes & magni, Stolidum, & libidinosum, Vibrantes, & salientes, Malum. Vibrantes, tanquam salientes, grandes, splendidi, & lucidi, humidius cōtuentes, Admodum spiritosum, & excelsum, magnorum operum magistrum, & ducem. Iracundum tamen, ebriosum, celerem, Epilepsiæ vicinum, & super alios gloriosum, qualis fuit Magnus Alexander Macedo. Vibrantes, circumtumentes oculi, Inamabilem, crudelem, gulosum, cithara, fistulaque, & musica gaudentem. Vibrantes, & turbidi, Infidum, iniustum, & audacissimum.

Oculi clausi, sursum abeuntes, & stantes, Commonstrant, intemperatum, vanum, insanientem, libidinosum, & gulosum. Tales oculos tradunt aliqui habuisse Torquatum Tassum Poetam celeberrimum. Clausi, recti, humidi, iustæ magnitudinis, splendentes, cum leui fronte, Verecundum, Optimi consilij virum, dulcem, amabilem. Claudentes recti, iustæ magnitudinis, cum leui, seu leuigata fronte, & sicci. Temeratium, malignum, & iniustum. Claudentes sese oculi cum fronte aspera, supercilijs obliquis, & palpebris duris, & concretis, Siluestrem animum præferentem, temerarium, laudibus se inflantem, & muneribus se corrumpi permittentem. Claudentes cum palpebris non rectis, nec supercilijs immotis, sed tremeentibus, & quando oculi, & aspectus submouentur, Effœminatum.

Aperti semper, & valde stabiles oculi, vt aliquid meditantis, obscuri, & humidi, Significant acceutatum hominem. Obscuri, humidi, & miris aspectus, Probum hominem. Aperti, sicci, splendentes, puto lumine relucentes, Impudentem, & audacissimum Apertis oculis dormientes, Timidos, vt Lepores. Claudentes, sese, & aperientes, Insidiosum, inconsultum, & deceptorem. Et si fuerint pallidi, & tremeentes, Insanum, & amentem futurum.

Oculi nictantes, id est, sæpe se aperientes, & claudentes, & palpebrizantes, Timidum, & eum qui de recenti coiuit. Et si fuerint sicci, Insidiosum, fraudolentum, & malum ordientem. Et si fuerint distorti, & subpallidi, Fatuum. Non conniuentes, id est, de raro oculos aperientem, & claudentem, Audacem, fortem. Et si grauiter intueantur, Non cogitantem bonum. Sed si placide intueantur, & sint humidi, Curiosum, multa animo spectantem, amori deditum, & facilem. Pallidi vero subrubri, & sicci, non conniuentes, Malitiosum, iniquum, iracundum, vt dæmonem malignum, & stolidum. Tales habuit Christiernus Rex Daciæ. Et si in se circumuoluantur, Magnopere amentem.

Mobiles oculi, annuunt raptorem argumento accipitrum. Mobiles, & acuti visus, Latronem, fraudolentum, & infidelem. Mobiles, & rubei, Animosum, fortem, & potentem. Lusciosi oculi, Seu subcæcutientes, & ad lucernam minus videntes, Luscum in moribus, & suis operibus. Alteram palpebram intra medium, visum stantem congruentem, sursum attollens, placide intuens, Mæchum Palpebras comprimens, & molliter intuens luscus, Mæchum, & deliciantem.

Oculi ridentes, & iubilantes, Dolosum, sua secreta celantem, & malignantem. Tales habuit Æneas Phrygius, & Tammasus Ismaelis Sophi Regis Persarum filius. Hilares, & subaspicientes, In summo virum nequam. Hilares, & cauti, Malum meditantem. Ridibundi, frons, genæ, supercilia, & labia commota, Decipere volentem, Ridibundi, & minaci aspectu intuentes. Iniusta meditantem. Hilares, patuli, & sicci. Insidiosum, & malum. Hilares, & humidi, Vanum, rudē, imprudentem, amore carentem, & intemperatum. Et si palpebræ eius sint remissæ, frons longa, tempora vtrinque producta, Moribus decorum humanū, pium, hospitalem, prudentem optime consulentem, beneuolum, & charitate plenum.

Oculi tristes, tristitiam præseferentes, & humidi, Prudentem, & disciplinarum amatorem. Tristes, & aridi, Malum. Tristes, supercilia compressa, frons demissa, & austera, Fidum, pium, probum, bene consiliantem, & prudentem. Tristes, & aridi, frons aspera, obtusus intentus, palpebræ rectæ, Rusticissimum consilium, ad omne malum paratum, præcipitemque.

Oculi sursum euntes, Indicia sunt stoliditatis, & stupiditatis, sacri morbi, fallacitatis, ingluuiei, & vinolentiæ. Et si tremor aderit, Non longe erit a sacro morbo. Et si pallidi fuerint, Crudum, inhumanum, timidum, inuidentem, & homicidam significant. Et si fuerint subrubri, & magni, Bibacem, & aleatorem, immunda loquentem, canibus se delectantem, intemperatum, & stupidum. Deorsum vero euntes, & supplices, Rusticum, iracundum, & crudelem. Et si vnus sursum, & alter deorsum tendat tremeentes, cum halitu, aspero, & denso, Hunc futurum Epilepticum dixit Adamantius.

Strabi oculi oblique aspicientes, Inuidum denotant, peruersam mente, terribilem. Et si sint retorti ad dexteram, Stultum, & luxuriosum, vt Hircum. Et si ad sinistram Luxuriosum itidem. Si ad nasum introrsum, Gratiosum. Venereum, amicabilem, & amori deditum. Si fuerint Strabi, aridi, & patentes, non tremuli, Verecundum, & iustum. Si vero aridi sint, strabi, patentes, & tremuli, Maleficum, & audacissimum. Hæc quæ de Physionomia oculorum diximus, & aliarum partium dicemus ex Polemone, Adamantio Ioan. Baptista Porta, & Episcopo Iustinopolitano Io. Ingenerio, ac aliis accepimus, & inclinationes ex temperamento annuere intendimus, supra quas omnes sedet libera voluntas, nec astris, nec temperamento corporis subiecta.

DE CILIIS, ET SVPERCILIIS.

Cilia sunt oculorum tegmina a celando oculos sic dicta, secundum Isidorum. Dicuntur etiam palpebræ, quia palpitando mouentur, vt assiduo motu obtusum reficiant.

Officium ipsorum est. Primum celare, & tegere oculos, ne varietate obiectorum mentem distrahant, vel superflue occupent. Secundum est mediocriter intercidendo aerem, ipsum subtiliare, & sic visum serenum custodire, & conseruare. Tertium est ornare oculos, & eos confortare, vnde dicit Arist. lib. 4 de animalibus, animalia palpebris carentia esse debiliis

bilis visus, vt sunt pisces, & lepores. Animal autem quadruplex oculum claudit per palpebram superiorem, & auis per inferiorem, quæ potius vocanda est quoddam coopertorium, & tela, quam palpebra.

Natura ipsarum est in substantia neruosa, & tenuis, propter facilitatem motus, suo enim motu continuo aerem intercidunt, & sic à læsione aeris oculos custodiunt. Sunt vilis, & pilis in extremitatibus septæ vt siquid oculis apertis aliquid contrarij aduenerit, ipsum repellant, & dormiendo ne lædantur, custodiant. Sunt in extremitatibus pili ipsarum mediocriter reflexi, vt palpebræ facilius, & fortius se claudant. Habent determinatum augmentum ipsæ, & eorum pili, qui non crescunt sicut alij, & scissura non indigent.

Supercilia vero sunt super palpebras, quæ etiam cilia dicuntur, & multitudine pilorum sunt vestita. Honestant oculos, nociuum, quod ex superioribus oculis esse potest impediunt.

Ex physiognomia autem ciliorum, & superciliorum ista habemus.

Defluentia cilia, Luxuriosum ostendunt. Inferius arcuata, Natura mendacem, calidum, & stultum Solida, & nigra, Perfectum animum & constantem.

Supercilia vero non explanata, sed veluti curua, Annuunt animum virilem, iracundum, audacem, ambitiosum, æternitatis cupidum, bellatorem ægregium, inuictum, & crudelem, vt fuit Mahumetes secundus Bizantij expugnator Superius inflexa, Acerbum, & austerum, stolidum Iuxta tempora inflexa, Derisorem, simulatorem, & subsanatorem Iuxta nasum diuulsa, ad tempora extensa, Fatuum, vt sunt Sues. Expansa Tristem. In rotundum [illegible], Inuidum. Coniuncta, Tristem, & m[illegible]stum Sed si arcus videatur ad nasum contingere, (dicit Albertus) significabit leuem, subtilem, & studiosum in operibus suis. Coniuncta, & densa, id est, capillorum lo[illegible]gorum & [illegible]ultorum, Ineptum ad loquendum, [illegible] m, & multum tristantem. E[illegible] pilosa, & coniuncta, Impium, furem, deceptorem, homicidam, & semper mala molie[illegible]. A[illegible] & [illegible] frequent[illegible] eleue[illegible]tur, A[illegible] m & [illegible]dum. Gloriosum, & mira[illegible]m [illegible] inclinata de[illegible], ita vt dum alteri loquitur & [illegible] ostendat quasi se velle sub eis latere, V[illegible], mendacem, proditorem, [illegible] pig[illegible] & paruiloquem. Oblonga, Arrogantiam, & inuerecundiam. Longa, & multorum pilorum & [illegible] F[illegible], & meditationem Rara, N[illegible] & remissionem. Rara, magna & [illegible] se undum longitudinem, & breuitatem Facilem ad apprehendendum, & intelligendum.

DE FRONTE.

Frons dicitur quasi foraminibus oculorum decorata. Est sua natura os semi[illegible]culare, nec multum durum, nec multum molle, vt esset temperamentum, ne læderetur viciniitas oculorum. Pelle autem extrinseca induta est ad sui defensionem. Infra eius concauitatem descendunt nerui ad omnia instrumenta sensuum inferiorum.

Dicendum est ergo, quod frons est speculum & sedes verecundiæ, & hominis, turris omnium neruorum, ad sensuum operationes necessariorum, & character Christiani, quia in fronte fit signum Sanctæ Crucis, quod est signum iustitiæ, & salutis, vt dicit D. Gregorius

Quo ad animi mores, & temperamentum corporis per ipsa iudicata tradunt communiter Physiognomi.

Frons magna secundum Aristotel. Galenum, Polemonem, Adamantium, Portam, ac alios est bouina, & ideo denotat ignauiam, segnitiem, & timiditatem, & ingenij obtusitatem, propter materiæ vbertatem, operationi inobedientem. Virtus enim minus restricta debilior redditur. Parua vero multum, significat mobilitatem, & stoliditatem. Lata, id est, à capillorum radicibus vsque ad supercilia protensam, vt habuit Caligula, Stultitiam, & fatuitatem Angusta, vt tenent sues, Imperitiam, inquietudinem, & inquinamentum. Longa, vt fuit Platoni, & Danti, Vigorem, docilitatem, intelligendo per longam frontem ab aure ad aurem distensam. Quadrata, & pro ratione faciei mediocris ad modum frontis Leonis, Annuit magnanimum, fortem, prudentem, ingeniosum, & ad dicendum propensum. Circularis, & rotunda, Iracundum, & pusillanimem. Rotunda, & connexa ad modum Asini, Stupidum, & imprudentem Depressa, Effœminatum Minus plana ad modum canum, Sagacem. Aspera cum fossiculis, & monticulis, Perfid.m, furentem, & mente captum in fine.

Caporata frons quo ad pellem, scilicet crispata, rug[illegible]sa ad modum cornium crispotum captarum, Cogitabundum. Et si semper contractas rugas frontis teneat, Cogitantem multa, & melancholicum, & seuerum Rugosa ad sui medium declinans, Iracundum. Rugosa in altum, Admirantem. Valde explanata, A curis semorum. Erugata, & porrectior Fallacem, quales male dixit Conciliator esse Bononienses, eum multis annis nouerim eos ingenuos, ac magna animi magnanimitate præditos. Talem enim frontem habuit Epicurus, vt Sidonius Apolinaris ad Faustum tradit Lenis, id est, sine rugis Litigiosum. Frons recta, non magna, macra, neque lenis, neque rugosa, Medium virum. Tranquilla, & exporrecta ad modum canum blandientium, Assentatorem, blandum, palam blandientem, & clam detrahentem. Nebulosa frons

frons ad instar frontis Leonis, & Tauri, id est, frons, quæ circa supercilia ad modum numi prominet, Audacem, magnanimum, & iracundum. Obducta, & fetalis, id est, supra oculos cutua, nubilosa, qualem habuerunt Selymus decimus Turcarum Imperator, & Carolus Burgundiæ Dux, Indomitum, bellicosum, & hominum terrorem. Media inter tranquillam, & nebulosam, vt fuit Francisco primo Galliarum Regi, Impauidum semper, in prospera, & aduersa fortuna eiusdem constantiæ, & probitatis. Alta, Pertinacem, & audacem. Austera, & tetrica ad modum lugentium Ferum, & immanem.

DE TEMPORIBVS.

Tempora dicit Isidorus dicuntur illa capitis membra, ad dexteram, sinistramque capitis adiacentia, quæ sua mobilitate continua, quasi interuallis temporum immutantur. Sunt enim ossa vtrimque posita, in lateribus oculorum constituta, quæ aliquantulum sunt mollia, & neruosa, quod fuit necessarium propter motum sensuum, & oculorum perficiendum. Nam spiritus animales per tempora ad instrumenta sensuum mediantibus neruis deferuntur, & spiritus vitalis per quasdam arterias à corde ad cerebrum per tempora demandatur, & ideo semper pulsant, & si læduntur, quia in eis sunt viæ, & colligationes arteriarum, & spirituum animalium, & vitalium, inferunt mortem. Quare percussio, quæ cadit super ossa temporum mortalis est. Humor enim, qui in temporibus est, cito exit propter ossium tenuitatem.

Physiognomi autem de temporibus ista dicunt. Caua tempora, vt fuerunt Caligulæ, Denotant trucem, dolosum. Pilosa, & pilorum rectorum, Luxuriosum. Sed Albertus dixit, Pili densi, & vasti circa tempora, & aures, demonstrant libidinosum, & calidum Sed tenues, & rari iuxta tempora frigidum, & sine viribus hominem.

DE AVRIBVS.

Avris dicitur à vocibus hauriendis, quia est instrumentum auditus, vnde aures dicuntur, quasi audes, vox enim per eorum anfractus repercussa, & ad meringam delata, sonum facit significatiuum, & non.

Est natura sua quædam substantia cartilagenea, continens duo foramina, in petroso osse constituta, in quibus nerui à cerebro descendētes sunt infixi, sensum, & motum auribus deferentes, & vocis immutationem à foraminibus receptam, animæ iudicio portantes. Et ista foramina sunt sicut cocular transuersa, ne frigidus aer, nimis cito intret, & interiores panniculos seu neruos lædat, & ne aliquid nociuum incidat, quod auditus instrumentum impediat.

Necessaria est autem auris. Primò, ad custodiendum auditum sub ipsis latitantem, nam sicut supercilia visum defendunt, ne ab aliquo offendatur, sic & aures auditum ab omni cadente aduerso protegunt. Secundo, quia in ipsis sonus vox, & non vox adunatur, & ad cartilaginem, & meringam vnitius demandatur, & sic melius percipitur. Hinc dixit Arist. instrumentum auditus plenum esse spiritibus naturalibus, quia sicut spiritus facit in venis motum pulsatilem Sic in aure facit virtutem auditiuam.

Debilitatur autem auditus. Primo, ex humiditate, & frigiditate relaxante pellem meringhæ, vnde senes deficiunt auditu. Secundo, ex nimia libidine, secundum Arist propter perturbationem spirituum, qui auditum perficiunt.

Læditur etiam primo, ex apostemate nato in aure, ex quo sanies egreditur. Secundo, ex vermibus foramen auris intrantibus, ab externo. Tertio, ex putridis humoribus intrinsecus nascentibus, vnde oritur intra auriculas prurigo, & titillatio. Quarto, ex superflua carne, atque veruca, quando mali humores in ea adunantur. Quinto, ex indispositione nerui autem ingredientis, nam si in panniculis cerebri ventositas claudatur, id est, in parte nerui auricularis, sentitur motio, sonitus, & tinnitus. Sexto, ex grossis humoribus illic se mouentibus, & tunc sentitur grauitas capitis, cum sonitu, & tinnitu. Septimo, ex contractione (vt diximus) nerui sensibilis, vt in senibus Octauo, ex acuta ægritudine, quia humores cholerici ad cerebrum ascendentes auditum impediunt, vnde necessarium est tunc choleram purgare.

Puer vero naturaliter nascitur surdus, cum natura instrumentum auditus negligit perforare, vel ex defectu virtutis, vel ex indispositione materiæ.

In hominibus vero aures positæ sunt in medio capite, minus mobiles, & secundum dimensionem breuiores, propter excellentiam auditus eius, & ad hoc, vt vndequaque posset sonos percipere. In quadrupedibus vero, vt in Equis, Asinis, Bobus, &c. Sunt in superiori parte corporis collocatæ, cum multo motu, quia cum caput ad terram inclinatum teneant, ex alto percipere voces debebant. Aues vero, & pisces, quamuis non habeant aures patentes, tamen a natura quasdam vias occultas receperunt, per quas sonum, & vocem percipiunt.

Physiognomi vero de auribus ista pronunciant. Magnæ aures, Indicia sunt magnæ fatuitatis, & maximæ stoliditatis Asininæ, imprudentiæ, sed longæ vitæ. Magnæ, & subflaccidæ, Fatuum. Magnæ, & erectæ vltra modum, Stultum admodum, & loquacem. Valde paruæ, vt Simiæ, Latronem, luxuriosum, malignum, & malorum morum. Paruæ, & pro[...]e sicut in canibus ædium custodibus, Fatuum. Longæ, & angustæ, Inuidum, & prauum Rotundæ nim[i]um, Indocilem. Exsculptæ, Docilem. Non exculptæ rotundæ

tundæ valde, Rudem. Decenter magnæ, & quadratæ, Vitilem, & optimorum morum. Rubidæ aures, vt habent pudefacti, Verecundum.

DE NASO.

NAsus secundum Isidorum à naribus dicitur. Nares autem sunt per quas odorifera odoramus, & inter fœtida, & odorifera discernimus.

Secundum suam naturam nasus habet duo foramina, quæ per quandam substantiam cartaliginosam sunt distincta. Vnum horum ad concauitatem palati tendit, alterum superius ad pelliculas cerebri vadit, vt cerebro aerem attrahat, & naribus spiritum animalem deferat, & ad sensum odoratus perficiendum adducat. Primum foramen est necessarium ad eijciendas superfluitates, à cerebro venientes, aliud ad spirandum, attrahendum, & odoratum perficiendum.

Sunt tamen propria instrumenta odoratus duæ caruneulæ, quæ a naribus dependent per modum mammillarum, quæ primo aerem attractum in se recipiũt, & deinde ad interiorem partem cerebri transmittunt. Neruus enim à cerebro veniens, illa duo vbera nasi subintrat, & eis animalem spiritum subministrat. Dicimus ergo nasum esse membrum, & organum officiale, aeris attractiuum, & emissiuum, inter odores discretiuum, grossarum superfluitatum cerebri purgatiuum, spiritui animali administratiuum, & per attractionem aeris pulmonis dilatatiuum, ei constrictiuum. Est faciei magnum ornamentum, & multarum rerum indicium, vt dicemus.

Lædi tus autem nasus, & in suo effectu impeditur secundum Galenum, & alios Primo ex mala cerebri dispositione. Secundo, ex opilatione nerui odorabilis. Tertio, ex fœtidorum humorum, & corruptorum in caruneulis natium repletione. Quarto, ex generatione carnis superfluæ corruptæ in foraminibus nasi, vt in leprosis, quæ læsio etiam vocem offendit, minorando eam. Quinto, ex fluxu nimio humoris, in ventriculis cerebri defluentis, & hoc ex dissolutione caloris, vel ex nimia constrictione frigoris, vt in catharro. Sexto, ex nimia repletione, & acumine sanguinis, ora venarum nasi aperientis, vnde de naribus sanguis fluit. In acutis autem febribus fluxus sanguinis ex naribus, causa est dissolutionis morbi, & mulieribus menstrua non habentibus vtilis est sanguis ex naribus. At quando in acuta febri nares constringuntur, & nasus acuitur, signum est mortale, quoniam ob frigus mortis ista sunt. Dicunt naturales nasum præputio correspondere, nam quibus longus est & crassus, eadem mutonis forma, sic si acutus, vel crassus, vel breuis. Narium vero qualitas testiculis correspondet.

Physiognomi autem de naso ista tradunt.

Magnus nasus, Denotat probum hominem. Valde magnus, Hominem aliena indicantem, & ea reprobantem, sua extollentem. Valde paruus, Instabilem, furem, & tergiuersantem. Rectus, Linguæ intemperatum. Obliquus, seu intortus, Obliquum mente. Ad faciem bene articulatus, & discretus, Probum, fortem, ac prudentem. Ad faciem male discretus, Effœminatum, & rudem. Longus ad os protensus, Probum, & audacem. Crassus, Impudentem. Mediocriter longus, latus, & apertus, Optimum. Incuruus a fronte instar coruorum, Impudentem, furem, rapacem. Aduncus instar aquilæ, Magnanimum, & animo regium. Talem habuerũt Cyrus ex Plutarcho. Magnus Artaxerxes. Demetrius. Neoptolomeus. Scanderbecus, Magnus Sfortia, & alij inuicti animi Heroes. In medio latus declinans ad summitatem, Mendacem, & verbosum. Extremo crassus, scilicet qui habeat extremum nasi crassum, vt Boues, Iniquum, & segnem. A summo crassus, Insensatum.

Extremum nasi acutum, significat si fuerit subtile, Valde iracundum, vt canem. Si sit tenue iracundum etiam.

Extremum nasi graeile ad modum auium, Leuem, & festinum. Nasus rotundus, cum extremo obtuso, ad modum Leonum, Magnanimum. Simus, luxuriosum, ad instar Ceruorum, & Caprorum, vel melius Simiarum. Patulæ nares, & duræ, vt sunt in irato, iracundum, agrestem, & pertinacem. Obstructæ nares, Vesanum. Sursum distantes nares, Misericordem.

DE GENIS

PArtes illæ quæ dicuntur communiter maxillæ dicuntur etiam genæ, & malæ, & sunt compositæ ex neruis, & ossibus, & horum ossa cranio cerebri sunt coniuncta. Et ponuntur sub oculis ad eorum protectionem, & in his magna hominis pulchritudo collocatur.

Ipsæ autem complexionem, & temperamentum hominis ostendunt. Nam multum rubicundæ, cum temperata albedine, & in substantia non nimis crassæ, sed mediocriter carnosæ, indicant calidam, & humidam complexionem. Si vero fuerint albæ multum, sine alicuius rubedinis admixtione, & in substantia, pingues, molles, & fluidæ, temperamentum frigidum, & humidum nimis annuunt. Si vero fuerint, fuscæ, aut citrinæ, & in substantia tenues, & macilentæ, manifestant temperamentum cholericum, siccum, & calidum. Si autem fuerint liuidæ in colore, & in substantia à carnibus depauperatæ, dicito illas demonstrare temperamentum melancholicum, siccum, & frigidum.

Physiognomi vero dicunt carnosas genas significare inertiam, & vinolentiam. Graciles ad modum Simiæ, malignitatem, & vafritiem, & inuidiam. Crassæ ab oculis distantes, Inuidum. Rotundæ, Dolosum. Oblongæ, Nugacem, & vaniloquum. Rubræ, Ebriosum.

sum. Crudelem, & libidinosum. Pilosæ, Stupidum, & ferale m. Contractiones faciei, & genarum in tristi facie, Stultum. In hilari facie, Adulterum, & Cinedum.

Et quoniam cum genis facies ipsa refulget, ideo de physiognomia etiam faciei, agemus.

Dicunt ergo Physio Facie pulcherrimi, Solent qui busdam virtutibus pollere, & quibusdam etiam vitiis coinquinati, vt de Alcibiade, Demetrio, Alexandro Priami filio, Ismaele Sophi, Helena, Faustina, & alijs tradunt historiæ. Proportio autem membrorum faciei quæ dicitur concinnitas, & animum aliorum in se rapit, vt de pluribus tradit Ioan. Baptista Porta de Hum. Physiog. c. 13. Significant virum omni splendore virtutum admirandum Deformes facie. Deformem moribus.

Valde niger color faciei, Denotat, Versutum, timidum, & furem. Valde albus, Timidum, & effœminatum, multique feminis, & luxuriosum. Squallidus, seu fuscus, inter album & rubeum, vt est habitantibus in sexto climate, Fortem, & animosum. Pallidus, Timidum, & amantem. Sublividus, illiuidus, flauus, seu subflauus, Pauidum, & improbum. Si pallidus, Dolosum, & malignum. Si plumbeus, Breuem vitam. Mellinus, Timidum, tardum, epulonem, iracundum, & nugigerulum. Rufus Fraudolentum, perniciosum, ac varijs moribus præditum. Flammeus, Furiosum Rubeus, Acutum, & subtilem. Candi ruber optimum ingenio, & complexione.

DE BARBA ET CAPILLIS capitis, &c.

Barba est viri ornamentum, & maxillarum cooperimentum, & adiutorium quoniam tuetur sua villositate neruos maxillares, ne a nimia aeris frigiditate noceantur.

Est autem barba caloris, & vigoris indicium. Hinc homo barbescit, & non mulier, quia masculi fœminis sunt calidiores, & pueri quamuis sint calidi, & humidi non tamen barbam emittunt, eo quia materia pilorum, quæ est fumus, seu superfluitas fumosa in eis transit in nutrimentum, & augmentum. Illi ergo qui sunt fortis, & calidæ complexionis, bene barbescunt, quæ vero debiles sunt siccæ, & humidæ, raros habent pilos in barba.

Tradit autem Aristot. capillos repræsentare qualitatem vaporis, ex quo generantur.

Quare qui habent capillos capitis, & barbæ crispos, rectos, & inuolutos, sunt subiecti fumositati calidæ, & siccæ. Calor enim illos distendit, & siccitas eos inuoluit & retinendo de terrestri ad partes inferiores du... Contorsatio autem, & inuolutio ipsorum ex inte... ca... te... fecitur, qui siccitatem terre ... Qui vero habent capillos lenes, & molles ... humidi, quia humiditas est illa qua l... fluit.

Capilli etiam capitis iuxta dictum Aristot. sunt ad necessitatem, quia cum cerebrum sit multum humidum opus fuit, vt suas humidas f... per ... aret per ... capillorum multitudinem purgaret. E... nt etiam ad adiumentum contra frigus, & ... eius intemperiem. Adde quod sunt ad ornatum, vnde Ambrosius 6 ... Hexam. dicit. Cesaries reuerenda est in senibus, veneranda in Sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentulis, corrupta in mulieribus, dulcis in pueris. Tolle arboris Comam, tota arbor ingrata est, humani corporis capillos, tota pulchritudo flaccessit.

Tradit autem Arist. libro de coloribus, quod capilli fiunt nigri ex adusta fuligine & nigra Flaui, cum vapor minus teneetur, & superfluum flauæ bilis in eos transit. Albi, cum pituita quæ est frigida, & humida abundat, vnde senes canescunt, quia talis humor in eis abundat

Variantur tamen secundum eundem 5. de animalium generat. cap 3 & Gal. lib. 2 de temperam. pro varietate regionum. Nam qui calidam, & siccam plagam incolunt, vt Æthiopes, & Arabes, siccos, & crispos habent capillos, ac breues. Qui vero humidam, & frigidam regionem habitant, vt Illirij, Germani, Sarmatæ, graciles, rectos, & rossos obtinent. Inter hos medij, Modice nigros, mediocriter crassos, robustos, & venustos eos deserunt.

Docent insuper Medici, quod si cerebrum sit debite temperatum, in puerili ætate faciet capillum exsium. In adolescentia rubescentem, eum declinatione ad nigredinem. At vbi cerebrum fuerit calidius, capillum reddet omnino nigrum.

Caluitium autem vt supra diximus oritur ex inopia humoris calidi, quod & est in causa vt frondes ex arboribus decidant, & pennæ ab auibus recedant.

Circa autem capillos sunt quædam dubia. Primum est. Cur aquæ calidæ capillum faciunt album, & frigidæ nigrum. Respondetur, quia calidæ plus aeris in se colligunt, aer autem pellucens gignit candorem, vt apparet in spuma.

Secundum est. Cur canescimus magis in temporibus, & caluescimus supra frontem in syncipite. Respondetur, quia in anteriori parte capitis cerebrum proeminet, quod solet reddi vltra suum modum siccum, ex quo est caluitium. Iuxta autem tempora abundat humiditas frigida, ex qua procedit canities.

Tertium est. Cur homo inter omnia animalia magis canescit.

Respondetur hoc euenire. Primo, quia alia animalia ab homine sæpe mutant pila, non sic homo Secundo, quia homo diutius durat, quam faciant multa animalia Et tertio, quia capilli eius aptiores sunt ad ostendendam veram canitiem, quam aliorum animalium, vnde illa eorum mutatio coloris pi... non est propric canities, sed aliquid canitiei sim... ie

Quartum est. Qui modo canities ori... ex abundantia

dantia humoris frigidi, & humidi, & tamen abundet in senibus, qui fiunt natura sicci, & frigidi.

Respondetur duplex esse humidum. Primum dicitur naturale, quod stat cum calido, & tale reperitur in iuuenibus. Aliud dicitur excrementitium, & aduentitium, quod stat cum frigido, & pręse fert siccitatem, id est, priuationem prioris humidi, & tale est senum, & fit materia canitiei.

Quintum est. Cur capilli detecti posterius canescant, quam operti.

Respondetur, quod canities est à putredine, flatus autem putredinem prohibet, & operimentum flatum arcet.

Sextum est. Quomodo quidam metu mortis perciti, in vna nocte potuerunt canescere, vt narrat Scaliger exerc. 312. in Card. de quadam sub Francisco Gonzaga Mantuæ Principe. Respondetur canitiem ex defectu caloris procedere, potuit autem esse, vt timor mortis totum calorem præcipuum naturalem ad cor traxerit, & sic caput calore destitutum, senuerit.

Septimum. Cur in equo præ alijs brutis animalibus canities compareat.

Respondetur, cum Aristot. 5. de generat. anim. cap. 5. Equum os quo eius cerebrum continetur, tenuius pro magnitudine, quam bruta alia animalia obtinet, ex quo humor de facili effluit, & per ætatem calor deficit, vnde canities oritur.

Quo ad capillos vero, vt sunt indicia temperaturæ corporis, & consequenter inclinationis hominis dicunt Physiognom. Quod qui capilli recti in capite ostendunt, animum timidum, & secundum Polemonem & Adamantium, Agrestem, & stolidum, sed & malitiosum. Capilli crispi, Timidum, & odiosum, Subditum, lucri cupidum, & asperum. Crispi in extremitatibus tantum, Animosum, vt Leonem. Rari, Dolosum, & malignum, & cum caluitio libidinosum. Densi, & asperi, Ferum. Et secundum Albertum, vltra modum densitas capillorum, & grossities in iuuentute, temporis processu, maniam denunciat. Capilli medij inter raros, & densos, Bonum temperamentum, & bonos mores. Molles, & suaues, Cerebro frigidum, & mansuetum, timidum. Duri, Fortem, & agrestem. Medij inter molles, & duros, Ingeniosum.

Descendentes à fronte, id est. Qui frontis id, quod ante caput est eleuatum habent. Liberales annunciat, & magnanimos.

Hoc autem intellige secundum veriorem opinionem de his, qui versus nasum habent quendam descensum capillorum, ad modum Leonum. Sic enim significant magnanimum, sed iracundum. Capillorum cursus sursum vergens, & vt verbis Alberti vtar. Capilli resupinati, supra mediam frontem cerebrum respicientes. Calidum quidem in nequitiis, sed minus sapientem pronunciant. Et Paulo post Si recta linea, ad quam capillorum generatio terminatur à fronte exaltatur, calidæ complexionis hominem, facile caluescentem, & pauci intellectus, arguit, & hoc in quibusdam expertus sum, quos audiui laqueo se suspendisse ex insania. Si vero vltima linea post sinciput, ad quam capillorum generatio terminatur, descendat versus ceruicem, indicat calidum in nequitia, insipientem in bonis, & libidinosum. Capilli vero nimium depressi, & fronti imminentes, Ferum declarant animum Hæc Albertus Magnus. Capilli crispati apud Sinesium significant Cinædum, vnde ait, adagium est. Nullus coruatus, qui non sit Cinædus. Homo imberbis, & pauci coloris. Pessimus est. Et mulier barbata pessimorum morum, & vt adagium est lapidibus saluranda, nisi sit ob senectutem.

Vltra ea vero, quæ diximus de coloribus capillorum addimus cum Physion. quod nigri capilli indicant timiditatem, & vafritiem. Non valde nigri, sed bruni, Cholericum, & Melancholicum, & violentum secundum Albertum. Nigri, & recti crines, Melancholicum. Nigri, recti, & crassi, Luxuriosum. Non valde nigri, neque duri, Rectum, & iustitiæ amatorem Leuiter sub flaui, Promptum ad scientias, animo subtilem, & pacem diligentem. Valde flaui, & subalbicantes, vt est in Scythis, Ruditatem, malignitatem, & rusticitatem, & efferitatem. Flaui, Magnanimum, ac intrepidum, vt Leonem. Aurei, vel coloris mellis, Bellatorem, & ingeniosum. Flaui, & rubei, Calore iracundiæ exagitatum. Valde rufi, Insipientem, iracundum, & insidiosum, vt Vulpem. Sub rufi, Iracundum. Subrubri, Auarum. Albi, Frigidum complexione.

DE MANDIBVLIS.

Mandibulæ secundum Isidorum a manducando dictæ sunt. Sunt duæ, superior, & inferior, & in his dentes infiguntur. Superior, & inferior diuersis ossibus sunt compositæ, & neruis, ac lacertis varijs connexæ. Sunt quasi duæ molæ continuæ, ad molendum, & conterendum cibum se mouentes. Mandibulæ autem quibusdam particulis, carnosis, & neruosis circundantur, quæ gingiuæ, dicuntur, & hoc propter maiorem radicationem dentium in fundamentis maxillarum. Gingiuæ autem dicuntur à dentibus gignendis, quia in eis dentes gignuntur, & nutriuntur. Gingiuæ autem quandoque ex negligentia corrumpuntur, & quandoq; ex putridis humoribus inficiuntur, & tunc diuersas inferunt molestias, & passiones, vt fœtorem dentium, ipsorum casum, vel relaxationem.

DE LABIIS.

Labia à labendo sunt dicta, & duo sunt, superius proprie labium dicitur, & inferius labrum nuncupatur. Officia istorum. Primum est custodire dentes, nam cum dentes, & eorum nerui sint frigidi, multum læde-

læderentur si essent aeri frigido expositi, & nisi custodia labiorum tuerentur. Secundum est sua mollitudine duritiem dentium temperare. Sunt enim tenuia, & flexibilia, vt aptiora redderentur ad motum, & habiliora ad aerem immitendum, & intercidendum. Frangunt enim eum, & vocem inter dentes refractam distinguunt, & aerem attrahendum ad interiora purgant. Hinc tertium eorum officium est voces formare, quia inter alia necessaria ad formationem vocis perfectæ, sunt duo labia necessaria. Quartum est exprimere etiam passiones animi, vnde dicitur, quod tremor labiorum in Phrenesi, & acutis morbis mortem protendit. Labia autem rubea denotant bonitatem complexionis, & liuida defectum virtutis. Physion. autem sic per ea diuinant. Labia crassa, & grossa, seu magna, Insipientem ostendunt, & hebetem, vt Asinum. Crassa, ita vt superius, supra inferius emineat, Stultum, & insipientem. Et si inferius fuerit superiori maius, Timidum. Labia tenuia in ore magno, ita vt partes superiores superiniectæ sint, seu vt superiora inferioribus superponantur, & iuxta angulos sint laxa, vt in Leone, & Cane molosso, Magnanimum, fortem, & inuincibilem. Exilia labia in paruo ore, timidum, impotentem, & dolosum. Gracilia, dura, & iuxta caninos dentes tumentia, vt in sue, Ignobilem. Labia suprema, & gingiuæ prominentes, vt in canibus, Iniuriosum, maledicum, & mordacem. Labrum superius prominens, Prudentem. Inferius prominens, Crassum in cogitatione, & impudentem, seu melius imprudentem. Tumentia ad incisorios dentes, Cinædum. Tumentia inferiora ad caninos dentes, Veneno plenum. Labia vultum deformantia, Insanum, & stultum. Labia inferiora pendentia, Inertem. Pilosa, Luxuriosum.

DE MENTO.

MEntum dicitur, quasi mandibularum fundamentum, quia mandibulæ à mento oriuntur. Ipsæ sunt duo ossa, in medio iuncta, vbi dentes subtiliores firmantur quadrupli, atque pares. Extremitas horum ossium duas habet furculas. Vna est acuta, cuius acumen quoddam ligamen inserit, & hoc ligamen à latere temporum procēditur, per quod etiam bucca clauditur, & aperitur. Altera vero furcula grossa est, & rotunda, cuius rotūditate mentum fit mobile. Hæc autem est differentia in animalibus, & homine, quod in mento animalium consistit magna eorum fortitudo propter ossis duritiem, & neruorum compaginationem, & propter fortem dentium radicationem, & ideo bruta non permittunt se tangi per mentum, nam mento cōfracto tota eorum ferocitas eneruatur. Hominis vero mentum pertractari amoris, & fidei indicium est.

DE ORE.

OS quasi ciborum ostium appellatur, quia per ipsum cibos immittimus, & sputum foris eijcimus, & sermones mittimus. Quare dicitur etiam animæ custos, ac nuncius, quia per ipsum mentis conceptus exprimimus. Et vt dicit D. Gregorius. Os munitus est septum custodiis, dentibus, & labiis, vt tot intermedijs mens prius discernat, quam proferat, siue dicat, vt prius verbum transeat per limam, quam per linguam.

Officia eius sunt. Primum cibum suscipere, & ad ventriculum demandare. Secundum, aerem ad refrigerandum cor attrahere. Tertium est vocem formare. Quartum est expellere, & proijcere, quia per os mali humores excrementitij à cerebro, & pulmone venientes eijciuntur, & proijciuntur.

Natura vero sua est neruosum, vt saporitas ciborum facilius sentiretur. Durum, ne cibi asperitate læderetur. Concauum autem, & rotundum est interius, vt cibus assumptus hinc inde facilius moueretur, & per dentes sine impedimento spiritus traduceretur.

Infirmatur per pustulas, & vlcera ex corruptis humoribus ad buccam descendentia. Si rubeat, ita quod nigredini accedat, & caleat, doleat, aut ardeat, materia est sanguinea, & cholerica. Si vero multum nigrescat, tanto molestius est, & timidius, ne forsitan ad cancrum deueniatur. In ore autem lactentium vulnera accidunt, propter acumen lactis, vel eius corruptionem.

Physiog. de ore ita dicunt. Magnum os ad modum Leonis, Ostendit vitam bellicosum, & audacem. Paruum, Effæminatum. Paruum & proeminens, Insidiosum. Exertum, siue prominens, Dementem. Stultiloquum. Quibus os protenditur, labiaque sunt præpinguidiora rotunda & extrinsecus inuersa, ad modum porcorum, Sunt immundi, voraces, stulti, & forte fient Epileptici. Os humile, Timiditatis, & mutabilitatis est signum. Os neque exertum, neque depressum, sed medium Laude dignum. Vasta oris dissectio, Stolidi, crudi, & impij hominis notas præbet. Manduconis, & insipientis Polemon dicit. Apertum os, Stultum, & stultitiam designat, & stupiditatem. Cauum os veluti infossum, Inuidentem, intemperatum, & scelestem.

DE DENTIBVS.

DENTES dicuntur, quasi omnia apposita incidentes, & diuidentes. Quantum ad suum numerum sunt 32. 16. in superiori Mandibula, & totidem in inferiori. Horum autem quidam dicuntur incisiui, & hi sunt quatuor, duo superiores, & duo inferiores. A latere sunt quatuor dentes canini, sic dicti, quia ad similitudinem caninorum consistunt, & canes per ipsos ossa rodunt. Hi sunt incisoribus fortiores, ita vt quod priores præcidere non possunt, istis tamquam fortioribus ad confringendum tradunt. Alij sunt molares, & hi sunt viginti. In masculis tamen plures sunt, quam in fœminis.

Sed circa naturam dentium, plura eniunt notanda. Primum est, quod materia dentium est eadem cum materia ossium, per Arist. 2. de generat. animalium ca. 4 quæ materia est magis sicca, & frigida, quam materia neruorum, & cartilaginum.

Incipiunt autem e Mandibulis emergi ordinarie post septem menses, & post septimum annum, qui prius nati erant, decidunt, & alij fortiores in eorum locum subrogantur ad cibum conterendum. Sed verum est de dentibus anterioribus, quia nullum animal mutat maxillares. Semper autem dentes crescunt, secundum Arist. vt supra, quia nisi crescerent, continuo attriti consumerentur.

Secundo. Notandum venit, quod aliqui dentes circa 20. annum gignuntur, scilicet illi, qui genuini vocantur. Omnes enim dentes, vt diximus sunt numero 32. Incisores 8. quatuor supra, & quatuor subtus. Quatuor canini, vtrinque duo. Octo maxillares vtrinque quadrati, asperi, lati, & superiori parte magni, & lati. In summa sexdecim dentes sunt in superiori mandibula, & totidem in inferiori. Canini vna radice nituntur, maxillares binis, ternis, quaternisve, & genuini quandoque etiam in 8. anno nascuntur, vt refert Arist. 2. de histor. animal. cap. 4.

Tertio. Notandum, quod officium dentium commune bestijs, ac hominibus est ad conterendum cibum, quia vt dicitur prima digestio debet fieri in ore. Homini vero dati etiam sunt ad formandas voces, dũ quodam comeatu ictum linguæ suscipiunt. Bestijs vero præcipue ferocibus, vt sunt Apri, Lupi, Canes, & Elephantes ad pugnam inseruiunt, vt docuit Arist. 3. de partibus animalium cap. 1.

Sed circa dentes secundo loco principali accidunt quædam dubia. Primum est. Cur dentes canini, inter primiores, & maxillares sunt constituti.

Respondetur, quia participant in acumine de primoribus & de latitudine cum maxillaribus.

Secundo. Quæritur. Cur Leones, Canes, Lupi, & Vrsi vtrinque habeant multos caninos dentes, & homo tantum binos.

Respondetur, cum Galeno in de vsu part. ca. [illegible] quod homo est animal ciuile qui non indiget caninis dentibus, nisi ad conterendum cibum. Leones vero, &c. sunt animalia fera, quæ in dentibus ponunt virtutem suam, & non in intellectu, vt homo, & ideo armata sunt tot acutis armis.

Tertio. Quæritur. Cur in extrema ætate rariores fiant dentes.

Respondetur euenire. Primo, quia caro collocata in radice consumitur & corrugatur, vnde apparet maior raritas dentium. Secundo, quia in superiori parte sunt la[illegible]res & in [illegible] st[illegible]res. Co[illegible] autem att[illegible] in superiori parte co[illegible]nantur, & ideo [illegible]entur ad rariores.

Quarto. Quæritur. Cur dentes cadant in senectute [illegible] quia humidum calidum [illegible], quod ætatem floridam facit, extenuatur in [illegible]bus, & humidum excrementitium succrescit, & siccitas aduenit, ex quibus relaxatur mandibula, & eius virtus debilitatur, & sic dentes cadunt. Secundo, etiam decidunt excessu frigoris contrahentis neruum, in quo sunt implantati.

Quinto. Quæritur, quæ sint mala dentium.

Respondetur multa. Primum est casus, de quo [illegible]mus modo. Secundum est malum apparens, & manifestum, vt putredo, fœtor, ruptura, perforatio, [illegible], limositas, & similia mala. Tertium est interius, & non apparens, in dentibus dolorem magnum [illegible], qui tamen exterius sani apparent. Triplex [illegible] potest esse causa doloris dentium. Prima prouenit a stomacho, qui multas fumositates ad caput mittit, & tunc in stomacho sentitur indispositio, & ex [illegible] continua est eructatio. Secunda, nascitur a capite, quando ab eo humores descendunt & tunc grauitas, & dolor sentitur in capite, & in facie apparet rubor, ex sanguine, vel cholera [illegible] in dente ad radices dentium. Et si humores acuti recalcitrant in gingiuis, tunc magnos causant dolores, cum perceptione motus, & saltus in eis. Potest autem esse ex vtraque causa, quod quandoque ex pessimis humoribus nascantur vermes canini, vel nigri coloris, qui maximum causant dolorem, quia neruum sensibilem corrodendo penetrant. Mouentur autem ex humoribus in radicibus dentium existentibus, qui si sunt acuti, perforant dentes, & in eis generant fœtores. Tertia causa potest esse naturalis, vt patet in pueris, qui dum priores dentes perdunt, & alij succedunt, male se habent.

Sexto. Quæritur quomodo dentes, qui solidiores sunt carne, tamen magis a frigore offenduntur, quam caro ipsa.

Respondet Arist. in problem. sect. 34. quæst. 2. quod dentes figuntur in [illegible] tenui[illegible], & neruulis, qui [illegible] calid[illegible] fa[illegible] vincuntur a quocun[illegible] frigore, & sic [illegible] dolorem.

Septimo. Ex qua causa procedit stupor dentium.

Respondetur pr[illegible] ex humore nimis frigido, vel acido, vt patet in comestione fructuum acerborum. Si enim ad intra ad eos humor acidus descendat vel ad extra humor frigidus, vel inconcoctus contingat, dormire videntur, quia nerui eorum constringuntur.

Octauo. Quæritur. Cur dentes iuuenum sunt albi fere semper, & cum senes fiunt nigri euadunt.

Respondetur, quod dentes iuuenum fortiores sunt ad resistendum contrarijs, quia calore maiori fortificantur, at dum calor deficit, rugæ eos inficere possunt, & nigredines siccitatem, & frigiditatem denotantes. Equi tamen secundum Arist. hoc habent singulare, quod eorum dentes fiunt albiores, quanto magis senescunt, sed nimis atteruntur.

Nono. Quæritur. Cur nullum cornigerum vtrinque

dentatum ma-

dentatum est, sed omnia saltem primoribus dentibus superioris mandibulæ carent.

Respondetur, quia alimentum, quod in eorum dentibus dispensandum erat, in cornua mutatum est. Cameli tamen, & cornibus, & dentibus primoribus in superiori mandibulo orbati sunt.

Decimo Quæritur. Cur dentes Æthiopum sint albi.

Respondetur, cum Arist. lib. 3 de hist. animalium cap. 9. & in problem. sect. 10. q. 65. & 66. quod nigredo cutis magna, nata ex magno calore, excoctum humorem à dentibus detrahit, quo detracto ille candor remanet, sicut etiam cera albescit, soli exposita.

Vndecimo Quæritur. Cur raritas dentium, breuitatis vitæ sit indicium.

Respondetur cum Aristot. in probl. sect. 10. q 47. quod raritas dentium arguit os capitis esse densum, vtpote in cuius substantiam dentes abierint, ex quo cerebrum inualidum redditur, & minus aptum ad respirationem, & sic facilius putrefieri, cum sit sua natura humidum Nam quæ non mouentur, & exhalant, facile vitium contrahunt, & tabescunt. Secundo, quia raritas dentium arguit imbecillitatem, & paucitatem materiæ, & sic ostendit debilitatem naturę

Duodecimo. Quæritur, quomodo aliqui potuerint nasci dentati. M. enim Curio, qui ob id Dentatus dictus est, & Gn. Papirio Carboni id accidisse narrat Plinius lib. 7. cap. 16. & Solinus cap 3 Imo continuo osse loco dentium tenuit Prusias Rex Bithynorum, & Pyrrhus Epirotarum Rex, apud Fulgosum lib 1.

Respondetur, hoc quidem monstruosum, & insolitum fuisse, & validæ complexionis signum. Vnde de dente cuiusdam magni gigantis dicit S. Pater Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei cap. 9. se Vticæ vidisse vnum ex molaribus istius adeo magnum, vt centum ex nostris facere potuisset, & Vives ibi referr in templo D. Christophori Valentiæ se vidisse vnum ex eius dentibus pugno maiorem. In magno enim corpore, & forti, fortes sunt dentes.

Quoad ea autem, quæ ex Physionomia pronunciari possunt de propensionibus hominum ad virtutes, vel vitia ex dentibus, communi consensu affirmant, Ratos dentes significare, Hominem debilem, & vitæ breuis Si tamen sint rari, scabri, & fortes, longæuam vitam annunciare possunt, vt euenit Augusto habenti tales dentes, qui vixit annos 76 Magni, firmi, & spissi, Ostendunt, Hominem longævitę comedonem, audacem, & fortem Continuati, Virum fortem. Canini, longi, exerti, & firmi, Gulosum, insatiabilem, & malum Longi, acuti, & fortes, & rari, Inuidum, impium, gulosum, audacem, falsum, infidelem, & suspiciosum. Acuti, & recti, Iracundum multum. Mixti, id est, sine ordine dentes quoniam alij stricti, alij lati, quidam rari, & alij spissi, Sagacem, Ingeniosum, audacem, inuidum, facilem ad bonum, & ad malum conuertibilem.

DE LINGVA.

Lingua a cibo lingendo est dicta, vel quia per eam sonus articularis verba ligat, sicut enim plectrum cordæ, sic allidit lingua dentibus, vt dicit Isidorus. Est instrumentum gustus, & locutionis, & componitur ex substantia molli, carne porosa, & spongiosa. Est neruosa propter sensum, & motum. Porosa, vt facilius sapor cibi penetret ad neruum facientem gustum, ad quem veniunt multæ venæ sanguine plenæ, vnde est rubicunda in colore.

Lingua multas patitur infirmitates. Primo enim perdit motum voluntarium ex defectu virtutis motiuæ, ex cerebro veniente, vel ex neruo opilato, per quem virtus transit animalis. Vide Medicos.

In summa dic, quod lingua est substantia carnosa, sanguinea, & porosa, influentiæ spiritus receptiua, in complexione calida, & humida, in dispositione tenuis, & oblonga, anteriori parte similis gladio in cono, in colore rubicunda, in loco concauo, & humido sita, ad motum facillima, vocum informatiua, saporum discretiua, per emissionem saliuæ oris humectatiua, conceptionum animæ interpretatiua, dentibus & labijs, quasi muris circumsepta.

Lingua autem in diuersis habet diuersam figuram. Nam in quibusdam est breuis, & grossa. & hæc causat vocem grauiorem. In habentibus eam magis subtilem est etiam vox subtilior. Item lingua canum est salutifera. Serpentis vero, & rabidi canis venenosa, &c.

Physiog. sic dicunt de lingua Blæsi. Balbi & lingua hæsitantes, Significat, Horribilem, iracundum, fortem, & bellicosum, vt fuerunt Alcibiades, Neoptolemus. Subtilis lingua, Sagacem, ingeniosum, & fallacem. Velox cum repentina verborum corruptione, S[illegible], impetuosum, & iracundum Tarda, Pigrum notat,

DE SALIVÆ PROPRIETATIBVS,

Saliua est humor phlegmaticus, ex naturalibus venis linguæ generatus. Est naturaliter humida, in colore alba, ex continuo motu [illegible], & [illegible] orum spiritualium fit spumosa, in sapore insipida, inter gustum & eius obiectum media, superfluitatum cerebri, & stomachi euacuatiua digestionis præparatiua, vulneris animalis infectiua, hominis ieiuni serpentum interfectiua, per eius [illegible]ationem in phtisicis mortis annunciatiua, & in acutis [illegible] bus, si sit sine vehementi tussi, & cum signis digestionis sanitatis pronunciatiua.

In saliua autem tria generaliter considerantur. Primum est color, quia si eius color fuerit [illegible], significat læsionem cordis, & spirituum. Si [illegible]

[illegible]

ſanguine admixta, & ſanie, deſignat pulmonis alterationem, & rupturam. Secundum eſt odor, vnde ſi fuerit fetida, interiorem ſignificat corruptionem. Tertium eſt ſapor, nam ſi fuerit amara, vel acida, humoris corruptio in ſtomacho, & pulmone, vel in ſubſtantia linguæ ſignat dominationem. Abundare autem in ſputo ſignificat complexionem phlegmaticam, vnde in ſenibus abundant ſputa craſſa, viſcoſa, per abundantiam frigiditatis, & reſolutionem humiditatis ſubſtantialis.

DE VOCE.

VOx eſt quidam ſonus, ab ore animalis prolatus, & naturalibus inſtrumentis formatus. Iſta autem inſtrumenta ſunt: Guttur, palatum, pulmo, lingua, duo labia, & quatuor dentes anteriores, & vnula. Ad formandam ergo vocem primo aer in folliculo pulmonis recipitur, deinde per canales pulmonis, & arterias foras emittitur, vnde ſi fuerint lenes, mundæ, & temperatæ, dulcem, ac temperatam vocem formabũt, & ſi fuerint aſperæ, vel improportionabiliter laxæ, vel ſtrictæ, vel diſtortæ, nimis exilem vel grauem, vel diſſonam vocem cauſabunt. Vnula autem eſt illa, quæ eſt vocis ordinatiua, quoniam pulchram, & fortem reddit vocem, quando ad alia proportionaliter ſe habet. Ipſa enim eſt, quæ aerem introeuntem temperat, & ne nimis impetuoſe exeat, cohibet, & refrenat.

Mutatio vocis, quæ eſt poſt ſecundum ſeptennium denotat motum ad libidinem, cum emiſſione ſpermatis. Et multiplicatio vocum tanarum, non eſt niſi vocare ſe ad coitum, & tunc aues (ait Ariſtot. fortius vociferantur, dum ſe ad coitum, & amorem inuitant Omne autem animal carẽs pulmone, caret voce, & ſi caret lingua, caret loquela. In auibus autẽ maſculus eſt qui dat vocẽ, & non fœmina. In animalibus & mares, & fœmina, ſed vox fœminę ſubtilior eſt, quã maſculi pręterquam in Vacca. Et dum Equi incipiunt coire, tunc maiorem edunt vocem, & ita fœminæ, ſed iſtæ clatiorem eam formant. Vox alteratur ſecundum ætates pro quanto etiam arteriæ, & alia neceſſaria laxantur, vnde voces ſenum, ſunt grauiores, & obſcuriores, quam iuuenum.

Vox acuta denotat debilitatem virtutis, vt patet in fœminis, & caſtratis Perdulces voces, harmoniæ, & cantilenę infirmos, maniacos, & phreneticos poſſunt ad ſenſum mentis, & ſanitatem corporis reuocare

At ſecundum Phyſiognomos, Vox grauis, qualem habent, Leo, Taurus, Moloſſus canis, & Gallus, Significant magnanimum, ſtabilem, & fortem. Grauis vero, & intenſa, ſæua, & magna, Fortem, impatientem, & audacem Grauis, & magna, Conuiciatorem, & indiſcretum ad modum Aſini. Grauis, magna, & perplexa, Iracundum. Morigeratum tamen, & æquitatis amatorem. Grauis, & mollis, id eſt, grauiter & molliter loqui, Annuit probos mores, & manſuetos. Grauis, id eſt, groſſa, & ſonora, Fortem, & eloquentem. Vox groſſa in principio, ſed in fine acuta, Querulum, & indigabundum, iracundum, & triſtem. Grauis, concaua, & flexibilis, Generoſum, magnanimũ, & iuſtum. Vox acuta ſignificat timiditatem fœmininam. Acuta, & tenuis, id eſt, mollis, Timidum animum. Acuta, & intenſa, Indignantis, & iracundi eſt. Acuta cum clangore, Stultum, vanum, & ſublimia cogitantem oſtendit, & ſecundum Conciliatorem. Qui in vocem prorumpunt aniculatẽ, Venerei ſunt, & inanes. Acuta, mollis, & rupta, Cinædum. Acuta, & clamoſa, Stupidum, & morbo comitiali ferẽdu. Ad balatum vergens, vox depraeuata, Stolidum. Media inter grauem, & acutam, Sapientem, prouidum, veracem, & iuſtum. Media inter intenſam, & remiſſa, Temperatum in complexione, & motibus. Aſpera, Luxurioſum ad modum Hirci, animalia enim tempore coitus rauceſcũt. Clara, Agreſtem, & atrocem in hoſtes, Blanda, Iucundum, blandum, & motibus decoratum. Submiſſa, Simulatorem. Debilis, & flexibilis, Lucri cupidum, triſtem, & ſuſpicioſum Gracilis, vt fuit Ariſt. & Platoni, ex auctoritate Timothei Athenienſis lib. de Vitijs, Pacatum, & modeſtum animum denotat. Tremula, Trepidũ, timidum, & metuentem.

Ex loquela etiam magnum argumentum ſumitur cognoſcẽdi temperamentum corporis, & mentis. Dicunt ergo, quod loquela ſtabilis, grauis vox, & motus tardus, Denotat magnanimum, Contenta, & feſtina loquela, Puſillanimem, & feſtinantem Si vero fuerit in verbis velox, & in ſono gracilis vocis, Improbum, ſtolidum, importunum, & mendacem, conſilij inexpertem. Remiſſa, & grauis in loquendo, Animum paratum Tarda, Verecundũ Vehemens, Amarum. Breuis, panidum, Grauis, & debilis, ſtolidũ, iniurioſum, & guloſum. Acuta, & ſqualida, Varium. Acuta, & debilis, Inuidum, & timidum. E naribus loqui, Mendacem, improbum, Malignum, inuidum, & de aliorum malis gaudentem. Vox vehementius ſtrepens, velut ſonus indecenter permixtus, Signum eſt violenti, iniuſti, & odientis. Difficilis loquela, Improbum, annuit, & inſipientem. Placida, & collecta, id eſt, qui loquuntur placide, & collecto ſermone, Modeſtum.

DE GVTTVRE.

GVttur eſt prior pars colli, & extremitas canalium pulmonis. Aerem attrahit, & emittit, cibos interius traijcit, & vocem facit. Eius ſubſtantia eſt cartilaginoſa, & dura, vt cum ventus exit, vox ſonora ac amoror ſit, nam raucitas vocis, fit ex humiditate canalis pulmonis. Vnula autem data eſt pro obſtaculo, quia guttur patitur ab humoribus a capite deſcendentibus, ex quibus generatur tuſſis, & raucitas vocis, &

a

ex attractione corrupti, & sicci aeris, & aliquando ab iniectu pulueris: ideo pro impedimento stat eis vuula, ne aliquid supra dictorum valeat pulmonem subintrare. Guttur autem patitur per læsionem extrinsecam, si ei inferatur. Secundo per incautam cibi, vel potus sumptionem, quia si cibus intrauerit meatum, per quem aer contrahitur, via spiritus de facili intercluditur, & animal suffocatur. Tertio per humorem fluxum, & rheumatizationem. Contingit enim humores a capite ad canales gutturis confluere, ibidem aposthema facere, quod si materia cholerica fuerit, & furiosa, cito animal suffocat, quia coangustat fistularum. Si autem materia fuerit sanguinea, infirmus apparet plenus in corpore, rubeus in facie, venæ sunt plenæ, pulsus plenus, tumor calidus, & dulcis. Si autem fuerit ex cholera rubea, dolor est fortis, angustia nimia, calor cum siti maxima, & vigilia, & amaritudo est in gustu. Si autem fit ex phlegmate, non tantum dolet, sed lingua tumet, & mollescit. Si fit ex salso phlegmate, omnia salsa reddit in guttute, & vox efficitur sicut paruulorum catulorum, quia ex siccitate salsi phlegmatis, trachea arteria coarctatur. Et si materia mala tota recolligatur in pellicula, quæ diuidit viam aeris, a via per quam transit cibus, vno die interficit. Non enim potest homo per vigesimam partem horæ vnius a respiratione, & noui aeris attractione viuere.

Secundum Physiognomos guttur asperum denotat leuitatem, prolificationem, linguæ proteruitatem, & loquacitatem. Nodus gutturis prominens, Sapientē hominem notat. Et si nodus intus extiterit solidus sub guttute, Difficilem, molestum, & bibacem. Si vero prominebit gulæ nodus, Vanam mentem, sublimia meditantem, bibacem, quærulum, molestum, & male suspicantem. Singularis nodus velut vertex extra apparens, Tristem in se, & erga alios suspiciosum.

DE COLLO.

COllum dicitur, eo quod sit rigidum, & rotundum, caput baiulans, & sustentans, cuius pars anterior gula, & posterior ceruix vocatur, secundum Isidorum. Ceruix autem est illa pars per quam ad medullam spinæ cerebrum dirigitur, vnde ceruix est, quasi via cerebri. Collum est osseum, vt fortius sit ad caput sustentandum, neruosum autem ad motum voluntarium faciendum, & ad deferendum sensum ad partes inferiores. In quadrupedibus spissi corporis, & crurum mediocrium, vt sunt Boues, Bubali, Vrsi, & Lupi, collum curuum est, & grossum, & in collo istorum est plurima fortitudo, & ideo Boues per colla iugorum solent vinculis alligari. Animalia autem longi cruris, & grossioris corporis, vt Equi, Cameli, Cerui, & huiusmodi, habent etiam collum longum. Item dicit Arist. quod aues habentes curuum rostrum, habent etiam curuum collum, vt patet in Accipitribus, Aquilis, & Nisis. Quæ vero rostrum longum, & rectum, habent etiam collum longum, quia accipiunt cibum de profundo, vt apparet in gruibus, ardeis, anseribus, & similibus. Et omnes aues pedum longorum tenent collum grossum, & spissum, & collo extenso volant, & omne animal lōgi cruris, est etiam longi colli, & si curti cruris, curti colli. Omne animal habens collum, habet etiam pulmonem.

Physiog. de collo sic dicunt. Collum crassum, non pingue, sed magnum magnitudine ossium, & neruorum, Denotat virum fortem. Crassum, & carnosum, & plenum ad modum Tauri, Iracundum, ictabundū, contumacem, animosum. Pingue ad modum porci, Stolidum, & magnum comestorem, iracundum, indisciplinabilem. Gracile ad modum fœminæ, Imbecillem. Gracile, & longum ad modum Struthionis, Timidum, garrulum, & stolidum: Noui tamen multos tales subtilis ingenij. Medium inter longum, & crassum collum, non valde carnosum, ad modū Leonum, qui habent collum oblongum, crassum, & moderatum, Magnanimum, & inuitum. Breue, Calidum, detractorem, astutum, & dolosum. Neruis intensum collum, Prauū, fatuum, sensu deficientē. Vacuum, & imbecille, Versipellem, Malignū, & astutum. Mutilum Verbis audacem, factis pauidum. Durum, Rudē, & indocilem. Molle, Ignarum. Asperum, & pingue, Pauidum. Qui magna vasa circa collum cōplexa habent, & manifesta, Rudes sunt. Firmum, & immobile collū, Ignarum, pertinacem, & rudem significat. Rigidum vero tanquam defixum, Indoctum, insolentem, & superbum. Collum valde fractum, Cinędum, & effœminatum. Sursum erectum, Insipientem, stultum, indocilem, & contumacem. Ante inclinatum, Curiosum, parcum, peruersum, mollem, nō rectum animum habentem. Collum inclinatum ad dexterā, Pudentem, & studiosum. Ad sinistram inclinatum, Adulterum, & nullius pudicitiæ. Collum in neutram partem inclinatum, Læsi animi signum est. Collum sanguineis venis refertum, ita & tempora, Multum iracundum.

DE HVMERIS.

HVmeri dicti sunt quasi armi, quia pecudes armos, & nos pro armis humeros habemus. Horum officia sunt. Primum est esse in cōcatenationem, brachiorum, costarum, pectoris, & vitalium ossium. Secundum ad ossium, & spondylium colli supportationem. Tertium ad diuersum ponderum sustentationem, quia ratione suæ ossositatis, & neruositatis, maximā habent fortitudinem, & vigorem.

Patiuntur læsionem: Primo ab extrinseco, Propter onera ipsos grauantia. Secundo, ex fluxu humorum ab intrinseco, concurrentium ad iuncturas in neruis humerorum. Tertio, ex repletione malorum humorum, & superfluorum, facta in iuncturis humerorū.

Humeris adiungendæ veniunt claniculę, quæ sunt ossa, quæ humeros pectori adiungunt, & claudunt, & ob

& ... d claues dictę sunt. Quibus ergo clauiculę male solutę sunt, Insensibiles sunt. Apertæ claues, Effœminatum hominem ostendunt. Claues bene solutę, hominem prudentem, & virtute insignem ostendunt.

Humeris adiungimus ceruicem, quæ est pars vbi caput flectitur. Crassa ergo supra collum, Ignarum facit eum in ... tia. Aspera, & ... atularum vertebra supereminens, A... moribus denotat. Ceruix, & collum rotundum, I ... uum Ceruix pilosa, Liberales, vt Leones.

DE BRACHIIS.

Brachia à fortitudine sunt dicta Barim enim Grçce, idem sonat Latine. quod forte, vt dicit Isidorus In brachiis enim est maxima hominis fortitudo, ad portandum, ad eleuandum, ad constringendum, ad repellendum, ad pugnandum, ad operandum, Brachium autem ex duobus ossibus constat, vnum supra,& cubitus superior appellatur, alterum infra,& cubitus inferior dicitur. Brachium eum armo superiori concatenatur,& neruis fortissimis connectitur,& his mediantibus motum recipit, & ad manus transmittit. Habēt magnam correspondentiam cum corde, quia maxime spiritum, & pulsum per arterias recipiunt,& variam cordis mutationem, & consistentiam, profectum,& defectum in venis,& arteriis pulsantibus manifestant. Et quia sunt vicina cerebro, ab eo recipiunt latentis virtutis influentiam In brachiis quoque venę totius corporis, & maxime de regione capitis, cordis,& hepatis conueniunt,ad manus transeunt,& digitis nutrimentum tribuunt. Hinc est, quod venæ brachiorum feriuntur, & ex eis sanguis deducitur, quia in eis sunt correspondentiæ maximę cordis, cerebri, hepatis, & aliarum partium corporis. Notant autem Medici, quod qui infirmantur in vna parte, ex altera debent venam aperire, nisi materia sit venenosa, vel alias furiosa, tunc enim nō est ad aliam partem trahenda,ne transeundo per cor, illud lædat. Denudatio, & inquietatio brachiorum, in acutis, mortiferum est signum.

DE MANIBVS.

Manus dicitur quasi totius corporis munus. Ipsa enim ori cibum administrat, omnia operatur, & dispensat. Est acceptionis & dationis administratiua, fœderis & pacis significatiua Quoad exteriorem sui partem ex nonem paruis ossibus medulla carentibus, duretsis,& solidis est compacta Horum quędam sunt g... losa, ... oneaua, alia tecta. Dextera in homine, ... ura est fortior, quia est fortioris caloris, & maio... ... ati... quam sinistra. Pes autem dexter corre... ... nde... an... us loco manus dexterę, & elephas ... o manus vtitur naso longo, & forti, & per ipsum ... um accipit,& ori suo apponit.

Manus autem multipliciter pa... ... Primo patitur contractionem per humores calidos, & ... & frigidos, & humidos, neruos desiccantes, v... ... tes, & spiritibus viam recludentes, vt patet in paralitic..., & leprosis. Secundo patit... atef... ... per debi..., & necess... aliment... subtr... ... vt apparet in decrepitis. & squalidis, fame ... bus, & confractis. Tertio patitur pustulationem ... autem, & vessicę turgentes generantur ex c... ... ptis, & malis humoribus exterma petent ... Quarto patitur scissionem, pruritum, & titillationem, ... prouenjunt ex humoribus calidis, & acutis, fu... intercutaneis, qui cutem scindunt, & suo acumine cutis superficiem diuidunt & inc... ... & ... & ... ... & quandoque po... ca ... em grandem inducunt. Quinto patitur ... ationem, item & chiragram, quę generatur ex humoribus g... sis, & crudis in iuncturis coadunatis & conglobatis, vnde iuncturæ, & articuli conglobantur, & quasi nodosa efficiuntur. Palma, digiti, nodus, & brachiale sunt eius partes Pars interior dicitur tota, exterior neruosa, & carnosa Apud Physiognomos autem talis est prognosticatio de manibus.

Manus magnę, articulatę & neruosę Robustum ostendunt, & fortem. Tales habuit Sforcia, Selimus Baiazeti filius. Manus paruę, graciles,& inarticulatę, potius visu delectabiles, quam ... ę, & molles, & longe, Imbecillem, vt fœminam, Manus delicatę & molles, Ingeniosum significant Duræ, & plus ... carnosę, R... lem. M... gnæ. & duræ Fortem & ... tijs ... Valde breues, Stultum. Crassæ, Nequam. P... niores, cum digitis longis, Furem. Cum breuibus digitis vltra mensuram, Tergiuersorem, furem,& insidiatorum. Angustę, & graciles, Imbecillimum, & rapacissimum. Valde paruæ, Furem, & deceptorem Graciles, & obtortę, Nugantem, & vorantem. Longæ, cum digitis longis, Ad multas artes ha..., in operibus sapientem,& in regimine aptum Ar... ... manuum generosi, Ingeniosum. Longi, cr..., & a... peri, Fatuum.

Motus manuum languidi, & dissoluti, Cinædum. Collisio, & fricatio manuum, Auarum & furentem.

Qui corpus, & manus mouet, dum loquitur, Est immundus, eloquens, & deceptor, & loquax. Loquentes immotis manibus, sunt perfecti intellectus, bonæ dispositionis, & sani consilii Pilosæ manus, Indi... ... sunt luxuriæ. Ille qui est ambidexter, id est, vtitur sinistra, vt dextera, quod nunquam accidisse narratur fœminis, Significat iracundum, cal... um, iniuriosum, & deceptorem, & malum.

DE DIGITIS.

Digiti nuncupantur, vel quia sunt decem, vel quia decenter iuncti sunt, qui ... al ent inter se ... metum, & ordinem decen... ... um, vt dicit Isidorus

Primus

Primus digitus pollex vocatur, eo quod inter cæteros virtute polleat, & potestate præualeat. Secundus dicitur index, & salutaris, quia eo omnia demonstrantur, & eo salutantur. Tertius dicitur medius, & impudicus. Quartus [illegible] annularis, quia eo sponsi annulum gerunt. Dicitur etiá medicinalis, quia Medici eo colligũt trita collyria. Quintus est auricularis, sic dictus, quia eo aures [illegible]

Digiti ex tribus ossibus singuli componuntur, & sibi inuicem concatenantur. Pollex ex concatenatione brachio interiori iungitur, alij quatuor cum pectine colligantur. Sunt autem [illegible] in longitudine distincti gradus inter se diuisi, in extremitatibus vnguibus muniti, & quanto sunt erectiores, & flexibiliores, tanto sunt ad operationes varias aptiores. Nihil inter obiecta sensus [illegible] discernit, quàm extremitas digitorum. Et hoc forsan propter vicinitatem neruorum, qui in digitorum summitat[illegible] reflectuntur, & propter leuitatem cutis in extremitatibus digitorum. Ante cibum sunt g[illegible] quam post.

Habet Arist. quod Aues aquaticæ habent intra digitos quasi corium, & eorum mansio est in aqua, & Aues habentes digitos diuisos manent prope secus aquam, & cibantur ex eo, quod crescit in aqua. Et istæ carnes non comedunt, nec de rapina viuunt, sicut aues habentes curuos vngues in digitis, quæ comedũt omnia animalia, quæ possunt venari, & viuunt sanguine, sed sibi inuicem parcunt, quod non faciunt pisces, qui se ad inuicem comedunt.

Digiti autem grossi & breues apud Physiog. significant insipientiam, & stoliditatem. Breues, & tenues, Stultitiam. Longi cum manibus longis, Hominem mechanicum sapientem, & boni regim[illegible] significat, sed breuem vitam. Longi, molles, & inuicem distantes, Ingeniosum. S. autem digiti sint retro conuersi, quia sursum curuantur, Liberalem. Officiosum, ingeniosum. Qui vero habent digitos curuos, vt Astur, Aquila, Falco, Accipiter & similes solent esse rapaces. Digiti superflui in manibus suspecti sunt de prauitate. Iactare digitos, signat vehementiam.

DE VNGVIBVS.

VNgula est extrema pars digiti, in superiori parte digitorum collocata, cum carne, & cute sibi vicina cõiuncta, eius ligamenta sunt cordosa, vt veniunt ad vngulas venæ, nerui, & arteriæ, vt eis dent sensum. Ipsæ [illegible] neu non sentiunt, nec viuunt, nisi vita animæ vegetatiuæ [illegible], crescunt, & augentur. Generantur ex quibusdam fumositatibus à corde procedentibus, vnde vngues solet esse indicium viuacitatis vel defectionis calo[illegible] dis. Calore enim cordis deficiente, vngues pallescunt, & nigrescunt, & mal[illegible] acuunt. Ita etiam Aquilarum vngues, [illegible] a sua cibant, & pullos suos [illegible], incuruantur, & hebetantur, & ita alæ earum albescunt, & debilitantur. Sæpe autem Aquila vngues suas respicit, & supra petram stare fugit, ne vngues hebetentur, habet enim eas pro mucrone, vnde etiam quando quiescit, eas claudit, & reflectit, vt sic illesi conseruentur. Et hoc idẽ facit Leo & alia animalia curui vnguis.

Dicit Arist. de animalibus, quod aues vncorum vnguium, præter paucas non potant, & curuum habent rostrum, & breue, ac grossum collum, venantur, & carne cibantur. Aues tamen sui generis, nec inuadunt, nisi propter fœminas, sed sese non comedunt. Curui autem vngues iuxta placitum Physiog. maxime in pedibus, Significant Impudentem, & furem, & si hi sint macilenti, fient Phtisici. Angusti, prolixi, & curui vngues, Male sensatum, & ferinum. Rotundi valde, Libidinosum. Carnosi, id est, qui carni subiacent [illegible] sensibus hebetem, & ferinum. Breues pallidi, nigri, & asperi, Malignum. Lati, albi, & subflaui, Virum compositum. Et Albertus ait. Vngues albi, plani, molles, tenues, subrubentes, & bene perlucidi, optimi hominis ingenium indicant, & hoc est vnum quod raro fallit.

DE LATERE ET COSTIS.

LAtus dicitur, quia in iacentibus latet, & duo sunt latera, dexterum, quod est habilius ad motum, & sinistrum, quod est accommodatius ad ferendum, vnde pars sinistra dicitur leua, à leuando eo quia reperitur aptior ad leuandum, & portandum. Ipsa enim gestat clypeum ensem, & pharetram.

Latera autem ossibus costarum potissime fulciuntur, & dicuntur costæ, quia interiora ab eis custodiuntur, vt tota ventris mollities munimine costarum custodiatur, ac feratur. Ex Arist. lib. de animal. bus ex vtroque latere collocantur in numero quatuordecim septena, & septena ex vtraque parte. Sed accipiendo totam compositionem pectoris, & costarum, in vniuersum triginta duo ossa concurrunt, quatuordecim in lateribus, & in compositione pectoris, & decem posteriores in dorsi compositione, & octo ossa cartilaginosa omnia prædicta coniungentia conueniunt.

Patiuntur primo latera ex separatione, vel à causa extrinseca, vel ab intrinseca, vt ex fluxu humorum, & concursu hypochondriorum ad locum, & concauitatem costarum. Secundo à teneritudine costarum generatur quandoque apostema, vt patet in pleuresi, cuius signa sunt dolor lateris (vnde infirmus non potest super illud stare) tussis, & febris acuta. Si illud apostema est ex sanguine, sputum erit sanguineum, si ex cholera, citrinum, si ex phlegmate a[illegible], si ex melancholia (quod rarum est) erit liuidum. Tertio in hypochondrijs in regione vacua sub costis contingit flatus aggregari, & in costarum p[illegible] includi, ex quarum [illegible] punctura & dolor generatur. Quarto. Contingit etiam ex concursu humorum g[illegible] sum locum opilari, & induratum [illegible], & ea loca

lateralia patiūtur. Bonum autem indiciū est infirmum in latere stare, & pręcipue in dextero, sic homo melius spirat, & respirat, & spiritualia non suffocat. In acutis autem non posse iacere in latus, & habere visum oculorum horribilē, & inordinatum malum est. Apud Physiog. Bene costati, Fortis animi sunt, & iracundi. Male costati, Molles sunt, & referuntur ad fœminas, suntque imbecilles, & formidolosi. Exiles, & vacuæ, Pusillanimitatem, malignitatem, & voracitatem arguunt. Tumidæ, & inflatæ, Loquaces, & stultiloqui habentur. Carnosæ, & duræ, Indisciplinatum demonstrant, & non carnosæ, Ingeniosum.

DE DORSO.

DOrsum à duritie est dictum, eo quod sit superficies corporis durior ad modum saxi, fortis ad portandum, & durabilis ad patiendum, vt dicit Isidorus. Dicitur etiam tergum, eo quod in ea parte supini, in terra iacemus, quod solus homo potest. Nam bruta animalia, aut in latere, aut in ventre iacent. Potest etiam dici tergum, quia varijs flagellis teritur, & in hominibus, & in animalibus brutis. Incipit à puppi capitis, & vsque ad renum vicinitatem protenditur.

Patitur exterius perverberationem, excoriationē, & multiplicem læsionem. Interius patitur neruorum contractionem, humorum nimiam repletionem, & viarum & meatuum spirituum opilationem, puncturam, & horripilationem, & multiplicis guttę infestationē.

Physiog. sic de dorso loquuntur. Magnum, & robustum dorsum, ingens, ac robustum, Significat animum fortem, generosum, & intrepidum. Angustum, & imbecille, Mollem, Timidum, Macilentum, Ingeniosum, Pilosum, Asperum.

Spatulæ verò latæ, magnæ, & distantes, Animosum. Sursum elatæ, Inuerecundum.

DE PECTORE.

PEctus est ossea pars inferior inter mammillas, & pulpas, & ideo pectus est dictum, quia est proximū inter partes eminentes mamillarum ex Isidoro. Fundamentum pectoris est infra dorsum positum, cuius magis est concauitas, vt intra posita custodiat, & cor, ac pulmonem cum alijs membris spiritualibus protegat, & defendat. Est itaque pectus mammillarum fundamentum, sedes est cordis, domicilium caloris vitalis, quo bene disposito cum suis contentis atque sano, corporis totius vigor in suis actionibus confortatur.

Magnum autem pectus denotat virum fortem. Gracile, & imbecille Animum pusillanimem, & timidum. Latum & humeri magni, Probum, audacem, & se[illegible]tam. Angustum pectus, & mediocris venter, Intellectum altum, & bonum consiliū. Carnosum pectus, Rudem, & timidum. Mediocritas pectoris, & tergi æqualitas, Optimū. Pectus erubescens, quia est flammeus color circa pectus, Feru[illegible] Pe[illegible] pilosum, Mag[illegible] animum, & [illegible]um, animo duplice[illegible] Pe[illegible] pectus, & venter, Inconstantem, [illegible]bilē, & imbecillē. Qui pectus valde leue hab[illegible] fecundi sunt. Mediocriter pectus pi[illegible], Opti[illegible].

DE MAMILLIS.

MAmilla à rotunditate est dicta. P[illegible] dicitur caput mamillę, quam infans l[illegible]prehendit. Sunt compositę de carne m[illegible] venæ, & arteriæ sunt in mamillis, per quas [illegible] efficitur. Mulier, quæ lactura e[illegible] b[illegible] cipit, quod eius mamilla dextera [illegible] est [illegible] sinistra si e[illegible] fœmina emolliscat, qu[illegible] g[illegible] m[illegible]læ paucitatem lactis si[illegible]ficat [illegible] eum infans debit[illegible] non habeat nutrimentum, nec[illegible] fœtus aboriat. Secundo, secundum Hippocr[illegible] mulieribus in quibus sanguis cal[illegible] superfl[illegible]s ad mamillas conuertitur, insaniam futuram [illegible]gnat, quia si propter abundantiam, & caloris excessum non poterit in lac conuerti, in fumositatem acutam resoluetur, & sic petet caput, & cerebrum perturbabit. Tertio. Idem dicit. Si mulier voluerit retinere menstrua, ventosam debet apponere ad mamillam, id est, sub mamillarum venis de matrice venientibus, quia sic sanguinem deorsum fluentem superius trahet. Quarto. Mamillæ ante partum nimis duræ significant fætum futurum debilem, quia non accipit necessarium nutrimentum, si fuerint nimis relaxatæ annuunt aborsum, vt supra. Si autem fuerint mediocriter duræ, sanus erit fætus. Quinto. Idem dicit, quod si quando fætus incipit in vtero se mouere, mamilla dextera apparuerit maior sinistra, fætus erit masculus, & si sinistra, fœmina.

Patiuntur multum propter abundantiam lactis, vnde tunc indurescunt, & si superuenerit pilus [illegible] tempore indurationis, curiusfi[illegible] iras ma[illegible] dicta pi[illegible]a. Animalia quæ habēt multa vbera, habent m[illegible]os natos. Dicamus ergo mamillam esse membrum necessarium nutrimento fætus, sanguinis menstrualis ad generationem lactis susceptiuum, & suscepti sanguinis impuri depuratiuum, digestiuum, imm[illegible]atiuum, dealbatiuum, dulcoratiuum, & inspissatiuum, pectoris, & cordis defensiuum, sexus, & ætatis d[illegible]ctiuū, corruptionis monstratiuū, rotundum, oblongum, neruosum, carnosum, cauernosum, & porosum.

Apud Physiog. mamillæ dependentes, pectore amplo, & macilento, Scortatores, & ebriosi sunt. Paruæ extenuatæ, Imbecillem notant. Mediocres, plenæ, & molles, perfectam complexionem, ostendunt.

DE PVLMONE.

PVlmo est cordis flabellum, ipse enim aerem recipit ad refrigerandum cor, vnde se aperiendo aerem

recipit

recipit, & [illegible] restringendo emittit. Est de carne molli, & aerea creatus, spumæ coagulatæ similimus.

Dicimus ergo, quod pulmo est proprium cordis, instrumentum, quia cor refrigerat subtilitate suę substantiæ, & per aerem quem attrahit, alterat, & immutat, vocem format, à motu nequaquam cessat, quia semutuo constringit, & aerem dilatat ad supplementum caloris, & in suis folliculis, & poris recipit. [illegible] motus continuitate aerem admouet, deponit, & depurat. Spiritui vitali continuum alimentum administrat, cor ab instrumentis sensibilibus separat, humorem spumosum generat, cordis substantiam localiter circundat, quando aliqua occasione patitur, mortem accelerat, actionem virtutis vitalis impedit, & perturbat.

DE ANHELITV.

Anhelitus est cordis, & pulmonis motus, vnde motus h[illegible]bet cõtrarios, quia dilatando pulmonem aerem trahit, & constringendo expellit. Plus tamen de aere attrahit, quam expellat, quia non modica pars transit in nutrimentũ spiritus vitalis. Anhelitus ergo est caloris cordis per aeris attractionem temperatiuus, & per expulsionem vaporis fumosi eiusdem purgatiuus, spiritus animalis, & vitalis nutritiuus Fortitudine, vel debilitate suæ consistentiæ spiritual um ostensiuus. (quia in acutis febribus, si tactus fuerit calidus, & sitis, ac linguæ dissecatio sequatur, anhelitus vero paruus & [illegible] signum mortis est Et q[illegible]ando est velox, & par[illegible] calorem alienum signat, qui virtutem su[illegible] & p[illegible] vincit. Patitur primo, ex defectu [illegible] mouentis ner[illegible], & [illegible] Secundo, ex constipatione, vel opilatione instrumentorum spiritus, quæ prouenit ex grossis humoribus vel ex grossa ventosi[illegible], viam anhelitus opilante. Tertio, ex aliquo apostemate pulmonis, panniculos cordis aggrauante, & ex nimio calore cordis in substantiam pulmonis d[illegible]ante, ex quibus omnibus anhelitus redditur debilis, & rarus Quarto ex corruptione membrorum interiorum, vt patet in leprosis, & ideo eorum anhelitus aerem inficit, sicut sibilus. Reguli flando aerem corrumpit, & aues volantes inficit, vt dicit Aui[illegible]nna.

Ph[illegible]siog autem de anhelit[illegible] sic dicunt. Fortis, velox, & sp[illegible]sus anhelitu, Cor[illegible] s cal[illegible] rem arguit, & ideo ta[illegible] [illegible] au lax, & a[illegible]. Sed quando aliquis ex prof[illegible], & vehementer respirat, rusticitatem, & [illegible] arguit. E[illegible] si cum anhelitu veloci, spisso, pe[illegible] & corporis [illegible] macies, & cordis complexio erit cal[illegible]ia, & [illegible] erunt [illegible] & [illegible]di ad pacem. Paruus autem [illegible], & tardus anhelitus, Frigidam c[illegible]plex[illegible]nem, & t[illegible]dam arguit. Et si cum præd[illegible] anhel[illegible] pectoris par[illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cordis c[illegible]pillationem arguit, & men-tem. Facilis. & sine strepitu. Cogitationibus plenum de[illegible]at. Has cogitationes ex oculis deprehendes. Anhel[illegible] qui est [illegible] aquam faticati a cursu, indicat hominem sine consilio, & omnia, quæ facit propalantem. Altus, densus, & facilis spiritus, Pa[illegible]dum denotat.

Huic addimus suspiria, quę non sunt nisi anhelitus species, nam cum cor necessa[illegible] aerẽ nou sentit, quo ve[illegible] & refrigerari possit, ne strangularetur, per anhelitum se magis dilatantẽ vnica respiratione aerem sibi opportunum [illegible] retentat, quod suspirijs fit. Arist. autem scribens ad A[illegible] de suspiriis ait. Cum videris hominem, qui frequenter in te oculos defigit, & cum respicis cum, terretur, & erubescit, & maxime si inuitus suspiciat, & lac[illegible] appareant in oculis eius, hic diligit. & timet te. Si vero contrarium fecerit, erit inuidus, & contemnet te. Suspirantes autem cum capitis agitatione, Indicant animum pœnitentem. Et si id fiat oculis fixis, satagit, vt patrata, vel dicta mala potius consilio vitet, quam pœniteat. Addamus etiam anhelitu, & suspirijs risum Qui multum ridet, & quandoq, ex impetu, ita vt, & si sint viri sapientes, non possint tamen illum coercere, vt de se dixit Cæsar apud Tullium. Puri sunt sanguinis, & defecati, nec malũ machinant, sed ad iuuandum alijs cum proprio honore se aptãt. Multus risus, Significat stultum, maxime si rideat cum cachinno. Scotus vero dicit. Talem esse simplicem, vanum, instabilem, cito credentem, non secretum Risus altus, Denotat Inuerecundum. Altus cum tussi, Inuerecundum, & tyran[illegible] Distor[illegible]endo buccam cum irri[illegible] Ar[illegible]ogan[illegible], fallacem, tenacem, iracundum, mendacem, & pro[illegible]. Qui [illegible] ridet, cum vultu læto, [illegible]natus est, & malitiosus. Paucus risus, Moderatum. Nullus risus, Seuerum.

DE STOMACHO.

Stomachus gręce, latine dicitur os, eo quod ostium sit ventris, cum ipse cibum recipiat, atque ad intestina transmittat. E[illegible]otundus, oblongus, interius concauus, in fundo asper, & carnosus, duo habens orificia, vnum superius, & aliud inferius. In parte superiori [illegible] in inferiori lat[illegible] Est totius corporis paterfamilias, omnium membrorum nutrimentum recipiens, & singulorum membrorum, prout expedit eorum necessitati administrans

Si fuerit substantiali ter c[illegible]lidus cibos grossos digerit, d[illegible]catos con[illegible]mit, & [illegible]lus diger[illegible], quam appetat, & propter simi[illegible]itu linem cibos calidos maxime quærit, nec famem sustinet. Frigidus vero stomachus cibos grossos non digerit, sed ab eis g[illegible] [illegible]sentit, & eos in humores ac[illegible]s, & cor[illegible] [illegible]onuerti[illegible]. Stomachus aut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quæ c[illegible] [illegible] quæ si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in ventre facit Stomachus vero [illegible] [illegible], [illegible], humidum cibum appetit, sed parum diger[illegible]

Stomacho accidunt diuersæ passiones, scilicet mala digestio, fumositas, diarrhœa, vomitus, singultus, inflatio, tuctatio, & similes.

DE HEPATE.

HEpar, quod & iecur dicitur, vna est ex præcipuis corporis partibus, & quoniam multa de eo in parte nostri vtriusque elementaris diximus, ideo sufficiat hic solum ponere signa complexionis eius, iuxta dicta Galeni. Sanguinem ergo hepatis calidi est amplitudo venarum nõ pulsatilium. Et strictura venarũ indicium est frigiditatis hepatis, & eius siccitatis. Humiditatem autem eius indicant multitudo sanguinis, & venarum mollicies.

DE FELLE.

FEl est dictum, eo quod sit folliculus gestans humorem ex dominio choleræ rubeæ amarissimum, vt dicit Isidorus. De hoc etiam diximus multa supra. Est membrum calidum, & siccum, gibbo hepatis superpositum, choleræ rubeæ proprium receptaculum. Eius ope sanguis à cholera rubea mundificatur, & sua caliditate concoctio efficitur. Et sua subtilitate penetratiuum, sua mordicatione, & acumine pungitiuum, intestinorum corrosiuum, ad eijcienda fœtida, & superflua excitatiuum, & ex nimia caloris intensione amarissimum, & per sui admixtionem, dulcedinis sanguinis immutatiuum. Est grossorum humorum incisiuũ, & sua siccitate consumptiuum, vnde in collyriis oculorum est necessarium ad visum clarificandum, & acuendum.

Passionis eius signa sunt. Totius corporis infectio, vnde facies fit citrina. Sitis adest, & oris amaritudo, dolor frontis, autium tinnitus, & vrina est crocea, cum consimili spuma continua, & vomitus croceus.

DE SPLENE.

SPlen dictum est à supplendo, quia partem sinistram iecori contrariam supplet, ne vacua existeret, quem quidam causam risus existimãt, nam splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, cerebro sentimus, iecore amamus, quibus constantibus animal est sanum, & integrum, vt dicit Isidorus. Collocatur in sinistra parte. Eius forma est oblonga, parum versus stomachum cõcaua, & versus costas gibbosa, & in his duobus locis panniculis colligata. Eius ergo adiumentum est, vt in sinistra parte defectum suppleat, & ex opposito ad conseruationem stomachi iecori respondeat, vt propter mundificationem sanguinis, fæces ad se retrahat, & quantum ad appetitum sufficiat, & ad confortationem stomachi transmittat.

DE VISCERIBVS.

VIscera secundum Isidorũ dicuntur [illegible] membris vitalibus [illegible], & [illegible] bieda, & [illegible] intestina, quasi quodã interiori nexu, [illegible] reuerentia sint superiorum membrorũ [illegible]. Intestina sunt principalia numerosa, de quibus multa dicunt medici, & non est nostrum hic ponere.

Patiuntur autem quandoq; ex cholerico humore, vel ex melancholico, substantiam intestinorum corrodente, & fluxum dysenteriæ inducẽte, quæ [illegible] pessima est, & mortifera, & si in initio fluxus [illegible] exit nigra apparuerit, mors timetur. [illegible] ipsamet viscera vlcerantur ab [illegible]. Quandoque ex interclusione [illegible] musculos & neruos offendentis, & tunc tantum [illegible] tur, quod penetrari videntur. Quandoque etiam patiuntur ex humore grosso, & phlegmatico [illegible] partes intestinorum obturante, & [illegible] excrementa prohibente, & iliacam passionem, vel cholericam inducente. Et morbus hic pestilentialis est, & mortalis secundo, vel tertio die, nisi cito [illegible].

DE RENIBVS.

REnes dicuntur, quia ab his obscœni humores nascuntur. Nam venæ, & medullæ renuem humorẽ in renibus desudant, qui liquor rursus a renibus a calore venereo resolutus recurrit, & ad loca genitalia se diffundit, vt dicit Isidorus. Renes natura sunt calidi, naturalis caloris cõseruatiui, frigiditatis, & spondilium dorsi temperatiui, a concauitate hepatis aquosi humoris, id est, vrinæ attractiui, sanguinis colatiui, virtutis naturalis confortatiui, humoris seminalis generatiui, porosi, rotundi, pinguedine cooperti. Ab apostemate, ventositate, nimio frigore, vel calore patiuntur.

DE VESICA.

VEsica à venti capacitate est dicta, quia per venti contractionem aperitur, & dilatatur, & per venti emissionem contrahitur, & arctatur. Est panniculus durus, rotundus, concauus sicut saccus, in omni parte clausus, excepto orificio superiori. In animalibus habentibus plumas, aut squamas, aut testas est vesica, præter tortucam marinam, aut syluestrem, quia superfluitas in huiusmodi animalibus, transit in nutrimentum plumarum, vel squamarum. Animal generans secundum Arist. tenet vesicam, non autem ouans, præterquam genus lacertarum. In omni autem animali carente vesica est vna via apparens, exitus siccioris, & superfluæ humiditatis.

DE VRINA.

VRina non est nisi colamentum sanguinis, & aliorum humorum, ex actione naturæ generatum. Ab hepate enim initium sumit, sed in renibus substantiã, & co-

& colorem recipit. Substantia enim aquosa sanguinis per quasdam venas subtiles ad renes nutriendos deportatur, vbi colatur, & ad modum seri eliquata depuratur, & vi caloris hepatis, & renum tingitur, & coloratur, & sic desudans per poros vritidos in concauitate vesicæ adunatur. Est vritiua, & mortificatiua, ex quo dicitur vrina. Nam quod tangit, mordet, desiccat, & vrit. Hinc valet contra scabiem, serpiginem, impetiliginem, contra pustulas & vesicas, si patiens inde se ablucrit. In potu spleneticis confert, & mundat loca putrida, & saniosa, & cum felle accipitris collecta, & oculis eam relinitis immissa, pannum corrodit, & delet maculas oculorum.

Dicitur etiam vrina a græco quasi demonstratiua, quia ostendit dispositionem hominis. Hæc autem à duobus cognoscitur. Primo, per eius sedimen, quod Medici hypostasim vocant. Nam si illa residentia in suo lovase extiterit alba, pinea, coadunata non diuisa, designat fortitudinem virtutis, & completam actionem caloris naturalis in membris ipsis. Per mediam autem regionem vrinæ, quam Medici enormiam dicunt, de media regione corporis, id est, de corde, & adiacentibus iudicant. Nam si in medio fuerit obumbrata, non liuida, nec obscura, nec volubilis, indicat spiritualia membra esse sana. Ita per superiorem partem, quam Nephilem vocant de fortitudine capitis seu eutiant. Nam si circulus non fuerit multum grossus, non igneus, non liuidus, non viridis, non granulosus, sed in colore, & substantia temperatus, denotat cerebrum, & omnia alia membra capitalia esse tuta.

Ita ex colore iudicatur. Nam color vrinæ glaucus, lactens, & huiusmodi indicant calorem naturalem esse remissum. Si fuerit niger, liuidus, viridis, designant mortificationem. Pallidus vero, & subpallidus indigestionem, & eo magis calor lacteus, albus, & glaucus. Subcitrinus vero, & subrufus, mediocritatem. Citrinus autem, & rufus perfectam digestionem.

DE VENTRE.

ISidorus ponit discrimen inter ventrem, vterum, & aluum dicendo, quod venter est ille, qui acceptos cibos digerit, & extrinsecus apparet. Aluus est qui cibum recipit, & purgari consueuit. Vterum solæ mulieres habent in quo concipiunt, & interius impletur. Venter est infra pectus, in parte priori, & eius radix est vmbilicus.

Physiog. autem de ventre ista dicunt. Amplus, & concauus venter, in se contractus, Designat fortem. Magnus, carnosus, mollis, & dependens, Stolidum, superbum, & luxuriosum. Macilentus, Mollem. Durus, Gulosum, & rudem. Mollis, & depressus, Animi magnitudinem, & virtutem. Mediocris, cum strictura pectoris decenti, Altitudinem intellectus, & bonum consilium.

DE VMBELICO.

VMbelicus medius est corporis locus sic dictus, quasi illorum vmbo, sicut vmbo in medio clipeorum locus est dictus. Componitur ex neruis, venis, & arterijs, quo mediante fœtus sanguinem subtilem attrahit, & sugit, & per ipsas arterias spiritum recipit. Circa matricem rumpitur dum fœtus exit, & cum fœtu exit, quē obstetrices ligant quatuor digitorum longitudine. In vmbelico dicunt esse sita genitalia mulierum, sicut in lumbis genitalia virorum.

Aristot. autem in problemat. ait. Qui partem vmbilico subiectam habent maiorem, quam superiorem ad pectus pertinentem, vita breui, imbecillesque sunt. Quicunque autem maius habent, quod ab vmbilico vsque ad extremum pectoris, eo quod est ab extremitate pectoris vsque ad collum, Voraces sunt, & insensibiles.

DE GENITALIBVS, ET MATRICE.

GEnitalia sunt ea membra quibus generatio fit, veretrum, & testes. Sine his enim non est generatio. Testes enim semen calamo administrant, quod a spinæ medulla, & a renibus suscipiunt. Eorum substantia composita est de carne glandulosa, alba, molli, & rara, & in ipsis per magnum eorum calorem sanguis transmutatur in album semen. Matrix est singulare membrum in fœmina existens, ad modum vessicæ dispositum, ad suscipiendum semen deputatum, & ad hanc tanquam ad muliebris corporis sentinam confluit superfluitas humoris menstrualis, quæ propter menstrualem fluxum, & refluxum dicta est menstruum, quia quodlibet mense Lunæ accidit mulieribus secundum Isid. Matris habet duas cellulas, dexteram in qua masculus generatur, & sinistram in qua fœmina procreatur. Sed Anotomici dicunt mulierem ad dexteram habere tres cellulas, & tres ad sinistram, dexteras pro masculis, & sinistras pro fœminis, & nascens in medio illarum fit hermaphroditus. In matrice fœtus concipitur, & quadam pellicula dicta secundina circumdatur, & hæc cum infante nascitur. Patitur retentionem super fluorum humorum, relaxationemque & fluxum menstruorum, suffocationem, quia matrix ex nimia humorum repletione extenditur, & sic repleta, & extensa superius eleuata [illegible] lia, & fere mulierem patientem [illegible] præcipitationem, quando ad [illegible] stram plus debito inclinatur, vel d[illegible] egreditur, ex relaxatione neruorum [illegible] humoribus [illegible] quando post impregnationem [illegible] se mouet, & aliis multis modis læditur, [illegible] ad nos.

Physiog. (ne etiam hanc partem taceamu[illegible]

magnam esse conuenientiam inter [illegible] hominis, & [illegible] brum eius vir [illegible], & inter [illegible] mulieris [illegible] bia eius crassa, vel tenuia, & [illegible] [illegible] ram. M[illegible] um [illegible] [illegible] fortes demonstrat. Pingue, & molle, Imbecilles. Valde densum pilis, usque vir [illegible] atis, Luxuriosum, & fæcundum. Siccatis, gracilibus, & extensis pilis obseptum, neque luxuriosum, neque fæcundum ostendit. Magnum pecten, & durum, stolidum ingenium ostendit. Parui testes, Malorum motum. Magni, Fortem.

DE NATIBVS.

NAtes appellantur, eo quod ipsis innitimur dum sedemus, & in eis caro conglobatur, ne prementis carnis mole doleant, & in ipsis fertur truncus corporis, qui à collo incipit, & vsque ad nates se extendit, vt dicit Isid. Qui eas pingues habent ad modum fæminarum sunt molles. Osseæ, & acutæ sunt fortium. Graciles, & quasi dissecatæ malignos arguunt, & versipelles. Neque rugosæ, neque lenes, temperatum præ se ferunt.

DE FÆMORIBVS.

FÆmora sunt membra illa quæ extenduntur ab inguinibus vsque ad genua, & mouentur in coxis, quorum concaua vertebra dicuntur, coxæ vero quasi coniunctæ axi vocantur. Hæc homini sunt carnulenta, neruosa, ossilenta, & rigida, aliæ vero animantes illa vacua carne habent. Huius causa est, quod solus homo est erectus, & versus cælum sit directus, & ideo vt possit [illegible] pectora sustinere, & regere, ei natura tribuit fæmora carnea, & ossea.

Fæmora autem ossea, & neruosa ostendunt virum fortem. Mollia, & inarticulata, Mollem, & imbecillem. Mediocriter carnosa, Ingeniosum. Pilosa, cum lumbis, Luxuriosum. Breuia, Maleuolum, & inuidum.

DE GENIBVS.

FÆmori genua annectuntur, & ibi est vertebra, quæ sedendo, vel ambulando flectitur. A gigno genua dicuntur, quia cum quis gignitur, ita formatur, vt genua sursum sint, & coniunctione oculorum formantur, vt concaui, ant reconditi efficiantur. Sunt ossa rotunda, cartilaginosa, & concaua.

Carnosa autem genua, Significant debilitatem virtutis, & mollitiem. Genua stridorem facientia, Cordum. Intus innuentia, & sese collidentia, Effæminatum.

DE CRVRIBVS, SIVE TIBIIS.

C[illegible] enim genu subiacent, & à currendo sunt dicta, [illegible] s, & [illegible] amus. Dicuntur [illegible] quam conacicbant musica instrumenta, & [illegible] longitudine, & specie latent inter fæmora, & [illegible] busdam neruis, & lacertis cum inf[illegible] nata.

Articulatæ autem, neruosæ, & robustæ tibiæ, fortes, & audaces annuunt. Inarticulatæ, & molles, Timidum, & imbecillem. Valde exiles, Timidum, & improbum, & ignorantem. Graciles, & nec [illegible] Luxuriosum. Tibiæ, & calcanea crassa, Rudem, & maleuolum. Circa talos carnosæ Fortem [illegible] nosum. Cruribus claudi, Falaces dixit Arist. H[illegible] adIouinianum scribit Socratem talem fuisse, & ornatissimum moribus. Ita Androclites Lacon animo fortissimus, & Romanus Cocles. Patriæ propugnator, fuerunt claudi, & quosdam ego in hanc Venetiarum Ciuitate claudos noui, moribus prædit[illegible], pietate excellentissimos, & omni genere virtutum, Excellentissimos.

Valde autem crassæ suræ, id est, partes, quæ dicuntur communiter, polpe della gamba, quæ ante sunt sine carne, & retro carnosæ. Indicant odibilem, & inuerecundum, & luxuriosum, & secundum Albertum Sordidum, & seruilium motum. Deorsum contractæ, Fortem virum innuunt. Sursum ductæ, Timidū. Molles, Effæminatum. Moderatæ, Optimum ingenium.

DE PEDIBVS, DIGITIS, & incessu.

PEs est extrema pars hominis sustentans totum pondus corporis. Componitur ex 44. ossibus quorum duo sunt calcaneorum, duo ma[illegible]m. Rasæ pedum dec[illegible]m, digitorum [illegible] Subtus [illegible] in extremitatibus planus, in medio aliquantulum concauus.

Neruosi autem, & articulati tali, Demonstrant fortem. Inarticulati, & carnosi, Mollem. Valde graciles, Timidum. Pars ima pedum, & calcanea [illegible] longa & carnosa sint, Stultum, & insanum indicabunt.

Pedes autem bene formati, magni, articulati, & neruosi, Significant fortem. Parui, graciles, & inarticulati, Mollem. Carnosi, & grossi, Fatuum, & iniuriosum. Parui, & graciles, Audacem, & fortem. Articuli pedum generosi, id est, bene nutriti, Generosum Cucu. & pingues pedes, Immanem. Oblongi pedes, Mala mollientem. Curui, & infra concaui, quasi gibbosi, Prauum. Planta pedis plana totum solum attingens, Versutum, & fraudolentum. Pedes mediocris cauitatis, Honestum, & circumspectum.

Digiti pedum curui, Innuunt inuerecundum. Consepti, Timidum. Compacti, siue copulati, Luxuriosum. Contracti, Vafrum, & perditissimorum [illegible]. Mediocriter distantes, Leuem, & loquacem. Breues, & valde exiles, Ingenio priuatum. Breues, & c[illegible] gid, Temerarium, im[illegible], & fer[illegible]um. Longi, & graciles, Rudem. Mo[illegible] erati, M[illegible] ratum.

A[illegible]

Ambulantes vero longo gressu Sunt magnanimi, & negotiorum perfectiui. Tarde, Cogitabundi, magnanimi, & modesti. Sed si gressum suspendant, Molles, & pigri Longo, & tardo gressu ambulantes, Fortunati erunt, consiliatij, & prudentes. Celeri motu ambulantes, Animo calidi sunt, & inuerecundi. Breui gressu, Inefficaces, & tristes. Breui, & celeri gressu, Molesti & non perfectiui Inæqualis incessus, modo cito, & modo tarde, Varij animi, & simulatores. Breui, & tardo gressu, Segnitie molesti Longo, & celeri gressu ambulantes, Molesti, & non perfectiui sunt. Celeri gressu ambulantes, si qui deprehendantur, formidant, & totam effigiem deorsum trahunt, & seipsos contrahunt Auari, pusillanimes, mali consilij, & illiberales, & ingratudinis sunt viri. Celeri gressu ambulantes, cum oculis perturbatis, capitis inconstantia, & ... Mali sunt, & fugiendi. Tardo gressu incedentes, sponte morantes, & manentes in vijs, & circumcirca aspicientes, Gloriosi sunt, & iniuriosi, superbi, & adulteri. Pedibus, & cruribus conuulsis ambulantes, Sunt effæminati. Corporibus se circumtorquentes, & inclinantes. Adulatores sunt, & blandi. Corpore toto se mouentes, humeris, & singulis membris, Effæminati. Corpore erecto incedentes, Fortes, iracundi, audaces. Corpore inclinati, Timidi, verecundi, & mansueti. Ambulantes inclinati ad dexteram, Cinædi. Ad sinistram, Insipientes. Suspenso corpore, & sublimi vultu ambulantes, Imprudentes. Rectus, & alta ceruice ambulans, & humeris se commouens, Sibiipsi placet, & iniuriosus est, Superbus, & insolens. Humeri cum ad singulos passus se submoueorent, Elati sunt animi, & similes Leonibus.

DE MAGNITVDINE, ET PARuitate corporis.

Breues, & parui corpore secundum Arist. in Physio. præcipites sunt, ardentes, & seueres. Secundum Alexandrum Aphrodiseum sunt longis corpore prudētiores, ingeniosiores. Talis staturæ fuit Agesilaus. Alexander Magnus, Vlysses, Tideus minor, Antonius Catacalla, Nicolaus Piccinus, Coruilius, Licinius, Caluus, Horatius, Fieinus, & alij.

Parui autem corpore, siccis carnibus, & colore indicante caliditatem, Mutabilis sunt animi, & celeris. Corpore parui, carnibus humidis, & colore humido annuente, Tardi sunt. Corpore incommensurati, Astuti. Valde magni, Tardi. Corpore magni, carne humida, & colore humidum annuente, Ineruditi. Magni, duris carnibus, & colore calidum innuente, Animosi. Tales fuerunt Theseus, Palamedes, Hector, Neoptolomeus. Troilus, Romulus, Flauius Domitianus, Tiberius Cæsar, Scanderbeehus, Gottifredus Bulionius, Carolus Magnus, Magnus Sfortia, Consaluus magnus, Tamerlanes, & alij plures viri insignes. Mediocri corpore, carne, & colore, Spiritosi sunt, & virtuosi. Commensurati, Astuti, Iusti, & fortes. Pilosi, Libidinosi, Pigri, & inertes. Glabri sine pilis, Effæminati.

Ad primum autem argumentum in contrarium dicitur, quod totum hæterogeneum bifariam considerari potest. Primo, ratione partium, vt vna ab alia distinguitur, & sic sunt diuersorum temperamentorum. Secundo, vt quodam ordine, & quadam proportione vnum totum mixtum componunt, & sic in vno temperamento consentiunt.

Ad secundum dicendum, quod ad dignoscendum temperamentum vtimur sensu, & ducimur ratione, quia ratio errorem sensus corrigit, vnde non format ratio iudicium de re per primum aspectum, sed post diligens examen singulorum, & sic non errat, per se.

Ad tertium dicendum, vt supra, quod omnes illæ diuersitates partium in vno temperamento consentiunt, sed hoc temperamentum in omnibus non est ad pondus, sed patitur latitudinem, & diuersitatem, vnde dicimus quatuor esse temperamenta, considerando ea secundum qualitatem, & humorem prædominantem.

QVÆSTIO V.

Vtrum per physiognomiam possit cognosci temperamenta corporum.

Videtur quod non. Primo. Iudicium supra re certa, & infallibili ... dum est, quia per Aristot. de contingentibus non est determinata veritas. At aspectus, & dispositio lineamentorum corporis omnino incerta sunt, vnde non videmus in toto vniuerso tres, aut quatuor homines omnino similes. Ergo male per partes, & dispositiones corporis possumus iudicare temperamenta hominum.

Secundo. Illud quod potest transire de contrario in contrarium non habet certum, & definitum temperamentum. At homines de vno contrario ad aliud sæpe transeunt, & vt vno exemplo tantum hoc comprobem inuenio sapientissimos viros, insipientes, & stultos effectos Nam Hecuba filijs amissis, & viro, instar canis lattauit. Diagoras Rhodius magna lætitia ob victoriam trium suorum filiorum in ludis Olympicis, nesciens se moderate in manibus fi... um animam efflauit Imo Arist in Phisiogn. probat animam mutare habitum, corpus formam, complexionem, & mores. Ergo, &c.

Tertio. Quot fuerunt similes Impetatori ... in statura, forma corporis, delineamentis partium eadem, & tamen hi fuerunt pauperes, infortunati, & miseri? Ergo ex his non est diuinatio

In contrarium sunt omnes Physiognomi, & Medici, qui talia signa temperamentorum dederunt, ex

q[illegible]bus morum inclinati[illegible], & propensiones deducu[illegible] D xerunt [illegible].

Cali[illegible]um temperamentum habet pro signis, ista ex qu bus dignosc[illegible]tur. S gna en[illegible] sunt. Caro [illegible]ngentibus est ca[illegible]da, hirsuta, minus pinguedinis habens, color rub[illegible] capil[illegible] [illegible], cit[illegible] crescentes, venæ apparentes, anhelit[illegible] manifestus. Vox firma, fortis, & agrestis C[illegible] to sudant, bene comedunt, & digerunt, pilis crassi & c[illegible]spi, & natura l[illegible]xuri[illegible]si.

Frigidæ a[illegible]tem naturæ signa sunt. Carentia pilorum, pinguedo, & frigiditas, quæ tangentibus obuiat. Color vna cum capillis [illegible]uffior, & si multa frigiditas adfuerit liuid[illegible]s. Anhelitus tardus, & immanifestus. Vox f[illegible]bilis, & [illegible]cuta. Debiles in coitum. Parum comedunt & minus digerunt Capil[illegible] sunt extensi longi, & subt[illegible]les, colore albi, raro sudant, timidi sunt, & imbecilles.

Humidæ temperaturæ signa sunt. Corpus carnosum, molle, leue, iuncturæ occultæ, vigilantes, consuetæ partes pilis nudæ, oculi illach[illegible]ymantes, capilli colore flaui, imbecilles, boni ingenij, pauidi, & luxuriosi Siccæ te[illegible]peraturæ, Caro tactu aspera, corpore gracili, & duro, iu[illegible]cturæ manifestæ, capilli, & pili crassi, & asperi, color rubei. Moderate comedunt, & digerunt, & in laboribus durant.

Temperamentorum autem non simplicium, qualia sunt supradicta, sed mixtorum ista sunt signa. Calidæ, & siccæ temperaturæ. Caro calidior, & siccior, hirsutior, & durior, pinguedine carens Gracilis est, & capillos nigros habet. Calidæ vero, & humidæ, Caro mollior est, calidior, & carnosior. Si calidior erit, erit hirsutior, & tangentibus non parum calidior, capilli ni[illegible]ri, & corpus sine pinguedine Si multo humidior, Caro mollis, & mul[illegible]a, color ex albo, & rubro permixtus, & tangentibus paulo calidior.

Frigidæ vero, & humidæ, Caro priuata capillis, alba, mollis, crassa, pinguis. Color vna cum capillis rufsus Frigidæ vero, & siccæ, Corpus durum, gracile, glabrum, tangentibus frigidum, pinguedo si graciles sunt, per carnem dispersa.

Moderatæ temperaturæ, Color ex rubro, & albo commixtus, capilli flaui, & medioeriter crispi, Carnositas mediocritas, in qualitate, & quantitate. Corpus neque molle, neque durum, neque frigidum, neque c[illegible]lidum, neque hirsutum, neque glabrum, neque cr[illegible]n, neque tenue At ista temperamenta tamen multas latitudines sortiuntur. Ex humoribus etiam, & eorum temperatura cognoscitur dispositio hominis, de quare vide, quæ diximus in nostro vniuerso e[illegible]le[illegible]enrati præcipue p. p. in quæstione de quatuor hum[illegible]us, & in secunda de temperamentis Solum noto Pla[illegible]nem dicere, qu[illegible]d qui ingenio pollent, solere c[illegible] & [illegible] a furore.

[illegible] etiam partes temperamen[illegible] & proper[illegible] mores deprehendun[illegible] ratione corporis cum animalibus conueni[illegible] & ideo mirum non e[illegible] illum qu[illegible] animalis inclinationes retinere, vnde Arist[illegible] ad A[illegible]exandrum scribens dixit, quod homo est audax, v[illegible] leo, formidolosus vt lepus, largus, vt g[illegible]us, amar[illegible] vt canis, durus & austerus, vt coruus, piu[illegible], [illegible] malitiosus, vt L[illegible]ena, domesticus, vt colu[illegible]ba, ve[illegible], vt Vulpes mitis, vt Agnus, velox, vt Cap[illegible], [illegible]lis, vt pardus, piger, vt Vrsus, carus, vt E[illegible]epha[illegible], & [illegible]dus, vt Asinus, obediens, vt Pauo [illegible], vt passer, vtilis, vt Apis, vagus, vt Caper, ind[illegible], vt Taurus, recalcitrans vt Mulus, mutus, vt pi[illegible], rationalis, vt angelus, sordidus, vt Porcus, malitiosus, vt Bubo, vtilis, vt Equus, noxius, vt mus. Ista autem omnia, cum inter se desid[illegible]ant, vni conuenire [illegible] possunt, vnde diuersis ratione diuersorum tempe[illegible]torum adscribuntur.

Quarto Hoc idem deducunt es planetis, e[illegible]rum aspectibus, &c. prout in nostro vniuers[illegible] cæle[illegible] ostendimus. Vnde H[illegible]ppocrates l[illegible]b. de aere a[illegible], & locis, ad regionis habitum qualitatemque hominum mores refert. Et Plato dixit. Ex varijs cæli locis, varios mores i[illegible] generari.

Quinto. Hoc temperamentum corporis, & compositionem mentis docuit Aristot in suis Physiognomicis deducere ex colligatione passionum, quia vna alteram infert, istam, & non illam. Verbi gratia Si quis est iracundus, erit etiam rixosus contumel[illegible], superbus Non vero licet deducere erit humilis, paratus, &c. nam primæ passiones habent necessatiam fere connexionem, secundæ repugnantiam. Ex notioribus igitur passionibus de faci[illegible] ad iudicandas magis reconditas, & celatas deuenire pote[illegible]mus.

Sexto. Ex natalibus parentum deducitur etiam indicium, vnde videmus quasdam infirmitates a patribus transire ad filios in corpore, & mores in anima. Sed obseruarunt alij etiam ex lacte, & nutrice hoc esse arguendum, vnde Phauorinus Phil. a[illegible]ud Ge[illegible] solebat dicere. Sicut valet ad finge[illegible] animi, co[illegible] porisque simil[illegible]tudinem vis, & natura semi[illegible] non [illegible]cus lactis ingenia, & proprietates. E[illegible] A[illegible]cenna asserebat lac posse complexionem, & naturæ statum inuertere. Vnde refert Scotus puerum fuisse, qui diu porcæ lacte alitus, adultus etiam pannis indutus limum intrabat, & porcorum more vorabat. Alterum, qui Capræ lac cum suxisset, saltando succedebat, arborumque cortices erodebat Hinc Virgilius Æneidos 4.

Non tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor.
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens,
Caucasus, Hircanaque admorunt vbera tigres.

Et de his legimus alia multa exempla

His consideratis in particulari desc[illegible]ndo ad ponendum signa virorum virture præditorum, vel vitiosuf[illegible]ectorum, quę ex maiori parte desumpsi a Ioan. Baptista Porta lib 4. suæ Physiogn. & stabunt pro sept mo argumento temperamenti.

DE

DE FIGVRA VIRI IVSTI, & iniusti.

IVsti assimilantur Leonibus. Sunt corpore commensurati. Color capillorum est obscurus. Vox grauis, concaua, & inflexibilis, vel media inter grauem, & acutam. Oculi magni, sublimes, prominentes, fulgidi, & humidi, cum æqualibus orbibus pupillarum, vel inferior orbis, qui pupillam amplectitur angustus est, & niger. Superior vero igneus, in humidis oculis. In risu hilares, & humidi, palpebræ remissæ. Frons longa ad tempora vtrinque porrecta.

Iniusti vero figura est. In inferiori orbe pupillæ ambitus est viridis, & in superiori niger, vel glaucus. Stantes, subtruffi, ingentes, vibrantes, turbidi. Quæ extra oculos sunt, vt frons, genç, supercilia, & labia mouentur in risu. Sunt vel ridibundi aperti, & aspectu minaci fixi.

DE FIGVRA VIRI PROBI, & improbi.

VIr probus, bonorum morum habet nasum magnum, ad faciem bene diseretum. Vel longum ad os protensum. Vel mediocriter longum, latum, & apertum. Faciem pulchram, spiritum temperatum, pectus latum, humeros magnos, mamillas mediocres. Oculos cauos, & magnos, vt aqua in vase se mouentes, defixu obruto hærentes. Circulos oculorum mediocres. Oculos semper apertos, obscuros, humidos, & mites. Vel tristes, & supercilia comprimentes, & frons est austera, & demissa. Media inter tranquillam, & nebulosam Aures decenter i[illegible]ormagnæ, & quadratæ. Facies mediocris Vox media inter intentam & remissam, vel gracilis. Risus paucus. Vngues lati, albi, subflaui. Oculi concaui, incenti, & tubei, magni, stantes, splendentes. Vel lucidi, splendidi, & aqua humidi. Pedes bene formati, articulati, & neruosi.

Improbi sunt facie desormi. Aures habent longas, & angustas, os paruum, exterius protensum. Dentes caninos, longos, exertos, & firmos. Loquelam velocē, vocem gracilem, vel è narib. resonantem. Tibias valde graciles. Collum incuruum. Pedes gibbosos Oculos positos in longitudine vultus, vel circa pupillam conuersos coniunctim se mouentes, splendentes, vt marmor, aridos, vel splendentes nigros. Vibrantes tanquam salientes. Non conniuentes, palidos, subrubros, siccos.

VENENORVM PROPINATORES.

TEnent oculos prominentes, & siccos Orbes pupillarum inçquales, & circa pupillam currentes. Calculos sanguineos, vel palidos, in oculis nigris.

VENENO PLENI.

LAbia habent exilia inferiora, ad caninos dentes tumentia.

FIDELIS, ET INFIDELIS.

OCuli sunt mediocres, declinantes ad colorem cæruleum, magni, stantes, & splendentes. Vel tristes, & supercilia compressa, frons austera, & demissa.

Infidelis vero. Caput est valde paruum, cum inconcinna figura. & dorsi imbecillitate. Frons aspera, monticulis, & fossiculis plena. Humeri sursum eleuati Manus angustæ, & graciles. Oculi caui, exigui, sicci, vel obscuri, & aridi, vel obscuri, æquales ntes Vel se mouentes sicut turbati. Vel obscuri, & aridi. Vel mobiles, & acuti visus.

DE FIGVRA PRVDENTIS, & imprudentis.

PRudentes solent esse corpore parui. Caput paulo maius paruo, in sinciput, & occiput protensum. Capilli in pueritia albi Frons quadrata, iustæ magnitudinis. Facies mediocris, pinguiscula. Lingua subtilis. Vox media inter grauem, & acutam. Labia oris superiora prominentia. Collum ad dexteram inclinatum. Pectus latum, cum latitudine humerorum. Ventris medietas, cum pectoris angustia. Manus longæ, cum digitis longis. Oculi magni, sublimes, fulgentes, humidi obtutus, vel lucidi, vel calculi subalbidiores, pallidi, igneis admixti, & sanguinei in nigris oculis, vel extra totæ circumferentiam nigredo igni admixta, vt a longe nigros repræsentet. Ad risum hilares, & humidi, palpebræ remissæ, frons longa, vsq; ad tempora producta.

Imprudentis. Frons conuexa, alta. Anhelitus vecurrentis. Digiti manuum præmollis, & crassi. Velociter incedunt, & si deprehendantur, formidant, & totam effigiem deorsum trahunt. Suspenso corpore, & vultu sublimi incedunt. Corpore magni, vel parui, sicci carnibus, & colore calidum innuente. Oculi prominentes manici, & igniti, vel tenebricosi, rubri, sanguinei, supercilia eleuantes, & suspitantes, vel se claudentes, & aperientes.

Insipientis. Facies carnosa, labia crassa, loquela difficilis, collum erectum. Corpus inclinatum ad sinistram.

DE FIGVRA INGENIOSI.

INgeniosi sunt carne molles, & humidi inter asperitatem, & lenitatem. Natura mediocri. Colore albi cum rubedine. Aspectu mites. Capillis planis, & mediocribus. Magnis oculis, ad rotunditatem declinantibus. Capitis mediocris, cum magnitudine colli. Est æqualis, & b[illegible]ne disp[illegible]situs, cuius humeri parum declinant. Caret carnositate in cruribus, & genibus. Claræ vocis & temperatæ inter subtilitatem, & grauitatem. Longarum palmarum, longorum digitorum, ad subtilitatem declinantium. Mod[illegible]

fletus, & derisionis. Aspectus est quasi commistus lætitiæ, & iocunditati.

SENSITIVI.

Caput plusquam mediocre, in sinciput protensum. Frons longa. Aures, decenter magnæ & quadratę. Corpore magni, siccis carnibus, & colore siccam temperiem innuente. Vel medioeri corpore, carne, & colore. Claues medioeriter solutæ.

Mechanici. Manus longa, cum digitis longis. Oculi se claudentes, & aperientes, humidi. Capillorum color leniter subflauescens.

Cogitabundi. Frons caperata, vel in medium sui eleuata. Spiritus facilis, & sine strepitu progrediens. Collum incuruum. Incessus tardus.

Dociles. Capilli placide subflauescentes. Frons in longum porrecta. Supercilia rara, magna, & commensurata. Aures exculptæ. Facies macilenta. Risus paucus. Collum ad dexteram inclinatum. Humeri magni, & pectus latum. Vel pectus angustum, & venter mediocris. Manus in mouendo immobiles. Digiti retro conuersi. Oculi mediocres declinantes ad ceruleum colorem, vel nigrum. Constantes. Risus paucus. Cilia nigra, solida. Oculi obscuri, humidi, iustæ magnitudinis.

DE FIGVRA NON INgeniosi.

Hebetes ingenio sicut ingeniosis contrariantur in acumine intellectus, ita etiam eis in signis opponuntur. Sunt igitur sine eminẽtia capitis, ipsum enim rotundum habent. Frontem magnam, carnosam, rotundam. Oculos pallidos, stupidos, languentes, coloris oculorum capratum. Maxillas magnas, & carnosas. Lumbos carnosos. Crura breuia. Pingue collum, & breue. Colorem nimis album, vel valde nigrum. Ventrem porrectum. Articulos pusillos, & colligatos.

Insensati signa sunt. Caput valde paruum, sinciput canum. Frons alta, rotunda. Nasus simus à summo crassus. Facies carnosa longa. Genæ carnosæ. Mamillæ magnæ, & carnosæ. Vngues curui, angusti. Oculi tardi se mouentes. Vlnæ carnosæ.

Rudes sunt. Qui habent caput exuperans ordinariam magnitudinem. Colorem capillorum flauum albicantem. Frontem carnosam, vel angustam. Aures rotundas, non exculptas, vel paruas, & erectas. Os valde exsertum. Labia crassa, & rotunda, vel inferius labrum prominens. Collum crassum, pingue, vel durum, vel firmum, & immobile. Ceruicem crassam. Humeros eleuatos. Costas carnosas. Pectus valde carnosum. Magnas, & duras manus.

Indocilis. Caput exuperans ordinariam magnitudinem, vel valde paruum. Facies magna. Collum molle.

Insipientis. Nares obstructæ. Oculi se claudentes, & aperientes, pallidi, & trementes. Vel cum se claudunt sursum abeunt, ipsique stantes, & ubfluui. Vel non conniuentes. Vel in seipsos circumuoluti. Vel obscuri se circumcirca mouentes.

Stulti. Frons lata, & magna. Aures magnæ, & erectæ. Calor flammeus. Genæ contractæ in tristi vultu. Superius labrum crassius, inferiori propendens. Lingua velox. Risus multus. Vox cum clangore acuta. Collum sursum erectum, vel inclinatum, ante, vel in aliam partem, vel neruis intensum. Manus valde breues. Humeri pilosi. Oculi ad dexteram retorti, latæ oculorum pupillæ.

Dementis. Os exsertum. Pupillæ oculi cum toto oculo prominentes. Vel sursum. Vel concaui, cum mollitie fluuidi, mobiles. Frons parua, & lata. Nasus valde paruus. Vel longus, & subtilis. Vel imum gracile. Os planum. Aluus, & pectus nimis pilosum. Oculi obscuri, parui.

DE FIGVRA MEMORIS, ET immemoris.

Memores habent superiora minora, bene formata. Carnosa. Non pinguia. Aures magnas.

Obliuiosi. Superiora maiora, &c.

DE FIGVRA AVDACIS.

Audaces. Habent vultum austerum, frontem nebulosam, supercilia oblonga. Nasum longum ad os protensum. Os magnum. Dentes longos, raros, acutos, & fortes. Collum mutilum. Pectus latum. Humeros magnos, oculos splendentes, cesios, sanguineos, se mouentes cum palpebris immotis. Apertos, siccos, splendentes, & puro lumine relucentes, vel vibrantes turbidos.

Temerarij. Os magnum, & exsertum. Digiti breues, & crassi. Oculi splendentes, torue aspicientes. Se cum fronte aspera claudentes, superciliis obliquis, palpebris duris, & concretis. Vel se claudentes, recti, humidi, iustæ magnitudinis, splendentes cum leui fronte, sicci.

Superbi. Supercilia arcuata, & quæ frequenter cleuentur. Venter magnus, carnosus, & propendens. Gressu tardo ambulantes, sponte morantes, manentes in vijs, & circumcirca adspicientes, oculi obscuri, aridi.

Timidi. Comparantur ad ceruos, lepores, cuniculos, coturnices. Color timidorum est subpallidus, oculi imbecilles, palpebrizantes. Extrema corporis imbecillia, crura gracilia, & manus subtiles, & longæ. Corpore inclinatus non erectus. Oblongus. Languidus, & stupefactibilis. Collum longum, respiratio debilis, vel tumultuosa, pectus debile. Vox acuta, & mollis. Occiput caluum. Capili recti, vel crispi, molles, & plani. Colore nigri, vel albi. Frons magna. Facies carnosa, vel ossea. Colore nigro, vel albo, vel subliuido,

uido, vel mellino. Labia exilia in ore paruo. Spiritus paruus, ratus, tardus. Corpus, & pectus macrum, & glabrum. Vel spiritus altus, densus, & agilis. Pectus carnosum. Vox remissa, vel tremula. Loquela breuis, vel acuta, & debilis. Vel è naribus efflata. Collum gracile, longum, vel asperum, & pingue. Brachia breuia.

Cinedi, id est, delicati. Ad mulieres comparantur. Oculi confracti, humidi, impudenter aspicientes. Inclinatio capitis ad dexteram. Collum inclinatum. Motus manuum languidi, & dissoluti. Membra trementia.

Molles. Nates præpinques, genua carnosa, supercilia recte extensa. Collum ante inclinatum. Humeri inarticulati, & imbecilles. Dorsum angustum, imbecille. Costæ male solutæ. Venter macilentus. Pedes parui.

Effæminati. Frons demissa. Nasus ad faciem male discretus Os paruum, métem rotundum, & glabrum. Corpore se mouentes humeris, & singulis membris. Oculi valde parui, & igniti, vel patui, & varij.

Imbecilles. Supercilia rara, extensa. Lingua balbi, vel blesi. Collum gracile. Vlnæ, brachia, & cubiti exiles Manus paruæ, graciles, & inarticulatæ Mamillæ paruæ, & extenuatæ. Oculi se mouentes, cum palpebris mobilibus. Vel eius circuli candidi, & imbecilles.

DE FIGVRA VIRI FORTIS. AD Leonem. Taurum, & robustum canem.

HAbet pilos duros. Figuram corporis erectam, ossa, & costas, & extrema corporis fortia, & magna Pectus amplum, & carnosum, & robustum Oculos charopos, non valde expansos. nec omnino clausos. Colorem corporis squalidum, & acutum Frontem rectã, non magnam, neque leuem, neque asperam, macram. Humeros robustos, spatulas, & latera in latitudinem distenta. Collum est firmum, non valde carnosum. Nates contractæ, sed duræ. Crura carnosa circa talos robusta. Acies humida, & terribilis. Supercilia non extensa. Vox ninax, intenta, & magna. Capillos tenent flauos, & aures decentes magnas, & quadratas. Nates patulas Labia exilia in ore magno.

Animosi. Habent capillos medios inter crispos, & rectos, descendentes a fronte versus nasum, colore flauos. Supercilia arcuata, & quæ frequenter eleuentur, mentum acutum collum crassum, dorsum magnum, & robustum. Pectus magnum, articulatum. Manus sunt magnæ, articulatæ, & neruosæ Incedens humeros ad singulos passus commouet. Oculi colore flaui, vel fului, vel splendentes, firme adspicientes. Vel circuli coloris iridis in humidis oculis, vel mobiles, rubei.

Virilis Supercilia non recte extensa sed tortuosa. Spatulæ latæ magnæ, & distantes. Mentum quadratum, claues mediocriter solutæ. Densa barba, & mulier barbata, virilis.

Bellicosi Os magnum. Vox canora.

DE FIGVRA INFLATI VIRI, & pusillanimis.

GLoriosi figura est. Supercilia arcuatã, & quæ frequenter eleuantur. Tarde graditur, sponte in vijs moratur, & circumcirca aspicit. Incedens alta ceruice erectus. Humeros submouens. Oculi se mouentes, turbati, vel vibrantes, tamquam salientes, grandes, lucidi. Digiti longi, graciles.

Pusillanimis. Facies parua, membra parua, articuli parui, oculi exigui, corpus macrum. Frons circularis, loquela intenta, & vehemens. Velociter incedit. & si deprehendatur formidat, & contrahit seipsum Quæruli. Voa in principio grauis, in fine acuta. Guttur asperum, & vertebra prominens.

DE FIGVRA MAGNANIMI VIri, & suaui.

MAgnanimi. Habent caput moderatæ magnitudinis, & modice compressum. Capillos descendunt à fronte versus nasum, leuiter subflauescentes. Frontem quadratam iustæ magnitudinis. Nasum à fronte aduncum bene discretum, vel rotundum, & in imo obtusum. Labia tenuia sunt in ore magno. Voa grauis, canora, & inflexibilis. Vel grauis, & loquutio stabilis. Incessus tardus. Collum medium inter longum, & crassum. Longo incessu ambulat. Oculi sunt colore flaui, neque prominentes, neque concaui, nigri, in quibus calculi non insunt, sed extra circuli circumferentiam ferunt nigredinem igni admixtam. Vel calculos habent subalbidiores, non valde igneos, vt à longe nigros repræsentent.

Lucri cupidi. Membris, & oculis patuis, facie parua. Velociter incessu. Dorso recuruo. Acuta voce. Colore parum rubro perfuso. Vox debilis, & flebilis. Breuis, & celeris gressus.

Quæstuosiores. Oculi stantes, parui, qui frontem, & supercilia contrahunt Vel oculi parui, varij.

Illiberalis. Humeri male soluti. Celeri gressu. Digiti contracti. Oculi valde parui. Vel albicantes, cesij.

Parci Collum ante incuruum. Humeri ad pectus contracti. Oculi obscuri, humidi, iustæ magnitudinis.

Liberalis Capilli è regione nasi à fronte descendentes. Ceruix hirsuta. Humeri bene soluti. Manuum digiti retro conuersi.

Generosi. Dorsum magnum, & robustum Pedes bene formati, magni, articulati, neruosi. Voa concaua.

DE FIGVRA IRACVNDI.

IRacundi. Frons circularis, vel capotata, ad medium sui declinans. Supercilia tortuose extensa. Tempora tumentia, venosa. Nasi imum acutum. Color carnis mellinus. Dentes tecti, acuti. Vox magna, grauis, & perplexa, vel acuta, & intensa. Vel in principio grauis, in fine acuta. Collum, crassum, & longum. Vel crassum, & pingue, sanguineis venis refertum. Pectus flammei coloris. Ambidexter. Lingua velox. Guttur asperum. Digitos iactant inter loquendum. Oculi sanguinei. Vel circuli varij coloris in oculis asperis, vel stantes supercilia eleuantes, & suspirantes. Vel subrussi, ingentes, infra spectantes, vel vibrantes, grandes, splendidi, acuti.

Acerbi, & implacabilis. Caput valde paruum, cum inconcinna figura, & dorsi imbecillitate. Supercilia ad nasum inflexa. Nares patulæ, Spiritus fortis, velox, & ipsius Corpus, & pectus macrum Loquela subflaccida. Oculi sanguinei, & sicci. Calculi æquales in fuluis oculis. Splendentes, torue aspicientes. Vel stantes patui, prominentes, & qui frontem, & supercilia contrahant, & corpus sursum trahant.

Vecordes. Vox acuta, & intensa. Vel in principio grauis, in fine intensa.

Stolidi. Capilli tecti, frons parua, supercilia ad nasum inflexa, facies magna, Aures valde patuæ, labia crassa Os valde dissectum Dentes continuati. Vox balans, & deprauata, vel aspera, vel acuta, & clamosa. Loquela velox, & gracilis, vel grauis, & debilis. Collum crassum, & pingue. Venter carnosus, magnus, mollis, & pendens. Oculi caprini coloris, vel aquili, vel splendentes. Luminosi. Vel sursum euntes.

Seruiles Vox gracilis, & magna. Tibiæ, & calcanea crassa. Oculi parui, varij.

DE MANSVETI, ET MItis figura.

MAnsueti. Tota figura fortis, bene carnosus, carne humida, & multa, bonaque Bonæ magnitudinis, & commensurata; Figura curua. Capillorum circuitus sursum vulsus. Constans intuitu. Tardus motus. Vox grauis, & mollis, & tarda.

Mitit. Capilli plani, & suaues, colore flaui, aurei. Supercilia in rectum porrecta. Loquela remissa. Vox grauis, & mollis. Oculi nigri. Calculi inæquales in fuluis oculis.

DE FIGVRA INTEMPERATI, & luxuriosi.

INtemperati. Os clauum. Lumbi acuti. Venter magnus, mollis, & propendens. Tali valde graciles. Oculi obscuri, & caliginosi, qui dum se claudunt, sursum abeunt, ipsique stantes, & subfluidi sunt. Vel ridentes humidi. Vel sursum euntes, magni, & subrubri.

Luxuriosi. Capilli rari, vel calui. Pili palpebrarum defluentes. Aures valde paruæ. Nasus incauus, ante frontem rotundus, & supereminens, rotundus, vel simus. Venter, & pectus pilosum. Mamillæ dependentes. Pectus amplum, & macilentum. Manus pilosæ. Lumbi, & femora absque alijs partibus pilosa Tibiæ pilosæ. Digiti pedum copulati. Vngues valde rotundi. Genarum contractio in hilari vultu. Claudi. Oculi splendidi, vel cum circulis, quorum inferior viridis, superior niger. Vel sicci, aut aspersiores cum circulis varij coloris, iridis colorem referentibus Vel bleuri circum se mouentes. Vel vibrantes, magni. Vel [illegible] euntes. Vel subrubri, & magni, sursum euntes. Vel ad sinistram retorti.

Mulieris luxuriosæ signa. Colore pallida, vel fusca, gracilis, & macilenta. Statura erecta. Mamillas habet paruas, conuenienter et planas & duras Pilosa in locis consuetis, cruribus, pectore, alis, mento Et pili grossi, & asperi. Capilli crispi, & cutis Vox subtilis, & alta. In lingua audax, animo superba, & crudelis. Valde omnibus inseruiens. [illegible]osa, parum abundat menstruo, & lacte, cum est [illegible]cta.

Adulteri. Tarde incedunt, & sponte in vias morantur, circumcirca aspicientes Collum ad sinistrā inclinatum. Oculi fului cum æqualibus calculis, vel fædi.

Viri sodomitæ. Inæquales orbes, in oculis circumcurrentes.

Venerei gratiosi. Mentum mediocriter scissum. Oculi ad nasum retorti. Vel vibrantes.

Amantis Facie mediocris, in genis, & temporibus ad pinguedinem vergens. Suspirans, & inuitus illachrymans, & cum eum respicis terretur, & erubescit. Oculi prominentes, sublimes, magni, lucidi, & fulgidi. Vel non conniuentes, humidi, placide intuentes. Vel stantes ubinuentes.

Absque amore. Oculi ridentes, humidi.

Edacis Color mellinus in facie Os valde dissertum, Dentes acuti, longi, effeiti, & firmi. Loquela grauis, & debilis. Collum pingue. Costæ exiles, & vacuæ. Manus graciles, & tortuosæ. Oculi obscuri circumcirca se mouentes. Vel vibrantes. Vel magni stantes, & subrubri.

Bibacis. Facies parua, crocea. Genæ carnosæ, vel semper erubescentes. Spiritus fortis, velox, & spissus. Mamillæ dependentes a pectore, amplo, & macilento. Oculorum palpebræ infra prominentes. Oculi subrubri, humidi, vel vibrantes, tamquam salientes, magni, splendentes, humidi. Vel sursum euntes subrubri, & magni.

Edacis, & Bibacis. Præeminentes oculi, sanguinei, vel sursum euntes.

Somnolenti. Caput plus nimio tumens Oculorum vesiculæ supra eminentes. Venæ in brachijs ita graciles, & angustæ, vt vix visu deprehendi possint.

Segnis. Frons magna. Faciei color mellinus. Nasi imum crassum. Facies magna, & carnosa. Genæ crassæ, loquela breuis, lingua tarda. Longus, & tardus incessus, vel breuis, & tardus. Oculi valde magni. Vel tarde mobiles. Sine cutis. Frons erugata.

DE FIGVRA TEMPERATI, & Impudentis.

MEdij capilli inter raros, & densos. Anhelitus temperatus. Frons media inter tranquillam, & nebulosam. Os neque extensum, neque planum. Collum ad dexteram inclinatum. Oculorum anguli breues. Oculorum pupillæ mediocres. Oculi magni, & splendidi. Circulus angustus, niger, supra igneus in humidis oculis. Vel calculi ignei albi, subalbicantes, pallidi, igneis admixti, & sanguinei in nigris oculis.

Impudentis. Oculus apertus, splendidus. Palpebræ sanguineæ, & crassæ. Spatulæ sursum eleuatæ. Figura non rectus, sed parum pronus. In motibus præceps. Corpore subrubrus. Colore sanguineus, facie rotundus. Pectore sursum eleuatus. Crasso naso. Procaci intuitu, id est, qui in tuos oculos suos infigat. Voce acuta. Risus altus cum tussi, vel cum spirandi difficultate. Celer in gressu.

Verecundi. In motibus & loquela tardus. Vox grauis, & spiritus plena. Oculus hilaris, non splendidus, niger, non valde apertus, nec omnino clausus, conniuens tarde. Palpebras mediocriter mouet, est rubore plenus.

Tristes. Facies rugosa, & frons, macer, facie gracilis. Osculi confracti. In motibus remissus. Palpebræ extensæ. Capilli obscuri. Frons tristis, supercilia coniuncta. Vox flexibilis, & debilis.

Rustici. Capilli flaui, subalbicantes. Vox clara. Spiritus fortis, velox, & spissus, nares patulæ. Oculi cæsei, crocei. Calculi æquales in fuluis oculis. Oculi magni, & commoti, micantes, quales solent esse iratis. Frons aspera, cum superciliis obliquis, & palpebris duris, & concretis.

Amari. Facie remissus, nigri coloris, vel subpallidi. Facies, & frons rugosa. Non carnosus. Recti crines, & nigri. Aspere, & sicce intuetur. Loquela, & anhelatio vehemens. Manus sæpe concutit, & fricat, & pedes velociter insilijt.

Suspiciosi. Vox dulcis, vel debilis, & flebilis. Oculi splendentes. fului. Vel se mouentes turbati.

Iocundi. Frons magna, carnosa, & leuis, vel plana. Quæ circa oculos humiliora, vt facies videatur somniculosa, neque intense aspiciens, neque remisse. In motibus tardus. Vox blanda. Frons hilaris. Vultus iocundus.

Arrogantes. Guttur asperum, risus cum irrisione.

Iactabundi. Collum crassum, & longum. Pedum digiti longi, & graciles.

Vani, & sublimia cogitantes. Acuta vox cum clangore. Guttur asperum. Oculi claudentes, sursum abeuntes, & stantes subfluidi.

Simulatoris. Quæ circa faciem pinguia. Quæ circa oculos rugosa. Facies somniculosa.

Adspectu eleganti, voce remissa, incessu bene versatili. Supercilia ad tempora inflexa. Ambulantes modo cito, modo tarde. Oculi splendentes, concaui, & parui.

Mendaces. Facies carnosa. Nasus in medio latus, declinans ad summitatem. Bucca risibilis, vel risus cum derisione. Loquela velox, & gracilis. Vel è naribus efflata. Gibbosus. Supercilia deorsum inclinata, vel ad vnam partem. Oculi ridentes, hilares.

Veracis. Facies mediocris, in genis, & temporibus ad pinguedinem vergens. Vox media inter gracilem, & acutam.

Adulatoris. Facies parua. Frons serena exporrecta. Ambulantes corporibus circumtorquentes se, & inclinantes. Oculi varij, parui.

Obsequiosi. Oculi se claudentes, recti, iustæ magnitudinis, splendetes in leui fronte, humidi. Vel non conniuentes. Placide intuentes, humidi.

Molesti. Frons tetra. Oculi deorsum versi, supplices, breui, ac celeri passu ambulantes.

Pertinaces. Caput satis protensum. Frons alta, nares patulæ, Collum firmum, & immobile. vel crassum, & longum.

Litigiosi. Frons lenis, facies plana.

Importuni. Facies carnosa. Lingua velox.

Inuidi. Qui sinistra dexteris maiora habuerint. Quibus supercilia ad genas dimittuntur. Facies plano. Aures oblongæ, & angustæ. Genæ graciles, vel crassæ, ab oculis distantes. Faciei color subliuidus. Os cauum. Dentes longi, acuti, rari, fortes. Vox dulcis. Loquela acuta & debilis. Oculi caui, exigui. Vel sursum euntes pallidi.

Impij. Tempora caua, supercilia coniuncta, & pilosa. Oris vasta diffectio. Dentes longi, acuti, rati, fortes. Oculi concaui, parui. Vel magni, & commoti micantes, iracundis similes. Palpebris apertis, patuli. Vel sursum euntes pallidi, vel deorsum euntes, supplices. Vel vibrantes circumtuigentes. Vel splendentes, parui, concaui.

Maleuoli. Vlnæ breuiores, quæ ad genua non perueniant. Celeri, & breui gressu ambulantes.

Misericordis. Pulchri sunt. Albi coloris. Habentes oculos pingues, & nares sursum distantes, & semper plorant. Amatores mulierum. Genitores fœminarum & circa mores, in amorem propen[illegible]. Semper memores. Ingeniosi, & calidi. Supercilia in recta[illegible] extensa. Oculi ridibundi, humidi, p[illegible] remissæ. Frons, longa ad tempora vtrimque p[illegible], vel tristis. Vel frons demissa, & austera.

Indignabūdi. Vox in principio grauis, in fine acuta, vel acuta, & intensa. Dētes mixti, lati stricti, rati, spissi.

Iniurij. Superius labrum eleuatū. Forma præceps.

Collum erectum. Ceruix crassa, vel aspera Facies ob longa. Loquela grauis, & debilis Tardo gressu ambulantes, manentes in vijs, & circumcirca aspicientes

Loquacis Forma pulchri. Pilosi circa ventrem. Aures magnæ & erectæ. Nasus rectus, vel in medio latus. Decliuans ad summitatem. Genæ oblongæ. Color faciei mellinus, Mentum oblongum. Manus graciles, & tortuosæ.

Stultiloqui. Genæ oblongæ. Os exsertum. Costæ prætumidæ. Oculi sursum euntes, subrubri, magni.

Sonori. Collum gracile, & longum.

Clamosi. Superius labrum, & gingiuę prominētes.

Eloquentis. Vox grauis, & sonora.

Inefficacis. Corpore parui, siccis carnibus, & colore calidum annuente præditi. Vel magni corpore, carne humida, & colore humidum annuente Vel breui gressu ambulantes, vel breui, & tardo, vel breui, & celeri.

Efficaces. Corpore parui, humidis carnibus, & colore humidum innuente prediti. Vel corpore magni, & duris carnibus, & colore siccum annuente Vel mediocri corpore, carne, & colore temperaturam bonā significante Vel ambulantes longo gressu, vel longo, & tardo, vel longo, & celeri. Oculi tardi.

Præcipites Corpore parui. Caput valde paruum. Capillorum color flauus rubeus, Lingua velox. Carnis color rubeus. Ambulantes celeri gressu. Oculi splendentes cesij, sanguinei, vel splendentes, totum aspicientes.

Circumspecti. Facies macilenta.

Solliciti Facies macilenta Oculi aperti, Obscuri, humidi, vel non conniuentes, humidi, placidi.

Laboriosi. Facies ossea.

Fatui improbi. Caput durum, & acuminatum. Vel angustum, & acutum Aures magnæ, & subflacidæ.

Ceruix, & collum rotundum. Frons dura, & aspera Oculi obscenti, parui, sicci, concaui, profluentes, intente aciem dirigentes. Manus angustæ, & oblongę. Mentum longum. Os loquax, longum, apertum. Colore subpallidus, vt excitatus a somno, & à crapula videatur. Vox balans, turpis, pusilla, & ferox.

Fetini. Capilli densi Rufus plus nimio capillorum color Genæ pilosę Dorsum pilosum Humeri eleuati. Pedes breues, & pingues. Vngues curui, angusti, longi, vel carnosi. Digiti breues, & crassi. Oculi cæsij, crocei. Supercilia concreta, & coniuncta.

Pessimi. Nasus ad faciem obliquus. Facies deformis, vel parua, & crocea. Imberbis. Loquela subflacida. Humeri extenuati, & acuti vertices Oculi magni, & commoti micantes, aspicientesq; ad modum irati. Palpebris reseratis subalbicantes, & circa hos calculi croci, igneis admixti, cum alijs cæsijs. Vel oculi splēdentes nigri, [illegible]es, vel splendētes, & his funteulu. [illegible] C[illegible] aspera, palpebrę erectę, & adspectus [illegible], & a natus V[illegible] oculi se mouētes, parui, cum palpebris mobilibus. Vel ridentes, si[illegible] subadspicientes.

Nefarij. Pupillarum orbes inæquales, vel pupillarum orbes eodem modo circumcurrentes Vel coniunctim se mouentes. Vel orbes maculosi, nigris maculis, & rubidis.

DE NÆVIS, ET SIGNIS IN partibus corporis existentibus.

Considerant etiam pro octauo argumento naturalis, quosdam næuos, seu signa in corpore apparentia, ex quibus propensiones hominum diu nate contendunt, quæ tamen omnia coniecturalia sunt, & quoad naturalia currunt. Sciendum est ergo Astrologos dicere planetas maculas in corpore apparentes causare Nigras esse a Saturno Albas a Ioue, & Luna. Rubeas a Marte. Aureas, seu flauas, a Sole. Rubescentes a Venere. Varias a Mercurio. Sed rectius dicitur, quod atra bilis est illa quæ dat maculas nigras, flaua bilis flauas, sanguis rubeas. Phlegma albas. Sed isti humores concitari possunt a planetis, & ideo vt in superiores causas reduci.

Ioan Baptista Porta talis est opinionis, quod maculæ in natis apparentes non tantum ab imaginatione vehementi mulieris concipientis veniant, sed magis ab humoribus in vtero grauidæ praua' en[illegible]ibus. Quare dicit se esse sæpius expertum, quod illa signa in corpore indicant nati propensiones ad illud tale. Vnde maculæ vini in corpore indicabunt illum esse vini potatorem magnum Porci siluest[illegible]s, securitatem, & leporis, timiditatem, & sic discurrendo per alia animalia Nam qui referunt similitudinem cum Leone, habebunt inclinationes Leonis. qui cum Cane, Canis. Cum Boue, [illegible] Cum Apro, apri. & sic discurrendo, vnde multum valet bene considerare partes corporis, & illas contemplari, cum qua animalis figura consentiant, & sic pronunciare.

Dicunt vlterius ex næuis desumi coniecturam futurorum. Vnde qui næuum in fronte habet fiet vir. Dicunt Haly, Melampus, & alij, erit multum diues, si mulier potestatem habens super alias, & hoc si in dextera parte frontis fuerint, nam si in sinistra starent, oppositum annunciarent, & hi alium næuum in pectore gerent.

Næuus in ante dextera promittit hæreditates, & diuitias. In sinistra odia, & contrarietates. Næuo aurium correspondet alter in renibus.

In cilio, seu inter cilium, & palpebram, & in abscondito in pectine [illegible] erit, vir erit multum luxuriosus, & inhonestus, & violator violentus mulierum Si mulier adultera, & infidelis Et ita si fuerit extra cilia supra, vel subtus, & si fuerit rubens, erit minus malu.

In naso si erit næuus splendens in sinistro, erit alter in masculo in membro vir[illegible], & in fœmina propē vul[illegible]am Si erit ad transuersum nasi, vir erit vagabundus, & mulier patietur in pedibus.

In

In ventre denotat voracitatem.

In genibus viro promittit vxorem diuitem, mulieri in sinistro bonitatem, & fœcunditatem.

In labijs, & etiam testibus in viro, in muliere, in labio naturæ denotat gulam, & ingluuiem Et si erit niger, loquacem oratorem, hystrionem circulatorem, & in summa in dicendi arte occupatum Maculæ in dentibus annuunt virum officiosum, & potentem, si Iouem dominum genituræ tenuerit.

Næuus in mento, & alter in splene. Diuitem auro, & argento, sed infirmum.

In mandibula inferiori, seu in collo, & in costis etiam a parte dextera Diuitem, & sunt natura magnanimi, liberales, & magnorum virorum amici.

In collo, & ventre. Admudum diuitem, sed voracem.

In humeris Sagacem, litibus deditum.

Sub asellis prope pectus. Diuitem, & amatum, & bene vxoratum.

Maculæ in vnguibus, multa bona, & mala dicunt Astrologi significate adnotantes prius, quod pollex est digitus Veneris. Index Iouis. Medius Saturni, annularis Solis & paruus Mercurij. Dicunt ergo, quod si macula alba apparuerit in indice, promittit lucrum in ludo, & donaria. Si nigra, luctus, & dolores. Alba enim est à phlegmate, nigra à melancholia. Si in indice alba, vel albæ. Lucra, vtilitates non cogitatæ, & nummos. Si nigræ, amissiones bonorum, & infœlicitates. Si in medio albæ à parte media versus indicem, quæ datur Saturno fœcunditates, donationes, ædificia. Si n gr æ, iudicia, passiones, afflictiones, & infortunia. Si in altera medietate versus annularem, qui est Lunæ apparuerint maculæ alba, vel maculæ albæ. Vtilitates, honores, negotia aliorum, & itinera. Si nigræ, opposita supradictis. Si in annulari videbitur punctum album, rotundum, & clarum, annunciat dignitates, & augmenta bonorum, & honorum. Et si erit magnum, magnorum, & si paruum minorum. Si vero fuerit macula nigra, infortunia. In paruo digito punctum album dicit Mercatores, Scribas, Senatores Si nigrum, afflictiones. Sed si fuerint ibi lineæ albæ, dubia de mutatione vitæ, iuxta planetarum significata. In parte pollicis, quæ vergit ad extra, quæ conceditur Marti, sicut illa, quæ indicei proxima est Veneri, maculæ albæ sunt coniecturæ peregrinationum, & in milite cum gloria, & honore. Si nigræ, nociua protendit, lites, & iurgia.

Dicunt vlterius, quod dum macula incipit, effectus etiam incipit, dum est in medio, mediat, dum deficit, iam effectus terminatus est. Ratio autem fundamentalis naturalis est, quod istæ maculæ sunt excrementa, & purgationes cordis. Si igitur cor atra bili affligitur, maculas nigras emittit, si phlegmate, & humiditate, albas. Si bili, rubeas, vel alio suo colore.

Maculæ autem oculorum in albo apparentes ex melancholia sunt, prout in morituris comparent, & maculæ ad instar grani milij, seu quadranguli parui diuersorum colorum ardentes, rubeæ, cœlestes, vel iridis coloris. Horribilia annunciant, & mortes pessimas.

Næuus autem in manibus, cui correspondet alter in bursa, vel in pedibus, promittunt in masculo, & fœmina magnam filiorum, & filiarum fœcunditatem. Et Mars in ascendente in dextero pede signum ponit, & in occidente in sinistro.

Næuus in lumbis, tam in masculo, quam in fœmina minatur paupertatem, infœlicitatem in filijs, & rebus venereis.

In pectore, & cilijs (sibi enim correspondent) Oppressionem ex paupertate denotat.

Si supra locum cordis in sinistra. Præcipitem in ira, vulnerandum, carcerandum, vel in exilium mittendum, & ab omnibus odiendum.

In ventre. Deuoratorem.

In genibus. Vxorem diuitem in viro. In muliere, in dextero fœcunditatem, in sinistro bonitatem. In talo pedis. Si vir, tollet vsum vestium vxori. Si fœmina, dominabitur viro.

Nono deducunt naturales, & Astronomi temperamentum, tum corporis, tum mentis ex apparentijs hominum.

Dicunt ergo primo, quod pulchri corpore, sunt etiam mente pulchri. Sed notant duplicem esse pulchritudinem. Primam muliebrem, qualem dicunt prætulisse Alcibiadem, & Pseudomantem. Alteram virilem, cum quodam splendore, & venustate fulgentem, vt dicunt habuisse Dioclem, Scipionem africanum, & alios insignes viros. Prima indicium est luxutiæ, ambitionis, & mali animi. Secunda vero compositos mores præsefert. Hi autem sunt in fronte splēdidi, in intuitu, bonis dulces, malis terribiles. Caput tenent castigatæ magnitudinis, ante, & post prominens, in figura rotunda compressa Frontem quadratam, mediam inter tranquillam, & nebulosam, moderatæ magnitudinis. Oculos magnos, splendentes, lucidos, sublimes, cerulei coloris, acuti visus, quos longus aliorum intuitus fixus nō potest sustinere Aures exculptas, quadratas, mediocriter magnas, auditum acutum. Labia delicata, colorata, in ore aliquantulum maiori, moderatæ vocis, modici risus, grauis sermonis. Colorē capillorum subflauum. Carnis candidum, rubore perfusum. Manus amplas, semper patulas. Digitos longos, graciles, retro conuersos. Latitudinem in humeris, & pectore. Incessunt tardi, & graues.

Dicunt secundo deformes, & in aliquo mēbro defectuosos esse malos, vnde Pythagoras eos nō admittebat in scholis, nec Romani in sacrificijs, nec Moyses in administratione sacrorum. Sed ego dicerem duplex esse genus horum. Primum est illorum, qui sunt distorti, & in omnibus fere partibus, vel saltem in præcipuis signati, nec secum venustatem trahunt, sed ordinatem

ditatem ostendunt, & de his multum est timendum de veritate illius adagij. Caue à signatis. Secundum est eorum qui, etsi in aliquo membro sint signati, tamen hoc cum alijs cōputatum fere nihil est, quia in compositione, & dispositione aliarum partium multis pulchris, pulchriores ipsi sunt, & hi quamuis in aliquo singulari sint infœlices, tamen in moribus, & fortunis multis præstant.

Tertio. Laudant paruos in prudentia,& scientia, sed eos inhonorant in superbia. sicut efferunt magnos in constantia, & deprimunt in sapientia,& sanitate Sed dicito contemplanda in his, & illis esse membra, & dispositio illorum, & sic pronunciandum, quia magnitudo ab his recipit modificationem.

Ad primum primo dicimus ad maiorem, quod procedit de iudicio certo, nos loquimur de coniecturali, scilicet, quod per supradicta Philosophice possumus temperamenta coniecturari. Secundo dicitur ad minorem, quod & si sint pauci homines, qui sint similes in omnibus, plures tamen sunt, qui assimilantur in communibus, vt in colore, magnitudine, motu,& similibus, ex quibus diuinamus.

Ad secundum dicunt aliqui, quod temperamentū bifariam considerari potest. Primo, per se, & sic semper idem erit. Secundo, per accidens, vt per diuersa ab intrinseco, vel extrinseco concurrentia alteratur, & mutatur,& sic per accidens in eo admittunt contrarietatem. Sed ego dico semper idem temperamentum manere, quoniam hoc a semine trahitur, sed tamen pati multas varietates. Primo. Considerando ipsum non in tota sua latitudine, sed quoad aliquam partē. Certum est enim puerū secundum se esse calidiorem seipso sene, & melius se habere in sanitate, quam in ægritudine. Pensandum est ergo temperamentum secundum suos diuersos status, & prout in ipsis aptum natum est diuersa, & contraria primis suscipere, & sic dicemus non temperamentum in contraria transire, sed sese conseruare, prout ei conuenit mutari in diuersos status.

Ad tertium negatur assumptum. Tales enim in suo statu, & gradu debuerunt esse fœlices, quoad naturalia, & si sua libertate potuerint sibi præiudicare, vt alibi ostensum est.

QVÆSTIO VI.

Vtrum morbi habeant certas, & definitas causas, & signa?

Videtur quod non. Nam Galenus 2. de causis morborum calidi morbi quinque causas assignat. scilicet Motum. Putredinem. Calidioris alicuius corporis vicinitatem. Stipationem,& calidiorum ciborum, potuum, & medicamentorum vsum. Sed istæ sunt [illegible] calorem. Nam moderatus [illegible], & non [illegible], & si comestio mandragoræ, & cicutæ, olera, quæ sunt perniciosissima, facta in modica quantitate non faciunt morbum, ita nec comestio, & potatio Et calor excedens etiam generatur æstu, labore, somno, motu, & sollicitudine. Ergo dicendum venit, quod vel istæ non sunt veræ causæ, vel non sufficientes.

Secundo. Vidimus sanissimos iuuenes, optimæque complexionis, ex paruo errore in potu, vel cibo, vel lotione decubuisse, quibus naturales longissimam vitam ex bono temperamento promittebant. Ergo nō sunt tantum pensandæ causæ morborum, quantum voluntas inordinata, ex qua prouenire potest mors.

Tertio. Signa etiam sanitatis, & infirmitatis sunt fallacia, quia in his etiā vidi sæpe Medicos deceptos.

Antequam ad ea quæ faciunt ad vitam tuendam,& sanitatem conseruandam transeamus, operæpretium duxi summarie colligere causas morborum, & quid de eis possit dici, quia fere ad singula in sequentibus erit descendendum, quoad propria, vnde hic ponentur quoad communia.

Morbi igitur calidi quinque ponuntur causę vt diximus in primo argumento. scilicet motus intelligere inordinatus. Putredo intellige non euacuata. Calidioris vicinitas, nisi temperetur. Stipatio nisi relaxetur. Calidi cibi, & potus, & medicamenti vsus nisi moderetur.

Causæ frigidi morbi sunt quatuor præcipue. Vicinitas frigidi, quia ex propinquitate frigiditas contrahitur Quantitas cibi, & potus non sufficiens Qualitas frigidæ naturæ. Constipatio, otium, & immodica exercitatio.

Causæ sicci morbi pendentes ab animo sunt, Sollicitudo, metus, vigiliæ, meror animi. A corpore plurima transpiratio. parca nutritio, & ex alimento sicco, aeris sicci circundatio. balneatio in his quæ sapiunt naturam nitri, vel sulphuris, vel aluminis, vel bituminis, vel similis, & vsus medicamentorum exsiccantium.

Morbi humidi sunt. Alimenta humidiora, magna eorum quantitas, potus immoderatus, educatio mollis, quies animi, & immotio corporis, balnea frequentia post cibum, pluuię plurimæ, temporum constitutio humida, & medicamentorum humectantium vsus.

Isti autem morbi componuntur ad inuicem, & causæ.

Celsus autem primo suæ artis medicæ quasi dans remedia tradit quæ calefaciant contra infrigidantia, & quæ humectant contra exsiccantia, & dicit, quod calefacientia sunt. Vnctio aquæ salsæ, & magis si est calida, omnia salsa, amara, & carnosa. Balneum post cibum. Somnus post cibum moderatus, omnia acida, aqua frigidissima, & oleum aquæ mistum.

Humectantia. Paruus labor,& minor, quam si ex consuetudine. Balneum frequens Cibus plenior Potio multa. Et post illam ambulatio & vigiliæ A[illegible]

latio

latio multa, & vehemens, matutina exercitatio, & non protinus cibus adiectus Genera esce, que veniunt ex locis frigidis, & pluuijs, & irriguis.

Exsiccantia. Multa exercitatio, fames, vnctio sine aqua, calor, Sol ardens, & multus. Aqua frigida. Cibus post exercitationem subito sumptus, ex locis siccis, & æstiuis veniens. Contraria autem contrarijs purgantur.

Secundo. Notandum Medicos etiam assignare diuersas differentias Symptomatum, id est, eorum, quæ morbus sequuntur, de qua te legendus est Galenus de Symptomatum causis. Neque enim nostrum est ista tractare.

Tertio tamen pro curiosioribus dico enim Medicis, quod signa euentus, & status morborum sunt in triplici genere.

Alia enim dignostica dicuntur, & ista declarãt partem læsam, vel male affectam seu sedem morbi. Ad istam autem cognoscendam faciunt excrementa, positio loci doloris proprietas, & accidentia illi parti propria alterata Pars autem male affecta per consensum alteram lędere potest, vt stomachus malis humoribus grauatus, per cõsensum etiam inficit cerebrum, quia ad ipsum mittit malas fumositates.

Alia dicuntur signa prognostica, quia quid futurum sit annunciant Ista autem sunt quędam accidentia morbum, & alia ipsum comitantia. Quę illum annunciant futurum sunt Spontaneæ lassitudines, secundum Hipp. 2. Aphoris. 5 id est, sine labore, & motu orrae, vt explicat Galenus. Secundum signum est, quod corpus non possit ad priorem statum se reducere, quia quamuis infir nabundus a nociuis caueat, & salutaria procuret, nihil tamen facit. Signum est enim, quod natura est oppressa, & sub onere malorum humorum est præceps. Tertium signum est superiori oppositum, & est tale. Cum quis vltra solitum suum bene se habuerit. Ergo si quis plenior, speciosior, vel coloratior fiat, sua bona suspecta habere debet, quia ille non est [illegible] status naturalis, vnde necesse est illum retrocedere Quartum signum est contra consuetudinem, colorem, decoremque amittere. si membra sint grauiora, si [illegible] nascantur crebra. Si corpus vltra, vel supra consuetudinem incaluit Si grauius [illegible] pressit, si tumultuosa somnia sentiantur. Si sæpius expergiscitur, quam assueuit, deinde soporatur iterum. Si corpus dormiens in aliquibus partibus vltra consuetudinem insudat, maxime circa pectus, aut ceruices aut crura, aut genua, vel coxas. Præterea signa sunt futuri morbi, si animus marcescit, si loqui, aut moueri piget si corpus torpet. si est dolor præcordiorum, aut totius pectoris, aut in plurimis venis capitis. Si aures sit tinnitus, si os est plenum saliua. Si oculi cum [illegible] vertuntur, si tempora adstricta sunt, si membra inhorrescunt, si pectus grauior est, si circa frontem intentæ venæ mouentur, si sint frequentes oscitationes, si genua quasi fatigata sint totumque corpus lassitudinem sentit. Hæc autem signa magis erunt æstimanda ab experto, te non potuisse ea sine morbo superare, quam ab eo, qui illa superauit, & remedijs opportunis delusit.

SIGNA MORBI ACTVALIS.

Signa autem actualis morbi iuxta dicta Celsi sunt quadruplicis rationis Prima dicuntur bona Secunda mala. Tertia longæ valetudinis. Quarta mortis indicia.

Bona sunt. Si æger bene in latus dexterum, vel sinistrum cubet, cruribus parum reductis.

Si noctu dormiat. Si interdiu vigilat.

Si facile spirat. Si non contristatur.

Si præcordia ex vtraque parte mollia, & sine dolore sint.

Si corpus est æqualiter molle, & calidum, & æqualiter totum sudat, & sudor cum febri terminatur.

Si habet sternutamenta.

Si cibum appetit.

Si febris sit intermittens, & ante aliam ex toto finierit.

Si vomitum faciat ex bile, & pituita.

Si in vrina subsideat, album, lene, & æquale, & si quæ sunt nubeculæ, in unum deferantur.

Si eius excrementa sint mollia, consueta, & quasi figurata.

Si tumores in superioribus partibus, & dolorem fecerint, & inflammationes.

Si venter ad superiores partes euolutus, magisque etiam, si sine difficultate excessit.

DE SIGNIS MALIS.

Mala signa sunt.

Si æger supinus iacet, porrectis manibus, & cruribus, vbi residere vult in ipso acuti morbi impetu, præcipue pulmonibus laborantibus.

Si de nocte non dormiat, quamuis de die parum dormitet.

Si nullo modo dormire possit.

Si non possit ægrotus expergisci à somno, neque vrgeri.

Si vehementer, & crebro respiret.

Si horrescat maxime in sexto die.

Si pus excreet, vel Vix eiceret.

Si dolorem continuum sentiat.

Si difficulter morbum tolleret.

Si crura, & brachia nuda iactet.

Si inuoluntarie lachrymetur

Si inter dentes humorem glutinosum sentiat.

Si circa vmbelicũ, & pubem cutem macram habeat.

Si habeat præcordia inflammata, [illegible], dura, cum dolore, intenta & magis in dextera quam in sinistra.

Si venæ vehementer agitentur.

 Si

Si nimis cito emacrescit.

Si caput, pedes, & manus valde calidas habuerit, ventre, & lateribus frigentibus.

Si faciat sit gultum, & eo magis si post vomitum.

Si post sud orem inhorrescit.

Si oculi ej bent.

Si cibum aliquem cupit, & subito illum fastidit.

Si multum sudet, maxime frigido sudore, vel non per totum corpus æquale, & febris non finiat.

Vel si in febri sudor superueniat, febre non cessante.

Si febris eadem hora veniat, & redire soleat.

Si nullam mutationem febris faciat, vel in tertio die leuetur.

Si sit continua, vel per accessiones crescat, nec vnquam integrum corpus relinquat.

Si febri dolor præcordiorum etiam succedat.

Si in somno timeat S. in prima febre mens turbata est, vel membrum resolutum, quia & si succedat sanitas, illud tamen membrum manebit debilitatum.

Si vomitus sit sinceræ bilis, vel pituitæ, & peius si sit viridis, vel niger.

Si in vrina subsidentia sint subrubra, vel subliuida, & peius si in ea conpareant quædam fila alba, tenuia, & pessimū si forfuracea fere nubicula repræsentetur.

Si in phrenitide vrina sit alba, & diluta.

Si aluus supprimitur.

Si in febri fluat, ita vt ægrum in lecto cōquiescere non permittat. Maxime si quod fluuit est album, liquidum admodum, vel pallidum, vel spumaus.

Si quod descendit est exiguum, glutinosum, album, leue, vel subpallidum. Vel est liuidum, aut biliosum, cruentum, vel peioris odoris consueti.

Si post longas febres est sincerum.

DE SIGNIS LONGÆ VALEtudinis, id est, de difficili recuperandæ.

Signa longæ valetudinis sunt.

Si febris sit mitis, & sudores frigidi.

Si sudor non cesset cum febri.

Si sudor non inceperit die tertio emanare, vel 5 7. 9 11. 14. 17. 21 27, 31 34. Si corpus totum mutetur, vt primo, verbi gratia calefiat totum, deinde totum frigescat, vel econtra.

Si color terreus appareat.

Si corpus cito multū macrescit, vel in multis diebus adhuc pingue restat. Si vrina nimis mutetur. Vt si vrina modo sit [illegible]da, & paru modo habeat subsidentia, leuia, alba, rubra nec. Aut si quasi quasdam maculas repræsentat, aut bullulas excitat.

DE SIGNIS MORTIS.

Signa mortis sunt.

Si nares sunt acutæ, tempora collapsa, oculi concaui, aures frigidæ, & languidæ. Et imis partibus leuiter versæ. Cutis circa frontem dura, & [illegible] Color [illegible] aut pallidus, & eo magis si hæc fuerit, [illegible] nec vigilia præcesserit, neque venter [illegible] inedia. Et nisi intra diem naturalem mutentur, [illegible] mortis est. Et si morbo veteri talis figura, per [illegible] dederit, mors proxima est. Maxime si lumen [illegible] refugiat, oculi lachrymentur, alba eorum [illegible], venulæ pallent, pituita quæ in eis [illegible] ad angulos se reducit, nares, labia, & [illegible] pallent tam non audit non sentit, in [illegible] fit, signum est mortis, ex Hippocrate libro [illegible] num tex 2. & 4. Aphoris. 49

Item dum æger supinus cubat, eique [illegible] cta sunt. Vbi deorsum ad pedes [illegible] crura, & brachia [illegible] & inæqualiter [illegible] bis calor subest [illegible] extra suum consuetum [illegible] quod ante morbum, vel in ipso natum est, [illegible] vel pallidam, aut liuidam.

Item si vngues, & digiti fiant pallidi, spiritus frigidus, aut si manibus quis in febribus, in febre & acuto morbo, vel insania, palmonibus dolore, vel capitis, in veste floccos legit, fimbrias dedaet, vel in adiuncto pariete, minuta, si quæ eminent carpit.

Item si dolores qui erant circa costas, & alias inferiores partes ad viscera transierunt, subit [illegible]

Si suam saliuam deuorare non potest. V[illegible] lo tremore febricitans subito strangulatur, vel [illegible] conuertitur, ita vt nihil æque deuorare possit.

Si continua sit febris, & exterior pars friget, & interior sic calet, vt sitim faciat.

Si continuante febre, & delirio non potest vix respirare.

Si somnus dolorem auget, & in tertio mo [illegible] atra, vel infra, vel [illegible]

Si sputum sit [illegible] tim. fiue mixtum proueniat, & si [illegible] septimum, in quarto decimo [illegible] tis, nisi alia signa meliora, vt [illegible] enim variatur dies in [illegible], vel diutius.

Si sudor sit frigidus in acuta febri, & si sit cōtinuus actum est.

Si vomitus in omni morbo sit varius, & variorum colorum, & multorum, & in odore, & malus. Et si sanguis etiam vomeatur pessimum est.

Si vrina diutius fiat rubra, tenuis, in magna cruditate. Et pessima est nigra, crassa, & mali odoris. Et ita si sit varia, quæ strigmentum, sanguinem, bilem videm, modo in diuersis temporibus modo simul, & in mistura quadam repræsentat. Vltimum adesse indicat vrina liquida, vel impura, vel pallida, vel pinguis & ex ore inimici fœtor sit magnus.

Item mulier grauida acuto morbo facile perit. Si correpta est.

Sed dicit Hippocrates 2. Aphoris. non esse certas

mortis, vel salutis pronunciationes, vnde supradictæ sunt coniecturæ, vt plurimum cum effectu.

VARIA PROGNOSTICA.

Multa etiã alia Prognostica mixta ex varijs alijs dictis Doctorũ præcipue Hippocratis hic addimus.

Si mulier grauida sit, & fluxus corporis ei superuenerit, periculum est ne abortiat.

Si mulieris præter ordinem menstrua deficiant, & sanguis a naribus fluat, bonum est. Malum si mulier grauida adhuc menstruet. Si vna ex mammis extenuetur, & si id in mammis abundet, adhuc fætu existente in corpore.

Item ex vomitu desumitur argumentum. Vomere sanguinem bonum est sine febre, malum cum febre. Si sit spontaneus soluit longum profluuium alui. Sunt & alia signa, quæ cum ad Medicos proprie pertineãt, omitto.

Ad primum argumentum dicitur, quod malitia causæ ex tribus præcipue pensanda est. Primo, ex natura sua, quia de se est mala, & a malo non potest expectari nisi malum, sicut a bono, bonum. Secundo, a dispositione subiecti, quia hæc mo bene sanus, & fortis, vincet multa malum annuentia, & debilis cito ruet. Tertio, ex excessu, vel defectu, quia perniciosa in modica quantitate nõ multum, lædunt, in maxima vtique, & moderatus motus e bus, potus &c. iuuabit, & immoderatus nocebit. Ex his igitur pensamus causas mortis, & salutem, vnde non est recurrendum ad alia. Tempus autem, & similia generalia non ponuntur causæ, sed vt circumstantię generales morbos præcedentes, comitantes, &c.

Ad secundum dicimus, quod necessario in illis iuuenibus præcessit causa mortis, quia sine causa est effectus, vnde fortes ex forti causa occumbunt. Videtur autem esse parua in se, sed non in ordine ad malos humores, iam in illo corpore congregatos, & excitatos, vel quia illa causa in se parua magnam cõtrarietatem cum illa natura habuit, vnde eam debellauit, & vicit.

Ad tertium respondere videtur Celsus, quod illa signa decipiunt imperitos, & non peritos Medicos. Sed dicit etiam, quod ista signa sunt coniecturalia & non certa, absolute, & omnino, vnde sufficit, quod vt plurimum ualeuntur.

QVÆSTIO VII.

Vtrum Mors posit retardari.

Videtur quod non. Primo. Illud quod est necessarium absolute, seu absolute est necessarium, vnde impediri non potest, vt dicitur 2 Phys. & 5 Metaph. Sed quod omne corruptibile ex contrarijs sit corruptibile necessarium absolute & ex intrinseca causa, ex suppositione, necessaria tamen. Ergo dato quod quis debeat ex tali temperamento tali anno, mense, & die obire, morietur vtique. Ergo mors non potest retardari.

Secundo Auicenna in 3. primi cap. 1. dicit:

Ars quidem sanitatem custodiendi, non est quæ a morte securos nos faciat, nec corpus ab extrinsecis nocumentis muniat, neque vnumquodque corpus ad vltimam vitæ longitudinem perducat. At si mors deberet retardari oportet vitam nostram tueri a nocumentis, & ducere vitam vsque ad finem. Ergo mors non potest retardari.

Tertio. Minus forte, nõ impedit, nec retardat magis forte, & virtuosum. Sed natura est fortior quacunque arte. Ergo si quis sua natura tendit tali tempore ad mortem, non poterit per artem retardari.

In contrarium est Auicenna loco citato in secundo argumento, qui dicit, quod quamuis, nec senectus, nec mors possint euitari, tamen retardari possunt per duo, scilicet per conseruationem calidi, & humidi naturalis quærendo, & vtendo illis qui hæc conseruant, & per impedimentum oppositum putrefactioni, & putrefacientibus. Et Conciliator nomine Homeri asserit mortem retardari, per bonum cibum, potum, balneum, mollem lectum, & somnum, his humectando, & conseruando calorem primogenium. Et Auerroes in 3. regni, comment. 26 dicit, quod multi vixerunt vsque ad centum annos. Propter vitæ propriæ bonum regimen, & per vsum medicinæ dictæ Triffera, quoniam ista bonam facit digestionem, & colorem bonum. Et videtur esse definitio sapientis dum Eccles. 17 dicit. Honora medicum propter necessitatem enim creauit illum altissimus. Et post. Non discedat à te, opera eius sunt necessaria.

Pro resolutione huius quęstionis primo obseruandum est, dupliciter nos posse intelligere mortẽ posse retardari. Primo, vt est præ diffinita a Deo in tali tempore, & sic dicimus non posse retardari, quia in manu eius cuncta sunt posita, mors, & vita, & non est qui possit eius resistere voluntati. Secundo, vt Deus illam disposuit euenire contingenter, & in ordine ad causas suas. Agit enim Deus fortiter pro sua parte, & suauiter ponit, a qua non inuertit ordinem rerum, sed disponit, vt necessaria per eansam necessariam succedant, contingentia per contingentem, & libera per liberam, quia [illegible] Dei non est destructiua rerum, sed illarum conseruatiua, in suo proprio esse, & agere. Hoc ergo secundo modo considerando vitam, & mortem, quærimus an possit vita elongari, & mors retardari.

Secundo. Considerandum venit, quod duo possunt esse principia, quibus mors retardari potest. Tamen est enim dicere mortẽ retardare, quando [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ectur, ac si ageretur. Ad hoc enim debent esse [illegible]

lumus vitam elongare. Ista autem principia sunt natura & ars. Oportet enim naturam cœcam arte duci, & adiuuari.

Pro parte ergo naturæ tria sunt inspicienda secundum Galenum, scilicet conseruatiua, reductiua, & retentiua. Conseruatiua enim debet id quod bonum est, & ad vitam facit, scilicet calorem naturalem, & humidum radicale conseruare, nam hoc humidum non solum à calore innato consumitur, verum etiam ab extrinsecis quibusdam, vt a nimio labore, ab inordinato coitu, a vigilijs immoderatis, ab animi accidentibus, cæterisque rebus non naturalibus, & propterea agendum est, vt contra tot hostes seruetur pro possibile. Reductiua habebit intemperata, ad temperamentum quantum poterit reducere, debilitando, & eneruando intemperantiæ causas, & adiuuando sustinendoque temperamenti boni præsidia. Retentiua vero debet, id quod de humido primogenio consumitur, reparare. Hoc est autem possibile si non in totum, cum continuo fluat in partem, quia non deest causa effectiua, quæ est anima semper eadem, neque absunt alimenta ad hoc opportuna, & accomodata.

Istæ autem potentiæ, conseruatiua, & [illegible] tria loca corporis debent inspicere, & manutenere, quia ista sunt præcipuæ sedes humanæ vitę, scilicet cor hepar, & cerebrum. Quomodo autem hoc fiat, in sequentibus dicetur.

Tertio. Pro causa adiuuante pro nunc tantum cōsideramus Medicum, de cuius consilio omnia necessaria ad conseruandam vitam facienda erunt, & non proprio appetitu erit remittendum iudicium eligendorum ad tuendam vitam, quia appetitus de facili nos decipit, vbi delectabile offert. Posset etiam quis proprium iudicium sequi, quando haberet voluntatem bene moderatam, & intellectum bene practicum de cibis nocentis, & salutaribus, sed non habendo, debet se committere perito Medico, qui has cōditiones habeat. Prima eius conditio est, vt timeat Deum. Deus enim sapientiam præbet his, qui diligunt eum, vt dicitur Eccles. cap. 1. & alibi. In maliuolam animam nō intrabit sapientia, neque in corpore subdito peccatis. Quod & affirmauit Galenus in 1. de criticis diebus, & pro hac conditione lege Antonium Gazium Medicum Paulum Pauonum in sua Florida corona cap. 7. Solum [illegible] committo Medicis constitutionem Pij V. ne secunda vice infirmum visitent, nisi prius fuerit visitatus a Medico Spirituali, scilicet à Confessario, cui sit sua peccata confessus, qui [illegible] nostrum debet [illegible] qui custodit introitum nostrum, & exitum, vt dicitur [illegible] Psal.

Secunda [illegible] est, vt [illegible] logicam. Galenus 1. de [illegible] Philosophum totam. Idem Gal. lib. quod [illegible] Medicus sit [illegible] & Hippocrat de [illegible]. Et noscat Astrologiam Gal. 3. de decret. [illegible] p 3 c. & Hippocrat lib. de aere, aquis, & locis 4. Aphoris. 5. Cæteras Conditiones Medici, scilicet quod sciat naturam aeris, aquæ, loci, in quo medetur, complexionem personarum, cibum, potumue earum, consideret ætates, & temporum constitutiones, ventorumque efflationes. Vide apud Calistum Procaccinum Medicum Romanum lib. qui dicitur Medicus ad Tyrones, & Gazium, vt supra.

Cōclusio ergo est. Vita potest adiuuari, & [illegible] retardari. Probatur. Si principia, & causæ vitæ adiuuari possunt, & principia, & causæ mortis impediri, vel retardari, vita conseruabitur & mors retardabitur. At humidum radicale, & calor naturalis [illegible] possunt adiuuari, & frigiditas, & siccitas extenuari, & [illegible] frangi. Ista autem sunt principia, & causæ mortis, & vitæ, vt dictum est superius. Ergo vita potest [illegible], & [illegible] retardari.

Ad primum diximus talem esse [illegible] [illegible] causarum bonarum, & [illegible], tam [illegible] Ita que vita, & mors [illegible] tura, vnde datis [illegible] sequetur.

Ad secundum dicitur, quod [illegible] & [illegible] vitam stat dupliciter. Primo per [illegible], & [illegible] Auicenna nihil esse, quod valeat vitam, & [illegible] sic munire. Secundo [illegible] naliter, ita vt [illegible] mortem tollere, sed retardare, & hoc est, quod [illegible] namus.

Ad tertium dicimus duplicem esse [illegible] naturæ. Primus est omnino necessarius, quia [illegible] admittit impedimentum, vt quod mors tandem sequatur. Secundus est [illegible] ens. Verbi gratia ad mortem, & vitam, & hic potest arte iuuari, & de hoc [illegible] nostra disputatio.

QVÆSTIO VIII.

Vtrum sobrietas [illegible] ad vitam longæuam.

VIdetur quod non. Primo Causa in [illegible] semper operans, requirit necessario id, in quo [illegible] actio [illegible] faciet, & deficeret. Sed [illegible] per consumit humidum radicale, [illegible] & [illegible] conseruatur. Ergo [illegible] quæ posita est in calido, & humido radicali [illegible] deficiat, vt semper ei addatur cibus, & non sit diæta.

Secundo. Omne quod defectum dicit, non [illegible] cit, sed afficit. Sed sobrietas dicit defectum in [illegible] do. Ergo non faciet ad vitam longæuam, sed ad [illegible] breuitatem.

Tertio. Regula debet esse inuariabilis, & certa. At sobrietas non potest esse certa, & [illegible] regula vitæ. Quia quandoque sobrietas expedit, quandoque repletio ad exonerandum corpus proficit. Et alia ratio victus conuenit iuueni, alia seni [illegible], alia sano. Ergo sobrietas male ponitur regula [illegible] vitæ.

In contrarium est Galenus lib. 5 de tuēda sanitate, qui sic dicit. Arte illa, quæ diætam præscribit eos qui

ab ipso ortu imbecillem corpus non sunt sortiti, sensibus illæsis, & ab omni morbo, & dolore alienos ad summam senectutem peruenere. Deinde de seipso ad dit Ego vero, tametsi nec salubrem corporis statum ab ipso ortu sum nactus, nec vitam plene liberam egerim, hac tamen ipsa arte vsus, post 28. ætatis annum, ne quidem minimo laboraui morbo, nisi forte diaria febri, ob lassitudinem aliquando contracta. Item Aristot. in problematibus refert suo tempore fuisse quendam Philosophum Herodicum nomine, qui quamuis esset debilissimæ naturæ, & tale laboraret, tamen arte diætæ, & temperantiæ ad 100 annum peruenit.

Item Iosephus lib. 2 de bello Iudaico cap. 7. dicit. Essenos longissimæ esse vitæ, ita vt plurimi eorum vsque ad [illegible] m peruenirent ætatem, propter simplicem [illegible], & vitam bene ordinatam. Solum enim panem, & [illegible] num pulmentorum singulis apponi. Idipsum demonstratur Sapiens Eccles. 37. ibi. Qui abstinens est, adijciet vitam. Et ita vt modernos omittamus, legimus Democritum, & Hippocratem vitam duxisse ad annos 105. & Plat. 80. & de quodam alio Philosopho refert Galenus lib. de marasmo, & lib de tuenda sanitate, qui vltra 80 annum vitam traxit, cum nihil haberet præter cutem, & ossa

Quoniam intendimus in hac quæstione prælibare quædam generalia tantum, quæ faciunt ad longæuam vitam, & in sequentibus postea ad singularia descendere, ideo hic quibusdam generalibus contenti erimus.

Primo ergo sciendum est, quod vt determinauimus in 2 parte nostri vniuersi elementaris, nutritio cibi, & potus necessaria est, vt per appositionem horum reficiatur deperditum, per calorem naturalem consumatum, & per aerem, & multa alia deuoratum, sed ista noui cibi appositio esse deberta[illegible], quod sit refectio deperditi, & non suffocatio remanentis. Cum igitur hoc sit necessarium indiget regula aliqua, quæ apte, & apposite hoc doceat, quam artem vocabimus regulam vitæ regulatæ, ordinatæ, & temperatæ, quæ vnico nomine explicabitur dicendo. Est ars vitæ sobriæ, vnde in tantum dicimus sobrietatem facere ad sanitatē, inquantum facit ad sobrietatem, id est, ad commensurationem reficiendi per cibum.

Secundo Tamen notandum venit, quod sicut non est vnum omnium temperamentum, nec vna ratio viuendi, ita vna regula non potest omnibus, & singulis accommodari, vnde per[illegible] eum omnibus circumstantijs, quia aliter [illegible] regula cibandi iuuenem, alia senem, alia [illegible], alia ægrum, alia bilosum, alia pituitosum, al[illegible] multum exercentem corpus, alia eos qui in quiete viuunt, vnde cum non possit ista regula stare in indiuiduo apponendæ veniunt quædam regulæ generales quæ cuilibet complexioni accommodari possunt, quas bene & optime [illegible] Leonardus Le[illegible] Societatis Iesu, vir in Theologicis, moralibus & Philosophicis eruditus, in libro suo cuius titulus est Hygiasticon, seu vera ratio valetudinis bonæ, & vitæ, &c. Regulæ igitur istæ sunt.

Prima est. Ille cibus tunc censebitur sufficiens, non excedens, nec diminutus, qui post eius sumptionem non impedit functiones animi. Datur enim cibus ad confortandam, & subleuandam naturam, & vires resocillandas. Si igitur eas confortauit, & non oppressit, signum erit, quod fuerit sumptus in debito temperamento. Si enim adhuc famesceret cibatus, & vires suas non confortasset, indicium esset deficientiæ necessarij cibi, sicut etiam si illum aggrauat, signū est, quod excessit. Vide igitur quanto cibo confortaris, & non opprimeris cæteris partibus, & illum teneas tuum conuenientem cibum.

Ita dicimus. Si ante cibum eras agilis, & bene dispositus, & post cibum sentis torporem, grauitatem, & lassitudinem, & sis sanus, iudica te vltra metam comedisse, & tuam debilitatem non ex defectu cibi, sed ex eius abundantia prouenisse, & vide ne in hoc sensus, & voluptas (vt notauit S. Augustinus lib. 4. contra Iulianum cap 14.) te decipiat. Si enim tibi experientia restis, quod quando ex præcedenti cœna in mane sentis membra languida, & obuoluta, & non comedis vsque ad vesperam, semper vires adaugis, & non eas inh[illegible]. Signum est ergo, quod illa lassitudo, quæ non præcessit, sed sequuta est cibum, fuit causata a superfluo cibo

Secunda Regula est Cum te ad sobriam vitam ex intemperata reducere volueris, ne subito ad magnam sobrietatem transeas, sed paulatim, detrahendo parum, & parum, quousque sentias te deuenisse ad talem quantitatem cibi, quæ tibi non noceat, sed te perficiat. Subitus enim transitus de extremo ad extremū est violētus, vnde oportet prius accedere ad medium, antequam deueniamus ad alterum extremum. Hoc multum facit pro illis bonis Christi fidelibus, qui totam quadragesimam ieiunant. In pascha enim non debent epulari, sed sobrie primis diebus cibum sumere, & sic ad suum ordinarium transire.

Tertia regula est. In nostris partibus Italiæ, senibus, studiosis, & debilibus, non multum laborantibus, nec corpus exercentibus, quolibet die, per totum diem sufficient quindecim Vnciæ cibi, & totidem potus, dispensando ista in prandio, & cœna, vel refectione. Hoc suadet exemplo sui Ludouicus Cornarius, nobilis Venetus in suo opusculo de vita sobria, qui dicit, quod cum magnis infirmitatibus conflictaretur, in anno ætatis suæ 36. hanc regulam vitæ assumpsit & sanissimus vsque ad longam senectam vitam duxit. Hoc idem docet Lessius ex Cassiano col. 2 Albatis Moysis cap. 19. & potest ratione comprobari, quia quando calor naturalis non est quantitate cibi suffocatus, illum fere totum in nutrimentum resoluit, & hic videtur magnum nutrimentum. Iuuenibus autem, Agricolis, & alijs laborantibus maior portio potest concedi, prout expertum fuerit eis opus esse.

Quarta Regula est. Cauendum est ab illis cibis, quos experientia notatur nocuisse. Vnde ... ei, qui ex ouis, caseo ... s, piscis, leguminibus ... pascuntur, & illis non nocent, ex longo vsu, illis vti possunt. Cauendum est igitur pro vniuscuiusque complexione ab illis cibis, ... illis mittunt ad caput suffusiones, nebulas, vertigines, illisque causant distillationes, aut tusses, cruditates in ventriculo, inflationes, tormina, morsus, laniationes, & similia. Nihil autem senibus, & debilibus, magis quam panatella commendatur, cum vno recenti ouo mixta, & pane bono. Est enim chylo simillima, qualitatibus temperatissima, putredini, & corruptioni minime obnoxia, vt multi aliis ei bi, qui in stomacho putrescunt. Et si ei aliquid addatur, qui eam calidiorem reddat, & magis alimentosam constituat, optimus erit e bus, & magis non pituosis. Etiant enim qui putant homines sine carnibus non posse viuere, & eas vere Plutarchus lib. de sanitate tuenda non multum laudat. Sed si tamen stomacho alicuius sunt gratæ, illis vtatur. Conclusio enim nostra est, vt vnusquisque eum cibum sumat, quem sibi salutarem nouit.

Ad hoc facit etiam, quod ciborum varietas sit fugienda, quia cum sint diuersorum temperamentorum se corrumpunt, & malam nutritionem generant, & dum sua voluptate iterum, atque iterum appetitum alliciunt, vitam abbreuiant. De qua re legendi sunt. D... apud Macrobium lib. 7. Saturnalium cap. 4. & Franciscus Valeriola locorum communium lib. 2. cap. 6. & audiendus est S... qui dicere solebat Abstinendum ab ... is cibis, ... tam ... in ... sendum appetentiam prod... P... clarius est ... m ex ... us, quod ex his in ventri... cruditates ... ... stones ... depraua... o, inflationes, tormina, ... ecæ obstructiones, renum dolores, & calculi, & omnia mala. Fugere igitur conuiuia. & epulas, quia principium ipsorum est delicatum, terminus mortiferus. Secundo loco ponitur ista conclusio.

Diæta commendatur, vt causa diuturnitatis vitæ, & aliorum multorum bonorum. Probatur. Quod multa commoda affert, & a multis malis cauet, est omnino ardore amplexandum. Talis est Diæta. Ergo erit laudanda, & amplexanda. Probatur minor. Primum enim commodum a diæta allatum est, quod hominem liberat fere ab omnibus morbis. Nam morbi euacuatione curantur, vel per sectionem venæ, vel per cucurbitulas, vel diætam, vel medicinas, vel clisteria. Ergo signum est, quod catharri, tusses, asthmata, vertigines, capitis, & stomachi dolores, apoplexia, lætargus, Epilepsia, chiragra, & dolores a repletione ... tiunt. Contraria enim contrariis curantur. Et Hippocr. ... Aphor 22. ait. Quicunque morbi ex repletione fiunt, euacuatio sanat, & quicunque ex euacuatione, repletio. Sed h... ... sunt. Ideo enim Hippoc. ... sect. 4. dixit. Studium sanitatis est ... satietatem, & impigrum esse ad labores.

Cruditates enim sunt a repletione ... Galenus ... de cibis boni, aut mali succi a... ... tipietur, qui accurate ca... et, ... Sobrietas autem cruditatem ex ... ... florum ciborum non solum ... verum etiam superuacaneos consumit, & magis ... ... exercitatio, vt ostendit Vitingus lib. ... de ieiunio cap. 3. 4. & 5.

Secundum commodum est, quod diæta salutaris non solum a cruditatibus stomachi, verum etiam ... ab externis nocentibus. Nam actiua eo ma... ... nus operantur, prout magis, vel minus ... ... tectum dispositum ad ... sapientiam ... ... vel malam actionem. Sit itaque, venti ... ... labor, & similia inuenerint corpus purum, ... humoribus ex ingluuie nat... male dispositum, non poterunt in eo excitare malum, vel ... ... gere. Hinc in vulneribus, contusionibus, & ... ossium, diæta mandatur, quia ista seruat ... ... partes malus humor ad locum ... affectum currit. Et hac de causa Laertius scribit ... de vit... ... Socratem se incolumem Athenis seruasse in vastitate pestis, sæpius eius tempore ciuitatem percurrentis.

Tertio. ... morbos incurabiles, si non curat, mitigat, & ad sufferendum eos faciles disponit. Docent enim Medici multos cum ... ... vel ... ... medio ... vitæ ... & ...

... P... ... ... d. gentes in heremo, solo pane, & aqua ..., quamuis heremo cubarent, noctes in oratione ... somnes ducerent, dutis inducerentur, ac ... quolibet hora exp... nerentur, tamen ... tam duxerunt. Nam S. Paulus ... ... 118. vt scribit D. Hieron in eius vita. S. A... ... teste Athan. ... S. Ranutius 90 ex Cassiano ... S. Hilarion 84. apud D. Hieronym. Iacobus ... Persa 104. apud Theodoretum ... ... in Iuliano. S. Machatius 90. Arsenius præceptor A... Imperatoris 120 transigendo in deserto ... annos mirabili abstinentia. Simeon Stylites 109. S. Romualdus 120. Vdalricus Episcopus ... vit ... mus apud Paulum Bernriedensem in vita Gregorij VII. 105. S. Franciscus de Paula 90. & amplius S. Martinus 86. S. Epiphanius 115 S. Hieron 8... S. A... 76. S. Remigius 74. Beda 92. Et Lessius refert ... tate sua ætate, qui sobria victus ratione ... vitam ducunt, in annis 85. 90. 95. Ergo in meo ... ... patres octogenarios, ie... ... S. C... ... mense Sept. vsque ad P... ... in ... nicis diebus, & a ... vsque ad S. Cruc... Sept ...,

& tec in hebdomade, & tantum vita sobria ordinaria Conuentus contentos, qui fælicissimam vitam, sine dolore, & passione traducunt. Et alios vidi nonagenarios obijsse per cessationem, quoniam abstinentissimi fuerunt, & tamen Religiosissimi, seruantes leges nostras ad apicem. Itaque si tu curiose fueris indagatus vitam eorum qui gulæ, & voluptati non indulserunt, reperies eos diuturnam habuisse vitam Et non solum patres nostros, sed etiam Religiosos Mahometicæ superstitionis, & apud Indos Brachmanes ob solam victus sobrietatem. Lege etiam vitas Apostolorum, & inuenies S. Ioan Euangelistam ducasse vsque ad ... annum. S. Simeon vixit ... S. Iacobum minorem ... S. Dionysium Areopagitam vsque ad 100. & ... per mortem violentam sublati ... adhuc ... Et pro sigillo ... illud sententiæ Sapientis dicentis Eccles. 37 Qui abstinens est adijciet vitam.

Quinto. Confert ad agilitatem, & ... & expeditionem corporis, ad omnes eius actiones, reddendo illud vegetum, & expeditum. Nam tarditas, & lassitudo corporis prouenit ex superabundantia humorum, qui vias spirituum obstruunt, iuncturas obsident, nimiumque humectant, & relaxant. Sublata ergo per diætam ista humorum redundantia, concoctio fit bona, & ex bona concoctione sanguis purus, & ex puro sanguine spiritus agiles, & fortes, & ita corpus redditur ..., expeditum, & promptum ad actiones suas.

Sexto. Acuit etiam actiones omnium sensuum, & eos immunes reddit à corru... pentibus, vel lædentibus multum, & plurimum. Nam visus offenditur humoribus superfluis, & vaporibus à stomacho ad cerebrum ascendentibus, & neruos opticos oculorum obsidentibus. Sensus auditus impeditur ex defluxu humoris superuacanei, & crudi descendentis in organum auditus, vel in neruum, qui ei deseruit. Sensus gustus potissime vitiatur prauis humoribus organum ipsius imbuentibus, venientibus ex capite, vel ex stomacho. Si ergo causam horum humorum superfluorum ademeris, effectum tolles, & sensus multo expeditiores habebis, quam ... indulgeas. Nam senectute etiam ipsa debilitantur, & infirmantur, sicut etiam calor naturalis extenuatur.

Septimo. Leuat etiam animi passiones, vnde videmus sobrios esse placidos, affabiles, benignos, lætos, tractabiles, & in omnibus temperatos. E contra vero qui ex abundantia cibi bilem nutriunt, sunt iracundi, præcipitosi, veloces, audaces, vehementes, rixosi, morosi, indignabundi ad quælibet, vnde iurant, clamant, blasphemant, & maledicunt. Qui vero ex eiusdem superfluitate melancholiam formant, sunt tristes, pusillanimes, meticulosi, solitarij, cogitabundi, desperabundi, ita vt omnia accipiant, vt infesta, inimica, & tristia. Quique ex eadem superfluitate pituitam cumulant, sunt lenti, languidi, somniculosi, meticulosi, obliuiosi, & ad omnia præclara inutiles. Et sicut biliosi somniant ignes, incendia, bella, & cædes Et melancholici tenebras, funera, sepulchra, spectra, fugas, foueas, & tristia omnia. Ita pituitosi somniant pluuias, lacus, flumina, inundationes, submersiones, & naufragia, vnde tollendum est fundamentum horum, & restabit quies.

Octauo. Adiuuat mirabiliter memoriam. Memoria enim lædi solet, ab humore frigido cerebrum occupante. Hic autem in multum potantibus, & immoderate comedentibus abundat. Vinum enim cerebrum suis fumositatibus ascendit, & quamuis sit a natura sic calidum, tamen ex cerebri frigiditate adensatur, & sic in eo generat malos humores, ex quibus postea sunt destillationes, tusses, apoplexia, & paralysis.

Nono. Confortat, & acuit intellectum ad apprehendendum, componendum, diuidendum, & ratiocinandum, vnde qui vitam sobriam colunt, de die, & nocte possunt studijs, orationibus, audientijs, & alijs intellectualibus operibus nauare. Quæ enim speculationem difficilem reddunt sunt ista Nimia cerebri humiditas. Vaporum, & fuliginum abundantia. Meatuum cerebri obstructio. Nimia sanguinis copia. Spirituum feruor, à sanguine, vel bile proueniens. Vapores biliosi, vel melancholiæ adustæ caput petentes. Humor biliosus, vel melancholicus cerebrum occupans. Hæc autem omnia diæta, si adsint, tollit, vel eneruat, & si non sunt, præcauet, generatque bonum, purum, & temperatum sanguinem, a quo sunt spiritus puri, subtiles, & efficaces.

Decimo. Domat libidinem. Cum enim natura tantum sumit, quantum pro sui conseruatione esse ei necessarium sentit, semini, & spermati non subministrat materiam, cum ista sint de superfluo alimenti. Quare omnibus Religiosis, & pudicitiæ cultoribus necessaria est vita sobria, quia sine Cerere, & Baccho friget Venus, & libido non turbat, nisi adiuta cibo, & potu immoderato.

Ad primum dicimus ad maiorem, quod causa operans in actu postulat sibi necessaria ad operandum, quantum opus est, & non per excessum, vel defectum, & ita temperatus cibus est necessarius calori naturali, ne superfluo suffocetur, & ne deficiente desiciere cogatur.

Ad secundum negamus minorem. Diæta enim, & sobrietas non dicunt defectum, nec excessum, sed medium, id est, temperantiam.

Ad tertium dicimus, quod duplex est regula Prima, quæ consistit in puncto indiuisibili, & ista non variatur. Alia quæ latitudinem suscipit, ex proportione quam suscipit, cum eo cui accommodanda est, & talis est diæta, vnde suscipit modificationem à tempore, à statu personæ, &c.

QVÆSTIO IX.

Vtrum natura cibi, tempus illum sumendi, regulaque ducant ad multos annos &c.

VIdetur quod non Illud enim, quod periculum ædificat, & parat, non est eligendum, sed vitandum. Sed delectio ciborum, & obrietas viuendi periculum parat Ergo ista fuit f[illegible] da. Probatur minor ratione, & auctoritate Ratione quidem, quia periti medici dicunt, quod qui [illegible] certam præfigit regulam, præsertim in modicum facit, quod stomachus contrahatur, & illi quantitati consuescat, vt si eam excedi contingat, notabile grauamen, & læsionem sentiat, dum supra consuetum distendatur. Vnde sicut bonus miles est omni iniuriæ tempori exponendus, vt ei assuescat, ita & stomachus est ad omnem cibum aptandus. Auctoritate deinde Hippocratis Aphorism. 5. sect. 1. vbi sic dicit. Etiam in sanis periculosus est valde tenuis, & constitutus, & exactus victus, quoniam delicta grauius ferrunt Ob hoc igitur tenuis, & exactus victus periculosus est magis, quam pleniot paulo.

Secundo. Quod non omnibus datur, omnibus non persuadetur, aliter inutiliter At electio, & d sceretio ciborum, tempus edendi, vitæ ratio non omnibus datur. Qui enim paupertate opprimuntur, omni cibo eos vesci oportet E Religiosi, quod eis apponitur comedere tenentur Ergo his saltem inutilia sunt.

Tertio. Experientia docet multos ad extremam senectam peruenire, qui gula laxant habenas, & de omni cibo comedunt, [illegible] febre, & [illegible] E go electio ciborum, & diæta non erunt regulæ certæ.

Quarto. Quod cum maxima molestia perficitur, non videtur tam mirabiliter extollendum, & prædicandum. Sed diæta maxima molestia sustinetur. Non enim potest homo perpetua fame torqueri, omni cibo delectabili arceri, vnde dictum est. Non est tanto digna dolore, salus Et melius est (plures dicunt) decem annis abbreuiare vitam, quam perpetuo fastidio appetitui contradicere. Ergo diæta non est tam commendanda, & sublimanda.

Quinto. Adagium est commune, & vsu comprobatum, quod illud quod sapit, nutrit. Ergo sufficit [illegible] in cibo etiam si absit discretio ciborum, & adsit inordinata eorum sumptio.

Sexto Peri[illegible] est, quod hi qui tam sobrie volunt viuere, ne stomachus nutrimento necessario destitutus [illegible] succedat illud. quod tradit Galenus 10. de iuuamentis membrorum cap. 1 dum dicit. Sicut animal [illegible] inducit [illegible] famis necessitas, ad comedendum [illegible], & alia mul[illegible] mala. Ita est in quolibet membro, quando caret cibo sibi conuenienti, inducit ei cibi necessitas naturalis ad attrahendum humores malos, quibus nutritur, & istæ superfluitates quæ aggregantur in membro putre[illegible] secundum spacium temporis quousque adaequen[illegible] & calefiant, & habent generare ægritudines calidas, & febres acutas, &c.

In contrarium sunt omnes Medici, & Galenus præcipue lib. de dissolutione continua, in quo [illegible] cibos, & enumerat ibi, qui generant abundantiam phlegmatis, [illegible], & melancholiæ.

Decisio, & resolutio huius quæstionis multa examinanda post[illegible] & [illegible] per ordinem.

Primum, qui cibi sint eligendi in comm[illegible], & qui re[illegible]ciendi.

Secundum, qui iudicandi sint boni, & qui mali ratione qualitatum.

Tertium, quis ordo tenendus sit in sumendo cibum.

Quartum, quantitas ciborum quanta esse debeat.

Quintum. Tempus obseruandum in sumendo cibum.

Sextum. De cibis agendum erit in singulari, & particulari, & sic perfecta erit quæstio de cibo.

Quo ad primum igitur animaduertendum venit, id quod diximus supra, scilicet non tam cibum in se, quam proportionem cum stomacho esse [illegible]dam, quia multi experti sunt delicata aliis [illegible] esse nociua, vnde haben[illegible] ratio com[illegible], & temperamenti prop[illegible] [illegible] [illegible] ter tamen cibus debet esse simplex, & purus, vnde veteres patres, qui [illegible] pane, & aqua viuebant, diutissime vitam conseruabant.

D[illegible] [illegible] quod [illegible] multum nu[illegible] quidam minus. Cibi bene nutrientes his versibus a Schola Salernitana explicantur.

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, natura sunt valitura.

Oua igitur sunt multi nutrimenti, sed debent habere has conditiones. Prima, quod sint recentia, vnde Galenus 3. de aliment facult. dixit oua recentia, veteribus plurimum præstant, quique optima sunt recentissima, vetustissima autem pessima Et media [illegible] bonitatis erunt Secunda est, quod sint oblonga [illegible] enim sunt gratioris saporis secundum Horatium Flaccum. Tertia est, quod sint [illegible], [illegible] oua [illegible] [illegible], & patet, qu[illegible] [illegible] sunt ouis anserum, & anatum, quæ plus sunt [illegible] naturæ, & ideo pallida ora. Quarta est quod sint gallinæ, quæ vulgo dicitur polastra, quia sicut iuuenis est calidior sene, ita ouum gallinæ iuuenis, [illegible] gall[illegible] antiquarum Quinta debent esse tremula, [illegible], assata enim, & dura facta non sunt [illegible].

At quoniam non intendimus [illegible] descendere ad cibos in particulari omitto [illegible] gratia exempli. Notu [illegible]

multum nutriunt, & laudantur, quia sunt naturæ amica, ci[illegible] coquuntur, & ventrem purgant.

Secundo. Dico, quod quidam vocantur cibi grossi, id est, qui in pauca quantitate multum corpus nutriunt, vt caro vituli magni, pisces granes, solidæ carnis, & caseus recens. Alij dicuntur cibi subtiles, qui in multa quantitate parum nutriunt, vt caro pullorum, pisces parui, lactuca, & similes. Et quidam medij, qui medium tenent.

Modo cibi grossi. Primo, conueniunt exercitatis, & laborantibus, non vero quiescétibus, quia sunt duræ digestionis, ideo his magis aptantur cibi subtiles, & tenues, qui & si minus nutriant, tamen facilius digeruntur.

Vnde secundo, cibi grossi si sumantur a quiescentibus, in parua quantitate assumantur, & subtiles in maiori, sed proportionata sumenti, vt dicit Isaac in vniuersalibus dietis. Hinc Galenus his qui in quiete permanent suadet cibos medios, quales sunt panes optimi, carnes gallinarum, caponum, fasianorum, perdicum, columbarum, turturum, merulatum, & paruatum auium omnium, & paruorum piscium, & marinorum, & exterorum, nullum fœtorem habentium. Ita dicit lib. de Euchimia, & Cachochimia cap. 2. Et in lib. de dissolutione continua dicit. Temperatis, & sanis; sed multum non laborantibus cibaria media inter subtilia, & grossa esse eis optima. Ista sunt: Panis bonus, oua gallinarum, caro hædi, agni, & pecudum, pullorum, columbarum, paruarum auium, hepata pullorum, anserum, assellæ ipsorum. Aues multi motus, boni nutrimen[illegible] & mundi aeris. Omnia oua, maxime cocta in [illegible] q[illegible], & [illegible] non [illegible] tad[illegible], & sorbilia. Et omnes pisces non duræ carnis [illegible] ec mollæ viscositatis, nutriti in bonis aquis, qui s[illegible] boni saporis. Et de fructibus: Vuæ, & fic[illegible] maturæ sup[illegible]a arborem. Et de oletibus: Latuca, endiuia, asparagi. Et omne vinum clarum, rubrum, gran[illegible] co[illegible]tis.

Tertio. Cibi grossi san[illegible]inem grossum generant, & opilatiunm, vnde ab omnibus sunt fugiendi, & si minus ab exercitatis.

Quarto. Grossi [illegible] men membra confortant, vbi bene digeruntur, sed s[illegible]btiles sanitatem custodiunt, & medij vtrumq; c[illegible].

Tradit autem G[illegible]nus, q[illegible]ando cibi grossi possint assumi. Primo magis in hy[illegible]e, quam in æstate, quia tunc stomachus est [illegible] quando in sumer[illegible] est c[illegible], labor præcedens grauis, non e contra [illegible] in non excedente quantitate, & [illegible]us ad [illegible] appetitum.

Cibi gro[illegible] p[illegible] opric[illegible], l[illegible]ticulæ, glandes, legumi[illegible] omn[illegible] c[illegible]aneæ, lepores, fungi, fabæ assæ. Hepata [illegible] a du[illegible] a [illegible], vel [illegible] ffata, & frictum ex eis, lac pl[illegible] [illegible] [illegible]m, vbera, vinum vuæ co[illegible]ctum, [illegible] Bo[illegible]s, vaccæ, ventres, uteli [illegible] p[illegible]ui, ta[illegible], [illegible], panis [illegible] perfluc decoct[illegible], vel diminute, [illegible] cin[illegible]tius, infermentatus, aut cum lagana. D[illegible]cyli, fungi. cerebra omnia, pisces duri, & visc[illegible], ca[illegible]nes duræ omnes, caseus grossus, aures, labia, & extremitates musculorum. Cibi frigidi, vt acidi, & omnes fructus immaturi. Citri, cucumeres, lac acetosum. Et omnes cibi duri, & sicci, quia secundum Auicennam in 3. 1. doctr. 11. cap. 7. Nutrienti a sicca assidue comedere, fortitudinem cadere faciunt, & secundum Galenum in 5. de simplici medicina distin. 6. cap. 2. Omnes res, quæ exsiccant, finiunt humiditatem sanguinis, quare ingrossant eum, & minorant ipsum, & si sint in naturis calidis, faciunt eum vehementioris caliditatis, quam fuit, &c.

DE CIBIS BONIS, ET malis.

QVo ad secundum, scilicet, qui cibi sint iudicandi boni, vel mali ratione qualitatum.

Primo dico, quod quidam sunt calidæ qualitatis, vt frumentum coctum (teste Galeno lib. de dissolutione continua) panes frumenti, cicera, dactyli, sisamum, sinapis, vuæ dulces, apium, ruta, rapanus, rapæ, pestinacæ, allia, cepæ, porri, caseus antiquus, vinum dulce calidum, & vinum antiquum citrinum. Et hi omnes cibi non solum virtute calidi, sed etiam ex coctione ignis effecti calidissimi vitari debent, & potius sunt sumendi pro medicina, quam pro cibo, quia vt dicit Galenus 1. de complexionibus cap. 2. Caliditas namq; cum vi[illegible] vt p[illegible]prio habet pro humiditaté destruat, & consumet. H[illegible] aro sumantur omne enim calefactiuum, est ex[illegible] catiuum, & dum corpo[illegible]a sunt frigida, vel in l[illegible].

Quædam ve[illegible] cibaria frigida, & ista magis sunt f[illegible]gienda, quoniam vt dicit Isaac. Frigidum est ini[illegible]cum, neruis, & ossibus, vnde, & si in corporibus iuuenum non videantur in iuuentute facere nocuméntum, tamen [illegible] eis malitia eo[illegible]um se adunat, & dum ad senectutem vergunt, vitia suas ostendunt, vnde fere irremediabiliter v[illegible] penetrant, & in neruis, & articulis dolores & con[illegible]nes generant. Quare omne frigus [illegible] fugiendum etiam in æsta[illegible], ait Auicenna in 5. 4. tracta. 3. quoniam ex eo est timor magnus. Et si ista cibaria sunt adm[illegible], potius [illegible]ione medicinæ administrantur, [illegible] cibi, & in temp[illegible]ibus calidis, & personis calidæ complexionis, & in locis calidis.

Cibi ergo medij, qui potius declinent ad humiditatem, quam ad excessiuam caliditatem, pro[illegible] eligã[illegible]ur, quia vt dicit Arist. 1 Me[illegible] C[illegible] is, & humido nutrimur. Dum autem [illegible] non sit frigidus, nec tepidus, nec calidi[illegible], sed calidus, i[illegible] est, magis accedat ad calidum, quam ad frigidum. Nam Galenus dicit 2. Terapeuticæ cap. 3. Tepida [illegible] mnia [illegible] calida [illegible]ficienter, & [illegible] calidissima, neque tepida sint, quæ man[illegible]amus. Sed de cibis [illegible] in [illegible]uarto principali.

DE DVLCIBVS.

SEcundo. Dico, quod quidam cibi sunt dulces, quidam amari [illegible], quidam [illegible], quidam vnctuosi, alij acetosi, [illegible], & alij pontici, & de his dic[illegible].

Vtilitates ergo ciborum dulcium multæ sunt, & etiam nocumenta.

Cibi enim dulces sunt viscosi, & grossi, & medij in ter caliditatem, & humiditatem, vt docet Isaac in vniuersalibus dietis, & multum nutriunt, & delectationem gustui præbent.

Primo ergo sunt amici humanæ naturæ, quia natura nostra est calida, & humida, & cibus dulcis est calida, & humida, & ideo naturæ humanæ maxime conformia. Quare Auicenna dixit, quod dulce non calefacit calefactione nociua, imo est delectabile, sic ut est delectatio aquæ tepidæ, eum effunditur super corpus.

Secundo multum nutriunt, adeo vt in omni nutritione necessario, cadat dulcedo. Dicit autem Isaac, quod membra omnia aui[illegible] trahunt ad se dulcia, ita vt paucas feces relinquant in intestinis, ad [illegible] sententiam [illegible] [illegible], & hinc est, quod dulcia multum saturant, quia membra implent.

Tertio. Dicit Auicenna quod operationes dulcis sunt, digestio, lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, & in 14. tert[illegible] [illegible] conueniunt hepati, quare impinguatur eis, & magnificatur, & confortatur. Et ideo non est mirum si tantum dulcia affectamus, cum temperata sint, & nobis conuenientia, plurimumque nutrientia, & Isaac sic dicit Dulcis sapor, si fuerit purè dulcis, omni carens malitia acuminis, & viscositatis, saporosior omnibus, [illegible] erit, quia naturaliter vicinior est sanguini, mundificans, & quasi lauans nocumentum g[illegible], & [illegible] ventrem temperate humectans, sine labore naturæ. Et [illegible] ibi. Dulce secundum nutrimentum [illegible], secundum vero medi[illegible] nam grossos humores dissoluit, & mundificat, diuersas res temperat, dura enim mollificat sua humiditate. Mollia [illegible] cum [illegible] [illegible].

Sed ne dulcia ostendant [illegible] conditiones sunt necessariæ. Prima, quod non [illegible] multum dulcia, sed remisse, nam res dulcissimæ cum [illegible] in summo dulcedinis non possunt in stomacho [illegible] fieri dulcia, vnde necesse est, quod [illegible] [illegible], sicut si mel igni per longum tempus apponatur [illegible] amarum declinat. Ideo dulcia sunt apta [illegible] ad cholera[illegible] gignendam, & nutrimenti. Secunda [illegible] [illegible] substantiæ subtilis, & non grossæ, nec viscosæ. Nam si sunt viscosæ, & grossæ substantiæ [illegible] [illegible] adhæreat a[illegible] [illegible] [illegible] antequam [illegible]. Vnde & [illegible] stomacho [illegible] [illegible] [illegible] tamen, & hepate oppilationes faciunt, & apostemata, & quia [illegible] stomachum,

ideo etiam ventris fluxum commouent. Tertia [illegible] vt sumantur in modica quantitate, & post [illegible] [illegible] [illegible].

DE AMARIS.

TErtio dico, quod ad cibos [illegible] [illegible] [illegible] non sunt [illegible], nec [illegible] [illegible] quærendi [illegible] [illegible] fundatur [illegible] [illegible] [illegible], & tenetur [illegible] [illegible] cap. de simplici medic[illegible] [illegible] ra, nisi propter [illegible] [illegible] [illegible]. Cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] ra[illegible] fce[illegible] [illegible] [illegible] ait, [illegible] [illegible] non est b[illegible] [illegible] Conferunt [illegible] [illegible] fiunt, & [illegible] [illegible] mundificant [illegible] ribus gro[illegible] [illegible] tir pro medicina, non pro c[illegible].

DE SALSIS.

QVarto dico, [illegible], quod omnia [illegible] [illegible] [illegible] cap. 4. [illegible] da, non vt amara in tertio gradu, sed in sec[illegible] & sunt tertio [illegible] & solent esse ex [illegible] [illegible], ex aqua [illegible], & [illegible] [illegible] re, desiccare, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gate, oppilare humiditates, [illegible] superfluam, & [illegible] [illegible] cholericis, & extenuatis corp[illegible] [illegible] [illegible] rist. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Non [illegible] animalia ex salsedine saturari, cum nullum animal viuat ex illa, vt vocatum mare mortuum est [illegible] [illegible] [illegible], in quo præ nimia salsedine, & amaritudine, nec pisces nec aliquod aliud animal viuere po[illegible] [illegible] ergo [illegible] appetitum, & [illegible] [illegible] nem, & pinguedinem salsa sumi possunt [illegible].

DE ACVTIS.

QVinto, quo ad cibos acuti saporis dicunt omnes Medici, quod [illegible] supremo gradu [illegible] quarto cal[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] stomac[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] niam caput replena vaporibus, & fumositatibus. Et ideo abstinendum est ab allio, cepis, porris, Sinapi, & alijs cibis

cibis pungitiuis, quia hi cibi generant superfluitates [illegible] humores acutos cholericos, qui exuunt sanguinem, & corrumpunt, & corpus vltra modum [illegible], & primo sanguinem in choleram rubeam mutant, & deinde in nigram.

Solum iuuant phlegmaticos habentes in corpore phlegmaticos, grossos, & viscosos humores, quoniam illos [illegible] & [illegible], vt dicunt Galenus 2. de alimentis cap. vltimo Hippocrates in 2. canonis cap. 3. [illegible] 5 Theori. cap. 14. Sed non erunt ista acuta frequentanda, sed tantum per modum medicinæ sumenda & [illegible] a patientibus humores phlegmaticos, grossos, & viscosos à longo tempore, cholericis autem, & siccis natura omnino contradicunt, & ideo ab his caueant, & eo magis iuuenes.

DE VNCTVOSIS, ET INSIPIDIS.

Sexto dico, quo ad vnctuosa, quod nec ista multum commendantur. Sunt enim calida, & humida remisse, quoniam vt dicit Auerroes in 5 coll. get. sapor vnctuosus habet, quod in eo pars aerea dominatur, cum modica aquositate, & propterea calor ipsius est minor, quam dulcis. Et hinc dixit Rasis in 3. Almansoris, quod vnctuosum stomachum mollificat, ventrem fluere facit, satietatem affert, antequam homo cibi quantitatem sibi necessariam assumat, & calefacit, maxime [illegible] & habentes stomachum, vel hepar calida. Corpus [illegible] ea humectat, atque lenit, phlegma [illegible], cogitationem reddit hebetem, & somnum [illegible].

Ra[illegible] erit, & potius pro condimento [illegible]

Insipida etiam frigida sunt, vt cucurbita, cucumeris, [illegible], vt dixit Galenus de simplici [illegible] & [illegible] mori fieant, & [illegible] faciunt, & ideo nec ad sanitatem, nec ad vitam [illegible].

DE ACETOSIS.

Septimo dico de acetosis, quod acetosa sunt in secundo gradu [illegible], & [illegible] secundum Auicennam, & Isaac cap. 4. [illegible] Et idem secundum Arist. in 22. problem. prob. [illegible] nutrimentum modicum habeat, [illegible] multam. Et secundum Galenum in 4. [illegible] medicinad 2. c. 6 corpus [illegible] Nam [illegible] multi [illegible], nerui nocent, propter [illegible], cum penetrent totum membrum [illegible] Hippocrates in 3. [illegible] c. 7. Ex acet[illegible], & nutriente fit senium, & [illegible].

Stant [illegible] ea pro medicina [illegible] S[illegible], & sine calefacti[illegible], & refrigeratiua, & mundificatiua. Choleram rubeam, & sanguinem temperant, ventrem [illegible] stomachum, & intestina ta[illegible] acetosum. S[illegible] stomacho, & intestinis [illegible] phlegmatis ventris, fluxum prouocat, corpus infrigidat, virtutem debilitat, & digestionem præcipue in hepate infirmat. Neruis & neruosis membris nocumenta affert, & corpus desiccat.

Appetitum tamen prouocant acetosa, quia habent motum ad centrum, ex sua frigiditate, & siccitate, & ideo [illegible] deprimant cibum deorsum, os stomachi euacuatum, famescit.

DE SAPORE STIPTICO, ET pontico.

Octauo dico, quod cibi stiptici, & pontici saporis sunt frigidi, & sicci in fine tertij gradus. Distinguuntur autem, quia stipticus est sapor debilior pontico, vnde [illegible] contrahit, & ponticus exasperat. Habent infrigidare, meatus stringere, & coarctare, implere, & ingrossare, & exsiccare.

Vlterius si coniungantur cum sapore delectante magis delectant, & cum tristante magis contristant. [illegible] saporem, & adunant; vnde [illegible], & [illegible] sunt dulces, & ponticæ, & sic delectabiles, & e contra Absinthium, & famus terræ appetitum [illegible]. Ante prandium tamen constipant, quia [illegible] meatus oppilant, ex officio suæ [illegible] & ex qualitate suæ frigiditatis, & siccitatis. [illegible] prand[illegible] vero laxant, quia cibaria ad inferiora [illegible] torcularis. Insuper sua [illegible] hepar, & [illegible] oppilant, calculum generant, [illegible] & [illegible] passionem excitant, [illegible] permittunt, spiritalia [illegible] habent tamen, quod exterius [illegible], tumores calidos reprimunt, [illegible] adstringunt, dentes [illegible].

DE [illegible] ENDO IN CI[illegible]

[illegible]

& vias ad alios cibos grossiores lubricant, & patant. Sed nec hoc omnino tutum est, quia vt dicit in 3.1. potest esse, vt cibus subtilis tantum aperiat vias, & lubricet, vt cibus grossus nondum digestus descendat ad intestina, quod malum est.

Ideo secunda regula erit, quod subtilia, & cito digestibilia in initio mensæ sumpta non debent esse in magna quantitate, ne nimis laxent, sed in tanta, vt temperate possint lubricare, & disponere cibaria grossa ad descendendum.

Sed ad euadenda ista pericula tertia est regula, ne secundus cibus sumatur, nisi prius stomachus, & ventriculus sint puri, & ab humoribus, & priori cibo vacui, quia aliter cibus malum additur, & calor naturalis non potens ad tantam quantitatem ciborum, & humorum resoluendam suffocatur. Priorem autem cibum iam esse concoctum, & stomachum a malis humoribus purum esse ostendent Primo. Si ructus odorem prioris cibi ad os non portet. Secundo, si vrina fuerit fulua, vel biliosa, nam quæ aquæ speciem tenet, indicat cibum adhuc crudum in venis esse. Quæ vero pallet, secundæ concoctionis finitæ indicium est. Tertio. Si stomachus famescit, & persona sit sana, nam datur in corpore ægro quædam fames mendosa, quæ non indicat concoctionem. Natura enim inuehit in id, quod sibi necessarium esse sentit ad sustentationem, vnde appetentia cibum petit. Quare sanus non deberet comedere sine fame, vel appetentia cibi. Quarto. Si adsit appetentia, & prius paucus cibus sumptus est, oportet enim deducere stomachum, tunc petere sibi necessarium, & esse putum ob indigesto adhuc cibo, & malis humoribus.

Quarta regula est, quod exercitium aliquod cibum præcedat. Nam secundum Galenum lib. 3 cap 1. de causas Sympt. Cibus qui ante exercitationem stomacho ingeritur, intempestiue sumitur, & cruditatis causa existit, vt amplius suo loco dicemus.

Quinta est, quod id, quod manducatur bene dentibus conteratur, & comminuatur, sic enim quasi in ore alteratur, & ad bonam concoctionem disponitur. Sed de his suo loco magis. Ista enim adeo connexa sunt, vt cogant sæpius limites exire recti ordinis.

DE QVANTITATE CIBI.

Diximus superiori quæstione multa ad quantitatem cibi facientia, vnde parua remanent addenda. Generalis enim regula est, omnium consensu recepta, quod quantitas cibi tanta esse debet, quantum ad calorem nutriendum, & humidum radicale manutenendum, & conseruandum pro possibili facie, sic, quod nec abundantia stranguletur, nec parcitate eneruetur. Ad superabundantiam enim cibi sequuntur iustatio, compunctio, ventris solutio, nausea, defectus appetitus cibi, aut exercitij eius, corporis remissio, mens torpida, negligentia, ponderositas capitis, aurium dolor, stomachi angustia, impeditus intellectus, calamitas, melancholia, colica, vitium splenis [illegible], & articulorum, corpus lasum, & febris, & [illegible] et mors. Dicit enim sapiens. *Propter crapulam multi obierunt, Qui autem abstinens est adijciet vitam.* V[illegible] igitur est, seu potius erit repetendum, vel m[illegible] explicandum, id quod dictum fuit superiori quæstione, de competenti cibo.

Dicimus ergo [illegible] Auicenna in primi doc[illegible] cap 7. quod cibi q[illegible] ex[illegible] virtutem, & vt n[illegible] talis, cum [illegible] quod [illegible] rat, neque [illegible] & non acce[illegible] cammun[illegible] ne[illegible] gritia, n[illegible] cibus, post tempus sepe[illegible] aliqua die [illegible] peruen[illegible] grauitas, ex cib[illegible] præ[illegible] vel aliquod supra [illegible] m, sequenti die [illegible] maneat & [illegible] quod [illegible] et non aduenerit, [illegible] suau[illegible] & continuo, in quo non [illegible] quies. Deinceps autem [illegible] cauere debet, a [illegible] ciborum quantitate, ne in ægritudines & nocumenta ante dicta incidat.

Sed hic quærendum est. An vtilius sit vna tantum refectione in die vti, an bina prandendo & cænando. Respondeo, quod circa hanc difficultatem sunt [illegible] modi dicendi. Nam Auerroes in 6. coll. get. cap. de regimine corporis tempera[illegible] ex placito Me[illegible] dixit hominem debere in duobus diebus ex co[illegible] ne ter refici Vna die semel, & altera bis, se[illegible] per hunc ordinem, quia vltima concoctio non [illegible] nisi in 18. hora, refectio autem post vltimam d[illegible] onem videtur inchoanda Huic opinioni videtur etiam assentire Auicenna. Sed hoc non videtur [illegible] probandum, quia si vltimam digestionem expectamus, ventriculum, & hepar exinanita relinquimus, & [illegible] est necessarium, vt mal[illegible] hume[illegible] satientur, [illegible] malum est.

Alij dicunt, quod [illegible] digestion[illegible], & parum [illegible] qualibet vice debent refici, [illegible] concedunt tempus [illegible] natural[illegible] digerendi, & commode corpus n[illegible] Qui vero [illegible] fortioris complexionis, & caloris, vno prandio vel cæna poterunt id totum, quod in duabus mensis sumere debebant comedere, vel etiam duabus refectionibus abundantioribus te[illegible] cilari.

At ego in hoc puto consuetudinem esse seruandam, vt qui semel in die [illegible] tus est comedere, bis non comedat, quia consuetudo vim naturæ obtinet, & ideo eius instituta perpetuo seruet, (excepto tempore, quo ad delenda peccata ieiunare tenetur.) In hoc enim tempore in meridie comedat, & [illegible] ad b[illegible] parum cibi capiat, si solitus est [illegible] Hinc etiam consuetudinem seruandam esse in hora comedendi bonum est, corpori.

Secundo quæritur, an prandium debeat esse abundantius

dantius, & cœna parca, vel èconuerso, cœna opulentior, & prandium tenue.

Gal. lib. de dissolutione continua dicit melius esse, vt prandium sit tenue, & cœna abundantior, quia calor naturalis per frigiditatem noctis augetur, & ad digerendum fit valentior.

At Schola Salernitana cum suo interprete clamat. Cœnato parum, non sit tibi vanum. Ratio est, quia qui multum cœnant, ventriculum multum grauant, ex qua grauedine dolor, & anxietas stomachi nascitur, somnus fugit. Et ideo dant hanc regulam his duobus versibus:

Ex magna cœna, stomacho fit maxima pœna.

Vt sit nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

E op[illegible] parte esse dicendū distinguendo. Qu[illegible] vel [illegible] de immoderata cœna, vel de moderata, sed [illegible] prandio p[illegible] Si primum concedimus, quod multum nocet, & forsitan magis, quam immoderatum prandium, quod per exercitiū diei potest melius consumari, quam per noctis quietem. Sed hæc non est nostra difficultas, quoniam loquimur de eo, qui moderate viuit & metas quantitatis cibi quoad pondus, & mensuram non excedit, sed solum in tempore variat, quod abundantius sero, quam mane comedit.

Censeo igitur in hac parte sibiipsi esse consulendū, & quod sibi opportunum ex vsu rep[illegible] & [illegible]tate non omittat[illegible]r. Absolute tamen si cœna non excedat, & parum exercitij post ipsam sit, iudico posse esse opulentiorem. Primo, quia frigiditas noctis digestionem adiuuat. Secundo, quia somnus, qui non tollitur per moderatam cœnam, sed fouetur, opportunum adiungit iuuamen ad digestionē Tertio, quia plus motæ esse solet inter cœnam, & prandium, quam inter prandium, & cœnam, & in mane etiam corpora aptius exercentur. Et hoc maxime laudo his, qui in studijs, & negotijs diurnis immorantur. Sed vt dixi cœna sit moderata, & non ad onerandum ventriculū suo pondere granis.

Sed tertia dubitatio succedit. An quātitas discreta scilicet numerus ciborum sit bonus Huic quæstioni omnes Doctores Medici vno ore respondent, quod non. Imo hoc testatur est Sapiens Ecclesiastici cap 37. dum dixit. *Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam, in multis enim escis erit infirmitas.* Et vere, quia multitudo escarum, & cōtrarietas ipsarum digestionem non adiuuat, sed corruptionem, & indigestionem aggenerat. Indigestio autem secundum Auicennam in 14. tertij, tract. 3. cap. 2. & eius corruptin mater est ægritudinis, & origo chronicarū ægritudinum. Cauendum est igitur à duobus Primo, ne mensa per horas in longum traharur, quia quando primus cibus iam est in digestione, si nouus ei addatur digestionem impedit, & vterque cibus corrumpitur. Secundo, à multitudine, & varietate ciborum, & co magis, quando cibi diuersæ, & contrariæ qualitatis sumuntur. Sic enim ad inuicem pugnant, stomachum inquietant, & molestant, corruptiones, & malos humores generant, & sanguinem malum.

Sed vt nociui cibi caueantur, quæritur in generali, qui præcipue sint cauendi in aliqua quantitate, nam diximus iam, quod paucus cibus etiam rei nociuæ non multum lædit.

Respondetur, quod fere communiter isti sunt cibi subtiles, qui generant bonum sanguinem, pulli gallinacei, bene nutriti, oua recentia, optima frumenta, & etiam caro porcina recens. Crassi qui multum se exercentibus commendantur, Bouinæ carnes, vaccinæ, suillæ, leporinæ, ceruinæ, aliarumque ferarum, quæ in venationibus capiuntur, & domesticis salubriores censentur. Mediocres. Carnes agninæ, arietinæ, veruecinæ, & vitulinę.

Cibi autem facilis concoctionis sunt vua, ficus, amygdalæ dulces, lactucæ, apium, hordeum bene coctum, caro porcina, pulli gallinacei, perdices, turdi, oua volatilium, pisces saxatiles, qui in petrosis locis degunt, auiculæ Difficilis vero concoctionis sunt Panis azimus, faba, lenticula, cicer, cydon, castaneæ, auellanæ, oliuæ, cucumeres, caules, fungi, rapæ, caro hircina, bubula, ceruina, pisces duri, & glutinosi, aues in stagnis, aut paludibus, aut lacustricis locis degētes, anates, anseres, pulli columbini, grues, pau[illegible], cancri Item partes istæ animin, gutu[illegible], hepa[illegible], renes, stomachus, intestina, venter, & cæcus recens, & verus Sed verius, & exactius suis locis ista examinabimus.

Quinto quæritur. An cibi quantitas, & eius qualitas possit aliquo modo temperari, ita vt minus noceat. Respondetur affirmatiue, vnde primo facit ad digestionem, & nutritionem bonam, cibus appetitus & desideratus etiam, & si in se non sit tam bonus, vnde dixit Hippocrates. Vbi est cibi delectatio, ibi sequitur bonitas digestionis. Stomachus enim illū cibum cum delectatione amplectitur, eum retinet, fouet, & digerit Quod [illegible] cibus fuerit abominabilis, nausea inde, fastidium, inflatio, & vomitus generantur.

Sed in hac parte tria erunt necessario c[illegible]sideranda. Primum, quod cibus ille sit modicus in malitia, [illegible]ia si magnæ esset, infirmus de quo spes est, non esset a[illegible]diendus. Sæpe enim appetitus male affect[illegible] nititur in perniciosum, vnde non est dandum vinum febricantibus in principio, vel in magna quantitate, & si [illegible]d petant, considerando quod receptum non delectat Secundum, quod infirmus nō a[illegible] escar[illegible]us bonis, eligendo cibos non tam bonos, q[illegible]ando experientia adest, quod non multum iuuauerint, tenendum erit inordinatus appetitus Ter[illegible] est, quod [illegible]lis sit assuetus, non ei denegen[illegible] moderate, quia ex consuetudine, potius stomachus illius est eis accommodatus, quam alijs.

Secundo, ad candē faciunt cibi temperamini, id est.

[illegible] alterum ca[illegible] fibus [illegible] post aliosque [illegible] post cundum coctum, [illegible] post h[illegible] humidum siccum, &c. Si quis [illegible] bene consultare, cum [illegible] variatatem, & [illegible] quatitatem [illegible] totum esse nociuam. Respondeo, quod non in eadem quantitate cibi sunt sumendi, nec in varia, ac multiplici varietate, nec sine ordine, tunc enim nociui sunt. At quando vnus sumitur pro tanto, quod alterium potest corrigere, & non alij & nō multum differentibus cibis miscetur, & cum ordine hoc sit vt illico post vnū, suum correctiuū apponatur, tacit tunc ad correctionē, & non ad nocumentum.

Tertio, ad idem faciunt diuersa salsamenta, & condimenta cibotū, quæ cōsideranda veniunt ex duo bus. Primo, vt sint apta cibo, quem saporosum reddūt Secundo, [illegible] diuersitate temporum in vsu [illegible] onantur, [illegible] in Æstate quę sa, in Hyeme alia oportuna sunt.

S[illegible] dexto quæritur, qui cibi in [illegible] censentur vitandi. Respondetur, quod in hac [illegible] varietas, atque differentia melancholicis, quidam cibi iudicantur nociui, quia melancholiam nutriunt, & alijs non erunt nociui, quia ad eam dispositionem non habent. Et quidam cibi sunt stomacho apti, alij non. Sunt quidam qui refrigerant, & alij qui calefaciunt. Alij qui aluum mouēt & a[illegible] qui [illegible] dunt. Quidam qui [illegible] excitāt, & alij [illegible] fanda est [illegible] & instantia causæ præ [illegible], & sic vtendum est is.

Apud Cel[illegible] & quosdam alios liceat mihi referre o[illegible] Medicorum d[illegible] cibi qui [illegible] generaliter boni [illegible] sunt. Triticum, si[illegible] [illegible], ptisana, lac, [illegible] [illegible] ex medi[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vetna, vitica, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cochleę, [illegible] Ex pon[illegible] inter a[illegible] & acc[illegible] V[illegible] dulce, vel [illegible], pa[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] capita hædorum & [illegible] & [illegible], cum o[illegible] cerebel[illegible] [illegible] lib. 2. cap. 2.

[illegible] mali [illegible] nominat Celsus, [illegible] hordeum, leg[illegible] caro [illegible] permacra, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vetustum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] erucam, [illegible] [illegible] [illegible] num, [illegible] pomum omne acidum, [illegible] renes, inte[illegible] [illegible] acerba, oleum, [illegible] ex tenerrim[illegible] [illegible] & qui [illegible] ficus, [illegible] [illegible] ardent.

[illegible] C[illegible] dicit [illegible] nes

particulam, luganum, [illegible] pastinacam [illegible] carnem, & omnia glutino[illegible] T[illegible] valet de omnibus vngulis, pe[illegible] [illegible] dorum vitulorum, agn[illegible] & [illegible] Item lac, de[illegible] nuclei p[illegible] eruca, nasturtium, cucu[illegible] bota, atriplex, [illegible] lapis, radicula, ocymum, lactuca, mar[illegible] tum pars.

Cibi vero, qui faciunt crassitiem & [illegible] pituitam. C[illegible] faciunt, [illegible] amylum, p[illegible] lac, bulbi & omnia [illegible] Esurient vero pituitam omnia acria, & salsa.

Cibaria autem stomacho apta sunt, quę [illegible] bus stomacho iuuant. H[illegible] autem [illegible] sunt pallidi macri, pat[illegible] dolores, pręc[illegible] nauseam, vomitum, in ieiunio [illegible] [illegible] istis dat ista documenta. Primū, non [illegible] sed vinum, non frigidum, sed cal[illegible] refectionē, sed mo[illegible] Secundū, bene [illegible] cibi sint, q[illegible] stomacho [illegible] & [illegible] illis vti. Tamen [illegible] lib. [illegible] stomacho esse aptos [illegible] & [illegible] modico sale condita. [illegible] sana, omnis auis, omnis venatio, [illegible] caro bubula, & [illegible] nō permacra, nec vetusta nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lactuca, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Cæterum Proceriores [illegible] Item cibi [illegible] stomacho [illegible] palmulæ, nuclei pinei, [illegible] Pisces, [illegible] pectines, [illegible] purpuræ, cochleę, [illegible] vel [illegible] Absinthium.

Noxia [illegible] cibo sunt, tepida omnia, o[illegible] omnia [illegible] prædulcia, pinguia, [illegible] fermentata [illegible] & hordeo, [illegible] lerum, [illegible] [illegible] omnis cal[illegible] [illegible] ficus, & [illegible] & [illegible] le[illegible] [illegible] omnia quę inflant [illegible] nepeta, satureia, [illegible] lapathum [illegible] [illegible] & quidam [illegible] ipsum iuuant.

Cibi [illegible] Legumina fere omnia, omnia [illegible] omnia iurulenta, mustum, & [illegible] Allium, cepa, brassica, omnes radices prætereque [illegible] pastinacæ, [illegible] ficus, [illegible] & magis [illegible] nuces, [illegible] [illegible] Omnis caleo, & omne subcrudū [illegible] Veneratio, aucupatio, pisces, [illegible] mollia, vel sorbitia, [illegible] vetus, fæniculum, & anethum.

Cibi qui calefaciunt sunt piper, sal, caro omnis, iurulenta omnia, allium, cepa, ficus arida [illegible] vinum, & m[illegible].

Cibi ref[illegible] Olus [illegible] lactuca, [illegible]

comis, c[illegible]ū, beta, cucurbita elixa, cerasa, [illegible]ra, mala austera, pira [illegible]ag[illegible]a, caro elixa, acetum, & omnis cibus ex eo [illegible] potio.

C[illegible] facili corrumpuntur sunt panis fermen[illegible] & omnis alius [illegible] recens, lac, mel, & omnia lactaria, pisces teneri, olera, ostrea, caseus recens, & vera, [illegible]la, & tenera caro, [illegible]m dulce, mulsum de[illegible], seu decoctum, passum & omne lutulentum, v[illegible] vel nimis tenue.

[illegible]um sunt panis fermentatus, hord[illegible] [illegible] brassica si tuberuda est. O[illegible] [illegible] pa[illegible], capparis, malua, cep[illegible], [illegible] cucurbita, ce[illegible] [illegible], pingues, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] omnia p[illegible], elixa, [illegible], salsa, [illegible].

C[illegible] ventrē [illegible] panis ex selīgine, vel [illegible] sine fermento & mag[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] S[illegible] [illegible] Lenticula [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] Minu[illegible], [illegible] [illegible] decoctus, omnis a[illegible] qui [illegible] currunt, quam volant, lepus, capra, iecur ex his, quę [illegible] habent, maximeq; bubulum, ac [illegible], caseus, qui vehementior vetustate fit, aut si recens est, ex melle, mulsoue decoctus. Mel [illegible]. Sorba, pira [illegible] Olex, mala cidonia, & punica Palmulę, mista, purpurę [illegible] murices, vinū [illegible]natum, vel a[illegible]pe[illegible]ū Item metacū, acetum, [illegible]um, quod infecb[illegible]. Vinum coctum, passum. Aqua vel tepida, vel frigida, dum quæ tarde putrescit, ideoq; pluuia. Omnia dura, macra austera, tosta, & in eadem carne assa potius, quam elixa.

Cibi qui vrinā mouent sunt Quęcunq; nascuntur in hortis boni odoris sapiū anethum, menta, ruta, ocymum, hysopum, eruca, nasturtium, anisum, coriandrum, feniculum Asparagus, thymum, cappāris saturela, aspera pastinaca magis agrestis, lapsana, radicula, sisar, cepa Lepus, piper rotundum, & longum, vinum tenue. absynthium, sinapi, nuclei pinei.

Cibi qui somnū conciliant sunt Lactuca maxime æstiua, cuius cauliculus iam lacte repletus est, vnde Galenus in iuuentute continue vtebatur lactuca ad bilē contemperandā & in senectute ad somnū Item papauer, Po[illegible]ū, morū, nepeta, [illegible] saturela, thym[illegible] [illegible] [illegible], pulegiū, cepa, & [illegible], vigiliā inducūt Vide diffusius apud Medicos, & infra in singulari de multis.

DE TEMPORE SVMENDI CIBOS.

QVoad quintum principale, id est, tempus sumendi cibos, Primo, incipiendo a quatuor quartis anni, scilicet vere, æstate, autumno, & hyeme schola Salernitana [illegible]

Temporibus veris modicum prande & [illegible].
S[illegible] æstatis dapibus nocet immoderatis,
Autumni [illegible] caueas, ne sint tibi luctus.
De mensa sume, quantum vis tempore bruma.

Dicit ergo in vere modice esse prandendu. Et ideo institutum Ecclesiæ de ieiunio quadragesimæ non solum rationabile est apud Deum in cuius manu sunt vita, & mors nostra, verum etiā apud Medicos veros, & [illegible] necessitates corporis, & animæ. Primo enim hoc [illegible] ex præterito tempore. Nam hyems præ[illegible], [illegible] frigus, & paucitatem exercitij, & ab[illegible] [illegible] sunt generat superfluitates in corpore, [illegible] incipiunt calorem veris sentire, id faciunt, quod terra, & arbores faciunt, se enim dilatant, & exitum quærendo totū corpus conturbant, vnde ad eos humores reprimendos, & consumandos n[illegible] est ieiunium, id est, moderatio in victu. S[illegible] hoc idem persuadet tēpus veris, quia in eo [illegible] crescit, ab abundātia sanguinis causa est mult[illegible] infirmitatum vt omnes Medici docent [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] purgationes, quæ fiunt, & [illegible] à [illegible] Medicis [illegible] principio [illegible]. Ieiunium autem [illegible]

In Æstate vero [illegible] abstinendum, non in ieiunio, [illegible] magnum calorem duplici refectione [illegible], & moderata. Virtus enim cō[illegible] debilis [illegible]. & ideo debiliter, sed sæpe ciba[illegible] Galenus comment. [illegible] lib 5 Aphor. du[illegible] tēpore, [illegible] tempor[illegible], pauca danda sunt, quoniam [illegible], vt [illegible] sunt dissolutæ, & vires [illegible] In potu tamen potest esse maior [illegible] quam in alio tempore, quia [illegible] gnus calor humidū [illegible] & ideo est reparandū potu. & [illegible] elix[illegible] qui sunt humidiores assis.

At in Autumno [illegible] est [illegible] cibis grauandus, quia [illegible] [illegible] [illegible] ex nimio calore Æstatis [illegible] suauia sunt [illegible] moderate [illegible]dum est, sed nec multā aqua d[illegible], [illegible] inflationes, & colicos dolores. A [illegible] nendu [illegible], excepta vua bene matura, & [illegible] turis, & [illegible] & [illegible] & [illegible] alios cibos [illegible] Vide [illegible] de cibis [illegible] cap. [illegible] quando a fructibus abstinuit, incolumis in[illegible]

per-

Quarta Regula est. Cavendum est ab illis cibis, qui statim sensu a rationem dederint. Vnde iudicei, qui cepis, caseo, bulbis, pisis, leguminibusque pascuntur, & illis non nocent, ex longo vsu, illis vti possunt. Cauendum est igitur pro vniuicuiusque complexione ab illis cibis, qui illis mittunt ad caput suffusiones, nebulas, vertigines, illisque causant distillationes, aut tusses, cruditates in ventriculo, inflationes, tormina, morsus, laniationes, & similia. Nihil autem senibus, & debilibus, magis quam panatella commendatur, cum vno recenti ouo mixta, & pane bono. Est enim chylo simillima, qualitatibus temperatissima, putredini, & corruptioni minime obnoxia, vt multi alij cibi, qui in stomacho putrescunt. Et si ei aliquid addatur, qui eam calidiorem reddat, & magis alimentosam constituat, optimus erit cibus, & magis non pituosis. Errant enim qui putant homines sine carnibus non posse viuere, & eas vere Plutarchus lib. de sanitate tuenda non in altum laudat. Sed si tamen stomacho alicuius fuerit gratæ, illis vtatur. Conclusio enim nostra est, vt vnusquisque eum cibum sumat, quem sibi salutarem nouit.

Ad hoc facit etiam, quod ciborum varietas sit fugienda, quia cum sint diuersorum temperamentorum se corrumpunt, & malam nutritionem generant, & dum sua voluptate iterum, atque iterum appetitum alliciunt, vitam abbreuiant. De qua re legendi sunt. Durantus apud Macrobium lib. 7. Saturnalium cap. 4. & Franciscus Valeriola locorum communium lib. 2. cap. 6. & audiendus est Socrates, qui dicere solebat. Abstinendum ab illis cibis, qui vltra sitim famemque sedandam appetentiam prouocant. Pessimus est enim exitus, quod ex his ... cruditas, ... depravatio, inflationes tormina, ... obstructiones, renum dolores, & calculi, & omnia mala. Fuge igitur conuiuia, & epulas, quia principium ipsorum est delicatum, terminus mortiferus. Secundo loco ponitur ista conclusio.

Diæta commendatur, vt causa diuturnitatis vitæ, & aliorum multorum bonorum. Probatur. Quod multa commoda affert, & a multis malis cauet, est omni ardore amplexandum. Talis est Diæta. Ergo erit laudanda, & amplexanda. Probatur minor. Primum eius commodum a diæta allatum est, quod hominem liberat fere ab omnibus morbis. Nam morbi euacuatione curantur, vel perfectione venæ, vel per cucurbitulas, vel diætam, vel medicinas, vel clisteria. Ergo signum est, quod catharri, tusses, asthmata, vertigines, capitis, & stomachi dolores, apoplexia, lethargus, Epilepsia, chiragra, & dolores a repletione veniunt. Contraria enim contrarijs curantur. Et Hippocr. sect. 2. Aphor. 22. ait. Quicunque morbi ex repletione nascuntur, euacuatio sanat, & quicunque ex euacuatione, repletio. Sed hi pauci sunt. Ideo enim Hippoc. ... sect. 4. dixit. Studium sanitatis est ... a saturitatem, & impigrum esse ad labores. Cruditates enim sunt a repletione. At Galenus lib. 1. de cibis boni, aut mali succi ait ... qui accurate cauet, ne ... Sobrietas autem cruditatem ex ... stomachorum ciborum non solum ..., verum etiam superuacaneos consumit, & magis ... exercitatio, vt ostendit Viringus lib. ... de ieiunio cap. 3. 4. & 5.

Secundum commodum est, quod diæta saluat non solum a cruditatibus stomachi, verum etiam ... ab externis nocentibus. Nam actiua eo magis, vel minus ... operantur, prout magis, vel minus inueniunt subiectum dispositum ad suscipiendam ... vel malam actionem. Si itaque, venti, æstus, frigus, labor, & similia inuenerint corpus purum, neu malis humoribus ex ingluuie nat. male dispositum, non poterunt in eo excitare malum, vel excitatum ... augere. Hinc in vulneribus, contusionibus, & fractis ossium, diæta mandatur, quia ista seruata nullus, aut paruus malus humor ad locum male affectum currit. Et hac de causa Laertius scribit 2. de vitis Philosoph. Socratem se incolumem Athenis seruasse in vastitate pestis, sæpius eius tempore ciuitatem peruertentis.

Tertio. Etiam morbos incurabiles, si non curat, mitigat, & ad sufferendum eos faciles disponit. Docet enim Medici nullos cum vlcere ... cum ... calculo ... vel vesica. & ... adhuc vitam ... & temporis ... vitæ ... & ... æ.

... P ... amatores sua ... H ... historia, ... degentes in heremo, solo pane, & aqua contenti, quamuis heremo cubarent, noctes in orationibus insomnes ducerent, duris induerentur, ac ... qualibet hora exponerentur, tamen longissimam vitam duxerunt. Nam S. Paulus Eremita ... annos 1?8. vt scribit D. Hieron. in eius vita. S. Antonius 10? teste Athanasio. S. Ranutius 9? ex Cassiano ... S. Hilarion. 84. apud D. Hieronym. Iacobus Eremita Persa 104. apud Theodoretum historia Religiosa in Iuliano. S. Macharius 90. Arsenius præceptor Arcadij Imperatoris 12? transigendo in deserto 55. annos mirabili abstinentia Simeon Stylites 109. S. Romualdus 12? Vdalricus Episcopus Patauiensis vir abstinentissimus apud Paulum Bernriedensem in vita Gregorij VII. 105. S. Franciscus de Paula 90. & amplius S. Martinus 86. S. Epiphanius 11? S. Hieron. 8?. S. Augustinus 76. S. Remigius 74. Beda 92. Et Lessius refert multos extra relua ætate, qui sobria victus ratione diu ... vitam ducunt in annis 80. 90. 95. Et ego ... agnosco patres octogenarios, ... S. Crucis mense Sept. vsque ad Pascha præter ... in dominicis diebus, & a Pascha vsque ad S. Crucem Sept. bis,

& ...

& ter in hebdomade, & tantum vita sobria ordinaria Conuentus contentos, qui fælicissimam vitam, sine dolore, & passione traducunt. Et alios vidi nonagenarios obijsse per resolutionem, quoniam abstinentissimi fuerunt, & tamen Religiosissimi, seruantes leges nostras ad apicem. Itaque si tu curiose fueris indagatus vitam eorum qui gulæ, & voluptati non indulserunt, reperies eos diuturnam habuisse vitam Et non solum patres nostros, sed etiam Religiosos Mahometicæ superstitionis, & apud Indos Brachmanes ob solam victus sobrietatem. Lege etiam vitas Apostolorum, & inuenies S. Ioan. Euangelistam durasse vsque ad 100 annum. S. Simeon vsque ad 120 S. Iacobum minorem ad 96 S. Dionysium Areopagitam vsque ad 100. & [illegible] per mortem violentam subtracti, adhuc [illegible] plures alios annos durassent E. pro [illegible] [illegible] Sapientis dicentis Eccles. 37 Qui abstinens est, adijciet vitam.

Quinto. Confert ad agilitatem, leuitatem, & expeditionem corporis, ad omnes eius actiones, reddendo illud vegetum, & expeditum. Nam tarditas, & lassitudo corporis prouenit ex superabundantia humorum; qui vias spirituum obstruunt, iuncturas obsident, nimiumque humectant, & relaxant. Sublata ergo per diætam illa humorum redundantia, concoctio fit bona, & ex bona concoctione sanguis purus, & ex puro sanguine spiritus agilis, & fortis, & ita corpus redditur forte, expeditum, & promptum ad actiones suas.

Sexto. Acuit etiam actiones omnium sensuum, & eos immunes reddit a corrumpentibus, vel lædentibus multum, & plurimum. Nam visus offenditur humoribus superfluis, & vaporibus à stomacho ad cerebrum ascendentibus, & neruos opticos oculorum obsidentibus. Sensus auditus impeditur ex defluxu humoris superuacanei, & crudi descendentis in organum auditus, vel in neruum, qui ei deseruit. Sensus gustus potissime vitiatur prauis humoribus organum ipsius imbuentibus, venientibus ex capite, vel ex stomacho. Si ergo causam horum humorum superfluorum ademeris, effectum tolles, & sensus multo expeditiores habebis, quam si gulæ indulgeas. Nam senectute etiam ipsa debilitantur, & infirmantur, sicut etiam calor naturalis extenuatur.

Septimo. Leuat etiam animi passiones, vnde videmus sobrios esse placidos, affabiles, benignos, lætos, tractabiles, & in omnibus temperatos. E contra vero qui ex abundantia cibi bilem nutriunt, sunt iracundi, præcipitosi, veloces, audaces, vehementes, rixosi, morosi, indignabundi ad quælibet, vnde iurant, clamant, blasphemant, & maledicunt. Qui vero ex eiusdem superfluitate melancholiam formant, sunt tristes, pusillanimes, meticulosi, solitarij, cogitabundi, desperabundi, ita vt omnia accipiant, vt infesta, inimica, & tristia. Qui que ex eadem superfluitate pituitam cumulant, sunt lenti, languidi, somniculosi, meticulosi, obliuiosi, & ad omnia præclara inutiles. Et sicut biliosi somniant ignes, incendia, bella, & cædes Et melancholici tenebras, funera, sepulchra, spectra, fugas, foueas, & tristia omnia. Ita pituitosi somniant pluuias, lacus, flumina, inundationes, submersiones, & naufragia, vnde tollendum est fundamentum horum, & restabit quies.

Octauo. Adiuuat mirabiliter memoriam. Memoria enim lædi solet, ab humore frigido cerebrum occupante. Hic autem in multum potantibus, & immoderate comedentibus abundat. Vinum enim cerebrum suis fumositatibus ascendit, & quamuis sua natura sit calidum, tamen ex cerebri frigiditate adensatur, & sic tu eo generat malos humores, ex quibus postea sunt destillationes, tusses, apoplexia, & paralysis.

Nono. Confortat, & acuit intellectum ad apprehendendum, componendum, diuidendum, & ratiocinandum. vnde qui vitam sobriam colunt, de die, & nocte pollent studijs, orationibus, audientijs, & alijs intellectualibus operibus nauare. Quæ enim speculationem difficilem reddunt sunt ista. Nimia cerebri humiditas. Vaporum, & fuliginum abundantia. Meatuum cerebri obstructio. Nimia sanguinis copia. Spirituum feruor, a sanguine, vel bile proueniens. Vapores biliosi, vel melancholicæ adustæ caput petentes. Humor biliosus, vel melancholicus cerebrum occupans. Hæc autem omnia diæta, si adsint, tollit, vel eneruat, & si non sunt, præcauet. generatque bonum, purum, & temperatum sanguinem, a quo fiunt spiritus puri, subtiles, & efficaces.

Decimo. Domat libidinem. Cum enim natura tantum sumit, quantum pro sui conseruatione esse ei necessarium sentit, semini, & spermati non subministrat materiam, cum ista sint de superfluo alimenti. Quare omnibus Religiosis, & pudicitiæ cultoribus necessaria est vita sobria, quia sine Cerere. & Baccho friget Venus, & libido non turbat, nisi adiuta cibo, & potu immoderato.

Ad primum dicimus ad maiorem, quod causa operans in actu, postulat sibi necessaria ad operandum, quantum opus est, & non per excessum, vel defectum, & ita temperatus cibus est necessarius calori naturali, ne superfluo suffocetur, & ne deficiente deficere cogatur.

Ad secundum negamus minorem. Diæta enim, & sobrietas non dicunt defectum, nec excessum, sed medium, id est, temperantiam

Ad tertium dicimus, quod duplex est regula, prima, quæ consistit in puncto indiuisibili, & ista non variatur. Alia quæ latitudinem suscipit, ex proportione quam suscipit, cum eo cui accommodanda est, & talis est diæta, vnde suscipit modificationem a tempore, a statu personæ, &c.

QVÆSTIO IX.

Vtrum natura cibi, tempus illum sumendi, regulaque ducant ad multos annos, &c.

Videtur quod non Illud enim, quod periculum ædificat, & parat, non est eligendum, sed vitandum. Sed delectio ciborum, & obseruatas viuendi periculum parat Ergo ista sunt fugienda. Probatur minor ratione, & auctoritate. Ratione quidem, quia periti medici dicunt, quod qui sibi certam præfigit regulam, præsertim in modicum facit, quod stomachus contrahatur, & illi quantitati consuescat, vt si eam excedi contingat, notabile grauamen, & læsionem sentiat, dum supra consuetum distenditur. Vnde sicut bonus miles est omni iniuriæ tempori exponendus, vt ei assuescat, ita & stomachus est ad omnem cibum aptandus. Auctoritate deinde Hippocratis Aphorism. 5. sect. 1. vbi sic dicit. Etiam in sanis periculosus est valde tenuis, & constitutus, & exactus victus, quoniam delicta grauius ferrunt Ob hoc igitur tenuis, & exactus victus periculosus est magis, quam pleniot paulo.

Secundo. Quod non omnibus datur, omnibus non persuadetur, aliter inutiliter. At electio, & discretio ciborum, tempus edendi, vitæ ratio non omnibus datur. Qui enim paupertate opprimuntur, omni cibo eos vesci oportet E. Religiosi, quod eis apponitur comedere tenentur Ergo his saltem inutilia sunt.

Tertio. Experientia docet multos ad extremum senectam peruenire, qui gulæ laxant habenas, & de omni cibo comedunt, omni hora [illegible] Ergo electio ciborum, & diæta non erunt regulæ certæ.

Quarto. Quod cum maxima molestia perficitur, non videtur tam mirabiliter extollendum, & præ dicandum. Sed diæta maxima molestia sustinetur. Non enim potest homo perpetua fame torqueri, omni cibo delectabili arceri, vnde dictum est. Non est tanto digna dolore, salus. Et melius est plures dicunt decem annis abbreuiare vitam, quam perpetuo fastidio appetitui contradicere. Ergo diæta non est tam commendanda, & sublimanda.

Quinto. Adagium est commune, & vsu comprobatum, quod illud quod sapit, nutrit. Ergo sufficit sapor in cibo etiam si absit discretio ciborum, & adsit inordinata eorum sumptio.

Sexto. Periculum est, quod hi qui tam sobrie volunt viuere, ne stomachus nutrimento necessario destitutus ei succedat illud, quod tradit Galenus 10. de iuuamentis membrorum cap. 1 dum dicit. Sicut animal [illegible] famelicit [illegible] famis necessitas, ad comedendum [illegible] limum, & alia [illegible] Ita est in [illegible] membro, quando caret cibo sibi conuenienti, inducit ei cibi necessitas naturalis, ad attrahendum humores malos, quibus nutritur, & istæ superfluitates quæ aggregantur in membro putrescunt, secundum spacium temporis quo [illegible] adacuent, & calefiant, & habent generare ægritudines calidas, & febres acutas, &c.

In contrarium sunt omnes Medici, & Galenus præcipue lib. de dissolutione continua, in quo [illegible] cibos, & enumerat ibi, qui generant abundantiam phlegmatis, bilis, & melancholiæ.

Decimo, & resolutio huius quæstionis multa examinanda post [illegible] per ordinem.

Primum, qui cibi sint eligendi in communi, & qui reijciendi.

Secundum, qui iudicandi sint boni, & qui mali ratione qualitatum.

Tertium, quis ordo tenendus sit in sumendo cibum.

Quartum, quantitas ciborum quanta esse debeat.

Quintum. Tempus obseruandum in sumendo cibum.

Sextum. De cibis agendum erit in singulari, & particulari, & sic perfecta erit quæstio de cibo.

Quo ad primum igitur animaduertendum venit, id quod diximus supra, scilicet non tam cibum in se, quam propo tionem cum stomacho esse inspiciendam, quia multi experti sunt delicata alijs, sibi esse nociua, vnde haben [illegible] & temperamenti prop [illegible] alludere [illegible] Generaliter tamen cibus debet esse simplex, & purus, vnde veteres patres, qui sol [illegible] & aqua viuebant, diutissime vitam conseruabant.

[illegible] quod [illegible] multum nutriunt, & quidam minus. Cibi bene nutrientes his versibus a Schola Salernitana explicantur.

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, naturæ sunt valitura.

Oua igitur sunt multi nutrimenti, sed debent habere has conditiones. Prima, quod sint recentia, vnde Galenus 3. de aliment facult. dixit oua recentia, veteribus plurimum præstant, quique optima sunt recentissima, vetustissima autem pessima. Et media mediæ bonitatis erunt. Secunda est, quod sint oblonga ista enim sunt gratioris saporis secundum Horatium [illegible] Tertia est, quod sint candida, quia oua sint meliora rotunda, & patet, quia [illegible] ouis anserum, & anatum, quæ [illegible] naturæ, & ideo pallidiora. Quarta est, quod sint gallinæ, quæ vulgo dicitur pollastra, quia sicut iuuenis est calidior sene, ita ouum gallinæ iuuenis, ouis gallinæ antiquarum Quinta debent esse [illegible] vel [illegible] assata enim, & dura facta non sunt bona.

At quoniam non intendimus modo descendere ad cibos in particulari omitto alia plura, [illegible] gratia exempli. Nota [illegible]

multum nutriunt, & laudantur, quia sunt naturæ amica, cito coquuntur, & ventrem purgant.

Secundo. Dico, quod quidam vocantur cibi grossi, id est, qui in pauca quantitate multum corpus nutriunt, vt caro vituli magni, pisces graues, solidæ carnis, & caseus recens. Alij dicuntur cibi subtiles, qui in multa quantitate parum nutriunt, vt caro pullorum, pisces parui, lactuca, & similes. Et quidam medij, qui me[illegible] tenent.

Modo cibi grossi. Primo, conueniunt exercitatis, & laborantibus, non vero quiescētibus, quia sunt duræ digestionis, ideo his magis aptantur cibi subtiles, & tenues, qui & si minus nutriant, tamen facilius digeruntur.

Vnde secundo, cibi grossi si sumantur a quiescentibus, in parua quantitate assumantur, & subtiles in maiori, sed proportionata sumenti, vt dicit Isaac in vniuersalibus diætis. Hinc Galenus his qui in quiete permanent suadet cibos medios, quales sunt panes optimi, carnes gal[illegible]inarum, caponum, fasianorum, perdicum, columbarum, turturum, merularum, & paruarum auium omnium, & paruorum piscium, & marinorum, & cæterorum, nullum fœtorem habentium. Ita dicit lib. de Euchimia. & Cachochimia cap. 2. Et in lib. de dissolutione continua dicit. Temperatis, & sanis; sed multum non laborantibus cibaria media inter subtilia, & grossa esse eis optima. Ista sunt: Panis bonus, oua gallinarum, caro hædi, agni, & pecudum, pullorum, columbarum, paruarum auium, hepata pullorum, anserum, ass[illegible] ipsorum. Aues multi motus, boni nu[illegible] [illegible] & m[illegible] ndi aeris Omnia oua, maxime cocta i[illegible] q[illegible], & [illegible] dura, & sorbilia Et omnes pisces non duræ carnis [illegible] viscositatis, nutriti in bonis aquis, qui s[illegible] boni saporis. Et de fructibus: Vuæ, & fi[illegible] mat[illegible] supra arborem. Et de oleribus: Latuca, e[illegible] d[illegible]uia, asparagi. Et omne vinum clarum, rubrum, granati coloris.

Tertio. Cibi grossi san[illegible]uinem grossum generant, & opilatiuum, vnde ab omnibus sunt fugiendi, & si minus ab exercitat[illegible].

Quarto Grossi t[illegible] membra confortant, vbi bene d[illegible]geruntur, sed s[illegible] b[illegible]les sanitatem custodiunt, & medij vtrumq[illegible] e[illegible] [illegible]nt.

Tradit autem G[illegible]lenus, quando cibi grossi possint assumi. Primo magis in h[illegible]e[illegible]e, quam [illegible] æstate, quia tunc stomachus est [illegible] secundo, quando in sumen[illegible] est c[illegible] [illegible], s[illegible] [illegible]rus, labor præcedens grauis, non e[illegible] ra T[illegible], in non excedente quantitate, & [illegible]ius ad [illegible] appetitum.

Cibi gros[illegible] p[illegible] propriet[illegible] [illegible] testiculæ, glandes, legumina omni[illegible] [illegible] l[illegible]pores, fungi, fabæ assæ. Hepata [illegible] dura [illegible] liza, vel [illegible]ata, & fictum ex eis, lac plu[illegible] [illegible] vbera, vinum vix co[illegible] [illegible] B[illegible] va[illegible] ventre[illegible] [illegible] pi[illegible] [illegible] perflue d[illegible] vel diminute, [illegible] fermentatus, aut c[illegible]m lagana. D[illegible]cyli, fungi, cerebra omnia, pisces duri, & vis[illegible] c[illegible] ca[illegible]nes duræ omnes, caseus grossus, aures, labia, & extremitates musculorum. Cibi frigidi, vt acidi, & omnes fructus immaturi. Citri, cucumeres, lac acetosum Et omnes cibi duri, & sicci. quia secundum Auicenna[illegible] in 3. 1. doctr. 11. cap 7. Nutrientia sicca assidue comedere, fortitudinem cadere faciunt, & secundum Galenum in 5. de simplici medicina d[illegible] 6 cap. 2. Omnes res, quæ exsiccant, finiunt humiditatem sanguinis, quare ingrossant eum, & minorant ipsum, & si sint in naturis calidis, faciunt eum vehementioris caliditatis, quam fuit, &c.

DE CIBIS BONIS, ET malis.

QVo ad secundum, scilicet, qui cibi sint iudicandi boni, vel mali ratione qualitatum.

Primo dico, quod quidam sunt calidæ qualitatis, vt frumentum coctum (teste Galeno lib. de dissolutione continua) panes frumenti, cicera, dactyli, sisamum, sinapis, vuæ dulces, apium, ruta, rapanus, rapæ, pestinacæ, allia, cepæ, porri, caseus antiquus, vinum dulce calidum, & vinum antiquum citrinum. Et hi omnes cibi non solum virtute calidi, sed etiam ex coctione ignis effecti calidissimi vitati debent, & potius sunt sumendi pro medicina, quam pro cibo, quia vt dicit Galenus 1. de complexionibus cap. 2. Caliditas namq; cum vi[illegible] p[illegible] habet pro humiditate destruat, & con[illegible]umet H[illegible] [illegible] s[illegible]mantur (omne enim calefactiuum, est ex[illegible] ca[illegible] [illegible] & dum corpora sunt frigida, vel in locis f[illegible].

Quædam vero sunt cibaria frigida, & ista magis sunt f[illegible]genda, quoniam vt dicit Isaac. Frigidum est inimicum, neruis, & ossibus, vnde, & si in corporibus iuuenum non videantur in iuuentute facere nocumētum, tamen in eis malitia e[illegible] se adunat, & dum ad senectutem vergunt, [illegible] suas ostendunt, vnde fere irremediab[illegible]liter v[illegible] penetrant, & [illegible] neruis, & articulis dolores & con[illegible]ones generant. Quare omne frigus c[illegible] [illegible]gieudum etiam in æsta[illegible] (ait Auicenna in 5. 4. tracta. 3. quoniam ex eo est timor magnus. Et si ista cibaria s[illegible] adm[illegible] [illegible]la, potius r[illegible]one medicinæ administrantur, quam cibi, & in temp[illegible]ribus calidis, & personis cal[illegible]dæ complexionis, & in locis cal[illegible]dis.

Cibi ergo medij, qui potius declinent ad humiditatem, q[illegible]am ad excessi[illegible] [illegible] caliditatem, pro[illegible] eligā ur, quia vt dicit Ar[illegible] Me[illegible] C[illegible] vi[illegible] us, & humido nutrimur. Dum autem [illegible] non sit frigidus, nec tepidus, nec calid[illegible], sed calid[illegible] i[illegible] [illegible] magis accedat ad cal[illegible] [illegible]m ad frigidum. N[illegible]m Ga[illegible]enus di[illegible] 2. Te[illegible] cap. 3 Tepida omnia [illegible] ob[illegible] [illegible] ideo cal[illegible] la [illegible]ficienter, & [illegible] hissima, neque tepi[illegible] [illegible] manducamus. Se[illegible] de c[illegible] p[illegible]ncipali.

DE DVLCIBVS.

SEcundo. Dico, quod quidam [illegible] dulcer, quidam amari, quidam [illegible], quidam [illegible] saporis, quidam vnctuosi, alij acetosi, [illegible] ponti, & alij pontici, & de his dicendum venit.

Vtilitates ergo ciborum dulcium multæ sunt, & ita nocumenta.

Cibi enim dulces sunt viscosi, & grossi, & medij inter caliditatem, & humiditatem, vt docet Isaac in vniuersalibus [illegible], & multum nutriunt, & delectationem gustui præbent.

Primo ergo sunt amici humanæ naturæ, quia natura nostra est calida & humida, & cibaria dulcia sunt calida, & humida, & ideo naturæ humanæ maxime conformia. Quare Auicenna dixit, quod dulce non calefacit calefactione noci[illegible], imo est delectabile, sicut est delectatio aquæ tepidæ, cum effunditur super corpus.

Secundo multum nutriunt, adeo vt in omni nutritione necessario, cadat dulcedo. Dicit autem Isaac, quod membra omnia attrahunt ad se dulcia, ita vt paucas fæces relinquant in intestinis, ad differentiam salsarum rerum, & hinc est, quod dulcia multum saturant, quia membra [illegible] implent.

Tertio. Dicit Auicenna, quod operationes dulcis sunt, digestio, [illegible] & multiplicatio nutrimenti, & in 4. tertij [illegible] dulcia conueniunt hepati, quare impinguatur eis, & magnificatur, & confortatur. Et ideo non est mirum si [illegible] dulcia affectamus, cum temperata [illegible] & nobis conuenientia, plurimumque nutrientia, & Isaac sic dicit: Dulcis sapor, si fuerit pure dulcis, omni carens malitia acuminis, & viscositatis, saporibus omnibus his est, quia naturaliter vicinior est sanguini, mundificans, & quasi lauans nocumentum gustus, & [illegible] ventrem temperate humectans, sine labore naturæ [illegible] tibi. Dulce secundum nutrimentum multum nutrit, secundum vero medicinam grossos humores dissoluit, & mundificas, diuersas res temperat, dura enim mollificat sua humiditate. Mollia inducat eum [illegible] subtilitate.

Sed ne dulcia offendant [illegible] conditiones sunt necessariæ. Prima, quod non sint multum dulcia, sed remisse, nam res dulcissimæ cum sint in summo dulcedinis non possunt in stomacho [illegible] fieri dulcia, vnde necesse est, quod [illegible] amarum, sicut si mel igni per longum tempus [illegible] amarum declinat. Ideo dulcia [illegible] apta [illegible] ad choleram gignendam, & nutriendam. Secunda, [illegible] substantiæ subtilis, & non grossæ, nec viscosæ. Nam si sunt viscosæ, & grossæ substantiæ [illegible] ad eas attrahendum, euenit, [illegible], antequam [illegible]. Vnde & sic stomacho bene digerantur, in [illegible] tamen, & hepate oppilationes faciunt, & apostemata, & quia mollificant stomachum, ideo etiam ventris fluxum commouent. Tertia est [illegible] sumantur in modica quantitate, & [illegible] eandum.

DE AMARIS.

TErtio dico, quod ad cibos amaros [illegible] ter non sunt laudandi, [illegible] quæ [illegible] & fundatur [illegible] H[illegible], [illegible], & terrestri & calidum [illegible] cap. de simplici medicina [illegible] ra, nisi propter super[illegible]s. Cum igitur multum ea[illegible] & [illegible] & [illegible] & [illegible] secundum A[illegible] & [illegible] ait, quod [illegible] & [illegible] non est b[illegible] cin. Conferunt enim [illegible] sunt, & [illegible] & [illegible], mundifi[illegible] tibus [illegible] tur pro medicina, non pro cibo.

DE SALSIS.

QVarto dico, [illegible], quod omnia [illegible] Isaac in vniuersalibus [illegible] cap. 4. [illegible] da, [illegible] amara [illegible] sunt terrestria, & [illegible] ex aqua [illegible] & amara. Habent autem [illegible] e, desiccare, exasperare, [illegible] gare, oppilare [illegible], propter [illegible] super fluam, & manifestam [illegible] cholericis, & exeunt [illegible] Arist. lib. de [illegible], & sensato [illegible]. [illegible] nas lib. de [illegible] Non enim videmus animalia ex salsedine saturari, cum nullum animal [illegible] ex illa, vt vocatum mare mortuum est [illegible] in quo præ nimia salsedine, & amaritudine, nec pisces nec aliquod aliud animal viuere potest. Ad excitandum ergo tantum appetitum, & impediendam [illegible] onem, & pinguedinem salsa sumi possunt moderate.

DE ACVTIS.

QVinto, quo ad cibos acuti saporis dicunt omnes Medici, quod sunt in supremo gradu scilicet quarto caliditatis, & [illegible] naturæ, vnde A[illegible] [illegible] & os stomachi [illegible], & [illegible], & [illegible] caput replent vaporibus, & fumositatibus. Et ideo abstinendum est ab allio, cepis, porris, Sinapi, & aliis cibis

[illegible] pungitiuus, quia hi cibi generant superfluitates calidas, & humores acuros cholericos, qui exurunt sanguinem, & corrumpunt, & corpus vltra modum [illegible] ant, & primo sanguinem in choleram rubeam mutant, & deinde in nigram.

Solum iuuant phlegmaticos habentes in corpore phlegmaticos, grossos, & viscosos humores, quoniam illos [illegible] & subtiliant, vt dicunt Galenus 2. de alimentis cap. vltimo. Hippocrates in 2. canonis cap. 3. Halia bas in 5 Theorit. cap 14. Sed non erunt ista acuta frequen[illegible] sed tantum per modum medicinæ sumenda, & solum patientibus humores phlegmaticos, grossos, & viscosos à longo tempore, cholericis autem, & siccis natura omnino contradicunt, & ideo ab his caueant, & eo magis iuuenes.

DE VNCTVOSIS, ET INSIPIDIS.

SExto dico, quod ad vnctuosa, quod nec ista multum commendantur. Sunt enim calida, & humida remisse, quoniam vt dicit Auerroes in 5 coll get. sapor vnctuosus habet, quod in eo pars aerea dominatur, cum modica aquositate, & propterea calor ipsius est minor, quam dulcis. Et hinc dixit Rasis in 3. Almansoris, quod vnctuosum stomachum mollificat, ventrem fluere facit, satietatem affert, antequam homo cibi quantitatem sibi necessariam assumat, & calefacit, maxime [illegible] tes, & habentes stomachum, vel hepar calida Corpus præterea humectat, atque lenit, phlegma [illegible], cogitationem reddit hebetem, & somnu[illegible]

Ratio [illegible] & [illegible] pro condimento [illegible]

Insipida etiam [illegible] glandula sunt, vt cucurbita, cucumeris, [illegible] vt dixit Galenus de simplici medicina [illegible] & [illegible], & mortificant, & stupefaciunt, & ideo nec ad sanitatem, nec ad vitam faciunt.

DE ACETOSIS.

SEptimo dico de acetosis, quod acetosa sunt in secundo gradu [illegible] secundum Auicennam, & [illegible] cap 4 [illegible] Et idem secundum Arist. in 22 [illegible] prob. 3 nutrimentum modicum habent, [illegible] multam. Et secundum Galenum in 4 [illegible] 2. c 6. corpus [illegible] Nam [illegible] ad [illegible] nocent, propter subtilitatem substantiæ suæ, cum penetrent totum membrum [illegible] Hippocrates in 3 [illegible] 2. c 7. Ex acetosis [illegible] & nutriente fit senium, & [illegible]

Stant autem [illegible] pro medicina [illegible] & sunt calida [illegible] & refrigeratiua, & mundificatiua Choleram rubeam, & sanguinem reprimit, ventrem stringit, si stomach[illegible] & [illegible] sunt ta[illegible] acet[illegible] in stomacho, & in est [illegible] phlegmatis ventris, fluxum prouocat, co[illegible] virtutem debilitat, & digestionem præcipue in hepate infirmat. Neruis & neruosis membris nocumenta affert, & corpus desiccat.

Appetitum tamen prouocant acetosa, quia habent motum ad centrum, ex sua frigiditate, & siccitate, & ideo cum deprimant cibum deorsum, os stomachi euacuatum, famescit.

DE SAPORE STIPTICO, ET pontico.

OCtauo dico, quod cibi stiptici, & pontici saporis sunt frigidi, & sicci in tertio gradus. Distinguuntur autem, quia stipticus est sapor debilior pontico, vnde stipticus linguam contrahit, & ponticus exasperat. Habent infrigidare, meatus stringere, & coarctare, implere, & ingrossare, & exsiccare.

Vlterius si coniungantur cum sapore delectante magis delectant, & cum tristante magis contristant. [illegible] enim saporem, & adunant; vnde c[illegible] ceruina, & [illegible] sunt dulces, & ponticæ, & sic delectabiles, & [illegible] & fumus terræ appetitum etiam excitant Ante prandium tamen constipant, quia [illegible] meatus oppilant, ex grossicie [illegible] & ex qualitate suæ frigiditatis, & siccitatis [illegible] vero laxant, quia cibaria ad inferiora [illegible] torcularis. Insuper sua [illegible] hepar, & splen oppilant, calculum generant [illegible] passionem excitant, [illegible] spiritualia membra [illegible] Habent tamen, quod exterius [illegible] tumores calidos reprimunt, [illegible] & sistunt, dentes percutiunt [illegible]

DE ORDINE TENENDO IN CIBIS [illegible] præteritæ [illegible]

Q[illegible] comestione cibo[illegible] Galenus in 1. Te[illegible] 3. [illegible] 2. cap. 6. Isaac [illegible] & cito pe[illegible] digestionis [illegible] ad digestio[illegible] pa[illegible] & [illegible] sto[illegible] co[illegible]

 & [illegible]

& vias ad alios cibos grossiores lubricant, & patant. Sed nec hoc omnino tutum est, quia vt dicit in 3. post. esse, vt cibus subtilis tantum aperiat vias, & lubricet, vt cibus grossus nondum digestus descendat ad intestina, quod malum est.

Ideo secunda regula erit, quod subtilia, & cito digestibilia in initio mensæ sumpta non debent esse in magna quantitate, ne nimis laxent, sed in tanta, vt temperate possint lubricare, & disponere cibaria grossa ad descendendum.

Sed ad euadenda ista pericula tertia est regula, ne secundus cibus sumatur, nisi prius stomachus, & ventriculus sint puri, & ab humoribus, & priori cibo vacui, quia alter malum, malo additur, & calor naturalis non potens ad tantam quantitatem ciborum, & humorum resoluendam suffocatur. Priorem autem cibum iam esse concoctum, & stomachum, a malis humoribus purum esse ostendent Primo. Structus odorem prioris cibi ad os non portet. Secundo, si vrina fuerit fulua, biliosa, nam quæ aquæ speciem tenet, indicat cibum adhuc crudum in venis esse. Quæ vero pallet, secundæ concoctionis finitæ indicium est. Tertio. Si stomachus famescit, & persona sit sana, nam datur in corpore ægro quædam fames mendosa, quæ non indicat concoctionem. Natura enim inuehit in id, quod sibi necessarium esse sentit ad sustētationem, vnde appetentia cibum petit. Quare sanus non deberet comedere sine fame, vel appetentia cibi. Quarto. Si adsit appetentia, & prius paucus cibus sumptus est, oportet enim deducere stomachum, tunc petere sibi necessarium, & esse purum ob indigesto adhuc cibo, & malis humoribus.

Quarta regula est, quod exercitium aliquod cibum præcedat. Nam secundum Galenum lib. 3 cap 1. de causas Sympt. Cibus qui ante exercitationem stomacho ingeritur, intempestiue sumitur, & cruditatis causa existit, vt amplius suo loco dicemus.

Quinta est, quod id, quod manducatur bene dentibus conteratur, & comminuatur, sic enim quasi in ore alteratur, & ad bonam concoctionem disponitur. Sed de his suo loco magis. Ista enim adeo connexa sunt, vt cogant sæpius limites exire recti ordinis.

DE QVANTITATE CIBI.

Diximus superiori quæstione multa ad quantitatem cibi facientia, vnde parua remanent addenda. Generalis enim regula est, omnium consensu recepta, quod quantitas cibi tanta esse debet, quantum ad calorem nutriendum, & humidum radicale manutenendum, & conseruādum pro possibili facit, sic, quod nec abundantia stranguletur, nec paruitate eneruetur. Ad superabundantiam enim cibi sequuntur inflatio, compunctio, ventris solutio, nausea, defectus appetitus cibi, aut exercitij eius, corporis remissio, mens torpida, negligentia, ponderositas capitis, aurium dolor, stomachi angustia, impeditus intellectus, calamitas, melancholia, colica, vitium splenis, hepatis, & articulorum, corpus lassum, & febris, & finaliter mors. Dicit enim sapiens. *Propter crapulam multi obierunt, Qui autem abstinens est adijciet vitam.* Videndum igitur erit, seu potius erit repetendum, vel [illegible] explicandum, id quod dictum fuit superiori quæstione, de competenti cibo.

Dicimus ergo [illegible] Auicenna in primi doct. 2. cap. 7. quod cibi quantitas [illegible] vsque ad [illegible] virtutem, & vt [illegible] talis, cum [illegible] quod [illegible] rat, neque [illegible] & non accidat ex [illegible] ne [illegible] canimum [illegible] neque ca[illegible] gritia, n[illegible] cibus, post tempus repe[illegible]. Vi[illegible] aliqua die superuenerit grauitas, ex cibo [illegible] vel aliquod supra dictorum, sequenti die [illegible] maneat, & [illegible] vtatur [illegible], quod si [illegible] ea non aduenerit, [illegible] vtatur incessu suauiter, & continuo, in quo non sit quies. Deinceps autem ubi cauere debet, a tanta ciborum quantitate, ne in ægritudines & nocumenta ante dicta incidat.

Sed hic quærendum est. An vtilius sit vna tantum refectione in die vti, an bina prandendo, & cœnando. Respondeo, quod circa hanc difficultatem sunt plures modi dicendi. Nam Auerroes in 6. coll get. cap. de regimine corporis temperati ex placito Medi[illegible] dixit hominem debere in duobus diebus ex consuetudine ter refici Vna die semel, & altera bis, sequendo semper hunc ordinem, quia vltima concoctio non finitur nisi in 18. hora, refectio autem post vltimam digestionem videtur inchoanda Huic opinioni videtur etiam assentire Auicenna. Sed hoc non videtur mihi approbandum, quia [illegible] digestionem expectamus, ventriculum, & [illegible] exinanita relinquimus & [illegible] est necessarium, vt malis humoribus satientur, [illegible] malum est.

Alij dicunt, quod [illegible] sint [illegible] digestionibus, & paruis pro qualibet vice debent refici, quibus concedunt tempus [illegible] digerendi, & commode corpus [illegible]endi. Qui vero sunt fortioris complexionis, & caloris, vno prandio, vel cœna poterunt id totum, quod in duabus mensis [illegible] debebant comedere, vel etiam duabus refectionibus abundantioribus refocilari.

At ego in hoc puto consuetudinem esse seruandam, vt qui semel in die solitus est comedere, bis non comedat, quia consuetudo vim naturæ obtinet, & ideo eius instituta perpetuo seruet, (excepto tempore, quo ad delenda peccata ieiunare tenetur. In hoc enim tempore in meridie comedat, & [illegible] ad bibendum paruum cib. capiat, si solitus est [illegible]. Hanc etiam consuetudinem seruandam esse in hora comedendi bonum est, corpori.

Secundo quæritur, an prandium debeat esse abundantius,

dantius, & cœna parca, vel èconuerso, cœna opulentior, & prandium tenue.

Gal lib. de dissolutione continua dicit melius esse, vt prandium sit tenue, & cœna abundantior, quia calor naturalis per frigiditatem noctis augetur, & ad digerendum fit valentior.

At Schola Salernitana cum suo interprete clamat. Cœnato parum, non sit tibi vanum. Ratio est, quia qui multum cœnant, ventriculum multum grauant, ex qua grauedine dolor, & anxietas stomachi nascitur, somnus fugit. Et ideo dant hanc regulam his duobus versibus:

Ex magna cœna, stomacho fit maxima pœna.

Vt sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

E[illegible] opinio in hac parte esse dicendũ distinguendo. Q[illegible] [illegible] de immoderata cœna, vel de moderata, sed ali[illegible] prandio p[illegible] Si primum concedimus, q[illegible] mu[illegible] nocet, & forsitan magis, quam immoderatum prandium, quod per exercitiũ diei potest melius consumari, quam per noctis quietem. Sed hæc non est nostra difficultas, quoniam loquimur de eo, qui moderate viuit & metas quantitatis cibi quoad pondus, & mensuram non excedit, sed solum in tempore variat, quod abundantius sero, quam mane comedit.

Censeo igitur in hac parte sibi, si esse consulendũ, & quod sibi oppo[illegible] num ex v[illegible] [illegible] & [illegible] tare non o[illegible]ttatur. Absolute tamen si cœna non excedat, & parum exercitij post ipsam sit, iudico posse esse opulentiorem. Primo, quia frigiditas noctis digestionem adiuuat. Secundo, quia somnus, qui non tollitur per moderatam cœnam, sed fouetur, opportunum adiungit iuuamen ad digestionẽ. Tertio, quia plus motæ esse solet inter cœnam, & prandium, quam inter prandium, & cœnam, & in mane etiam corpora aptius exercentur. Et hoc maxime laudo his, qui in studijs, & negotijs diutinis immorantur. Sed vt dixi cœna sit moderata, & non ad onerandum ventriculũ suo pondere grauis.

Sed tertia dubitatio succedit. Au quãtitas discreta scilicet numerus ciborum sit bonus. Huic quæstioni omnes Doctores Medici vno ore respondent, quod non. Imo hoc testatur est Sapiens Ecclesiastici cap. 37. dum dixit. *Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam: in multis enim escis erit infirmitas.* Et vere, quia multitudo escarum, & cõtrarietas ipsarum digestionem non adiuuat, sed corruptionem, & indigestionem aggenerat. Indigestio autem secundum Auicennam in 14. tertij, tract. 3. cap. 2. & eius corruptio mater est ægritudinis, & origo chronicarũ ægritudinum. Cauendum est igitur à duobus. Primo, ne mensa per horas in longum trahatur, quia quando primus cibus iam est in digestione, si nouus ei addatur digestionem impedit, & vterque cibus corrumpitur. Secundo, à multitudine, & varietate ciborum, & eo magis, quando cibi diuersæ, & contrariæ qualitatis sumuntur. Sic enim ad inuicem pugnant, stomachum inquietant, & molestant, corruptiones, & malos humores generant, & sanguinem malum.

Sed vt nociui cibi caueantur, quæritur in generali, qui præcipue sint cauendi in aliqua quantitate, nam diximus iam, quod paucus cibus etiam rei nociuæ non multum lædit.

Respondetur, quod fere communiter isti sunt cibi subtiles, qui generant bonum sanguinem, pulli gallinacei, bene nutriti, oua recentia, optima frumenta, & etiam caro porcina recens. Crassi qui multum se exercentibus commendantur, Bouinæ carnes, vaccinæ, suillæ, leporinæ, ceruinæ, aliarumque ferarum, quæ in venationibus capiuntur, & domesticis salubriores censentur. Mediocres. Carnes agninæ, arietinæ, veruecinæ, & vitulinę.

Cibi autem facilis concoctionis sunt vua, ficus, amygdalæ dulces, lactucæ, apium, hordeum bene coctum, caro porcina, pulli gallinacei, perdices, turdi, oua volatilium, pisces saxatiles, qui in petrosis locis degunt, auiculæ. Difficilis vero concoctionis sunt Panis a[illegible]mus, faba, lenticula, cicer, cydon, castaneæ, auellanæ, oliuæ, cucumeres, caules, fungi, rapæ, caro hircina, bubula, ceruina, pisces duri, & glutinosi, aues in stagnis, aut paludibus, aut lacustricis locis degẽtes, anates, anseres, pulli columbini, grues, pa[illegible], cancri. Item partes istæ auium, gutt[illegible], hepar, sp[illegible]enes, stomachus, intestina, venter, & ca[illegible]eus recens, & vetus. Sed verius, & exactius suis locis ista examinabimus.

Quinto quæritur. An cibi quantitas, & eius qualitas possit aliquo modo temperari, ita vt minus noceat. Respondetur affirmatiue, vnde primo facit ad digestionem, & nutritionem bonam, cibus appe[illegible]us & desider[illegible] etiam, & si in se non sit tam bonus, vnde dixit Hippocrates. Vbi est cibi delectatio, ibi sequitur bonitas digestionis. Stomachus enim illũ cibum cum delectatione amplectitur, eum retinet, fouet, & digerit. Quod [illegible] cibus fuerit abominabilis, nausea inde, fastidium, inflatio, & vomitus generantur.

Sed in hac parte tria erunt necessario c[illegible]de[illegible]nda. Primum, quod cibus ille sit modicus in malitia, [illegible]a si magnæ esset, infirmus de quo spes est, n[illegible] [illegible]set audiendus. Sæpe enim appetitus male affect[illegible] nititur in perniciosum, vnde non est dandum vinum febricantibus in principio, vel in magna quantitate, & si [illegible]d petant, considerando quod rece[illegible] non delectat. Secundum, quod infirmus nõ a[illegible] el[illegible] nus bonis, eligendo cibos non tam bonos. q[illegible]ndo experientia adest, quod non multum iuuanerint, tenendum erit inordinatus appetitus. Ter[illegible]m est, quod si illis sit assuetus, non ei denegen[illegible] mo[illegible]erate, quia ex consuetudine, potius stomachus illius est eis accommodatus, quam alijs.

Secundo, ad eandẽ faciunt cibi temperatiui, id est.

cum[illegible], beta cucurbita elixa, cera[illegible], [illegible]ra, mala au[illegible], pira fragilia, caro elixa, acetum, & omnis e[illegible] ex [illegible] siue e[illegible] pinio.

Cibi [illegible] facili [illegible] imputantur sunt panis fermentatus, & omnis alius [illegible]ceus, lac, mel, & omnia lactaria, pisces teneri, olera, ostrea, caseus recens, & [illegible], & tenera caro, [illegible] dulce, mulsum decoctum, passum, & omne iurulentum, [illegible] vel nimis tenue.

[illegible] um sunt panis fermentatus, hord[illegible], brassica si iuberuda est. O[illegible] portulaca, capparis, malua, cepa [illegible] cucurbita, cera[illegible] ida, m[illegible] pinguies, [illegible] elixa, [illegible] omnia tep[illegible] omnia [illegible] elixa, [illegible] salsa, dulcia.

C[illegible] sunt: panis ex [illegible] vel [illegible] sine fermento, & [illegible] lib[illegible] S[illegible] [illegible] ita aut [illegible] Lenticula [illegible] Mi[illegible] Mediuit aus, medula pa[illegible] decoctus, omnes a[illegible] grannes, [illegible] quam volant, lepus, capra, [illegible] habent, maximeq; bubulum, ac [illegible] caseus, qui vehementior vetustate, aut si recens est, ex melle, mulsoue decoctus. Mel coctum, Sorba, piraim natura Oleæ, mala cidonia, & punica Palmulę, mista, purpura munces, vinū [illegible] meracū, acetum, mulsum, quod infeibuit Vinum coctum, passum. Aqua vel tepida, vel frigida, dum quæ tarde putrescit, ideo [illegible] pluuia. Omnia dura, macra austera, tosta, & in eadem carne assa potius, quam elixa.

Cibi qui vrinā mouent sunt Quęcunq; nascuntur in hortis boni odoris sapiū anethum, menta, ruta, ocymum, hysopum, eruca, nasturtium, anisum, coryandrum, feniculum. Asparagus, thymum, cappăris satureia, aspera pastinaca magis agrestis, lapsana, radicula, siser, cepa Lepus, piper rotundum, & longum, vinum tenue, absynthium, sinapi, nuclei pinei.

Cibi qui somnū conciliant sunt Lactuca maxime æstiua, cuius cauliculus iam lacte repletus est, vnde Galenus in iuuentute continue vtebatur lactuca ad bilē contemperandā & in senectute ad somnū Item papauer, Po. [illegible] morū, nepeta, [illegible] satureia, [illegible] cipueq; puleglū, cepa, & ruta, vigilā inducūt. Vide diffusius apud Medicos, & infra in singulari de multis.

DE TEMPORE SVMENDI CIBOS.

QVoad quintum principale, id est, tempus sumendi cibos, Primo, incipien lo a quatuor quartis anni, id est vere, æstate, autumno, & hyeme schola Salernitana sic scribit:

Temporibus veris modicum prande e inberu.
S[illegible] dapibus noces immoderatis,
Autumni [illegible] caueas, ne sint tibi luctus.
De mensa sume, quantum vis tempore bruma.

Dicit ergo in vere modice esse prandendū Et ideo institutum Ecclesiæ de ieiunio quadragesimæ non solum rationabile est apud Deum, in cuius manu sunt vita, & [illegible] nostra, verum etiā apud Medicos vetos, [illegible] occ[illegible] ores corporis, & animæ. Primo enim hoc [illegible] ex p[illegible] ito tempore. Nam hyems præ[illegible] frigus, & pauci [illegible] exercitij, & ab[illegible] sunt generat, superfluitates in corpore, quæ dum incipiunt calorem veris sentire, id faciunt, quod terra, & arbores faciunt, se enim dilatant, & exitum quærendo totū corpus conturbant, [illegible] humores reprimendos, & consumandos necessarium est ieiunium, id est, moderatio in victu. S[illegible] persuadet tēpus veris, quia in eo [illegible] crescit, at abundātia sanguinis causa est m[illegible] omnes M[illegible] docent [illegible] omnes purgationes, quæ fiunt, & [illegible] Medicis [illegible] principio veris. Ieiunium autem est purgatio

In Æstate vero [illegible] abstinendum, non intem[illegible] calorem duplici refectione [illegible] debet [illegible] debi[illegible] sed sæpe [illegible] S[illegible] dixit Galenus comment. 17 lib 5 Aph. [illegible] tempore, [illegible] tantum a tempo[illegible] pauca danda sunt, quoniam [illegible] vt qui [illegible] dissoluti, & vires [illegible] In potu tamen potest esse maior a[illegible] quam in alio tempore, qui[illegible] calor [illegible] est reparandū potu, & [illegible] alijs.

At in Autumno par[illegible] cibis gra[illegible] quia [illegible] superfluitates ex nimio calore Æstatis [illegible] suauiter sunt [illegible] Primo quoq; tolerare [illegible] dum est, sed [illegible] generare inflationes, & colicos dolores A fructibus [illegible] nendū venit, excepta vua bene matura, & ficu [illegible] tutis, & [illegible] & in [illegible] & ante alios cibos [illegible] Vnde [illegible] Galenus de cibis [illegible] quando a fructibus abstinuit, incolumis in [illegible] autumno

pec-

p... fr. & quando his vsus est, in autumno feb. is cum co. ripiebat, & erat ei necessaria sectio venæ.

In Hyberno autem tempore gulæ a... quo modo magis indulgemus, quia calor innatus hyeme fit intensior, & quia magis vnitur, & fortificatur, & quia magis per Antiperistasim calor per frigus ad interiora reducitur. Quod tradiderunt etiam Hippocr. Aphorism. 5. lib. 1 & Auicenna 2. 1 doct. 2 cap. 6. Et tunc etiam liberius possumus vti cibis crassioribus, & densioribus, & vino meraciore. Verum est tamen, quod cum tunc phlegma abundet, securius erit vtendum cibis inter solidum, & ratum, vt sunt caro hædina, vitulina, verrucina, luciorum, pinarum, & cancrorum. Et non multum erit corpus cibandum cibis crassioribus, vt carne bouina, porcina, concharum, ostrearũ, carpionum, & similium, adhibitis semper rebus aperitiuis, & diureticis, vt petroselino, vastu...sio, apio, & exercitio forti.

Notandum est etiam, quod non solum habenda est ratio quantitatis ciborum in singulis anni temporibus, sed etiam & substantiæ, & qualitatis, vt dixit Galenus 1. de alimentis, c. 13. Ideo in Autumno abstinendum est a cibis melancholicis, & exsiccantibus. In Hyeme autem vtendum est calefacientibus, sicut & secundum Æstatem humectantibus, & infrigidantibus. In vere autem mediæ complexionis, media ... tritibus alimenta offerendum. Et in libro de dissolutione cõtinua ... etiam dixit. Et quando somnus post cibum multus fuerit, oportet quod douemus cibus multos grossos, & hoc conuenit fieri in hyeme, propter longitudinem noctis & multitudinem somni. Et quando somnus est paucus, leuis, subtilibus nutriatur, sicut in æstate propter breuitatem noctis, & somni paucitatem.

Tertio, pensanda est etiam hora sumendi cibum, & in hoc multum existimanda est consuetudo, & præcedens inedia, vel repleno, quia consuetudo vim naturæ obtinuit, vnde excepto tempore ieiuniorum in quo consulend... est animæ magis quam corpori, censeremus bonum esse sib. ... consuetudinem horarum in omni tempore, & illam non innouare, nisi vel ratione præcepti, vel ... ... complexionis, quia tunc protrahenda erit hora vsque ad euacuationem ... ch..., vel pri... s inediæ, quia tunc parum erit accel... da.

Gene... aliter tamen dici Auicenna in 3. primi, doct. 2. c. 7. in æstate comedendum esse in frigidiori hora, & quando non est possibile, saltem in frigidiori loco. Nec per hoc puto Auicennam voluisse dicere comedendum esse sub aere, vel sub dio, quia in æstate pori sunt aperti, & rore cœli terra perfunditur, qui ab ... ne suscipitur, & sic maximas ei causat infirmitates ... maxime in capite. Mane ergo, & sero comedendum ... in æstate in horis minus calidis, mane hora ante ..., & sero in occasu Solis. Alijs vero tempus prout magis expediens visum fuerit, solum quod in hyeme prius erit corpus calefaciendum, ... comedendum.

Quarto. Etiam aliqua quasi corollaria pro tempore cibi deducimus. Primum, quod quando famelicis, & stomachum vacuum sentis, tunc debes ... cibum, & si non sit assueta hora, quoniam necessitas nutritionis vrget, & non est sinendum ne stomachus malis humoribus, & phlegmis repleatur. Patet enim quod si famem sustines, a quodam non multo tempore fames cessat, & ratio est, quia stomachus saturatus est malis humoribus, & est sententia Galeni ... de dissolutione continua.

Secundum est, quod Rasis in 4 Almansoris, & in 15. Continentis dicit, quod inter prandium, & cœnam debent esse octo horæ, & inter cœnam, & nouũ prandiũ 16. & hoc præcipue seruandũ venit, quando cibi quæ comeduntur sunt difficilis digestionis, vt carnes, vel prandium sumptum est pluíquam mediocre.

Tertium est, quod quando in mane graue prandiũ sumptum est, & adhuc stomachus est grauatus, non est comedendum, vel si aliquod tenue, & liquidum, in quo sensu puto scholam Salernitanam dixisse. A potu incipe cœnam, id est, à cibo liquido, qui habeat quasi rationem potus. Sępe autem in mensa est bibendum, quam raro, & si in modica quantitate, vt cibus habeat suum vehiculum, & liquiditatiuum.

Quartum est, quod ante commixtionem prius si est possibile curandum est corpus a fæcibus, & vrina ex Hipp. ... & Galeno 1. de ratione victus in morbis acutis particula, & comm. 32.

Quintum est, quod etiam ventriculus à primo cibo debet esse purgatus, quod dignoscitur, si vrinæ apparuerint coloratiores, & fames adfuerit.

Sextum est, quod somnus post cibum illico non commendatur apud Hippocr. lib. 6 de morbis vulgaribus dũ dicit. Labor, cibus, somnus, potus, venus omnia moderate.

Septimum est, quod post cibum parum est deambulandum, non violento aliquo motu, hoc enim omnino à Medicis damnatur, nam sic cibus a ventriculo, ad intestina, & venas trahitur, & in eis multas oppilationes facit, sed motu lento, & moderato, vt dixit Galenus 2. de compositione medicamentorum. Ita post cibum fugiendæ sunt curæ, sollicitudines, & speculationes, quæ calorem naturalem à ventriculo auocant, & sic indigestionem causant, a qua sunt innumera mala. Quare cõsuetudo disputationum post prandium secundum sanitatem non est laudabilis, at quia patres nostri antiqui, omnem inutilem locutionem a Religiosis abradere conarunt, ideo eo tempore eas fieri decreuerunt, sed certe si horam excedant, non sunt laudandę.

Quoad vltimũ dico meum nõ esse de ... cibis disserere, sed de principalioribus, & communioribus, non enim sc... ... virentes rerum de directo, sed pro quanto sunt in familiari vsu.

DE

DE PANE.

INitium vitæ hominis panis est, & nullus cibus est eo familiarior, & desiderabilior, quoniam deficiente pane, omnes alij cibi non gustantur. Inprimis ergo debet habere has conditiones.

Primo, quod fit ex tritico, quia vt dicit Isaac. & cum eo Galenus lib. diætarum. Habet granum tritici proprietatem ab omnibus granis exceptam, quod nutribilius, & laudabilius est propter similitudinem complexionis nostri corporis. Est enim temperatum, & si aliquantulum declinet ad calidum.

Secunda, quod hoc triticum vt colligitur ex Auerroe 5. colliget. Dioscoride, & alijs est, si nouum, maturum, densum, exterius lene, & lucidum, & interius album, ponderosum, densum, difficile ad frangendū. cuius farina sit multa, cortex vero, & furfur non in multa quantitate. Tale enim facit ad confortationē membrorum, & ad vires dandas, & magnam nutritionem, & bonam.

Tertia conditio est, quod hoc triticum sit natum in crassa, & pingui terra, quoniam natum in arenosa, nitrosa, vel salinaria terra leue est, & parum nutrit. Debet etiam illa terra esse radijs Solis exposita, & non terra vmbrosa, vel luculenta, quoniam tale erit frigidæ, & humidæ naturæ, & causa consequenter multiplicationis multorum humorum in corpore.

Quarta est quod sit mundū a Zizania, lolio, & cicerculis, omnibusq; alijs granis, quia sicut ista ei nocēt in campo, ita parū cum eo concordant in stomacho.

Quinta est, vt farina talis tritici antedicti non sit tranfmolita, vt etiam furfur transeat in farinā, sed sit bene molita. Nam panis qui habet multū de furfure citius transit, sed minus nutrit & melancholiam coaugmentat. Vnde quanto farina est mundior, tanto magis genera[illegible] meliorem, & si sit tardioris descensus, vt dicit Rasis lib. 22. continentis cap. 18. & ideo debet etiam per [illegible] esse bene purgata à furfure.

Sexta est, vt farina non sit nouiter molita, quia ista calefacit corpus, ventremq; constipat, igneam enim qualitatem adhuc ex molendino acceptam retinet. Nec debet esse diu molita, quia ista hepar calefacit, & à stomacho [illegible], vnde farina medij temporis laudatur, vt optima.

Septima est, vt duo ingredientia habeat, scilicet fermentum, qu[illegible] pa[illegible] [illegible]mus, & is qui parum de fermento habet secun[illegible] A[illegible] cennam multum nutrit, sed cum multo labore, & exercitio [illegible] meatus obstruit, [illegible] augit, & calculos in renibus gignit. Ita no[illegible] debet esse multum fermentatus, quia propter [illegible] multi fermēti in humores [illegible]ur. Debet tamen bene esse fermentatus [illegible] & [illegible] debet habere. S[illegible] [illegible] proportione. scilicet, 1a.

lem, quia vt dicit Galenus lib. 5. de regimine sanitatis. Panis conueniens nō debet esse sine sale, imo multum salis, & fermenti habeat, & coctus sit diligenter. Causa enim cur sal admisceatur est, quia sui caliditate, & siccitate habet dissecare illa, quibus admiscetur, vnde panes saliti saluantur imputridi, nam per sal cōsumitur, & desiccatur humidum aqueū, quod natum erat putrescere. Hinc sequitur, quod panis debebit fieri porosus, & oculatus, & minimi ponderis, quia in eo sic sublata erit omnis viscositas. Verum est, quod secundū Auicennam panis oculatus, & lenis, parum nutrit, ventrem excrementis replet, de facili per intestina descendit.

Octaua est, vt pasta bene malaxetur, & dometur, quia sic pasta magis conficitur, & commasatur, viscosiorque redditur, & eum sufficienter decoquitur, ex omni parte humidum consumitur, & aufertur, & sic bene, & optime decoquitur, & sic frangibilior redditur, & in ore, & in stomacho digeribilior.

Nona est, vt panes nec sint multum parui, quia hoc modo ignis clibani humiditatem medullæ exsiccat, vnde parum nutrit, tarde egreditur, & ventrem constipat, & præcipue si à duobus, vel tribus diebus sit coctus. Nec multum magni parari debent, quia tales panes multum de medulla habent & parum de crusta, multa autē medulla cum sit viscosa, humida, & grossa, inflat, & phlegma viscosum generat, parum nutrit, cum difficultate digeritur, & ventrem soluit. Debent ergo esse moderatæ magnitudinis.

Decima est, vt sit bene coctus in clibano mediocriter calido, panis enim male coctus ventriculum grauat, & obstructionis periculum facit, vt dicit Auicenna. Ita fugiendi sunt omnes illi modi panem coquendi, vt his verbis explicat Galenus in 1. de alimētis cap. de tritico. Panes [ait] super cratem assati, aut per calidum cinerem, aut ignis testa, sicut clibano vtentes, praui omnes sunt, & irregulariter dispositi. Similiter vero & qui ipsorum superassati sunt, & in profundo sunt crudi, subcineritij nominati, ab eo quod coquūtur sub cineribus sepulti, quibus, & cinis addit prauitatem, omnium panum sunt pessimi. Hic panis post multum tempus dolorem lateris generat, inflationes membrorum, & grauitatem, & visus obscuritates gignit. Debet etiam focus clibani esse moderatus, quia magnus exteriora panis multum desiccat, & calorem non sinit ad interiora penetrare, & ex cortice duro non nutrit, & ex siccitate sua sanguinem siccissimum facit, & ventrem indurat. Panis ergo debet esse moderate coctus, vt nutritioni sit idoneus, & maxime pro senibus, & quiescentibus.

Vndecima conditio est, vt sit si[illegible]pliciter coctus, id est, cum sale, & fermento mo[illegible] d[illegible]o. Nam panis in patella coctus, est veluti azimus, quia partes eius intimæ non bene in ea coquuntur. Et peior panis est co[illegible] cum [illegible] [illegible]ed ge[illegible]onis oleum comburitur, & tendit ad fu[illegible] [illegible] Auerroes.

col-

collig. & Haliabate 5. Ther. c. 15. Cum butiro vero nimis impinguatur, & incrassatur eius substantia, & grossior, viscosiorque redditur.

Duodecima conditio est, vt non sit a multo tempore factus, & coctus, & male latus, quia sic perdit humiditatem, vnde humiditatem eius in stomachi capit, & a stomacho eijcitur, [illegible] laboret circa ipsum concoquendum, ventrem constipat, & sitim generat. Vnde panis post secundum diem suam laudē perdit, & magis crusta panis, quia ista succos melancholicos, & choleram adustam generat, cum sit ipsa adusta, & terrestris. Sanis autem admodum, & ventriculum humidiorem habentibus, post alios cibos permittitur, ducit enim alios cibos deorsum, & os ventriculi roborat. A forttori idem dicitur de pane biscocto, qui pro remigantibus, & malos humores exsiccare volentibus seruatur. Sed per hoc panis adhuc calidus de furno receptus nō laudatur, redditur enim in stomacho durus, indigestus, & inflatiuus, sitim facit, & in stomacho propter suam humiditatem, efficitur duræ digestionis. Optimus ergo panis erit eodem die factus, sed postquam fuerit bene refrigeratus.

Decimatertia conditio est, vt cum fructibus, herbis, & piscibus in bona quantitate sumatur, in minori cum carnibus, & in minima cum ouis mollibus. Sic humiditatem humidorum mortificat, & cum subtilioribus eorum operationes bonas non impedit.

DE ESV CARNIVM.

Inter similia dixit Aristoteles facilior est transmutatio, cum igitur caro carni similis sit, fit etiam vt facilius, & naturalis caro in carnem conuertatur, vnde adagium est: Caro facit carnem, & Rasis in 3 Almansor cap. 9 dicit: Caro omnibus nutrientibus, vehementius nutrit corpus, & præterea impinguat, & corroborat. Et lib. 23 continentis cap. 73. Caro quoties bene digeritur, generat sanguinem bonum, & conferentem. Caro enim est humida, & calida, multi nutrimenti, & multum generans sanguinem. Sed quoniam non omnes carnes ad sanitatem faciunt, nec cum natura humana conueniunt, ideo de conditionibus carnium comedendarum prius agemus, & postea de principalioribus carnibus in singulari tractabimus.

Prima conditio ergo carnis comedendæ est, quod illa caro sit boni odoris, aliæ enim malum sanguinem generant. Quare dixit Isaac in vniuersalibus diætis cap. 13. Carnes Ericij, Vulpis, & Leporis & similium naturæ humanæ [illegible] omnes, in eorum nutrimenta sunt pessima, quod testatur grauitas odoris, & vicinitas fetoris.

Secunda est, quod caro potius sit animalium domesticorum, quam Syluestrium. Caro enim domesticorum [illegible] nutrit naturaliter, cum sit calida, & [illegible] temperatius, quam Syluestrium, vnde Galenus lib. de subtilitante diæta cap. 7. Quæ diætant [illegible] montibus animalia [illegible] nafiecio [illegible], & calidiora [illegible] cōplex on [illegible] & : V[illegible]nantur enim do[illegible] [illegible] mal[illegible] aere, & [illegible] viuunt. D[illegible] non [illegible] vniuersalibus diætis cap. 13. quod Syluatica [illegible] ad cō[illegible] membra, bona sunt domestica vero ad sanitatem c[illegible] endam R[illegible] quia [illegible] ca caro facilius [illegible], vt subti[illegible] dius, vt durior, & de[illegible] diutius nutrit. Excipe [illegible] los, qui minoris [illegible] caliditatis & maio[illegible] tis alijs [illegible] luat cis

Tertia conditio est, vt inter domesticas carnes magis eligatur caro animalis exercitati [illegible] minus exercitati, quia caro ani[illegible] est, & [illegible] & dur[illegible] par[illegible] & ad[illegible] superflua [illegible] Columbæ q[illegible] meliores [illegible] cundum [illegible] lores domesticis [illegible] E[illegible] exercitantur non exercitatis, & [illegible] vtuntur [illegible] quia h[illegible] Et quæ par[illegible] & [illegible] tilem aerem [illegible] meliora sunt contra [illegible] melioribus & [illegible] appropriatis vesc[illegible] in cā pis, quam improportionatis in domibus Et p[illegible] tēpore quo melioribus vescuntur, vnde carnes sunt meliores in vere, quia tunc melioribus herbis nutriuntur. Hinc ergo deducas carnes columbarum, porcorum, & auium omnium, domi nutritorum non esse tam bonas, vt istorum quando in campis nutriuntur.

Quarta cōditio est, quod potius eligatur caro masculi in eadem specie, quam fœminæ, quia illa est calidior, & siccior, quam caro fœminæ, quæ est humidior, & frigidior, & ad digerendum [illegible] tamen debent esse paria, scilicet, vt [illegible] in eadem ætate, alimento, ac al[illegible] Et est sententia Isaac cap. 14 diæ[illegible] vniuersalium, & Auicennæ [illegible] canonis cap. de carne, & [illegible] est quia masculus est perfectior, calidior, & melior fœmina.

Si quis autem quærat an castratum [illegible] sit laudanda.

Respondet Isaac in lib. part. diætarum affirmatiue, quia participant de vtroque sexu fœminino, & masculino. Castrati autem in auibus multum commendantur, & in singulari capones. Dicit enim G[illegible] caponatus plurimum est laudandus, quoniam complexio sua in quatuor qualitatibus est temperata, & in se nutribilior. Hic enim in cibis gratior est, vtpote remoto, Venetis vsu pinguior, atque salubrioris alimenti redditus. Habeas autem, quod caro caprina masculina iudicatur ab Isaac minus bona, quam fœminina, & album quadrupedis, quam nigrum.

Quinta conditio est, quod caro [illegible] ueris non minor mense, quia est [illegible] humida, & viscosa, sed vltra mensem semper, & in singulari hoc maxime fugiendum est in porcis, & in agnis, quia

ista

ista animalia lactentia, & ex ætate, & ex natura humiditatem habent magnam, & nutrimentum ipsorum est multum viscosum, & digestioni difficile. Caprina autem & bouina animalia iuuenia apta maxime sunt ad esum, vt dicemus. Sed inueterata, & decrepita omnino sunt fugienda, sicut & morticinia, & magnopere macra, qui melancholiam nutriūt, digestionem malam faciunt, sanguinem corrumpunt, & alia multa mala pariunt.

Sexta conditio est, quod caro non sit ex animali exercitato, & macro, vt dicebamus, quia ait Galenus 4. de alimentis Carnes animalium macilentorum, & prouectorum sunt pessimæ. Nec debet esse ex animali magnopere impinguato, & incrassato, quia vt dicit Isaac Pinguissima compositio est indigestibilis, e[illegible] de stomacho descendens, ventrem humectat, vt oritur in co[illegible]tionem conuertitur, phlegmatis viscosi [illegible] generatiua, & magis si sit de humidis animalibus, & secundum Hippocrat parum nutrit, & velocitate suæ conuersionis ad fumositatem, & choleram con[illegible]. Caro ergo media inter pinguem multum, & multum macram est eligenda, quia ista bonum generat sanguinem, bene nutrit, & hoc magis si sit iuuenis animalis. Minus tamen lædit caro animalis [illegible], [illegible], dicente Galeno lib. de dissolutione continua [illegible] du[illegible], & statim, & hepate pullorum anser m & eorum [illegible], & omnium auium pinguium [illegible] & iuuenum vel [illegible] digeruntur, quam aseel æ maciarum, & antiquarum.

Septima conditio est, vno ore a Medicis recepta, quod carnes macræ sint elixandæ, ad hoc, vt aqua eas humectet & nimis pingues veniunt assandæ, vt focus consumet superfluam illarum humiditatem. Vnde caro porcina, & porcina sunt assandæ quia sunt multum humidæ, sicut omnis caro pinguis & ècontra caro bouina, & caprina sunt elixandæ, propter eorum siccitatem Assa autem humidis complexione apta est, & multum laborantibus, est enim difficilioris digestionis, quia non bene ad intra concoquitur Si tamen bene digeritur exsiccat superfluam humiditatem bene nutrit, & bene restaurat, & carnem duram generat. Caro autem frixa non laudatur, quia vt dicit Auicenna in 20. tertij, tract. 1. cap. 22. Frixio prohibet consumptionem carnis, & multitudinem nutrimenti eius, quod credo euenire propterea, quod in stomacho non digeratur. Tradit autem preceptum Auicenna in 6 4 tract. u 2. cap. 11. de carne [illegible] his verbis Quæ [illegible] caro sit assata non cooperta [illegible] tatu [illegible] me [illegible] rim [illegible] & [illegible] ab [illegible] bene [illegible] bit nauseam, fluxum ventris, & vomitum, & deliquium mentis per vnum, vel duos dies, & quandoque mortem.

DE CARNE SALITA.

POstquam in vniuersali vidimus circumstantias generales bonæ carnis ad edendum, modo descendendum est ad specialia, tractando de principalioribus carnibus in singulari.

Incipiendo ergo a salita carne, pro quanto possumus deducere ex Galeno 3. de alimentis capite penultimo debet habere has conditiones. Prima, quod sit ex animali, quod duras, & superfluas habeat carnes, habens in se humiditatem phlegmaticam, quæ quanto fuerit grossior, tanto erit melior. Vnde carnes valde molles, vel valde duræ, & quæ sine humiditate sunt, ineptæ ad saliendum redduntur.

Secunda est, quod illa caro non sit animalis naturam multum sicci, vnde carnes bouinæ antiquæ non sunt saliendæ. Nec salitum multum commendatur, nisi ad excitandum in modica quantitate appetitum, & ad abstergendum phlegma in stomacho conceptum. De cætero exsiccat, exsiccatione vehementi, modice nutrit, & ventrem constipat, & maxime cum aceto,

DE CARNE VITVLINA.

DVplex est vitulus, scilicet lactans, & vbera sugens, & iam ablactatus ab anno. Primus est secundo mollior, & subtilior ad digerendum, vnde etiam potest concedi his qui ab ægritudine surgunt, non caro vituli ablactati, dicente Isaac in vniuersalib. s diætis. Vitulinæ carnes, & si sint laudabiles, non tamen conueniunt exeuntes ægritudines, cum membra eorum indigerendo grossum cibum deficiant. Caro enim vituli lactentis a vulua, & ab vbere trahit ad caliditatem, & humiditatem, dicente eodem Isaac Bos lactens laudabile generat nutrimentum, facilis est digestionis, quia calor, & humiditas eius in quantitate multa est, propter vuluæ vicinitatem, & lactis bibitionem. Debet tamen esse sex, vel octo hebdomadarum, quia de his loquitur Galenus expresse, dum dicit lib. 3 1. cap. de aliment. facult. Carnes vituli lactentis sex, vel octo hebdomadarum assatas, vt optimas tum ad coquendum, tum ad [illegible] bonum [illegible] tum ad nu[illegible] endum Bonum generat sanguinem, choleram subeam a stomacho expellit, maxime si eo [illegible] calor naturalis dominetur Caro etiam vituli non lactentis bona est, & laudabilis, & si non tantum, quoni [illegible] est ad digerendum, cum grossior, & [illegible] existat, est tamen calida, & [illegible] bonum generat sanguinem.

DE CARNE HEDINA.

CAro lactentium captinorum (dicit Isaac cap. 14. diætarum vniuersalium, est frigida, mediocris tamen in humiditate, & siccitate, & sanguis qui ex ea generatur est inter subtilem, & grossum, ac inter calidum, & frigidum. Cum sua tempetie videtur tamen ad frigidum, & humidum declinare. Confert habenti naturam calidam, & siccam, ex humiditate lactis, & generat sanguinem bonum, & melior est mediocris in ætate. Est mirabilis, & bona, nullam in se habens malitiæ admixtionem, sed laborantibus non congruit, conualescentibus vtique, & magis quam vitulina. Laudantur super alia animalia ad sanitatem, & eo magis quando iam sunt vicini ad non suggendum amplius lac. Et delicatis nil melius.

DE CARNE AGNINA.

CAro agni lactentis, & pecudis veteris omnino teprobatur, propter abundantiam humiditatis, & viscositatis, vnde in abundantia phlegma generat, & prius quam digestæ sint è stomacho egrediuntur. Caro tamen agni anniculi multum exaltatur, vtpote, quæ multum nutriat, calidis admodum confert, sanguinem laudabilem generat, & in locis calidis eo magis. Sunt enim secundum Isaac, Rasim, & Auerroem 5. Colliget Agni anniculi calidæ complexionis, temperatæ in siccitate, & humiditate, adeo vt dixerit Rasis in 23. continentis c. 703. Caro annualis annotici melior est inter carnes omnium animalium ambulantium, generat enim sanguinem laudabilem, non humidum, neque siccum, & confert in cholera nigra. Sed obseruandum est, ne in paschate comedantur agni in mense Februario nati, tum quia nati sunt in tempore humido, & vt plurimum in tempote magis humido, & quia impinguantur tunc studiose, cum farina seminis lini, vt grandiores, & ponderosiores exibant.

DE CARNE PORCINA.

CAro porcina in omnibus carnibus humidior est, & frigidior, difficilis digestionis, sed multæ nutritionis. At cauendum venit à carne porci lactentis, vel non multæ ætatis, & a carne vetusti, & antiqui, quia hæ malæ sunt, & multum stomachum conturbant & in plegma, & putredinem conuertuntur, & tanto plus si inuenerint st[illegible]hum, malis humoribus præoccupatum. Generant vlterius podagram, viscerum dolorem, sciaticum morbum, lapidem in renibus, paralysim, & similia mala, apud Isaac in particularibus diætis.

Non debet ergo esse porci lactentis, nec parui, nec veteris, nec fœminæ, quia & ista mala est, maxime si peperit, & ablactauit. Cæterum caro porci iuuenis commendatur Dicit enim Galenus lib. de attenuante diæta cap. 6. sic. Suum domesticorũ caro omnium aliorum ciborũ firmissime nutrit, Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Adlatã tamen similem carnem desiderat Hippocr. ad hoc vt ignis nimiam eius viscositatẽ, & crassitiem extenuet, etiam quod comedatur absque cute, quia cutis est frigidior pars carnis, & non bene concoquitur. Et quod pinguior omittatur, propter suam magnam h[illegible]tatem. Alia vero caro teste Galeno lib. de cibis boni, & mali succi cap 4. si exacte in ventriculo concoquatur, & in sanguinem a lecorre conuertatur, pr[illegible]tissimos humores gignit. Agrestes autem sues domesticis præponuntur, quia hi non sunt tam humidi, & [illegible] habent exc[illegible]nti. Est tamen semper caro suum melior in [illegible] laborantibus quam delicatis, & volentibus impinguari, quam desiderantibus attenuari. Sint semper tamen vnius anni, vel duorũ certe, & hyeme comedantur secundum Medicos.

DE CARNE CASTRATI ET ARIETIS.

CAro agni, & hirci castrati antiqui, & veteris mala est, fætida, & horrenda potius quam comedenda, generans choleram nigram, & sanguinem grossum. Iuuenis vero laudabilis est, & bona dicente Rasis lib. 24. continentis, cap. 703. Caro castratorum tautorinorum, quam caprinorum laudabilior, quia humectat, & est dulcis, & modicæ caliditatis. Bonũ & multum sanguinem generant bene digestæ, & mirabiliter iuuant habentes calidas, & siccas complexiones, & habitantes in regione calida, & sicca, maxime castrati ouini, hircini etiam.

Caro vero Arietis est illaudabilis, & melius est caro Capræ, carne Arietis non Castrati Est tamen caro caprina sicca, & difficilioris digestionis.

DE CARNE BOVINA, ET VACCINA.

BOuis veteris caro (de vitulo enim diximus) illaudabilis est, & omnibus Medicis odiosa, maxime si sit multum antiqui Bouis, vel macri De hac carne sic dicit Isaac in particularibus diætis. Caro bouis sanguinem generat grossum, turbidum, & melancholicum, multumque nutrimentum inobediens digestioni, tardeque de stomacho ejicitur, & à membris difficulter dissoluitur, & ventrem constipat, & si eam vescentes sint melancholicæ complexionis, splenitici eruat, quartanam patientur, complexiones eorum corrumpentur, & in hyposarcham incident, & nonnunquam nascentur in eis scabies, impetigo, elefantia, lepra, cancer, & serpigo, secundum complexionem quam his morbis præparatam inuenit. Abstinendum est igitur (si potest fieri) ab his carnibus, &

iudicandum quod si in cacabo resistit igni, ita vt non possunt a multo igne per horas bene concoqui, nec etiam à stomacho poterint digeri. Et si conceduntur alieni, erit illis qui habet ventriculum calidiorem, & immoderate se exercet. Simeon tamen dicit magnum remedium contra eorum malitiam esse, illas in aceto, allijs, cum ruta intingere.

Quod autem dictum est de carne bouina, dicitur, & de vaccina, & à fortiori, si vacca sit vetus, & macra.

DE CARNE SYLVESTRIVM, Leporis, Cuniculorum, Vulpis, Cerui, Capreoli, & Damæ.

POST carnes domesticorum, considerandæ veniunt carnes animalium syluestrium. Inter primas sunt carnes Leporinæ, quæ tanta diligentia a nobilib. venatoribus quæruntur, & tamen secundum Isaac in particularibus diætis cum sint calidæ, & siccæ multū, grossum, & siccum sanguinem generant, melancholicum, alluum cohibent, vrinam prouocant, obstructionem hepati, ac spleni efficiunt, pulmoni nocēt, & immodicis vigilijs torquent. Quod si quis eas proterne comedere voluerit, sumat pingues tantum, & iuuenes, & eas corrigat humectantibus, & non calefacientibus, cum sua natura sint calidæ, & siccæ.

Cuniculorum caro est naturæ frigidæ, & siccæ, & ideo melancholiæ nutritiua, & ideo omittenda, nisi vt de leporina diximus.

Vulpium caro non est in vsu dixit Galenus 3. de alimentis cap. 1. quia est sicca, vt est pariter caro canis, & ideo nisi in vendemijs, quando impinguantur ex comestione vuarum concedimus, omnes carnes gustare volenti.

Cerui caro difficilis est digestionis, sanguinem generat melancholicum, malum chylum generat, vnde dixit Galenus lib. de subtiliante diæta cap. 8. Prope Asinos sunt cerui, vnde ab eorum esu abstinendum est. Rasis tamen 25. continentis cap 703. dixit de ea Caro ceruina generat sanguinem melācholicum, & est difficilis digestionis, & iuuat ad digerendum eam labor, & lotio post laborem, & motus moderatus post comestionem eius, & dormire supra latus sinistrum.

Caro capreolina licet aliquo modo sanguinem melancholicum generet, sicut etiam faciunt omnes carnes animalium syluestrium, tamē minus alijs generat melancholiam, & laudatur multū apud Medicos, vnde Isaac ex dicto Galeni sic de ea loquitur. Syluestria animalia non ita saporita sunt, sicut domestica præter Capreolos, qui cum sint syluatici, sunt saporosiores, laudabiliores, & nutribiliores. Ex nimio enim suo motu, & labore subtiliatur eorum sanguis, corpus ratificatur, pori aperiuntur, & humores qui sunt causa grauitatis odoris dissoluuntur. Virtuti digestiuæ adiutorium præbet, vt bene, & cito eorum caro digeratur. Paucas faciunt superfluitates. Rasis tradit, quod ad remouendam eius siccitatem debet eum oleo coqui. Prodest multum paralisi frigidæ. Et est elixanda cum humefacientibus.

Caro Damæ accedit ad naturam carnis Capreoli.

DE CARNIBVS ERITII, CAMELI, Vrsi, & similium.

CARO Eritij cum non sit similis naturæ humanæ ad esum reprobatur, solum ad medicinam commendatur, quia salita secundum Medicos stomachum confortat, ventrem soluit, vrinam prouocat, & paratis ad elefanticum morbum iuuat, & ad lepram, quia habet magnam virtutem dissoluentem, & dissecantem. Confert etiam paralesi, & spasimo, & ægritudinibus neruorum. Dissoluit scruphulas, nodulas, & neruos. Eius cinis valet ad mingentem in lecto, quia frequens eius comestio vrinam retinet. Et si caro eius dissiccatur, & bibitur, confert complexioni corruptæ, spasimo, ægritudinibus renum, habentibus hydropem carnosam.

Caro autem Cameli, quæ calida est, & sicca melancholicam inducit in cibum. In medicinam vrinam prouocat.

Caro Vrsina viscossima est, indigestibilis, & pessimi nutrimenti. Solum valet pro medicina.

Caro Leonina multum calida est, & grossa, dura, indigestibilis, dolorem, & torsionem in ventre generat, & in ventositatem conuertitur.

De alijs dicit Galenus lib. de subtiliante diæta c. 8. sic Equos autem, & Asinos, Leopardos, & Vrsos, & Leones concedimus solum fetalibus hominibus.

DE CARNE VOLATILIVM, Gallinarum, Caponum, Anatis, Anseris, Columborum, Pauonum, Perdicum, Sturnorum, Fasianorum, Coturnicum, Quaglearum, Turturum.

CAro volatium, id est, auium alatarum subtilior est carne animalium ambulantium, velocioris digestionis, sed minoris nutrimenti, quia est siccior carne quadrupedium. Constringunt ventrem elixæ, & assatæ, & quia quædam sunt siccæ, & quędam humidæ etiam, ideo si sint humidæ temperaturæ, comedantur potius macræ, & si siccæ, pingues, quia sic quantitas cum qualitate, temperabit bene eorum naturā. Et est sententia Hippocratis apud Isaacum c. 16. diætarum vniuersalium. Commendantur autem plus aues eiusdē speciei syluestres, quam domesticæ, & si domesticæ magis nutriant. Meliores que sunt dum crescunt, in debita tamen ætate, quam suum complementum deuenerunt. Et subito occisæ non sunt comedendæ, sed habita ratione temporum expectandum est, vt mollificentur, sed non vt corrumpantur.

autem gallinarum p[illegible] quæ [illegible] licet n pepererunt, & [illegible] o-ft, & inter [illegible] laudabiles, & [illegible] dicuntur Aur[illegible] q od est [illegible] tempera[illegible] laudabilior, excellentior, fac[illegible] digestionis, & [illegible] Com-[illegible]nem temperat, [illegible] mirabil[illegible] pro-[illegible] cir, cerebrum eius, substantiam nostri cerebri coagumentat, & confortat, intellectum subtiliat, visum confortat, sanguinem, & sperma auget. Ad bonitatem pullorum gallinarum accedūt gallinæ ipsæ. vnde, & si sint durioris digestionis, quam eorum pulli tamen melius brodium faciunt, vnde veniunt el[illegible]xandæ

De caponibus diximus supra, esse bonos, optimos, nutrientes, & impinguantes.

Caro galli non admittitur ad esum, quia [illegible] humiditate priuata & nitrositas, quæ in eo existit putredinem generat, apud Rasi 4. lib. suorum A[illegible] in P[illegible] medicina [illegible] commendatur ab [illegible] ex [illegible] Galli veteres, & decrepiti, cum sale [illegible] & [illegible] & aneto & porris, & sem [illegible] lani humores phlegmaticos depouunt, [illegible] & dolorem stomachi de ventositat. [illegible]

Anatis [illegible] lior est omnibus auibus [illegible] E ius caro grauis est, in stomacho [illegible] & propter humiditatem superabundantem est g[illegible] digestioni. Calefacit tamen multum. Alæ eius, & collum faciles sunt ad digerendum pro sui [illegible] & motu nimietate. Hepar quoque eius suaue est in cibo, & boni humoris. Priuat fluxum, ex debilitate hepatis accidentem, vt dixit Rasis lib 4. suorum Aphorism. In ventu [illegible] & cum sale conditur, vt sua vehemens humiditas exsiccetur.

De Anseribus autem sic dixit Auicenna in 2. canonis. Caro magnarum auium, & anserum, & miluorum est grossa, & propterea tardæ, & difficilis digestionis, & propter humiditatem earum superfluam sunt febris generatiuæ, vt aliqui dicunt ex modernis. Est generatiua multarum superfluitatum. Iuuenes minoris sunt nocumenti, & assatæ & comedendo alas ex Galeno lib. de Euchymia, & Cachochymia cap. 4.

Quod diximus de anseribus, & anatibus dicunt medici a fortiori de struthione.

Columbas syluestres, id est, quæ non nidificat apud nos, accipitribus ob suam duritiem relinquimus dixit Galenus lib. de subtili ante diæta cap 8.

Pulli autem columbini in domo nutriti superfluæ sunt humiditatis, grossi, & duri ad digerendum Calidi etiam sunt, grossum tamen dant nutrimentum, vt difficultas ad volandum ipsorum testatur. Dum autem volare incipiunt ait Isaac illam grauitatem amittunt, [illegible] caro fit leuior, & ad digerendum [illegible] ilior Est etiam conueniens phlegmaticam complexionem habentibus, [illegible] vero [illegible] calidis, & humidis. Debet comedi cum [illegible], aqua, coriandro & medulla [illegible] Dan[illegible] [illegible] Et hæc [illegible] m[illegible] Dicit autem Galenus lib. de subtili ante diæta, cap 8.

Columbæ quæ in turribus, meliores sunt eis, quæ secundum domos. Debent [illegible], cum [illegible] & [illegible] temperari, capite priuari, quia ista capita [illegible] dum Rasi generant chronicam infirmitatem capitis, & [illegible] eius.

C[illegible] est calida & humida [illegible] dum g[illegible], in[illegible] sanguinis g[illegible] & difficilis digestionis grauis, & dura, vnde [illegible] vt dicit Isaac lib. [illegible] cap 1[illegible] nisi Pauo sit domi nutritus, & ab [illegible] æstate [illegible] & [illegible] Suspendendi pauonem [illegible] & alia [illegible] similes, & ad pedes eorum [illegible] appendendo.

Caro perdicum nutrimentum præbet mediocre, licet aliqualiter [illegible] Isaac lib. diætarum parti[illegible] Stur[illegible] per [illegible] esse subtiles in tertio gradu subtilitatis [illegible] vero, annates, & coturnices in secundo. Pauones vero, & grues in primo Est caro leuis. stringit, impinguat, coitum auget, & multum nutrit, humiditatem stomachi exsiccat, & putredinem extrahit, maxime si cum succo pomorum dulcium excoquatur. Sic enim cocti malitiam euadit, & sua secunda virtute, virtutem retentiuam confortat, sanguinem multum adauget. Masculus est mollior fœmina, durat per 16 annos, & ideo non veteres, sed iuuenes eligendæ sunt, & pingues, quæ dicuntur pernicennes, & potius sunt e[illegible]dæ. quam assandæ nisi dentur his cui corpus [illegible] lubricum, & humidum est. Naturam perdicum imitantur gallinæ syluestres, quæ a rusticis dicuntur gallinaciæ.

Coturnices, quæ rostrum habent rubeum, & pedes. Sunt temperatæ complexionis, bonum generant sanguinem, parum retinent de superfluitate, & apposite dantur conualescentibus, sicut & perdices. Dicitur starna communiter & aliqui volunt starnam [illegible] speciem maiorem perdicis. S[illegible] hæc parū ad nos. De starna autem dixit Almansor. Starnæ caro omni carne auium leuior inuenitur, atque his qui subtili volunt regimine custodiri conuenientior. Et post istam caro Coturnicis, quæ est vna species perdicis.

Caro phasiani dicitur communiter temperata, sana, multum nutriens, & maxime con[illegible] conualescentibus, & extenuatis. Ex cibus [illegible] conueniens, laudabilis, pullis [illegible] cem, & caponem [illegible]

confirmat, virtutes digerentes consolidat, & vt quidam dicunt perdices, sturnæ, & phasiani solum a conualescentibus deberent comedi, vt superueniente ægritudine aliquid vltra consuetudinem comedendum remaneat.

Quilea (sic communiter dicta) quæ in tanto pretio apud multos est, reijcitur à Medicis, præcipue ab Auicenna 2. canon. cap. 154. qui dicit eam inducere tetanum, & spasmum, quia habet talem substantiam, & quia comedit elleborum. Idem affirmat Rasis cap. 4. 20 lib. 20. Et Isaac cap. 16. diætarum vniuersalium sic ait Coturnices (loquitur enim de qualeijs, quæ etiam dicuntur quaquilæ, & ab alijs quiscula) cæteris sunt peiores, siquidem nec in nutrimento, neque in digestione sunt laudabiles, & propterea non sunt accipiendæ à [illegible], neque [illegible] Sed his Auerroes apud Scholæ [illegible] interpretem facit carnem eius temperatum, [illegible] propensiorem, substantiæ tenuis, & optimi succi, accommodati sanis, & ægris: Et ita censeo in partibus nostris esse, quia in his elleborum non comedunt, & bene nutriunt.

Turtures calidæ sunt, & siccæ, vsque ad secundum gradum, retinentes tamen aliquam humiditatem superfluam, & indigestam. Iuuenes tamen vnius anni secundum Galenum bonum dant nutrimentum, & viscosum, laudabilem generant sanguinem, mediocrem inter grossum, & subtilem. Leues sunt ad digestionem, bonos humores efficiunt, & etiam sanguinem augent. Augent sperma, & coitum, & multum nutriunt. Et secundum Auicennam in 24. tertij cap. 21. habent mirabilem proprietatem in acuendo ingenium, vt etiam dixit Auerroes in 5. colliget. Veteres tamen non sunt tantum laudabiles, imo redduntur duræ, & difficilis digestionis, & generatiuæ sanguinis melancholici. Debent antequam comedantur saltem per vnum diem [illegible], suspendi occisæ. In casula ineralsari prius, sicut etiam diximus de omnibus alijs auibus, quæ sunt siccæ complexionis, & si fuerint pingues non elixentur, sed assentur, & si macræ elixentur.

Caro Struthionum mala est, & stomachum fatigat, & ideo relinquenda.

Caro Gruis frigida est, & sicca, ad digerendum dura, & mali sanguinis generatiua, & ob id omittenda.

Caro Cygnorum, & Ciconiarum, & similium in paludibus habitantium, collum longum habentium est vehementis humiditatis accidentalis, & plurimæ siccitatis substantialis, generat melancholiam, & febres quartanas, multas superfluitates, & tanto magis si est mali odoris. Quod si quis comedere voluerit, solum iuuenes comedat ad annum. Si viuæ capiantur prius multum fatigentur, postea occidantur, & secundum tempus suspendantur, vt mollificentur.

Caro Ficedulatum, Cardelium, & reliquarum auium minutarum, si pinguis sit, & iuuenis, dummodo non nidificent bona est, præter carnem passeris ob magnam suiealiditatem, quoniam ista male alit, difficiliter concoquitur, & libidinem excitat, choleram rubeam adiunit, ventrem constipat, & digestionem impedit, & ipsi per annum viuunt.

Turdi, & Merulæ sunt calidæ, & siccæ in fine primi gradus, sunt boni succi, boni nutrimenti, si sint pingues, & cum laqueo, vel retibus capti.

DE PARTIBVS ANIMALIVM AD esum aptarum.

Partes animalium comestibiles quædam sunt intrinsecæ, & quædam extrinsecæ. Extrinsecæ in medio corporis sitæ iudicantur meliores interioribus, quia ex vicinitate pororum corporis, quibus sudor, & fumus dissoluitur, inde alleuiantur, & saporantur, & ad digerendum faciliores efficiuntur, interiores vero è contrario.

Ita partes propinquæ ossibus sunt sapidiores, & digestibiliores propter collisionem, quæ fit ex ossibus eas confricantibus.

Ita partes anteriores animalis sunt meliores posterioribus. Primo, quia hæ nutriuntur sanguine magis mundificato ex corde, ideo pectus, & quæ circumcirca, sunt meliora. Secundo, quia pectus voce, & flatu semper mouetur, & ideo eius caro leuigatur. Tertio, quia in pectore cor fundatur, quod est fenrinecalo[illegible] naturalis Membra igitur anteriora leuiora sunt, & calidiora.

Ita partes dextere molliores sunt sinistris propter vicinitatem hepatis, quod est secundum fundamentum naturalis caloris.

Ita membra à capite ad cor sunt calidiora, & molliora, & quæ prope caudam frigidiora, & indigestibiliora.

Inter membra animalis, ea quæ sunt sine ossibus, & neruo, cum pinguedine, & simplici carne non sunt ita laudabilia vt cor, iecur, crura, & similia dicente Isaac lib. [illegible] Membra quæ sunt mobilia, & [illegible] humiditatis habent, sunt saporosiora, & facile digestibilia. Contraria autem sunt contrariæ [illegible], & propter hanc causam lacertosæ partes [illegible] probantur, vt [illegible], crura, & [illegible] temperatissima in qualitatibus, & [illegible] sunt ad digerendum velociora, & ad penetrandum venas faciliora. Dicit ergo Almansor 3 lib. cap. 10. Tal[illegible] caro [illegible] quæ nob[illegible] membrorum, & [illegible] & [illegible] pinguedine temperatorum anteriorum, & dexteræ partis, à principalibus membris non remotorum.

In volatilibus vero optima [illegible] omnes dant alis propter eorum motum nam Isaac [illegible] diætarum vniuer. sic dicit. [illegible] semper [illegible], & saporosiora, & ad digestionem [illegible] sic alæ volatilium, & ceruices ipsorum Et [illegible] Rursus iuuenum volatilium alæ sunt meliores puerilibus, propter fortitudinem motus

motus eorum, pullorum enim alæ licet bene nutriant, paruum tamen dant nutrimentum. Et infra. Colla laudabilis etiam sunt nutrimenti, propter nimium motum quem habent. Sed colla anseris, & gallinæ sunt meliora collis omnium animalium. Cristas autem, & barbas gallorum Galenus 3. de alimentis, nec laudat, nec vituperat. Quod autem diximus de membris aliorum animalium anterioribus desertis, à principalioribus non distantibus, dicimus etiam idem in auibus.

Cerebrum autem in particulari, cum sit frigidissimum, humidissimũ, & viscosum, ideo generat phlegma, & humores grossos, nauseam facit, stomachum lædit. Si autem cerebrum omnis animalis ista habet, à fortiori ista portabit cerebrum animalis humidi, & viscosi, vt porci, pecudis, agni, & similium, & ideo omnino fugiendum.

Cerebella vero auium, vt pullorum, starnorum, perdicum, gallorum, gallinarum, & huiusmodi meliora sunt cerebellis omnium quadrupedium. Et si cerebella Arietis, seu hædi, & vituli non omnino damnētur. Si quis ergo cerebella comedere voluerit, primo eligat ea solum, quæ sunt quadrupedis siccæ naturæ, vel auium. Secundo illud comedat in principio mensæ dicente Isaac in particularibus diætis. Cerebrum appetitum corrumpit in stomacho, citoque in putredinem conuertitur, maxime si in fine cibi mãducetur. Tertio. Debet comedi cum reprimentib. eius malitiã, id est, cum aceto, pipere, zinzibere, nasturtio, menta, & similibus. Quod autem diximus de cerebro, à fortiori dicimus de medulla spondilium, quæ frigidior est. Et idem fere affirmamus de medulla ossium, quæ nimis est vnctuosa, & stomachi mollificatiua.

De oculis dixit Galenus lib. de Euchimia, & cachochimia cap. 4. Oculos quidem pauci comedunt, componuntur enim ex dissimilibus substantijs. Sunt enim viscosi, pingues, & ideo indigestibiles. Bene si comedantur cum aceto, sale, apio, pipere, calamento, zinzibere, & similibus, vt dixit Isaac.

Lingua vero dixit Isaac inter lacertos, & teneram carnem est medioeris, idcirco sola comesta bonum dat nutrimentum, inter durum, molle, & mediocre. Porcellinæ sunt primæ Bouinæ secundæ. Ipsis caryophola inseruntur antequam assentur, quia sic earum humiditas contemperatur.

Nares, nasus, & aures animalium sunt partes cartilaginosæ, & frigidæ, & siccæ, maxime animalis sicci, & ideo communi consensu Medicorum reiectæ, vt indigestibiles, & parum nutrientes. Stomachumque inutiliter affligentes.

Cutis dicit Rasis frigidum generat sanguinem, in quo multum est viscositatis, & oppilationem facit, la[illegible]ris non.

Cartilagines animalium iuuenum bene concoctæ, & [illegible] maxime re[illegible]duntur digestibiles.

Guttur est [illegible], siccum, & cartilaginosum, indigestibile, & parui nutrimenti Omnia supradicta multum, & multum nocent phlegmaticis, & melancholicis.

Cor pariter mortuum durum, & solidum efficitur, ita vt positum in igne tardius comburatur. Ideo secundum veriorem est indigestibile, & parui nutrimenti.

Pulmo dixit Galenus 3. de alimentis cap. 11 digestibilior est hepate, & splene quanto est eis rarior Ad nutrire autem minor. Secundum se tamen est difficilis digestionis, & gignit phlegma.

Nerui, cutis, intestina, venter, matrix, & similia dixit Isaac in particularibus, dure digeruntur, tardeque de stomacho eijciuntur, & minus cæteris sunt nutritiua, & maxime si fuerint de animalibus siccis naturaliter. Et alibi. Membra a cute, & ossibus remota sunt indigestibilia, & insipida, grossiorem habentia carnem, copiam malorum chymorum generantia. Tum quia sunt vicina vijs per quas humorum feces expelluntur, tum quia longe sunt à poris cutis, per quos suæ humiditatis superfluitas nequit egredi. Et propter ossium absentiam, vnde tenera fieri, neque collidi possunt. Galenus tamen ventres auium quorundam excepit, dum 3 de alim. c 20. dixit. Ventres delectabiles sunt, & nutritiui, qui anserum, & impinguatarum gallinarũ, hi enim tantummodo approbantur. Et Auicenna 2. Canonis 146. sic ait. Ventres anatum, & anserum, & gallinarum sunt suaues. Et c 237. Ventres auium quãdo digeruntur sunt melioris nutrimenti quam aliorum, & præcipue gallinarum, & Anserum.

Hepar esse difficilis digestiones omnes Medici vno ore concludunt, & generare sanguinem grossum Solum laudantur hepata anserum, & Anatum pinguium, Gallinarum similiter saginatarum, porcorum, & omnium animalium lactentium, maxime si cum lacte ista hepata fuerint saginata, & nutritæ gallinæ diu per ficus siccas Splen est difficilis digestionis humoris melancholici generatiuus, nec laudatur nisi porci, vt minus malum. Testiculi sunt complexionis calidæ, & humidæ vsque ad secundum, sunt difficilis digestionis, & plurimi nutrimenti, quando sunt bene digesti. Gallorum autem optimi sunt Vnde dixit Auerroes in 2.p canticorum com. 91 De testiculis gallorum habetur opinio, quod ex eis tantum pondus sanguinis generetur, quantum ipsi sunt, quia alijs post positis his securissime poterimus vti, si debiles essemus.

Mamillæ animalium iuuenum, & temperatorum, præcipue lacte plenæ difficilis sunt digestionis, quod si bene digerantur optime nutriunt Si male, phlegma generant, ex communi placito Medicorum.

Renes difficilis sunt digestionis, mali nutrimenti, propter eam quæ est in eis vrinæ qualitatem.

Sanguis omnino relinquatur, quia affligit stomachum, parum nutrit, & male, etiam si sit porci.

Pedes sunt facilis digestionis, carentes superfluitatibus, generant humorem viscosum, non grossum, bonum

bonum tamen, & laudabilem sanguinem producunt, ex Gal. vnde Assolatione continua Sunt igitur sani, & praecui omnibus, maxime cholericis, & sanguineni fubtilem habentibus. Anteriores posterioribus sunt meliores, bene coquantur vsque ad dissolutionem, & praeparentur cum aceto, & croco, & sic remouetur omnis eorum nocumentum, quod possent inducere ea grossitie, & viscositate, & si in principio mensae apponantur mirabilem appetentiam excitabunt, vt Michael Sauonarola.

Cauda est dura, & indigestibilis, tamen propter suum motum, parum generat superfluitatis, bene digesta. Generat tamen choleram rubeam, sic dicit Rasis in 3. Almansoris cap.11 Et 4 suorum Aphorism. ait. A capitib. & lib. praecauere debent homines, & a caudis. Philosophi enim dixerunt, quod carnes pilosae venena non euadunt naturaliter, & maxime capita eorum, & caudae.

Pinguedo, quae communiter dicitur lardum, & adeps seu sonza quoniam sunt crassissima, ideo efficiuntur pessima, & quoniam calida sunt, & humida, ideo in stomachis cali... fumositates, & choleram conuertuntur, cum accendat ea quasi ignis oleum. Fastidium inducunt, supra alios cibos supernatant, chymum grossam, & bonae digestioni inobedientem pariunt, & fal... unitatem efficiunt. Appetitum prosternunt, aut debilitant, & orificia venarum corrumpunt. Est igitur non est vtendum in via cibi, sed tantum condimento, & parum.

DE OVIS.

Diximus supra aliqua de ouis, vnde pauca hic supradictis addemus. Dicimus ergo primo, quod ouum habet albumen, & vitellum ambo humida, sed vitellus tendit ad caliditatem, & albumen ad frigiditatem ex Auicenna. Velociter, & multum nutrit, corpus confortat, coitum iuuat sperma valde augmentat, libidinem excitat, & etiam ethicis, & sanis omnibus prodest. Hoc diximus de vitello, nam albumen est frigidum, & ... & ... ad digerendum, & non generat bonum sanguinem, ... vt dicit Rasis in 3 Almansoris c.14. Vnde debi... dantur albumina, sed tantum vitella.

Secundo conditiones bonorum ouorum sunt. Prima, quod ... bia... ... perdicis scilicet & ... ... culū ... ... diaetis. Oua ... ... meliora his sunt oua struthij. & ... Post ... passerum, & ... ... ista oua ... & non sunt comedenda nisi me... ...

Secunda est, vt sint recentia dicit Galenus 3 de ali... cap.... Optima quid ... ... quae autem ... ... bonitate, & malitia.

... horum proportionantur distantia, qua distant ab extremis bonitate, & malitia.

Tertia, vt diximus supra est, quod elixentur, non vt indurentur, quia sic induunt naturam oui assi, quod est difficilis digestionis, &c. sed vt tremant, vel sint sorbilia moderate cocta. Verum est tamen, quod Serapio dixit. Ouum sorbile semicoctu est magis nutritiuum, quam alio modo comestum. Et Almansor in 3. can 14. Oua mollia, ad descendendum velocia, his a quibus sanguis fluxit multitudo, ac vires fuerunt diminutae conferunt. Alias conditiones supra habes.

DE LACTE.

Lac est sanguis bis decoctus, & cum sit digestum facit sanguinem abundare, sed quia concoquitur in membro sua natura frigido, vt est mamilla, ideo infrigidatur, & fit naturae frigidae & humidae. Corpus humectat, & impinguat, ethicis insuper, & phthisicis, nec nō siccę tussi, ac ardori vrinae confert. Inter phlegma, & sanguinem est in sua caliditate, sed magis appropinquat sanguini, quam phlegmae.

Secundo. Dicimus mirabiles esse laudes lactis apud naturales in corpore mundo. Nam quia magnopere confert me est humido radicali, multum humectat, ita vt etia Ethicis, ac phthisicis detur. Quod ergo deperditum est de humido restaurat, bonum chylum, & nutrimentum generat, ventrem mollit, stomacho confert, laudabilem sanguinem facit, carnem augmentat, totum corpus laudabiliter humectat, chymos aequat, exteriora tenerat, & pulchra facit, corpus colorat, & abluit. Vnde Auicenna in 2 canonis c.449. sic de eo dicit. Lac est boni chyli, & facit exuberare sanguinem, augmentū faciens in cerebro. Et in areola decorationis sic ait. Et quādo lac bibitur cum saccaro, colorem efficit valde bonum, & proprie mulierum, & impinguat & proprie habentes complexiones calidas, & siccas, cum soluuntur potu eius propter suam causam, & non impinguat eos nisi propterea quod humectat, & extrahit humorem malum. quare rectificat nutrimentum. Et Galenus ... de regimine sanitatis ait. Boni lactis haec sunt, moderata subductio ventris, & euchymia, & nutrimentum non paruum.

Tertio dico, quod conditiones boni lactis scilicet eius ... est ... a bono sanguine sunt istae.

Prima. ... diximus vniuersalium debet habere quatuor ... ... colorem albissimū, clarum, & ... ... rubore, & ... odorem ... ... & grauitate alienum. ... ... vt ... ...

Secunda ... ... & ... ... & a non multo te... ... ... ne sit acre.

Tertia est ex parte temporum quoniam sic scribit Isaac Lac in initio veris [illegible], & aquæ assimilatur, in fine autem veris, & [illegible] temperatius, & laudabilius erit, in hoc autem æstatis, & principio Autumni glossius, & minus [illegible]. Lac vetus quia [illegible] quotidie, est [illegible] stomacho [illegible] mouens, & vomitum [illegible] tem, & ubricans. Et debet [illegible] quod a 4. saltem diebus peperit, quæ [illegible] trahit, cum multas superfluitates [illegible], & principio æstatis lac [illegible] laudatur Autumnale enim stomachum grauat, generat inventositatem, & inflationem generat, & putredini appropinquatur [illegible] est pessimum, & grossissimum, & qualitate [illegible] mum.

Fugiendum est ergo malum lac, quia tale [illegible] facit apostemata in vesica, [illegible] difficillimum, excitat choleram rubeam. Et in summa [illegible] Lac [illegible] dum, liuidum, amarum, salsum, non odoris boni, non habens multum serum, genitum ex animali prægnante vltra nouem menses, propinquum partui, vetus, aestiuale, autumnale, & hyemale. [illegible] veteris pastæ ex malis herbis, Acetosum, a quo extractum est butyrum, quia tale est nimis frigidum.

In speciebus vero boni [illegible] primatum tenet omnium Medicorum consensu. Secundum Asininum, quia tale [illegible] est, & aquosum, & non caseatur in stomacho. Tertium tenet caprinum. Quartum pecorinum. Quintum vaccinum & vltimum porcinum. At lac muliebre optimum est, quando est mulieris iuuenis, sanæ, pulchræ, & bono cibo cibatæ.

Pueri autem solo lacte cibantur, quousque anteriores dentes faciant, ex Galeno 1. de regimine sanitatis.

Quarta conditio est, quod ille qui cibatur lacte, non habeat stomachum frigidum, nec phlegmatæ plenum, vnde phlegmaticis, & frigidis multum nocet calidis autem, & siccis multum prodest, & potius [illegible] conuenit, quam iuuenibus dicente Auicenna in 2. canonis cap. 444. Lac nocet phlegmaticis, quoniam caliditas ipsorum, non conuertit ipsum ad sanguinem sicut oportet. Et corpus vtitur ipso ante conuersionem eius, propterea, quod est ei proportionatum, & propter hoc confert his qui habent [illegible] complexionem calidam, & siccam, cum in [illegible] um [illegible] est cholera. Et insuper Lac est magis conueniens [illegible] tibus, quam adolescentibus, [illegible] complexionem [illegible] ad choleram, & confert [illegible] bus etiam propterea quod humectat, & remouet pruritum [illegible].

Quinta conditio est, vt [illegible] misceatur parum salis, & [illegible] stomacho non coagulentur & [illegible], ex communi Medicorum placito.

[illegible] ieiuno bibatur, & nihil aliud post [illegible] quousque digeratur. Et subdit Isaac cap. 17 diætarum [illegible] secundo accipiant, & [illegible] faciant [illegible] tamen [illegible] one [illegible] præstat [illegible] cum a [illegible] sua, & corpus est nut [illegible], a [illegible] & sanguinem natur æ amic [illegible] generat. Et [illegible] neq. cum p [illegible] nam [illegible] peruenimus ad ægritudines pectoris [illegible] sicut est lepra, & [illegible].

Septima est, quod post eius bibitionem [illegible] dum est, vel [illegible] descendere ad fundum [illegible]. Neque post [illegible] accipiendus est alius cibus, vsque ad eius p[illegible] nem. & tanto magis [illegible] rat. Sunt tamen [illegible] lendæ, sed [illegible], [illegible] ce [illegible] Pluris ea humectat [illegible] b[illegible] conuenientes [illegible] & [illegible] habentes tussim, siccitates [illegible] neruorum, & phlegmaticos.

Octaua conditio sit, quod non regulariter sumatur, sed potius raro, & in debita, & non [illegible] quantitate.

Quando Ethicis, & phtisicis datur lac [illegible], vel hydropicis camelinum. Primo datur ad [illegible] vncias, deinde ad quinque [illegible] ad [illegible] Lac, dummodo bene [illegible] fuerit [illegible] sumptum. Sed supradictis negatur, si adsit [illegible] ventriculus sua natura sit multum biliosus. Si periculum est ne [illegible] congelet [illegible] si adsit magnus ardor febris Siplenis [illegible] febris putrida. Si in partibus inferioribus sint multæ obstructiones. Si venter ictus sit fecibus plenus. Vide Cardanum lib. 2. [illegible] ad [illegible] tium.

Vltima conditio sit, ne detur vllo modo putridæ febri [illegible], nec [illegible] Nec [illegible], & nonnullis alijs de quibus [illegible] Aphor. 64.

DE LACTICINIIS CAPITIS LActis, butyri, casei, & similium.

Generaliter primo [illegible] est, quod omne lac coagulatum, [illegible] menta [illegible] malum est, & [illegible] V [illegible] Lac cap. 17. diætarum [illegible] Lac [illegible] nitatem generat in stomacho [illegible] capiti, vnde suffocatio, & angustia sæpe generatur, grossos humores generat, & [illegible], & causa [illegible] cibum [illegible].

Capitales [illegible] appellata [illegible] partes [illegible] & calidiores [illegible], & humidiores, & ex parte caseata nutribiliores, sicut Isaac de ipsis in 5. docet. Quod tale lac est mollificatiuum vel orum

rum stomachi, & quia est acetosum natat supra cibum, vt oleum super aquam, quare cibis grossitudinem efficit, & visco[illegible], vnde indigesti manent. Cibos etiam [illegible] incipientes lubricat, & a stomacho deponit [illegible] quam decoctionis suum opus compleatur. Mutant [illegible] obstacula, & in calido, & in frigido est sufficiens [illegible].

[illegible] dixit Auicenna in 2. Canonis cap. [illegible] [illegible] quam caseus nouus. Et [illegible] Theoricæ cap 26: Corpus [illegible] bene [illegible] stomachis vtilis est, [illegible] habentibus fluxum. Magis autem si ex [illegible] lacte fuerit. Sed stomachus frigidus [illegible] non digerit, & nocet frigidis ægritudinibus, & neruis.

Caseus res [illegible], & familiaris est [illegible] gentes, & [illegible] quidam cum [illegible] & quidam bene salitus, & quidam ve[illegible] quæ omnia [illegible] videnda.

Caseus recens [illegible], eo die factus, & non [illegible] frigidis stomachis multum nocet [illegible] eo M[illegible] frigidus est & humidus [illegible] valde [illegible] calorem stomachi [illegible] & dicitur nutribilis [illegible] hinc laus corpus [illegible] augmentatiuus, [illegible] stomacho [illegible] [illegible] est [illegible].

Ca[illegible] [illegible] salsus, non vetus laudabilis est, cum non tantum frigiditatis, & humiditatis habeat, vt recens, sine sale, nec tantum caliditatis, & siccitatis quantum salitus, vnde fit medioeris in temperatura, & nutrimento, & vt dicit [illegible] in viridi [illegible] Sictis, cap. 58 Non generat humores malos, est ad digerendum facilior, & [illegible] laudabilis [illegible].

Caseus autem [illegible] dicit [illegible] cap. 58. [illegible] siccus [illegible] accendens sanguinem, generat [illegible].

Case[illegible] & sicci [illegible] dicit [illegible] & [illegible] Cephal[illegible] in ren[illegible] calc[illegible] ne[illegible] generat [illegible] medi[illegible] ficatet [illegible] a[illegible] tibus [illegible] gene[illegible] ad lapides in [illegible] rum hamorum cum calore q[illegible] Generat etiam [illegible] vt dicit [illegible] cap. 56. his verbis C[illegible] & [illegible] digestibilis, & [illegible] ancam, [illegible] [illegible]

suram [illegible]. Et ille qui cum odoriferis herbis calidis, vel [illegible] conficitur, corpus exurit

S[illegible] multus est vsus casei, ideo scito ipsum non [illegible] nocere, imo iuuare si habeat has conditiones.

Prima quod sit medius inter recentem & veterem, quam dixit [illegible] doct. cap. 88. Caseus inter nouum, & veterem [illegible], multum, & fortiter est nutritiuus.

Secunda est, vt factus sit ex lacte, quod iam non a[illegible] [illegible] patum, quia lac acetosum, est in [illegible] Si tamen caseus parum acescat, d[illegible] continenti cap 203 eius acetositas [illegible] stomachum & facile digeritur, tollit nauseam ex a[illegible] dulcibus, & pinguibus.

Tertia [illegible] mollis, quia mollis est melior duro, & [illegible]

[illegible] frigidis capitis dolorem patien[illegible] insurgentibus frigidos humores [illegible] & similibus.

Quarta [illegible] maturi in paruo quantitate, quia [illegible] quem dedit [illegible] auara manus. Et [illegible] dicit: Caseus post cibum sumptus, [illegible] stomachi [illegible] & fasti[illegible] [illegible] & [illegible] cap.

[illegible] Q[illegible] [illegible] facit, & lapidem in renibus generat. Vnde non est sumendus cum seminibus penetrare facientibus, vt sunt fœniculum, Apium, Petroselinum, piper, & huiusmodi. Quare [illegible] ex radice Petroselini, o[illegible] caseo, & [illegible] confectos come[illegible] odorif[illegible] as, pe[illegible] [illegible] Almani [illegible] & [illegible] Qui [illegible] parietur [illegible] sed tantum in con[illegible] propria.

[illegible] calidum & [illegible] & parotidas [illegible] in pectore, ac [illegible]

[illegible]

duntur, & sic in flauam bilem resoluuntur, vnde butyrum lubricantibus, & calidioribus naturis denegatur, in melancholiam enim madorem non trahit, ex qua deinceps lepra generatur, & vt dicit Michael Sauonarola, & ex hoc in Germania sunt plures leprosi.

Dicit tamen Auenzoar, quod lenitum extra, & per os assumptum efficax est remedium contra venena, & quod in pestilenti aeris constitutione quotidie cum puri panis tribus, aut quatuor bolis mane a ieiunis sumptum, mirifice contra aeris pestilentiam valet.

Ex lacte serum relinquitur, quod mirabiliter commendatur a Mesue lib. 2. dist. 1. cap. 9. de Med. Simpl. purg. Dicit enim. Est calidum, & siccat ordine primo complexo, & vsque ad secundum Attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa qua refertum est virtute, aluum absque aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauam, tum atram ab exustis humoribus genitam deijcit, quo fit, vt mirifice conferat maniacis, & melancholicis. Praestat a visceerum infarctus, nimirum aqua intercute laborantibus, fe... s. & lienosis ... viriliter, ... icitantibus ex bile, & visceribus, ac valorem ... Competit etiam vitijs in cute a bile, & pernicis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alp..s, psoris, leprisque admodum conuenit. Comitialibus quoque, & male se habentibus ob potentis vini largiorem potum auxilium praestat. Vide Dioscoridem lib. 2. cap. 64. Auicennam 2. Cano. cap. 444.

DE PISCIBVS.

Piscium natura frigida est, & humida, & humoris phlegmatici generatiua, communi animi conceptione dicitur, cum pisces sanguine careant, vel parū de sanguine habeant. Infrigidant ergo, & humectant, sunt duri ad digestionem, ... & in stomacho longam moram trahunt, ... & malas ... tates in corpore adunant. Parum nutriunt ... calidis complexionibus, & a cholera rubea dominatis ... tū conferunt & ... multum nocent. ... autem naturis dixit Rasis in 22 Continentis cap. 4 13 non sunt proficui, quia phlegma in eis generant, & ... bus in neruis ... lassitudo cuitare illos debent, & propterea hyeme, & in ... frigidis, quia ex ... stomachum, & his mali ...

Ad cholerae tamen rubeae ... nem sumpti cum alijs cibis faciunt ... generant. Omnes ..., & mortui a quodam ...

In particulari ... de piscibus ma... & haec in pr... Quidam ... in alt... locis. Quidam vero al... aquis nati. Qui creat ... in pelag... & arenosis habitant, sunt sibtiliores, & laud... ores omnibus pi... & add... genera... , & ad sangu... dum laud... & non ita ... stomacho, ... exeunt, ... hos quidem al quid bonitatis habent, qui ..., & mollia loca maris sunt habitantes, dulcibus aquis vacinantes, non adeo puri, sicut qui in aren... sis, & petrosis locis pelage motantur, propter pu... & sorditatem terrae.

Secundo. Dico, quod & si pisces fluuiales non tantum laudentur quantum Marini, quoniam ... minum frigidior est, & humidior aqua ... quenter pisces fluuiales ... es & ... marinis, sunt tamen ... es, & ... dum ... isaac ... c. 49 ... in fluuijs magnis, & ... ab eis deduc... & ... carnes teneran... & ... flumen super pe... petrosus, & lapideus, nec a ... bus longe ... , nec a ... projectis contaminentur. ... quanto pauciores ... habuerint, tanto ... a terra percutientur, & aquae clarae ... carebunt, & ideo erunt quasi pisces pe... habitantes, Item si sint in loco perflato a ventis ... tionalibus, dicente Isaac. Pisces qui ... semper flant, ... nutrimēti, & ... nis, quam ... flauerit & ... ttionalia loca sint eis ex... sicut pisces ... stales flant, illaudabiles ... humidus sit. Econtrario dic malos ... pisces, ... locis supradictis ... aquis ... tis, ... tis di...

... vero habentes bonas conditiones ... temperati ... clim... non multum grauantes ...

Tertio ergo loco ponendae sunt conditiones ... norum piscium.

Prima ergo ... quod ... ex fluminibus claris, currentibus & ... pisces lacunum ... in partibus ... tis ... habent carnem ... tem ...

Secunda est, vt ... bene ... olere pascere, ... & ... corum busex ... malis nutrientibus, quia secundum substantiam cibi, fit substantia depasti.

Tertia

Tertia est, quod habeant carnem duram, sed frangibilem, & in partes de facili diuisibilem, quasi siccam, & non viscosam. Hinc dixit Rasis 22. continentis 423. Pisces modicæ humiditatis, quorum caro fragitur ex priuatione pinguedinis, & humiditatis, abundantius sunt nutrimenti, quia caro ipsorum solida. Inter hos possumus decem genera piscium respectiue connumerare.

Primus piscis sit Lucius, qui est venator aliorum piscium, & omnium medioerum consensu optimi succi.

Secundus est Perca, sic dictus, quia iratus nulli piscium parcit, quin spinis suis eos pungat. Alimentum ipsius coctu est facile, & gustui gratum, & hominum corporibus salubetrimum, vt quod sanguinem media consistentia generet. Vnde Ausonius in Mosella sic de eo canit: Nec te delicias mensarum Perca silebo)

Amnigenos inter pisces dignande marinis.

Tertius est saxatilis. Venerijs dicitur Sfoglia, & ab alijs Solea, & est præstantissimus inter marinos, ita vt à quibusdam vocetur Capo maris, boni est alimenti, & delicati.

Quartus dicitur albica, quia albas habet carnes, est marinus, sale conditur, & in fumo exsiccatur, est mollis, & humidæ carnis, non spernendæ.

Quintus est Tincha, vel tencha, qui piscis non est multum laudandus, quia excremētitius, & luctuosus est, & secundum Ausonium cibus pauperum. Vnde nec Tincha, nec Regina, nec anguillę comparandæ sunt Lucijs, Carpionibus, & similibus, quia sunt pisces vnctuosi, & primi alij. Alij pisces ponuntur à schola Salernitana sub his versibus:

Lucius & Perca, & saxatilis, Albica, Tencha.
Gernus Plagitia, & cum Carpa, Galbio, Truta.

Plagitia enim (Venerijs passera) satis bona est, & melior si cum Darpa. Carpione Venerijs in vino albo coquatur, quia sic multum deponit de excrementitia, & mucosa carne. Galbio vero (Venetis Raia) est duræ carnis, concoctu difficilis, sed alimenti dat, & sani. Truta vero nobilissimus est cibus, & boni alimenti vt eius caro rubea, friabilis, & delicata [illegible].

Anguillæ vero damnantur, vt pituosæ, limosæ, crassi, & lenti succi, obstructiones facientes, nō sine suspicione veneni existentes, stomacho, & renibus nocentes, colligentes arenulas conium in calculos, podagram nutrientes, & fugiendæ præcipue circa tōllsilli. Idem dicimus de Lampretis, & si paruulæ non sint tam malæ. Si quis autem anguillas comedere voluerit, necet eas in optimo vino, & cum iusculo optimis speciebus præparentur, & his in aqua, & vino præbulliantur, & his reiectis ad perfectionem coquātur. Vel gelu inde in patina fiat, vel pastillatura, vel assatura cum salsamento comperenti, [illegible] viridi, [illegible] speciebus & vi[illegible] bus speciebus, om[illegible] comedatur caseus, sed [illegible] vinum [illegible], & generosum, non ita penetratiuum. Extra faciendum est in comestione omnium piscium, scilicet bibendum bonum vinum, paucum, sed frequenter.

Quarta conditio est, quod pisces sint medij inter magnos, & paruos, quia parui sunt quidem melioris carnis, & facilioris digestionis, sed velocioris corruptionis. Et magni carne sunt grossiores, ad digerendum difficiliores, & stomacho nocentes, sed non cito corruptibiles. Medij vero, quod in eis laudabile est participant, & quod vituperabile in minori vittute recipiunt. Ita debent esse medij inter maciē, & pinguedinem, quoniam crassi sunt phlegmatici, ad digerendum duri, stomachum emollientes. Sic dicit Isaac, & subdit, quod cum pisces oua facere incipiunt, [illegible] cessant, sunt illaudabiles propter multitudinem suæ pinguedinis, ita & si macti fiant, vnde medij eligātur.

Quinta conditio est, quod eligantur pisces squamosi, & spinosi, asperam cutem habentes, non mucilaginosi, & naturaliter albi ad modum argenti, nam squamæ significant humorum paruitatem, & expulsionem malorum humorum ad exteriora, vnde pisces spinosi, & squamosi, semper præferantur non habentibus squamas.

Sexta est, vt potius comedantur elixi, ita vt calidis natura [illegible] elixi, vt dicit Isaac cap. 41. d. [illegible] cum iusculis frigidissimis. Frigidis vero cum foeti v[illegible], Sinapi Z[illegible] bere pipere, & calamē[illegible] Elixentur [illegible] sola aqua hoc modo, quod dum feruet, & non [illegible] in ea proijciantur & quando cum [illegible] iusculum [illegible] cum aromatibus sit prius excoctu, & dein ipso ebulliente, in eo proijciantur Sic enim fiunt saporatiores, & sanguinem laudabiliorem generantes. Præparari etiam in aceto dum elixantur, viscositas eorum remouetur. Et si manducentur cum sale, menta, Apio, Pipere, Zinzibere, & similibus.

Post elixationem melior modus est [illegible], & maxime [illegible] acer [illegible] Posterior modus, & [illegible]

[illegible]

[illegible] fle [illegible] [illegible] o [illegible] cerebelli, ma[illegible] ac- [illegible] falut esse [illegible] ac[illegible], [illegible] [illegible] fri gidas, & [illegible] [illegible] [illegible] funt [illegible], et ca- [illegible] H[illegible] c sequitur apud [illegible] ale A[illegible] dicentis. Si quid [illegible] fatur [illegible] & [illegible] camte moue[illegible] ab [illegible] [illegible] antequam [illegible] vapor[illegible] ex [illegible] [illegible] [illegible], & c[illegible] pr[illegible] acientent ex ip[illegible] s [illegible] [illegible] ven[illegible], a[illegible], nec non acci- d[illegible] paffionis, & [illegible] ea confequenter E[illegible] intellectus quoque peruum, & [illegible] per [illegible] dies inde deficit.

D[illegible] el Auic[illegible] 2. cap. 7. dicen- ti [illegible] & [illegible] [illegible] p[illegible] mex- c[illegible] [illegible] q[illegible] p[illegible] & [illegible] [illegible] p[illegible] us p[illegible]

[illegible] H[illegible] funt ca- l[illegible], & [illegible] m[illegible] [illegible] nocét. Phlegma [illegible] [illegible] ca. [illegible] que Sa[illegible] da [illegible] v[illegible] [illegible] & m[illegible] Po[illegible] tardas [illegible] & p[illegible] poft [illegible] &c. S[illegible] nutrimenti vnde p[illegible] [illegible].

De cancris autem [illegible] Medici, e[illegible] difficilis digeftionis, & plu[illegible] nutrimenti Carot[illegible] um, & eo[illegible] uant Ph[illegible] cos, & augent actam [illegible] reum Generá humorem groffum, & phlegmaticum, quia funt frigidæ, & humidæ complexion[illegible], fed ma- [illegible] funt cal[illegible] ores.

De oftreis autem, coeleis, & fpondilibus, & fimili- bus dixit Galen. lib. de Euchy[illegible] S[illegible] autem cachochimia [illegible] oftr[illegible] coclex & [illegible] & omnia fimiliter talia, v[illegible] ab A[illegible] Ventrem [illegible], [illegible] a augent, phlegma, & malum humorē

DE OLERIBVS

SA[illegible] L[illegible] [illegible], vt con- [illegible] Sac a Q[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] corpus [illegible]

E[illegible] populo fuo, data H[illegible] di[illegible] *Si [illegible] permanent* [illegible] T[illegible] bias *Bona eft* [illegible] [illegible] oleia p[illegible] pote [illegible] [illegible] præcipuum, [illegible] adiuu[illegible], & non pro quan[illegible] pium catuli, & fanguinis. [illegible] Vitra h[illegible] mode ate fimpta non [illegible] læ dunt [illegible] tum [illegible] carnes gulofos & [illegible] femper vi[illegible] entes.

Dicendum ergo primo ver[illegible], quod qual[illegible] ex duobus præcipue cognofcitur. Primo, ex [illegible] Secundo, ex fapore.

Ex odore ergo eorum [illegible] [illegible] ra, quæ habent [illegible] & ac[illegible] lida, excipiendo tantum [illegible] A[illegible] com[illegible] 122. mu[illegible] fandal[illegible] & camphora, quæ [illegible] tam [illegible] cit A[illegible] probl. prob[illegible] eft & bene olo[illegible] ab [illegible] calida, & calida [illegible]

Secundo H[illegible] [illegible] ex fapore, v[illegible] le[illegible] 4. d[illegible] N[illegible] d[illegible] a[illegible] & [illegible] du[illegible] & [illegible] [illegible] ta[illegible] & ficca [illegible] Q[illegible] in fecundo Q[illegible] acu[illegible] fap[illegible] & ficca in [illegible] to. Sic acetofa funt frigida, & ficca [illegible] [illegible] tica & ftiptica in tertio funt frigida, & ficca.

Secundo. dicimus, quod adhuc ad c[illegible] g[illegible] qualitates herbarum, & aliorum alim[illegible] mum facit adnotare alterationem, [illegible] a corpore noftro. Nam quæ comeduntur & [illegible] alterant, dicēda funt ei temperata. Q[illegible] modo alterant, fed non notabiliter, [illegible] contraria in primo gradu. Quæ nota[illegible] do Quæ vfque ad ægritudinem in [illegible] a[illegible] mo[illegible], v[illegible] pe[illegible] cu[illegible] poffum is deducere, [illegible] ante c[illegible] [illegible] calefaciendo, infrigidando, ex[illegible] [illegible], effe vitanda. De oleribus a[illegible] dine Alphabetico proc[illegible] ad fanitatem tuen[illegible]

Aceto[illegible] frigi[illegible] & [illegible] do V[illegible] [illegible] n A ce- ru[illegible] & [illegible] ta. flaxum[illegible]

Ap[illegible] cam[illegible] Apium med[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Tama[illegible] fpleni[illegible] & [illegible] vel na[illegible] [illegible] pro[illegible] [illegible]

f[illegible] vapores, & humores ad vuluam, vel [illegible] membrum [illegible], & stomachum trahit, Luxuriam commouet, & [illegible] causat. Ideo cauendum est ab his qui [illegible] timent. Et a prægnantibus ne in fœtu illam [illegible]. Et a nutricibus, ne in lactentem eam deferant, & [illegible] subtrahat, quia coitum [illegible], & lac minuit ex com[illegible] placito Medicorum. Solum fœto[illegible] tollit.

Basilicon. [illegible]con habet duas species. Primum habet lata f[illegible]. Secundum [illegible], & dicitur gariofilatum. P[illegible] ventositatem mouet, lac prouocat, v[illegible] obscurat [illegible] perfluxæ humiditatis, ideo stomacho nocet, generat malos humores, & est, diffi[illegible] Et [illegible] pedus, & [illegible] ventrem [illegible] pr[illegible] vt [illegible] Mel[illegible]

G[illegible] vero [illegible], & siccum in secundo gradu. Oppilationem [illegible] aperit, in [illegible] cordis accidenti ex phlegmate, & cholera nigra confert, [illegible], ad hemorroidas valet. Dolorem capitis [illegible] turbat, lac, & [illegible] Stomachoraticon confert, [illegible] corroborat, cordia[illegible], [illegible] & contra [illegible], & contra hemorroidas valet, tristitiam aufert & [illegible] & eructationes [illegible].

Bleta. Bleta, Bil[illegible] Sicla vel [illegible] duas habet species. Prima declinat ad [illegible] Secunda ad albedinem. Nigra ventrem constipat, & alba laxat. Nocet stomacho præsertim debili, & delicato, & quoniam de facili ne retinent, ideo humor generatus ex eis non est laudabilis. Humores enim generant grossos viscosos, & phlegmaticos, & parum nutriunt, vnde Galenus 2 alim. dicit cap. 12 quod magis dicenda est medicina, quam cibus.

Borago. Borago calida est & humida in primo gradu Confert melancholicis, & cardiacis comesta. Valet contra [illegible] cocta cum carnibus. Antiquitus vocabatur Corago, quia cor consolatur. Bonos humores generat, posita etiam in vino, cordis lætitiam facit, & tussim confert. Ideo in acetarijs cum lactuca, & alijs vti possumus.

Buglossa. Idem dicimus de Buglossa, & sufficiat adducere Auicennam in 2 3 cap 4 fide de ea dicentem. Super Buglossam vero sis audax, & non timeas malitiam eius, & vtere ea cum omni, quod in potu tribuis, & in cibum das, &c.

Caules. Caules habent duas species. Prima est similis bliti, & est æstiualis. Altera est hyemalis rotunda, habens albiora, & strictiora folia, & dicitur Capitatum. Veneti Verzotti. Caules generaliter, potius sunt frigidi, & sicci, quam calidi. Turbidum, & melancholicum sanguinem generant, horribilia somnia [illegible], parum nutriunt, somnia tristia pariunt, non bene elixi ventrem laxant, grossum nutrimentum faciunt. Ebrietatem impediunt, & auf[illegible]. Si tamen coquantur primo in aqua, & deinde ex illa extrahantur, quæ sit calida, & feruens, & [illegible] in secundam projiciantur, & melius erit, si hoc [illegible], vel cum eo coquatur pingues carnes, sui, pecudis, vel gallinæ, & condiantur pipere, coriandro, cimino, & allio [illegible] non tantum nocebunt. Et si brodium eorum post ipsos bibatur, non tantum stomacho nocebunt, est enim medicina contra malitiam ipsorum.

Endiuia. Endiuia duplex est Prima dicitur domestica, & ista est frigida, & humida. Secunda appellatur syluestris, seu Cicorea, & hæc est frigida, & sicca in pr[illegible] gradu Domestica est amara, pontica & insipida, malum sanguinem generat, & peiorem lactuca, sed cocta, vel cruda pro robore stomachorum comesta ab habentibus complexionem calidam in æstate præcipue con[illegible] stomachum, aperit oppilationes hepatis, & abst[illegible] quod in eo fuerit, aperit quoque obstructiones venarum, & viscerum omnium, sedat nauseam, & excitationem choleræ, & syluestris melior est hortulana. Si comedatur, aut succus eius potetur, morsui Scorpionis subuenit.

Cicorea.

Eruca. E[illegible] calida in tertio, & humida in primo. Capitis dolorem generat, ventositatem & inflationem facit, [illegible] spermati tribuit augmentum, propter calorem, cum humiditate sua, [illegible], virgam erigit, appetitum [illegible], vi[illegible] digestionem prouocat, & ventrem laxat. Conueniunt frigidis, & [illegible] calidis, & si comedatur cum lactuca, endiuia & portulaca non tantum facit.

Fœniculum. Fœniculus calidus est in tertio gradu, & siccus in secundo. Vrinam prouocat, lac, & menstrua auget, oculis confert. Est duræ digestionis & pauci nutrimenti. Et Galenus lib. de [illegible] fic de eo [illegible]. Licet [illegible], & huiusmodi conferant ei qui [illegible] aperit [illegible] oppilationis splenis, hepatis, & renis, & [illegible] & [illegible] tamen non oportet, quod [illegible] vtatur eis, nam sanguinem adurunt, & [illegible] ipsum [illegible]. H[illegible] minuunt corpus, postea ipsum debilitant, & postea calefaciunt sanguinem calefactione magna, & [illegible] plurimum [illegible] choleram [illegible], & postea si continuus sit vsus eorum, ex ipsorum continua assumptione [illegible], & declinat ad [illegible], & ex eo plurimum fit cholera nigra & [illegible] ex eis generatur lapis in renibus. Hoc autem est [illegible] in quantum impellunt humores viscosos ad renes, & ipsos non ejiciendo lapides fiunt.

Lactuca. Lactuca [illegible] Est frigida, & h[illegible] Generat melius sanguinem, & [illegible], maxime si non sit abluta, & sit el[illegible]. [illegible] digeritur, somnum inducit, & vigilias tollit,

confert ad [illegible]ioni capitis, & alienationi ex Sole C[illegible] ac[illegible]p, etiam acuit, vrinam prouocat, morsionem stomachi colera rubea exortam, extinguit, vnde russi[illegible] placans sanguinis ebullitionem refrigerat, dolorem capitis amputat. Sed cum induratur, & copiam lactis habet, eius humiditas minuitur. Debilitat vi[illegible] m[illegible] infrigidat corpus, ipsum pigrum reddit, & appetitum coitus remouet.

Maiorana. Maiorana calida est, & sicca in tertio gradu, potius sumenda est in medicinam, quam in cibum. Oppilationes cerebri aperit, hemigraneæ confert, humiditates grossas, & dolores aurium dissoluit. Valet contra difficultatem mingendi, & menstrua inuitat. Doloribus frigidis, & humidis ex phlegmate natis proficit.

Menta. Menta autem calida est, & sicca in secundo. Vermes stomachi, & ventris necat, si cum oxicrato bibatur recentes sanguinis reiectiones reprimit, facta in decoctum, hepar frigidum, & ventriculum iuuat, stomachum corroborat, concoctionem facit, singultum sedat, & vomitum phlegmaticũ, Cordis morsum quietat, appetitionem [illegible] excitat, me[illegible]ociter vene[illegible] excitat, renum[illegible], & splenis obstructiones aperit. Cum sale contrita, & morsui canis rabidi imposita fit salubre medicamentum. Cum vino pota su[illegible] difficul[illegible] parientium. Si folia eius lacti imponantur, nõ coagulabitur. Comeditur mixta cum aliis cibis. Moderate tamen vescenda est, quoniam sanguinem extenuat, & serosum facit, & ipsum in flauam bilem permutat, & tandem in melancholiam redigit. Vnde potius sumenda est, vt medicina, quam vt cibus.

Nasturtium. Nasturtium calidissimum est, id est, in quarto gradu, neque nisi frigidis conuenit, & pro tempore frigido. Pulmonem mundificat, asmati confert, stomachum, & hepar calefacit, appetitum cibi prouocat, in coitu augmentum facit. Efficit tamen capitis dolorem, & retardat digestionem, & nimis adurit.

Petroselinũ. Petroselynum calidum, & siccum est in fine tertij gradus. Tenet naturam Apij, mali est chilmi, & difficilis digestionis. Tamen incidit malos humores, vrinum inuitat, inflationem dissoluit, hepar, & matricem mundificat, eorum oppilationes aperit, & apostemata ipsorum curat.

Peniaphion pro medicina sumitur tantum, est enim f[illegible] exsiccationis, sicca autem non nutriunt.

Portulaca. Portulaca frigida est in tertio gradu & humida in secundo. Conuenit tantum laborantibus cum sit difficilis digestionis, vnde eam cum cepis miscent. Coitum extenuat, corpus infrigidat, visum debilitat, paucum alimentum tribuit. Tamen materias cholericas alterat, & illas refrigerat, sitim tollit, ventrem constipat, & dentium stuporem aufert. Valet ad [illegible] stomachi, matricis, renum, & calorem febr[illegible] extr[illegible]t.

Rosmarinũ. R[illegible] calidus est, & siccus in tertio gradu, p[illegible] est optimus, eius conserua habet vim corroborandi, dissoluendi, detergendi, emundandi, & consumendi, & sudorem prouoc[illegible] Acuit visum, vinum cum eo decoctum f[illegible] ad f[illegible]ditatem, cerebrique imbecillitatem, [illegible] co[illegible] capite fumum recipiat.

Ruta duplex est, sylvestris, & hortulana. I[illegible] mam omissimus cum [illegible] cal[illegible]a, & [illegible]cca [illegible] gradu, hortulana vero calida est in secundo, & [illegible]ca in tertio. Visum acuit mirabiliter, c[illegible] mac[illegible], & splenem, sperma exsiccat [illegible] coitus deijcit, & contra venena valet [illegible] tritis, & ex vino sumptis. Pugnat enim [illegible] contra Aconitum, fungos, morsum Sco[illegible], Araneorum, apum, vesparum, Ca[illegible], Salamandrarum, & canis rabidi. Ite[illegible] folia eius cum [illegible]bus acidis sumar[illegible] pen[illegible]bu[illegible] est infectus. Dol[illegible] tamen [illegible] ventrem constipat, menstrua prouocat. C[illegible] desiccat, extenuat & inflammat, & [illegible] sanguinis in cholera[illegible] conuertit, vnde calidis complexionibus multum est nociua.

Saluia. Saluia calida est in tertio, sicca in secundo. Ventositates sedat, oppilationes phlegmaticas aperit, stomachum conf[illegible], h[illegible] stomachi exsiccat, & intest[illegible] a[illegible] f[illegible] Paralysis c[illegible], putrefactionem excludit, & humidum naturale defendit, ne iusto citius consumatur. Ne[illegible]os roborat, tremorem manuum tollit, & febres putridas necat. Vinum cum ea conficiunt, in principio mensæ sumendum, & valet contra renum, vesicæ, & viscerum dolores, sanguinis reiectiones. Tussim rumpit, & vulsa. Vrinam ciet, & menstrua multum, vnde grauidis non datur, ne abortiant. Cito inebriat, & cibum in stomacho exsiccat.

Sinapi. Sinapis est calida, & sicca in medio quarti gradus. Phlegma incidit, dolori iuncturarum, & [illegible] confert, humiditates quæ sunt in capite [illegible]. Si bibatur cum aqua mellis austeritatem a[illegible] est in canna pulmonis aufert [illegible] [illegible]nem extenuat, & coitum prouocat. Semen c[illegible], & distempatatum cum vino, si[illegible] stomacho sumatur, bonum stomachum facit, & co[illegible] excitat. Lachrymat elicit, cap[illegible] purgat, ster[illegible]am [illegible] vocat. Venena tollit, Quartanam, Podagram, & pituitam eneruat, hum[illegible] linguæ siccat. O[illegible] vero visui, calido capiti, ac [illegible].

Spinacia. Spinatiæ sunt in secundo gradu h[illegible], & frigidæ. Sunt l[illegible], & stomacho, ven[illegible] [illegible] & pectori, ac iecori [illegible] tunt, sunt boni nutrimenti, sed parum, sicut est [illegible] erum. Brodium [illegible]um non est [illegible] gratum, & ideo ab eo extrah[illegible], & [illegible].

Sparagus. Sparagus, siue Aspa[illegible] matri[illegible] ca[illegible] secundo [illegible] est [illegible], & [illegible]

Lactuca.

Domesticus gratior est, & melior. Mouet, & remouet oppilationes, quæ sunt in renibus. Vrinam prouocat, sperma augmentat, stomacho non iuuat, sed quandoque nauseam facit. Elixantur, cum oleo, & garro, & modicum aceti comeduntur.

DE RADICIBVS.

Radices omnes i. quæ sub terra morantur, cũ ex terra magnã humiditatem trahant, necesse est, vt [illegible] secum magnam indigestionem portent. At de principalioribus in singulari dicamus Allium in primis si offert, quod calidum est, & siccum secundum plures in fine tertij gradus, vel secundum alios in principio quarti, & siluestre est fortius domestico. Inflammationes resoluit, decoctum vocẽ clarificat, tussi antiquæ confert, & doloribus pectoris ex frigore. Vermes extrahit, sperma generat, libidinem fomentat, sitim affert, vrinam auocat, ventositates sedat, humores grossos incidit. Dolorem intestinorum mitigat, si sunt sine febre. Et Sindarasis Indianus dixit Allium valet contra ventositatem, obliuionem, asma, tussim, splenem, dolorem hypocondriorum, lumbricos, multiplicat sperma. Sed comedendum est in hyeme, & à frigidis, non à calidis, & potius per modum medicinæ, quam cibi. Valet contra aquas nociuas, ne sua frigiditate ventriculum offendant, si post ipsarum potum comedatur. Valet etiam contra aeris frigiditatem Cum vino sumptum, aut in eo tritum valet contra venena. Nocet tamen valde calidis, ipsum frequentantibus calidis, nocumentum affert potentiæ visiuæ, auribus, capiti, pulmoni, & renibus, & si in aliquo membro est morbus, in eo mouet dolorem. Nocet etiam hemorroidibus, fluxui ventris, scruphulis, habentibus ethicam, prægnantibus, & nutrientibus. Generat ventositatem in ventre, grossitiem in pectore, & grauitatem in capite, & collo, & mouet illum morbum, quem solet ille, qui illud comedit pati.

Allium.

Scalonea est calida, & acuta, libidinem excitat, linguam ralefacit, mu'tum nutrit, sed generat inflationem. Comedantur biscoctæ, cum aceto, oleo, & sale. *Scalonea.*

Cepæ sunt calidæ, & sicræ in quarto gradu. Coitum prouocant, sperma augent. Grossam substantiam generat. Si ponatur in ano aperit orificia venarum, & prouocat sanguinem hemorodialẽ. Incidit, subtiliat, cutem rubificat. Coctæ faciunt nutrimentum grossum, & non coctæ non faciunt nutrimentum. Sitim faciunt, appetitum acuunt. Humoreius cum aceto ruta, & melle valet contra morsum canis rabiosi. Venena frangunt. Generant tamen humores grossos, prauum dant alimentum, ac pungentem sanguinem, dolorem capiti dant. Coctæ vrinam prouocant, dormire faciunt, & debent comedi in [illegible] & rum aceto, & non a calidis. *Cepa.*

Esula est calida, & sicca in medio tertij gradus, in *Esula.*

eas est superflua humiditas. Confert omnibus laxionibus, & doloribus frigidis, & commotionibus ventositatum, & inflationis. Cor læ[t]ificat, & confortat pectus, pulmonem mundificat, hepatis, & splenis oppilationes aperit. Iram & tristitiam anfert, os stomachi confortat, pectus mundificat, menstrua, & vrinam eijt. Iuuenibus tamen, & calidis est [illegible] ecta, præcipue æstiuo tempore, & quantitas e [illegible] multa sanguinem corrumpit, sperma minuit, dolorem capitis infert. Debet bene lauari cum aqua dulci, & cum aceto comedi, tempore frigido, & radix eius melior est.

Radix pastinacæ agrestis, quæ est sicut pastinaca, sed aliquantulum ea nigrior, & magis odorifera dicit Galenus. 6. Simplicium cap. de Dauco, (sic enim etiam dicitur) Radix eius habet aliquid ventositatis, & libidinis. Vlterius accedit ad naturam pastinacæ.

Napi calidi sunt, & humidi, pectus iuuant, nutrimentum grossum dant, visum acuunt, phlegma crudum generant, *Napi.*

Pastinacæ autem duæ sunt species. Vna dicitur domestica. Alia syluestris. Ista est magis calefactiua, & subtiliatiua. Prima, & radix vtriusque coitum mouet, vrinam prouocat, digestioni non obedit, & assuefacta malum sanguinem generat. Est calida, & humida in secundo gradu. Bis est abluenda antequam comedatur, & debet elixari, & electa aqua tertio coquatur cum lactuca, coriandro, cepa, & condiatur cũ oleo omphacino, aceto, pipere, & carnadixit Rases 21. continentis cap. 15. Et Isaac particularibus dictis Mellica est calidior. *Pastinaca.*

Porrum calidum est in tertio, & siccum in secundo, & syluestre calidius est, & siccius. Malæ est digestionis, Vrinam eijt, noxium succum facit, sanguinem à naribus manantem stringit, si succus eius cum aceto, oleo rosato, & thure naribus immittatur, & in aurem instilatus, dolorem de frigiditate, & humiditate placat. Nocet stomacho faciendo inflationem, & ventositatem, & cum sui acumine neruos eius mordet, fumum nigrum ad melancholiam facit Visum obnubilat, timorosa somnia inducit, cholericis, maniacis, & oppilationes in capite habentibus valde est contrarium. Neruos, dentes, & gingiuas sua acrimonia lædit. Temperatur tamen [illegible] eius si post ipsum portulaca, lactuca, endiuia, & similia sumantur. Elixetur, bis, & ter lauetur Hepatis enim oppilationem aperit, arterias à grauis humoribus mun[dific]at. Elixum, & conditum [cum oleo] amino, aut cum amagdalino, venerem [excitat], & ventrem [h]umectat. *Porrũ.*

Rapa ca[li]da est in secundo gradu, & humida in primo. Bene nutrit, gingiuas lædit, & dure digeritur. Ventositatem generat, in venis oppilatione facit, redd[it] carnem mollem, & inducit coitus appetentiam. S[uper]abunde [si] [s]umatur congregabit mal[u]m chymum, & crat[...] [op]pilanté hepar Stomachum *Ra[pa].*

machum tamen rapa iuuat, sed flatus generat, Impinguat, & semen genitale procreat. Visum mirabiliter clarificat, vrinam prouocat, & fibræ eius siue caudæ aluum fortiter mouent. Semen rapæ tritum, & magna copia haustum Venerem suscitat. Et cum [illegible]tha, & Lemnia terra commistum sumptumque, eo die neq; veneno, neq; morsu venenati animalis læditur. Debet bene coqui, bina aqua proiecta, & tunc in brodio bonæ, & pinguis carnis cocta, efficitur delectabilis, & additis aromatibus tollitur eius malitia. Sed non est bonum eam supra ignem, & cinerem coquere, quia ignis, & fumus eam penetrant, & sic inducit suffocationem, & anhelitus constrictionem, quod & faciunt castaneæ in perforato frixorio coctæ.

Raphanus est calidus in tertio gradu, & siccus in secundo. A ieiuno sumptus ante omnem cibum per aliquod tempus non læditur a medicamentis, & est magnum adiutorium sanitatis. Non est autem in initio mensæ sumendus, quia facit supernatare alios cibos in stomacho & incitat vomitum. Post cibum autem in modica quantitate sumptus digestionem adiuuat, ventrem lenit, & folia eius appetitum generant, phlegma incidit, vocem clarificat. Contra viperarum ictus auxiliatur, his qui fungis strangulantur, tam cibo, quam potu salutaris est. Si quis eius succum cum aqua bibat, boletis, & venenis resistet, & eius succo manus illiniat, & confricet intrepide & citra periculum reptilia, ac serpentes apprehendet. Interficit Scorpiones. Nonnulli quoq; cum oximele vomendi gratia sumunt eius succum, & sic vomunt multam pituitam, & a quartana sæpe, & quotidiana liberantur. Eructationes tamen malas causat, & maxime post cibum, ex quo. Galenus 2. de alim. facult. cap. 70. miratur, quod aliqui dicant Raphanum post cœnam digestionem adiuuare, cum impediat. Vnde ante cœnam cum sale, & aceto, in pauca quantitate laudat, sic etiam vrinam inuitat, alij aliud dicunt.

DE LEGVMINIBVS.

Postquam egimus de carnibus, & oleribus, modo agendum venit de Leguminibus & dicendum generaliter, quod [illegible]; & legumina bona tres præcipuas debent habere conditiones.

Prima, quod non sint recentia, ante sex menses collecta tantum, quia noua [illegible] nutrimentū grossum, & viscosum, & ad [illegible]endum sunt dura, & si digesta cum difficultate tamen, bonum dant nutrimentum. Nec debent esse inueterata s[illegible] [illegible]ndo habet corruptam suam naturalem humiditatem, quod dignoscitur, quia in aqua posita nō [illegible], sed manent dura, & super aquā [illegible]. Media igitur illa sunt, quæ laudantur in suo genere, quia facilius [illegible]ntur, & melius nutriunt.

Secunda est, quod elixa mollificentur [illegible], & inflentur, vnde legumina quæ manent du[illegible] digestioni inepta.

Tertia est ut nullum malum odorem, vel [illegible] retineant, aliter sunt abominanda, vt mala.

A cicere aut incipientes dicimus cum Med[illegible], quod Cicer album calidum est in primo, & [illegible]dum in medio, & nigrum melius est al[illegible]. [illegible]ones causant, sperma generant, vrinam, & menstrua prouocant, lapidem frangunt, bonum [illegible] faciunt. Melius nutrit fabis, & præcipu[illegible] pulchram cutem reddit, quia cutem [illegible] illustrat, & hoc præcipue si cum carni[illegible] us [illegible]tur, & cum plurimo cinamomo. Tamen [illegible]sitates multas generant, & digestioni n[illegible] & multas in stomacho generant [illegible]. Laxant ventrem, & prouocant vrinam, & [illegible] ad coitum. *Cicer.*

Faba temperata est inter [illegible] ditatem, & [illegible]tatem, & si parum declinet ad calorem, cum etiam virtualiter teneat multum [illegible]tatis. [illegible] apostemata, inflat m[illegible] maxime recens, & phlegma generat, sed bene nutrit, efficiendo tamen sanguinem grossum, & fortem, & carnem [illegible]. Cum gallinæ ex eis nutriuntur, eorum oua [illegible]duntur. Faciunt videre somnia, multū pertur[illegible]tia, & foeda efficiunt, & oppillationes ac[illegible] & decoctæ cum corticibus suis in aceto pro[illegible] vomitum, & fluxum ventris antiquum. C[illegible] tamen sine corticibus, cum sale, pipere, origano, & similibus deponunt multum de sua [illegible]tate. Qui eis sæpe vtuntur, cogitatiuam [illegible], & suspiria hor[illegible] faciunt, & p[illegible] [illegible]. Bene sunt coque[illegible] aliter [illegible] stomachum, gr[illegible] & co[illegible]. *Faba.*

Far medium inter duritiem, & [illegible] pinguem, recens, planum, [illegible] corporis omnibus granis, & [illegible] ex [illegible] generatus est temperatior genito ex omnibus alijs granis. Et Dioscorides dicit Far nutrit magis amido inflat & impinguat, & generat chylum grossum, viscosum, & lucidum, & debet [illegible] carbones, & condiri cum oleo [illegible] aut amigdalino dulci, & pauco salis. Debet appon[illegible] cum in principio, vt melius misceatur, & [illegible] est coctum condiatur cum melle, vel saccar[illegible] atur eius viscositas, & cito descendat. Nocet [illegible]uidæ, & grauat stomachum, neque bene cu[illegible] lacte miscetur. *Far.*

Faseoli rubei sunt calidiores albis, sunt sic[illegible], & frig[illegible], vel [illegible] [illegible] Generant [illegible] videre somnia mala, inflant [illegible], fumumque plurimum ad caput mittunt. Corpus impinguant vrinam, *Faseoli.*

vrinam, & menstrua prouocant, ventrem soluunt, maxime cribei, si comedantur cum sale, pipere, & origano. Vel cum sale, oleo, & cimino cortice reiecta, & super eis bibendo vinu simplex & solidū. Sed melius est illos rusticis relinquere, qui multū exercent corpus, & dura etiam digerunt.

Lentes. Lentes iuxta Galenū est æqualis in calidirate, & siccitate, & si declinet ad caliditatem. Generant sanguinem melancholicum, priuant coitū, offuscant visum, & quando pluries coquuntur in aqua stringunt ventrem. Et si quis his vtatur frequenter, & sit naturæ melancholicæ patietur elephantiā, maniam, cancrum & simila mala. Facit videre mala somnia, inflat, sanguinē ingrossat, vrinā, & menstrua minorat, cancrum, & apostemata dura generat, neruis nocet, potentiam visiua obnubilat. Est dura ad digerendum. Sed prima eius aqua in qua coquitur soluit ventrem solutiuè. Et melior est illa quæ est albiflata, celerius maturata, & posita in aqua non eā derelinquat. Semper tamen est duræ digestionis etiam bene cocta. Hydropicis valet cocta sine cortice. Et optima efficitur si coquatur cum carne sicca, & salsa. Et solum minus nocet, si coquatur cum oleo amygdalino, & comedatur cum aceto, origano, menta, pipere, cum lino, & oleo amygdalino.

Lupini. Lupini propter eorum operationes ponuntur in principio tertij gradus in caliditate, & siccitate, & si multi aliud teneant. Est multū durus lupinus ad digestionem, & generat humores grossos. Stringit ventrē, & solum eius mala natura temperatur, excoriatione, & mixtione cum speciebus. Occidunt tamen pediculos, & vermes, qui sunt in stomacho, & intestinis, prouocant vrinam, & aperiunt orificia hemoroidarum.

Milium. Milium frigidum est in primo, & siccū in secundo, ventrem constipat, & vt panicum est mali nutrimenti, parū nutrit, & tamen confortat stomachum, & alia membra. Non impinguat, nec bonū sanguinē generat. Applicatū ventri ad extra, assatum, vel per modum cataplasmatis, mirabiliter infrigidat, & exsiccat.

Panicum autem tenet consimiles proprietates, sed minus nocentes.

Ordeū. Ordeum est frigidum, & siccum in primo gradu Ceteris granis nutribilius est per se. In æstate est stomachi refrigeriū. Hepati confert, sitim extinguit si quidum sumatur. Confusum collatum, & eliquatum, prout fecit M[illegible], sanitatem custodit, corpus humectat, confert cerebro, visui, & sanguini, & hoc cibis variis, quia frigidis non esse rap rum. Ptissana hordei ab omnibus approbatur, & Galenus 2. Terrapeuticæ cap. 2. de ea dicit. Optimus quidem est ptissanæ succus, diligentissime decoctæ. Et lib. de Euchymia cap. 4 loculabilissimū omnium cibariorum ad Euchymiā, & sanitatis custodiam est ptissana, bene præparata. Accipiuntur autem vna vncia hordei, & decē aquæ, & ista coquuntur donec veniant ad proportionē vnicarum hordei appositarum. Verbi gratia, pro decē vua, & vna vncia hordei fuit apposita, & deinde colatur, & in potum datur. Et pro frigidis poterit dari cum radicibus fœniculi, apij &c.

Papauer. Papaver est frigidum, & siccū in secundo gradu & nigrum domire facit, & stuporem inducit, & si multum sumeretur de eo, deduceret lethargiam, & interficeret. Galenus tenet ipsum esse frigidum in quarto gradu, & ideo dicit Medicos debere cū eo miscere mitigantia suam frigiditatem, dum datur per modū Medicinæ, nam per modu cibi reijcitur.

Pisa. Pisa sicut frigida, & sicca in secundo, parum nutriunt, multū inflant, malum generant sanguinē, & vteris nocent. Cum cortice magnum ventū in ventre generant, & sine eo non tantum. In æstate, & calidis regionibus non omnino damnantur. Ius ex illis valet ad coryzam, ad tussim & ad dolorē in pectore, & modificant choleram rubeam. Coquuntur cum hordeo, & crisolacauna, aut bletis, & dantur febricitantibus ex sanguine, & cholera rubea. Et ius ipsorum potum, valet contra tussim, & docorem in pectore, sicut ad idē facit ius fabæ. Ordinatie eum his qui habent enqui, vt in prima cocta, in secunda bulliente secundo apponantur, admiscendo ramos portulacæ, & succum malorum punicorum, acielosornm cum oleo rosarum.

Risi. Risi secundum Isaac sunt calidi in primo grado, & sicci in secundo. Bene nutriunt, ventrem stringunt, nisi coquantur cū lacte, & oleo amigdalino. Sic bonum sanguinem efficiunt, & sperma augent, maxime si saccarum addatur. Est tamen usus difficilis digestionis, & moræ longæ in stomacho, & solitis cholicam pati nocet, & macilentis calidæ complexionis. Debes bene illū lauare, & relinquere in aqua, vel lacte mollificari. Habet proprietatem, quod cum ipso, vel aqua infusus lentiginem laues, auferr ipsam, & cutem mundificat.

DE FRVCTIBVS.

FRuctuum natura valet quidem ad delectandū visum, & allicit dum gustum, nocet vero sanitati, & vitæ hominum. Et si verum est, quod non viuimus, vt comedamus, sed comedimus vt viuamus, fructus illi non multos noxios solum videntur debere, non valere, quia non sustentant vitæ, ac abiendae. Vnde Galenus in 4. cap. de quæstionibus his. Eximiæ Breuis erit vitæ illi propter, qui consueuit in cibarijs modici nutrimenti, ad modum olerum & fructuum.

Nocumenta ergo fructuum multa sunt.

Primum, quia videximus parum nutriunt, & non tantum, quantum est necessarium ad vitam tuendam, & conseruandam.

Secundum est, quod cum sanitas hominis sit posita in temperamento quatuor qualitatum, & præcipue sanguinis, fructus sanguinem aquositate replent, & quamuis pro eo hora qua sumuntur videantur proficere, tamen in cauda mordent, vt columber, quia humor eorum in eo ebulliendo ipsum corrumpunt, & putrefaciunt, & humore crudo adimplent.

Tertium est, quod mentem multis fumositatibus perturbant, & operationes intellectus confundunt, dicente Auicenna in 23. tertij tract. 1. cap. 6. Nihil est vaporosius fructibus.

Quartum, quod multas pariunt ægritudines in Autumno, vt de seipso testatus est Galenus.

Quoniam tamen insatiabilitas appetitus humani mali moderare potest circa delectabilia, vt sunt fructus, ne tantum noceant, quantum sua natura faciunt, nisi eorum comestio bene reguletur, pono hic aliqua consideranda in esu fructuum.

Primum ergo est, vt quantum possibile est ab horarijs abstineamus. Fructus autem horarij secundum Galenum 2. de alimentis cap. 1. sunt, qui tempore caniculæ maturantur, vt cucurbita, cucumis, melones, mora, pepones, persica, & similia. Scias ergo domesticos fructus, vtpote teneriorem corticem habentibus, meliores esse ceteris paribus syluestribus, & molles, duris, & lenientes ventrem, vt mora, pruna, cerasa, & ficus, ipsum indurantibus. Et maturos, immaturis, quia crudi sunt pessimi. Et maturi dicuntur, quia Sole calefiunt, & aliqualiter dissecantur, & nonqui arte humana, cum paleis, & tempore mollesredduntur.

Secundum est, quod pueri omnino abstinere debent à fructibus dicente Auerroe in 6. colliget cap. de regimine corporis temperati. Ab herbis omnibus, & fructibus humidis pueri debent abstinere. Ita & studentes, & quiescentes, senes, & frigidi, & humidi, quia fructus sua superflua humiditate, iuncta caliditati generant multos vapores sensus interiores, & exteriores perturbantes.

Tertium est, vt præcipue ab his sit abstinendum tempore Autumni, quod fuit præceptum Rasi in 4. Almansoris cap. 16. & Auicennæ in 3. primi doct. cap. 1. dicentium. In Autumno fructuum comestio minuenda est, quantum possibile. Est enim commune medicorum assertum fructus nulli esse cōmendandos, nisi multum corpus exercitantibus, vel in opere, vel in itinere ad refrigerandum magnum calorem ex motu causatum, & ad attemperandum siccum ab exercitio effectum, & hoc æstatis tempore, quando omnia æstuant caliditate, & siccitate.

Quartum est, vt fructus ante alios cibos per modicum tempus sumantur, & non post cibum, quia ante lubricant, & aperiunt viam alio cibo ad descendendum, sed post cibum, simul cum alijs rebus illos corrumpunt. Excipiunt aliqui fructus duros, vt poma, pira, & similia. Vide Galenum 2. Altm, cap. 18.

Quintū est, quod melius est ante mensam comedere fructus, & postea parum ambulare, immo inquit Rasis, velociter ambulare, nullo alio cibo vtendo post ipsos, quousque descendant. Quod etiam fuit dictum Auicennæ in 3. primi doct. 2. cap. 7. Conciliator autem differentia 122. docet, post fructus non esse bibendum, ne vinum m[illegible]m eorum qualitatem deferat ad venas. Sed si [illegible] valida, & fructus frigida, & humidi, & com[illegible]e etiam comedenti fuerit f[illegible], & hum[illegible]m non multum, sed parum vini et [illegible] um [illegible] odoriferi, & aqua immixti. Si vero fructu[illegible]nt calidi, & sicci, & complexio sument[illegible] & [illegible]ca, post eos bibenda erit aqua, [illegible] in m[illegible]a quantitate. Quod docuit etiam Arist. 22. probl. problem. te 8. Et Conciliator testatur quosdam bibentes super ficus obijsse ex hoc. Ideo nisi magna sit [illegible]tes, melius erit abstinere ab omni potione cum [illegible] sua humiditate, & liquiditate humoris sint potus. Sed transeamus ad fructus in particulari.

Anguria, seu Batecha inter primos fructus ex terra se offert nobis ordine alphabetico. Hæc autem est frigida in principio secundi gradus, & humida in fine eiusdem. Est duræ digestionis generat ch[illegible] passionem, & prouocat vrinam, & confe[illegible] renibus. Canonice datur febricitantibus a[illegible]bus, exsiccatis, & melius datur eis, quam den[illegible] syrupi acetosi, qui constringunt, & oppilant, vt docuerunt Isaac in particularibus dietis, & Rasis in 3. Almansoris capite de melone magna viridi, cum Serapione. Comedenda est ante cibum, secundum Galenum lib. de dissolutione continua, & non est frequentanda, & si deprehendatur supra stomachum, vel eum natur, vel fiat dieta, quia aliter corrumpit alium cibum, & fit quasi venenum. *Anguria.*

Capares calidi sunt, & sicci in secundo gradu. Ine[illegible], d[illegible], & mundificant stomachum a superfluis. Conferunt patientibus asma, spleni, prouocant vrinam, & menstrua, & interficiunt vermes in intestinis. C[illegible]agme[illegible]ant co[illegible]m, & aperiunt emoroidas, & ventrem soluunt sumpti ante cibum. Nutriunt cholera nigram, neruos stomachi percutiunt, & stomachum grauant, & [illegible] generant. Ante salem sunt multi nutrimenti, post pauci. Comeduntur cum aceto, & melle, vel cum aceto, & modico oleo, ante alios cibos. *Capares.*

Citruli sunt species Cucumeris, sed eo frigidiores. Mali sunt nutrimenti, difficilis digestionis, & si moram fecerint in stomacho, generant humores venenosos. Sunt frigidi in tertio gradu. Sedant tamen caliditatem, & choleram, sed periculum est ne generent in frigidis febres chronicas. Tollunt sitim, sed coadunant phlegma viscosum, & mal[illegible]m *Citruli. Cucumeres.*

in sto-

in stomacho, & ideo relinquantur solum malum laborantibus.

Cucurbita. Cucurbita est frigida, & humida in secundo gradu. Bona est cholericis, & mala melancholicis, & phlegmaticis. Et si reperiatur nocere intestinis, mala est etiam cholericis. Et si his debet prodesse, coquenda est in coetaneis, cum succo mali granati, aut vnæ agrestis, aut cum succo malorum citronorum, & cum oleo amigdalino, aut oleo onsancino condiatur. Phlegmaticis vero datur elixa in aqua expressa, cum sinapi, pipere, & apio, & menta. Stomachus si laborat ipsum debilitat, appetitum tollit, & si nimium de ea comedatur, tenasmum generat, sed si accio, & alijs præparatur, eius malitia minoratur. Humectat, & sitim extinguit. Lenit ventrem ad modum omnium aquosorum. Si moram trahit in stomacho, alios cibos corrumpit, si citro descendit lubricat.

Fungi. Fungi frigidi sunt in fine tertij gradus pessimi sunt, & mortiferi. Generant stuporem, & apoplexiam, suffocationem, cholericam passionem. Difficultant vrinam, male nutriunt, anhelitum tollunt, & syncopim inducunt. Generantur enim ex malo humore terræ, & putredine aquæ. Pessimi autem sunt iuxta oliuam nati, vel in vicinitate ferri eruginosi, & omnium rerum putridarum, aut prope loca animalium reptilium venenosorum. Et signum malitiæ eorum est, quod super eos humiditas viscosa putrefacta percipitur, & collecti subito in colore alterantur. Temperatur eorum malitia elixando prius eos, & piris, aut calamento miscendo. Horum iure expresso in alia aqua arquentur, & cum pipere, carni, zozibere, calamento, origano, & similibus condiantur, & in fine bonum vinum bibatur, sed non in multa quantitate. Boleti minus lædunt, sed nec ipsi boni sunt.

Tubera. Tubera, non sunt tantæ malitiæ quantum fungi, sed & ipsæ magnam malitiam non euadunt dicente Rasis in 3. Almansoris, cap. 18. Tubera sunt frigida, phlegma quoque generant crudum. Quæ autem ex eis ruborem habent mala existunt, quarum multa comestio choleram generat. Elixantur, & condiuntur vt fungi, sed cum ipsis sunt fungiendæ, & maxime à delicatis, & teneræ complexionis.

Melones. Melones sunt frigidi, & humidi in secundo gradu. Vrinā prouocant, renes ab arena purgant, & ventrem leniunt, & saniores sunt oblongi, quam rotundi. Nocent tamē si corrumpantur in stomacho, & si non expellantur conuertuntur in humorem venenosum. Phlegma, & choleram nutriunt, cum difficultate digeritur, & conuertitur de facili in illum humorem quem inuenit in stomacho dominari, & qui colicam pati ntur, in d fectumen vitæ si frequenter, & immoderate sumantur ponunt. Post ipsos bibendum est modicum vinum purum, & comedendi sunt ante alios cibos, per aliquod tempus.

DE FRVCTIBVS ARBORVM.

Amygdala. Amygdala temperata sunt in calore, & humiditate in medio primi gradus, & sunt dulces, & amaræ. Dulces substantiam cerebri augmentant, suauiter dormire faciunt, vias vrinæ aperiunt, & mundificant, macros impinguant, ad visum conferunt, oppilationes hepatis, & splenis aperiunt, & recentes humiditates stomachi mundificant. Excoriatæ, & cum saccaro, vel melle sumptæ de facili transeunt. Et ita dico si dum sunt teneræ, & recentes comedantur, vel ante per noctem in aqua relinquantur, & postea excorientur. Leniunt vias gutturis, ardorem vrinæ sedant. Modicum tamen alimentum dant corpori, & sunt difficilis digestionis, & elixæ, & in humorem liquidum redactæ fumum ad caput mittunt, & dormire faciunt.

Auellanæ. Auellanæ calidæ sunt, & siccæ, terreæ, parum habentes de vnctuositate. In cerebro faciunt augmentum, & si comedantur cum aqua mellis rusti conferunt antiquæ, sputum adiuuant, ventositates in ventre inferiori faciunt, vomitum excitant, & tardæ sunt ad digestionem, & ad descendendum e corpore. Pistata & cum melle sumptæ valent vt diximus ad antiquam tussim. Amichæ sunt hepatis, aperitiuæ oppilationum, pauci nutrimenti, sed non mali.

Castaneæ. Castaneæ frigidæ sunt, & humidæ in primo gradu, & secundū Isaac calidæ in primo gradu, & siccæ in secundo. Nocent cerebro, & capiti, ventrem in flant, strictionem pectoris dilatant, & vrinam prouocant. Cholerici eas cum saccaro, & phlegmatici cum melle comedant, & si bene digerantur, bene nutriunt, sunt tamen difficilis digestionis. Prauæ sunt crudæ, nor ux assatæ super frixorium pef[illegible]rum, & minus laxatiuæ elixatæ.

Cerasa. Cerasa sunt frigida, & [illegible] in primo gradu. Cito putrescunt, & stom[illegible] ph[illegible] proficium dixit Serapion, mollia l[illegible] ventrem, & sicca retinent. Assimilantur mo[illegible], modicum nutriunt, & potius debentur laborantibus [illegible] dam sit [illegible] ore [illegible] cis, [illegible]

Coctana. Coctana [illegible] non [illegible], [illegible] colicam, & [illegible] em [illegible] A[illegible] bum comedun [illegible] & post [illegible] F[illegible] coctoneum stomachum calidum c[illegible] Rasis in 3. Al[illegible], cap. 2[illegible] Cito [illegible] acerosa stomachum efficiunt ro[illegible] sa ad hoc sint fortio[illegible]. A[illegible] pet[illegible] super[illegible] quorum proprietate est ventrem stringer[illegible] autem si post cibum co[illegible] scendere [illegible] t, [illegible] cibum autem si come[illegible] No[illegible] cohibent tamen fluxum [illegible] per horas ante cibum. Sed ab[illegible]

... cholericam, & dolorem neruorum, & extra- ... digestionem suam. Vnde sumenda ... post cibum, & in moderata quantitate, quia ... supradicta tollunt morsionem intestinorum, & fumum salientem ad caput reprimunt, vomitumque impediunt. Coctum comeditur cum melle, & saccaro, vel cum melle saltem, & si secundum se possit etiam multum operari.

Citrum. Citrum habet corticẽ, carnem, & semina. Cortex calidus est in primo, & siccus in fine secundi. Caro eius est calida in primo, & humida, & si alij velint quod sit frigida, & humida in primo, & eius acetositas frigida, & sicca in tertio. Semen est calidum in primo, & siccum in secundo. Cortex resoluit choleram rubeam, & cum ponitur in pannis prohibet tineas, & eius odor rectificat corruptionem aeris, & pestilentiam, & eius decoctio suauem facit odorem, [illegible], & acuit appetitum, sed cortex non [illegible] propter suam duritiem. Folium tamen & cortex habent potestatem remouendi [illegible], & confortandi cor, & si apponantur in cibis [illegible] digestionem, & confortant stomachum, & quamuis sint duræ digestionis, tamẽ cũ Almuri fiunt [illegible].

Caro vero inflat, est tardæ digestionis, grauat stomachum, non sic cum [illegible] mixta, generat [illegible] grossos, & [illegible].

Acetositas [illegible] ventrem [illegible] tioni cholericæ [illegible] stomachum confortat, acumen choleræ rubeæ eneruat, sitientibus [illegible] succurrit, tristitiam, & [illegible]. Tremori cordis confert, appetitum prouocat, incidit, & diuidit, vt dictum est humorem cholericum vomitum, & fluxum retinet, & supercalefactionem hepatis extinguit.

Eius semen confert emoroidibus, & pondus ipsius, cum vino, melle, & aqua calida illinitum confert venenis omnibus, & eis resistit, & proprie veneno Scorpionis [illegible]. Laxat ventrem, & aqua decoctionis eius facit bonum oris odorem. Sed citrum solo comedendum est, non sumendo nec ante, nec post aliquem cibum ab aliquo tempore. Citrum, conditum solet [illegible] difficilis digestionis.

Chrysomela. Chrysomela sunt frigida, & humida in secundo gradu. Solũ [illegible] habent, quod extinguunt [illegible], & laxant choleram rubeam. At econtrario grossum phlegma generant, & viscosum, in concauitate hepatis, & splenis [illegible] febris causæ fiunt, & si post cibum sumantur, omnem cibum quem inueniunt corrumpunt, & si totaliter illum [illegible], quod frequenter euenit, sunt sicut [illegible] pernicies. Sic ergo accipiuntur, ante [illegible], sumantur cum [illegible].

Dactyli. [illegible] calidi sunt, & humidi in secundo gradu, & [illegible] habent, quod sunt dulces, & dant nutrimentum. [illegible] sanguinem grossum, dentes corrumpunt, gingiuas [illegible], phlegma acrescere faciunt. Inobedientes sunt digestioni, & qui eos frequentauerit, dolorem stomachi patietur, hepatis, & splenis constipationem, duritiem, & tumorem expectetur, & dolorem capitis sentiet. Replent corpus crudis humoribus, & oppilant, & multo magis virides.

Pistachij. Pistachij temperati sunt in calido, & humido, & magis decliuent ad caliditatem. Bonum [illegible] odorem, gratum saporem. Aperiunt oppilationes hepatis, & humiditatẽ [illegible] pectoris. Renes & vesicam purgant, venerem augent, stomachum corroborant, & propterea [illegible], qui sunt similes granis pini. Humores grossos expellunt, & vias pectoris, & pulmonis [illegible]. Parum tamen nutrimenti dant, sed bonum, & pro calidis complexione [illegible] bonum [illegible].

Ficus. Ficus communiter laudantur, vt calidæ in primo gradu & temperatæ. Plus omnibus fructibus [illegible] nutrimentũ, & impinguat, vel tantum, quantum vinæ [illegible] ad cutem, & ideo generat pediculos. Facit sudare, confert renibus, & vesicæ, generat bonum sanguinem. [illegible] laxant modicum ventrem [illegible].

[illegible] vero siccæ calidæ sunt in secundo gradu, & siccæ in medio primi. Si superfluos humores in stomacho inuenerint duræ fiunt ad digerendum, & veloces ad corrũpendum ventositatem generant, & pessimum sanguinẽ, & in cholericis multiplicant humores, & pediculos procreant. Si inueniant stomachum bene ab humoribus purgatum, bene digeruntur, & sanguinem laudabilem faciunt, corpusque ab humoribus malis mundificant, pectus purificant, renes, & vesicam ab humoribus grossis euacuant, non tamen ab inflatione, & ventositate liberant. Bene nutriunt, & eo magis si à jejuno sumantur, & post ipsas nuces, & amygdala sumat. Sitim inducunt, ventrem laxant, multum nutriunt, & calefaciunt. Gutturi & canalibus pulmonis purgationem tribuunt, vnde vocem clarificant. Prosunt vesicæ, renibus, asmati, squinantiæ, hydropesi, & similibus malis. Non sunt comedendæ cum cibis grossis.

Granatum. Granatum frigidum est, & humidum in primo gradu. Dulce [illegible] naturam, parum nutrit [illegible] bene. Confortat pectus, confert tremori cordis, & abstergit os stomachi. Prouocat vrinam, sed [illegible] acetosum. Multoties tamen nocet [illegible] acutas febres. Inflamant, & sitim generant, & [illegible] leniunt. Bonos humores procreant & [illegible] putridos ab [illegible] expellunt, & non sunt bona calidis complexionibus.

Ace-

Acetosum autem choleram reprimit, & cursum superfluitatum ad viscera prohibet, & ita vinum eius. Nocet tamen stomacho, & melius est illum sumere post alium cibum, quia sic impedit eleuationem vaporum. Prouocat vrinam, & febricitanti febre cholerica est gratum, nam resistit putredini, & ne cibus in malas fumositates conuerti possit. Asperitatem pectoris facit, & hepar infrigidat, febrem reprimit, & vomitum, & si stomachus sit inflammatus eum mitigat, & vrinam magis prouocat, quam aliud granatum. Et grana huius granati in cibis posita prohibent ne superfluitates veniant ad stomachum, & intestina.

Mulsum vero bene stomachum lauat, sed pectus exasperat, sed eius inflammationem sedat, & confert etiam febri acutæ. Vomitum sedat, & materias cholericas co[illegible] rcet.

Iniule. [illegible] nulæ calidæ sunt, & humidæ in primo gradu, parum nutriunt, & sunt difficilis digestionis. Nociuæ stomacho, & generatiuæ sanguinis phlegmatici. Immaturæ sanguinis acumen extinguunt, & maturæ pectoris, & pulmonis asperitatē hūectant. Choleram expellunt, & humiditates temperant.

Limō. Limoncellu est frigidum in secundo gradu. Eius odor cor confortat. Eius humor humores grossos incidit appetitum commouet. Desiccat corpus, & sanguinem minuit, stomachum confortat, & secundum ventrem plurimum con[illegible] git, & sanguinem quem generat melancolicus est.

Arantium. Arantium bonū est ponderosum, & non multū acetosum, corticem grossum habens, reprimit furorem choleræ, & caliditatē stomachi temperat. Stomacho tamen frigido non conuenit. Cortex eius cū zuccaro confect⁹ prodest stomacho. Et nisi parū de eo sumatur mordicabit stomachū & grauabit caput.

Mespilla. Mespilla, seu nespila frigida sunt, & sicca in primo gradu. Confortant stomachum, cholericam egestionem, & vomitum auferunt, vrinam prouocant, & ventrem constipant parum nutriunt, & grossum faciunt chymum, & meliora sunt ante cibum, quam post.

Morū. Morum dulce est calidum, & humidum, & vt acetosum ad aliquam frigiditatem declinat. Malum est stomacho, corrumpitur enim velociter in eo, & quando non corrumpitur velociter non nocet. Parum nutrit, appetitum acuit, & comedendum est ante cibum. Vrinam prouocat, ventrem humectat. Sed solum habentibus stomachum purgatum prosunt, non aliis, sed potius nocent mora.

Nuces. Nuces calidæ sunt in secundo, & siccæ in secundo. Comestæ cum ficubus obstant veneno loco. Bezaar Senibus multum valent. Nutrita cum melle stomacho frigido confert, comesta cum ficubus, & ruta est medicina omnibus venenis. Recens (vetus enim non laudatur) ventrem mollit, maxime si cum musi comedatur, multus eius vsus, vermes purgat. Conditæ cum melle stomacho conferunt, eius humiditates desiccant.

Econtra vero subiitis choleræ & passionibus cholericis, calidisue multum nocent, paralysim linguæ inducunt. Vt dolorem capitis faciunt, difficulter digeruntur, sitim prouocant, de facili in cholerā mutatur rubeā, calidæ tussi inimicantur, in oculis vertiginem, & caliginem congregant, ante cibum comestæ de facili vomere faciunt. Solū tempore magni frigoris si nō sint multū antiquæ, (quia tales sunt vncłuosæ) vel per noctē in aqua relinquātur, & postea excorientur nō tantū nocebunt. Imò post pisces loco casei bonæ sunt, quia sua caliditate, & siccitate excalefaciunt naturā humidā, & frigidā pisciū & collectionem phlegmatis, quam ipsi faciunt, dispergunt.

Oliuæ maturæ sunt calidæ, & hæ sunt colore nigræ, immaturæ vero, quæ viridis coloris apparent sunt frigidæ. Salitæ appetitū subleuāt, & magis in medio prandii, stōachū confortāt, & honorē stipticū generant, choleræ rubeæ acumē extinguūt, & si bene digerantur stomachum confortāt. In aceto ponēdæ sunt, & sic sumendæ. Nigræ, quæ sunt maturæ stomachum mollificant, & tarde digeruntur. *Oliua.*

Econtra oliuæ parū nutriūt, cu difficultate digeruntur, ventrem constipant, sanguinem incendunt, stomachi neruos mordicant nonnunquam etiam in choleram conuertuntur.

Persica sunt frigida in fine secundi, humida in primo & de eis dixit Auēzoar, quod nullū habent iuuamentū, nisi quod oris fœtorē tollunt. Auicēna tamē dixit in 2 canōis cap. 565. quod matura sunt bona stōacho, & faciunt appetitū cibi cōcedendo ea ante omnē aliū cibū, matura leniunt ventrē, plurimū nutriunt, sed male, immatura vero ventrē stringūt, & ita amara. Condita cū melle conferunt pulmōi. Valent contra sitim, & inflationē stōachi. Quæ intelligo c[illegible] natura proficere, & eo magis, quæ ab animalia [illegible] tur, ista enim mali sunt molliora & meliora. *Persica.*

Econtra absolute Persica nō laudantur, vnde Gal. lib. 2. de al. facult cap. 19 dixit Persicorū succ⁹, & veluti caro de fac[illegible] corrūpitur. prauaq; omnino est. Phlegma ge[illegible] erāt, nō facilè cōcoquuntur, celerrime in ventriculo corrūpuntur, genitale semē nocēt, sc tenuē sanguinē parāt, & post mensē vnū vel duos, qui frequenter eis vsi fuerint expe[illegible] febrē chrōicā. Acri⁹ nocent, si super eos aqua bibatur, aut a quodā rem, ore post cœnam comedantur, & nullo modo infirmis conceduntur.

Pira quædā sunt frigida, quæ[illegible] tēperata, cruda vero secundū Auerroē 5. Collig. et sunt frigida & sicca. Sitim remouent, ventrē constipant bona autē specie[illegible], naturā len[illegible], stoma[illegible] tant. [illegible] ascēndūt cholericā, vomi[illegible] cum stomacho confortant, & digestioni conferunt, & eo magis [illegible] stomachis te [illegible] & siccis non humidis. *Pira.*

Econtra frequens vius ipsorum cholicā generat, & ideo

& [illegible] post ipsos est bibendum hydromel cum speciebus, vt piper, cinamomum, & similia. Cocta cum saccaro post prandium, vel cœnam ci[illegible] stercus expellunt, & postea ventrem stringunt dixit Rasis in 3 Almansoris cap. 2[illegible].

Pineæ. Pineæ secundum Auerroem 5 Colliget calidæ sunt, & siccæ in tertio. Si in aqua calefiant, & cum zuccaro albissimo comeduntur, vel [illegible] frigidi, & cum melle sumantur, augent coitum, & saturati ex eis paruum sentiunt dolorē ventris pungitiuum, ipsum bene abstergunt, cum renibus, & vesica. Tremorē patientibus, & asmaticis conferunt. Oppilationes venarū aperiunt, & humiditatem [illegible] antiquam expellunt, & naturalē prom[illegible] ouent.

Sunt tamen grossi chymi, & nō bene digestibiles, & ideo habentes stomachum debile à frequenti e[illegible] ipsarum abstineant, & cum generent humores calidos videant qui Venere indulgere per eos vo[illegible] nt, ne febrem ardentem sibi aduocent.

Poma. Poma dulcia sunt temperatæ humiditati[illegible], & acetosa sunt frigida, & sicca. Odor ipsorum cerebrū confortat. Generant phlegma, & putredines, & febres. Grauant stomachum, inflationem faciunt, & neruis nocent, & qui habent cholericam egestionem, habent & vomitum multum, & patiuntur ex esu ipsorum. Stomachum viscositatibus replent. Et recentia, non matura maxime supradicta causant.

Verum Apiola, Calamanica, & illa quæ turpia, & bona dicuntur, & bene matura, & seruata in hyeme animi deliquio conferunt, & cordis debilitati. Parum refrigerant, post cibum dantur, & cocta melius cum saccaro sumpta.

Pruna. Pruna sunt frigida, & humida. Mitigant calorem, & laxant ventrem, sed prius per aliquod tempus in aqua frigida relinquuntur, debilitant tamen parum os stomachi. Alba magis sunt grauia, & difficilioris solutionis quam alia nigra, & viridia. Damascena commendantur, & ea quæ apud nos Verdaggi vocantur, quæ sunt oblonga. Mollificant stomachum, choleram eijciunt, appetitum auferunt. Phlegmatici post comestionem ipsorum debent bibere vinum bonum vetustum, vel aqua mellis. Post ipsa non oportet subito prandere, quod commune est omnibus laxantibus ventrem. Sicca accommodata sunt ad nutritionem (nō tamen de se parum nutriant) & vt stomachum corroborent. Et bene in cibis ponuntur, quod & dicimus de cerasis siccis. Condita etiam in initio mensæ parantur.

Siliquæ. Siliquæ, sunt indigestibiles, ventrem constipant, & col[illegible] am aduocant, [illegible], & frequenter de eis comedatur. Humores noxios nutriunt, & [illegible] itatem [illegible] fa[illegible] unt. Si tamen ante cibum [illegible] tur, ve[illegible] multis soluunt.

Vua. Vua, & fi[illegible] us inter fructus principatum tenent. Albæ magis mouent ventrem, turbant, & [illegible] cant quam nigræ. Quan[illegible] o non digeruntur, co[illegible] ium nutrimentum est cru[illegible]. S[illegible] vuæ est grossus, & dulcis, [illegible] st quoque calidio[illegible], [illegible] generat, grossioris est nutrimenti, durioris digestionis, [illegible] ioris inflationis, & oppilati[illegible] & hepatis, quam si sapor vuæ sit [illegible], & aquosior. Lenius enim transit, & [illegible] stomachi, & mundificatiuus a prau[illegible] s humoribus cholericis, & conuenit magis cum complexionibus temperatis. Ita vua, quæ est pluris c[illegible] quā humoris, laudabilioris est nutrimenti qu[illegible] vua plurem carnem habens. Ita alba le[illegible] iter [illegible], facile digeritur, venas cito penetrat, & vrinam prouocat. Nigra vero durior est ad digestionem, & stomachum confortat, vrinam non prouocat & bene digeritur, nutrimentum mul[illegible] præstat. Russa vero, & citrina hos melior est.

Vuæ autem generaliter inflant, coitum mouent, velocite[illegible] corpus [illegible] uant, sed non soli[illegible] pinguedine. Acerbæ frigidæ sunt, ventrem stri[illegible], choleram rubeam reprimunt, & sanguinis [illegible]. Ex his fit agresta, quæ si temperate in vsu cum cibis cal[illegible] facientibus sumatur, sedat stomachum, & aluo fluenti bilioso humore succurrit.

Vua autem, quæ vere sit laudabilis, debet habere has conditiones.

Prima, quod sit à tribus, vel quatuor diebus collecta, quia est melior illa, quæ eadem hora collecta est, & si minus valeat ad coitum.

Secunda, quod sit bene matura, quia ista nec constipat, & melius nutrit, & si magis calefaciat.

Tertia, quod habeant corticem subtilem, quia sunt digestibiliores.

Quarta, quod grana, cortices expuantur, quia tradant digestionem, & magis inflant ventrem.

Quinta, quod in initio vel ante mensam sumantur, quia lubricant viam al[illegible] cibis, [illegible] post cibum si in stomacho corrumpantur, [illegible] cibum corrumpunt & malos humores generant.

Sexta, quod non sumantur immoderate a studiosis, & quiescentibus, præcipue acetosæ, quia eis minuerent calorem stomachi, & fumos ad cerebrum mitterent.

Vuæ passæ siccæ prout in vsu sunt, & paruæ, & pingues septem drachmarum pondere per [illegible] dies sumptæ a ieiuno, purgant phlegma, & sanguinem abundare faciunt. Hepar nutriunt, & [illegible], sanguini bonum colorem tribuunt, humores pe[illegible] coquunt, & su[illegible] ter ventrem subducunt. Sed in maiori abundantia sanguinem accendunt, & exurunt. Moderate autem sumptæ amicæ sunt hepatis, & stomachi, & bonæ sunt doloribus intestinorum, renibus, & vesicæ. Aperiunt oppilationes, malos humores temperant, & [illegible] onem stomachi sedant. Va[illegible] nt ad doloremp[illegible] is, &

pulmonis

pulmonis, tussim reprimunt, renes purgant. Bene masticentur tamen, & erunt ficubus siccis laudabiliores, & cum amygdalis tempore ieiuniorum bonæ erunt vesperi pro refectione.

DE CONDIMENTIS CIBORVM.

Acetũ. ACetum primo, quod quasi in condimento ciborum solet esse in vsu ordine alphabetico se representat, & de eo apud Doctores ista inuenio. Quod tempore Pestilentiæ bonum est ipsum habere in vsu, in cibo, & potu.

Iuuat eos, qui choleram habent amaram, non autem, qui nigram, amara enim per acetum transfertur ad phlegma, & nigra multiplicatur, Infrigidat vehementer, & penetrat ad omnia membra velociter, & ideo calidum habentibus stomachum salutare est. Prouocat appetitum, stomacho robor tribuit. Humores grossos subtiliat & incidit: fugiendum tamen est a melancholicis, & habentibus debilitates neruorum. Exsiccat multum, & pro extenuatis non est bonum. Nocet stomacho frigido, neruis, & matrici, & ideo mulieres patientes nocumenta matricis deuitent illud. Maciem efficit, sperma minuit, sanguinem debilitat, & cibos quibus admiscetur subtiliat, & sitim extinguit, visum debilitat.

Acrestæ, seu agresta. De ista diximus supra, quod infrigidat, confert inflammationi, & adustioni, vnde pro calidis, & adultis multis laudibus commendatur, vtendo ea super cibos calidos tamen, vt supra colombos, & similes, non supra pisces, quia sua natura sunt frigidi, & humidi.

Mel est calidum, & siccum in secundo gradu, si sit *Mel Apum.* apum. Est medicinale, & propriè in senibus, & pueris. Mel optimum debet esse dulcis saporis, boni odoris, declinantis ad acredinem, & rubedinem, coloris palleæ, non subtile, nec viscosum, quod non abscinditur, vernale, vel æstuale, nam hyemale malum est. Abstergit, & mundificat, orificia venarum aperit, humiditates resoluit, & expellit, putrefactionem carnis impedit, plurimum nutrit, & in sanguinem bonum se conuertit. Et si cum aqua multa sit sufficienter coctum. Nec inflat, nec ad vomitum prouocat, asperitatem pectoris lenit, & vrinam adducit. Phlegma destruit, vnde senibus, & phlegmaticis multum proficit, & magis tempore hyemis.

Cholericis autem, & iuuenibus calidis nocet, maxime tempore æstiuo, choleram enim in eis accendit, & acuit, & ideo febricitantibus etiam denegatur. Et mel ordinarie in sua permanens cruditate, manducantibus inflationem, & ventositatem generat, & asperitatem pectoris augmentat, & propter sui acumen vomitum, digestionem prouocat.

Sapa. Sapa, seu vinum coctum, quod fit per decoctionem vsque ad medietatem, & si amplius ita vt ad spissitudinem mellis deueniat, dicitur Rob. vini, apud nostros Bergomates Saporvuæ. Duræ est digestionis, inflat, multum nutrit, & patientibus in pectore, pulmone, & vulneratis in renibus, & vesica, multum proficit. Si digeratur, bonum dat nutrimentum, & cibis condimentum. Et conuenit senibus, non iuuenibus, sicut dictum est de melle. Quia grossum habet humorem, ideo timendum est ne immoderatus eius vsus oppilet, & propterea hepati nocet.

Sal condimentum est omnium ciborum. Calidus est, & siccus in secundo gradu. Et abstersiuus, resolutiuus, constrictiuus, & exsiccatiuus. Moderate calefacit, & multum desiccat. Dissoluit & mundificat grossitiem humorum, & putredinem. Conseruat deinde humiditatem corporis, poros cutis claudit. Appetitum excitat, & acuit, fastidium tollit. Econtra visum obscurat, sanguinem adurit. Venerem minuit, scabiem generat, pruritum excitat, & aliquando morpheam, serpiginem, & hoc dico si immoderate sumatur. *Sal.*

Pinguedo stomacho, & digestioni est nociua. Cibis enim in stomacho innatat, appetitum cito saturat, alios cibos inflat, & ingrossat. Villos stomachi emollit, & viscositatem, & lubricitatem eis tribuit, vnde virtus contentiua deficit, & expulsiua vigoratur, vnde plurimum lienteria generatur, & hoc præcipue in stomacho frigido operatur. In calido vero in fumum, & choleram conuertitur. Si accipiatur ex calido animali, est calida, si ex frigido, frigida. Porcina cæteris plus humectat, & Leonina plus calefacit, & minus humectat. Bouina est mediocris, & siccior est caprina, bouina, & porcina. Porcina syluestris calidior est, & siccior domestica. Lactentis animalis in caliditate est moderata, & in humiditate superabundans, & recens est minus calida, & magis humida. Vetus calidior est, & minus humida. & ita pinguedo masculi in respectu fœminæ. Volatilium subtilior est quadrupedum. Pinguedo ergo quanto erit laudabilioris animalis, tanto erit laudabilior, sed vti ea debemus tantum in condimento, & medicina, & non in cibum, propter malas conditiones dictas. *Pinguedo.*

De Butyro supra diximus, calidum enim est, & humidum, [illegible] lenificat, & in stomacho calido de facili in choleram conuertitur, & inflammatur. Cum amygdalis, & saccaro pectus lenit, & eius superfluitates maturat. In condimentum melius est oleo patientibus in stomacho, habentibus autem humidam naturam nocet. *Butyrum.*

Oleum oliuæ nouum, dulce, temperatum, & si sit clarum, & positum supra membrum subito expanditur, & bibitur, declinat tamen ad caliditatem. Res quæ cum oleo coquuntur, multum nutriunt. Impinguat hepar, & substantiam eius auget. Auicenna [illegible] in secundo Canonis capite quingentesimo vigesimo nono satis magis commendat oleum omphacinum scilicet expressum ex *Oleũ.*

immaturis oliuis quod frigidum, & siccum est in primo gradu sicut etiam ex natura est candum temperatate, sed plus humidum. Oleum secundum Galenum 2. de simplici medicina d 3 c 1 calefacit temperatum corpus temperatum & in secundum seruet Propterea tamen appetitum, & debilitat stomachum, mollificat, & corrumpit orificia venarum, & virtutem dissoluendi debilitat. Et antiquum nociuum est magis, & in malos humores conuertibile, omne tamen neruos debilitat magis, minusue.

Saccarum. Saccarum temperatae est complexionis, declinantis ad calidum. Maioris est iuuamenti, quam mel, stomacho, pulmoni, & vesicae. Quanto est rubius, tanto est calidius, & album purgatum temperatum. Est leniti catiuum, abstersiuum, lauatiuum, & subtiliat [illegible] & quanto plus antiquatur, tanto [illegible] subtilius Oppilationes aperit, tollit sitim, abstergit phlegma stomachi, choleram extenuat, & dissoluit, ventrem absque morsu lenificat, stomachum mundificat, Gutturclarificat, & vocem sonoram reddit Ventositates ventris dissoluit Si bibatur cum oleo amigdalino dulci proficit contra cholicam, & humiditates in stomacho existentes, sed facit sitim. Calidi fugiant saccarum rubeum, & eo magis in aestate, & ita sicci, non sic frigidi senes, & foeminae tempore hyemis, vel in regionibus frigidis. Et ita dic de confectionibus, calor enim earum ostendit an factae sint ex saccaro albo vel rubeo. Rubeum enim in stomacho cholerico facile fit choleta.

Anisum. Anisum, (vt etiam dicamus de condimentis seminum) calidum est, & siccum in tertio gradu. Ventositatem pellit, vrinam prouocat, oppilationes aperit, dolores sedat, lac prouocat, sitim extinguit, humiditates splenis, & hepatis oppilantes dissoluit, matricem à fluxu humiditatum albarum purificat, coitum mouet, & venenum depellit. Inflationem dissoluit, ventrem constringit, sudorem, & vrinam cit, superfluitates dissoluit.

Anetum calidum est inter primum, & secundum gradum. Dolorem mitigat somnum causat, humores frigidos maturat, ventositates dissoluit Eius frequens comestio visum debilitat, nocet stomacho, & vomitum prouocat, cōfert tamen dolori ventris pungitiuo. Lac augmentat, & ventrem leuiat. Sed non apte ponitur pro condimento.

Coriandrum. Coriandrum est siccum, declinans ad caliditatem. prohibet vaporem a capite, & propter hoc ponitur in cibis patientis epylepsiam ex vapore stomachi, confert vertigeni factae ex vapore cholerico, & phlegmatico Confert [illegible] calido cordis, confortat stomachum cal[illegible], sedat eructationem acidam, post cibum, & [illegible] eius siccum desiccat sperma, & frangit venerem Post cibum [illegible] somnum praestat, [illegible] dissoluit secundum Dioscoridem, quod non [illegible] tamen Galenus. Multa tamen eius quantitas [illegible] vel frequens vsus generat tenebrositatem visus, est tardae digestionis.

Canella. Cynamomum apud nos canella calidum est, & siccum in tertio gradu Omnia membra [illegible] tilliat, attrahit [illegible] putrefactionem, & [illegible] saniem omnium [illegible] oculorum [illegible] ventositatem, & tussi prodest, & pectus [illegible] Oppilationes hepatis aperit, ipsum confortat, & stomachum, & eius humiditatem desiccat, & venenoso morsui vermium venenosorum prodest Vrinam prouocat, digestionem adiuuat ventositatem expellit. [illegible] facit bonum [illegible] tem, & saporem, & [illegible] medicina compatatur [illegible] calefactione, & [illegible] ius Et non [illegible] uere praecipue [illegible] dos, stomach[illegible]

Crocus. Crocus cal[illegible] Digestione [illegible] more [illegible] alterat, [illegible] & viscera custodit [illegible] cit, & stomachum [illegible] Coitum prouocat, & vrinam excitat & [illegible] eat. Bonum facit colorem, to[illegible] tatem [illegible] tus cum vino [illegible] & [illegible] adnocat Digestionem adiuuat, difficultatem [illegible] litus tollit.

Econtra quae sunt calidae complexionis, & tempore calido, & in multo exercitio eum [illegible] debent nisi temperate, quia [illegible] dolorem [illegible] infert, & ser[illegible] obe[illegible] tiū deijeit Costa [illegible] expertum [illegible] dem hora qua illum patienti dedit, ea [illegible]

Cariophili. Gariofili calidi sunt, & sicci in secundo gradu, & tertiam attingunt. Omnia membra principalia confortant, contra omnes [illegible] valent, & ventrem constipant, [illegible] & stomachum bonum [illegible] & [illegible] seam, & vomitum [illegible] & [illegible] midis [illegible] vsus, propter nimiam [illegible] tēpore aestiuo, & [illegible]

Galanga. Galanga quae est vena [illegible] sine casu linguae, & cortex eius est rubeus, & internus est puluerulenta, calida est, & sicca in secundo gradu. Resoluit ventositates, odorem [illegible] bonum [illegible] liceae, & dolori renum, adiuuat coitum, est bona stomacho, & digestiua cibi Confert phlegmaticis, & humiditatibus stomachi, & quando recipitur in ore frustum eius, facit erectionem virgae. Vrinam cit, & vti puluere eius in condimentis cibi bonum est, his qui de venere timere non habent.

Nux muscata. Nux muscata est calida, & sicca in fine secundi gradus. Bonum oris odorem facit, visum confortat, cor hepar, & stomachum, & [illegible] vrinam prouocat distillationi vrinae confert, vomitum prohibet. Meliores sunt rubeae, pingues, graues Deteriores nigrae, leues, & siccae Stringunt ventrē, extenuant, sple-

ſplenem, mollinnt apoſtemata duta hepatis. Auferunt fumoſitates à ſtomacho, digerunt cibum, expellunt ventoſitates, & ſunt naturæ chariofilorum. Phlegmatici, & melancholici liberius eis vtantur in cibis, quã calidi, & cholerici, & præcipue tempore æſtatis, & multo labore.

Piper. Piper non maturum eſt album, & maturum nigrũ, ſunt in fine tertij gradus caliditatis, & ſiccitatis, & ſi album non tantum ſit calidum, & ſiccum. Neruos calefacit, confert dolori ventris, & inflationi quam maxime. Attrahit, reſoluit, & abſtergit, & melius album, & in partes aliqualiter groſſas reductum. Conſumit ſperma, adiuuat digeſtionem, & ſi longum, & album adiuuet multum coitum Humidos, & frigidos ſto machos [illegible] tuſſim prævalet, quando eſt de groſſis humoribus, & [illegible] febri, quando ex frigidis eſt. Serpentium [illegible] auxiliatur. A[illegible], & melle [illegible] purgantur. C[illegible] passa ma[illegible] [illegible] cum pice [illegible] ex nitro emendat. Frigidis ergo naturis phlegmaticis & temporibus [illegible] abundanti[illegible], cholericis, calidis, laborantibus, tempore [illegible]

Zinzibero. Z[illegible] est in tertio gradu [illegible] multa ſi p[illegible] [illegible] in calefaci[illegible] [illegible] longum [illegible] eſt [illegible] & [illegible] calorem. Venerem [illegible] oppilatur, ſtomacho, & oculis proficit. Confert oppilationibus hepatis prouenientibus ex frigiditate, & humiditate. Subuenit coitui, digerit cibum, diſſoluit ventoſitates groſſas in ſtomacho, & inteſtinis. Conſumit ſperma, & confert ſenio, & phlegmati corpori conſ[illegible]minanti. Conditum confert ad frigiditatem, & mollificationem ſtomachi, ad malitiam digeſtionis, & corruptionem ipſius, & ad eructationem acetoſam. Et hæc dicta ſint de cibis, & condimentis ipſorum.

Ad primum argumentum negatur minor. Ad probationem rationis dicimus, quod hic loquimur de homine regulato, & non de eo qui [illegible] regulare, & potius excedit, & notabiliter [illegible] ſit notabilis, non eſt timendum [illegible]

Secundo dicitur, quod dato, quod quis nollet diætam ſeruare, ſed ſe omni periculo immoderantiæ exponere, bis ſaltẽ in anno purgationem debet ſumere, (loquendo de his qui magno exercitio malos humores non conſumunt, vt Religioſi, ſtudioſi, iudices, & ſimiles ſcilicet in vere, & Autumno, per tres. aut quatuor dies medicamentum aſſumẽdo. Nam prima die prima regio (vt Medici dicunt) purgatur, hoc eſt inteſtina. Secundo hepar, tertio venæ, in quibus eſt magna prauorum humorum [illegible] Qui enim [illegible] viuũt, [illegible] ſingulis diebus aliquid [illegible] ad [illegible] quod ad venas attractũ, per totum corpus vel [illegible] diſtribuitur. In vno [illegible] anno hi qui immoderate viuunt tantam quantitatem malorum humorum congregant, quantum eſt vas ducentarum vnciarum, ſeu quatuor, vel quinque poculorum. Hi igitur ſi non purgantur, putreſcunt, & tales morbos inferunt. His ergo purgationibus occurrant, & recordentur, quod milites a fortioribus ſuperantur, & ſine armis occiduntur.

Ad Hippocratem dicimus ſenſum eius eſſe, quod qui diætæ, & parſimoniæ ſunt aſſueti, non debent aliquando graui pondere naturam prauare, excedendo notabiliter metas diætæ, quia cum ex ea ſibi conſuetudinem naturalem fecerint ad tantum cibum, extra progrediendo ruunt ſub onere.

Ad ſecundum dicitur, quod diæta omnibus datur, & ſi ecca ciborum non omnibus concedatur. Diæta autem [illegible] eſt, adeo vt calor naturalis non diſtractus, nec copia ciborum ſuffocatus, bene digerere poterit omnem cibum prauum, & non conſumat [illegible] etiam bonum. Hinc plus viuet ſobrius Religioſus, cum oleribus, leguminibus, & duris cibis, quam immoderatus diues, cum magna quantitate, & varietate ciborum electorum, & optimorum.

Ad tertium dicendum, quod tales ſunt rari, & rari roboris, & optimi temperamenti. Argumentum ſe[illegible] [illegible], quando cætera ſunt paria, vt [illegible] duos homines eiuſdem temperamenti, vnum ſobrium & alium epulonem, dicimus [illegible] ſobrius diutius viuet. Imo etiam qui multum ſunt inferioris temperamenti, parſimonia ſe incolumes ſeruabunt, quod non faciunt gulones, & ventri indulgentes, qui ſi diætæ vacaſſent, per multos annos amplius, quam durant, vitam traduxiſſent. Fit etiam pro his, quod forſitan magis corpus exercent [illegible] [illegible], quam diætici.

Sed [illegible], quod pauci dies ſunt ab omni faſti[illegible], & moleſtia ſtomachi &c. tranſeunt, non ſic diſſoluti, qui ſemper vel dolore capitis, vel mordicatione ſtomachi, vel afflictione alicuius membri angustiantur. Tradit enim Ariſtoteles in problematibus, fuiſſe quendam Philoſophum Herodicum nomine, qui etſi debiliſſimæ eſſet naturæ, & [illegible] laboraret, [illegible] aſſumpta [illegible] centum annos [illegible] F. Galenus, de tuenda ſanitate ſic dicit. Arte [illegible] quæ diætam percribit, ea qui ab initio ortu imbecillum corpus non [illegible] [illegible], & ab omni morbo, & dolore alienos, ad ſummam ſenectutem peruenere. Et de ſeipſo dicit. Ego vero, tametſi nec ſalub. e corporis ſtatum ab ipſo ortu ſim nactus, nec vitam plane liberam egerim, hac tamẽ ipſa arte vſus, poſt 28 ætatis annum, nec [illegible] quidem laboraui morbo, niſi forte diaria febri, & [illegible]tudinem aliquando contracta.

Ad quartum negatur minor in apprehendente ſanitatem, & vitam [illegible] gradus eſt enim ſenſus per rationem. Sed & qui [illegible] ad diætam accedunt, mirabiles eius operationes, & beneficia experientes, varietatem, & delicias ciborum [illegible]

morum non expectant. Sobria enim vita morbos pellit, corpus sanum, agile, purum, & a fœditate, & fœtore alienum custodit. Somnos quietos, & placidos inducit, cibos ordinarios suos bono appetitu iucundissimos efficit sensibus incolumitatem, memoriæ vigorem, ingenio perspicaciam, claritatem, & ad diuinas reuelationes percipiendas aptitudinem adducit. Libidinis impetum reprimit. Passiones pellit, corpus, & animam maximis bonis replet, vt merito mater sanitatis, hilaritatis, sapientiæ, & omnium virtutum dici possit, & ideo non est paruum, sed magnum bonum, non æquiparandum epulis gulosorum, carnis mancipiorum.

Ad quintum dicimus sapatem, & gustum in cibo multum facere, sed cum moderatione, & parsimonia.

Ad sextum dic sicut ad primum. Et addas diætam non importare inediam cibi & necessitatem, sed sufficientiam, vnde diæta quiescentis non erit diæta laborantis, sed oppressio naturæ, vnde est accommodanda diætantibus, iuxta exigentiam illorum.

QVÆSTIO X.

Vtrum moderatus potus vini prosit vitæ, & inducat sanitatem?

Videtur quod non. Omne enim simile in suo simili delectatur, & conseruatur, vt humidum, humido, & calidum, calido. At vita hominis constituta est in calido, humido, & vicinum calidum est, & humidum. Ergo quanto magis quis biberit, tanto aptius vitam conseruabit.

Secundo. Vinum non solum est potus, sed & cibus, vt omnes Medici concedunt. Duplici ergo officio cum fungatur, potus, & cibi, debet in magna quantitate assumi, vt vtrumque valeat explere.

Tertio. Vinum causat somnum. Somnus digestionem, digestio sanitatē. Ergo bene est bibendum, ad bene dormiendum, digerendum, & viuendum.

In contrarium est communis consensus omnium Medicorum.

Diximus in nostro vniuerso elementari, quomodo potus sit necessarius, ad extinguendam sitim, ad humectandum cibum, & ad traducendum eum ad omnes partes, vnde non est opus ista hic repetere. Quare hic antequam transeamus ad species vini dicemus conditiones quas debet habere, & inspicere ille qui bibit, vt in sanitatem, & non in perniciem bibat.

Prima ergo conditio bibitionis est vt sit moderata ad necessitatem, & non ad ebrietatem, vnde Auicenna 3. 1. doctr. 1. cap. 8 sex mala annuit, quæ ebrietas causat. Primum est, quod calorem naturalem debilitat, vnde non potest cibum in bonum sanguinem conuertere, sed in aquosum humorem illum resoluit. Secundum est, quod hepar sua caliditate adurit, & comburit. Hepar autem est officina sanguinis, vnde in quod sanguinis generatur, adurit nem recipit, & sic corpus immoderate excalefaciendo adurit. Tertium, suis multis fumositatibus bonam cerebri dispositionem dissoluit, & destruit, reddendo hominem bibentem calidum, phrenesi, aut maniæ subiectum, & frigidum epilepsiæ, letargo, apoplexiæ, & alijs multis malis suppositum. Quartum est neruorum imbecillitas, vnde tales redduntur tremuli in capite, manibus, ac omnibus membris, & sæpe sequitur paralysis. Quintum est apoplexia. Replet enim immoderatus potus vini ventriculos cerebri pituitoso, crasso, lentoque humore, ex quo fit apoplexia. Sextum est sæpe repentina mors, quia loca respirationis tumefacit cibus, & humoribus replet, & sic spiritus vitales occidit. Vide Galenum 3. de temperamentis.

Vinum autem moderate sumptum. Primo, distribuit bene, & commode omnem cibum ad sua membra. Secundo, phlegma incidit, & resoluit, meatuum obstructiones aperit, & naturam ad purgationem incitat. Tertio. Flauam bilem per vrinam, sudorem excrementa, & transpirationem insensibilem, si vinum sit tenue, & subrubeum, vel album non potens, expellit. Quarto, atram bilem, quæ est crassa, & tarda motus, per proprios meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os ventriculi deducit, & vna cum fecibus a corpore expellit. Quinto, melancholiam tollit, vel temperat, quia animum exhilarat, lætum, audacem, magnanimum, liberalemque reddit. Sexto, omnes lassitudines tollit, membraque corroborat, & calida do consolidat, & fortificat. Septimo, celerrime nutrit, spiritum, & calorem naturalē confortat, totum corpus calefacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, timorem mitigat, tristitiam remouet, actū coniugij instaurat, semen dos humores coneoqui, & totum hominem vberiorem efficit, appetitum excitat, auget, & conseruat.

Secunda conditio est, vt vinum non bibatur stomacho ieiuno, exinanito, aut post cibum acutum, aut post balneum, nec post motum fortem, aliter incurret spasmum, & mentis alienationem, vt dixit Auicenna tertij tract 2 cap 8. & Galenus in 2 Aphorismorum comm. 21 Et quandoq; repentinam mortem, sicut testatur de experientia Antonius Quarnetius Papiensis. Per modum tamē medicinę in modica quantitate poterit sumi à ieiuno vinum merum, & bonum, ad confortandum stomachum & calefaciendum. Non tamen approbo d. ctū Scholę Salernitanę dicentis Si nocturna tibi nocet, aut potatio vini Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina Nam nō est addendus ignis, igni, nec indigestum, indigesto. Ad prouocandum vomitum liceret, & in assuetis ad sedandum stomachum.

Ter-

Tertia est, vt non bibatur vinum tempore digestionis, quia eam impedit, & super cibum supernatat, nec cum eo bene copulatur, vt obseruauerunt Auicenna in 1.tertij, doct. 2.cap. 7. & Galenus lib. de dissolutione continua. Sed si sitis multum vrgeat, pitissando, & parum bibendo modicum aquæ, erit siti succurrendum, sed eam sufferendo melius erit, quia cum somno deficiet. Non negant tamen supradicti, quod postquam cibus à stomacho descendit, non possit moderate bibi, nam defert accomodatius cibum ad membra, & multum impinguat. Sed hoc non suadeo nisi assuetis.

Ita etiam non est bibendum, vt diximus, nec aqua, nec vinum post balneum, post magnum motum, vel exercitium, nec commedendum post coitum, quia cum sanguis ebulliat, ignem addimus igni, vel addendo aquam frigidam, violentiam infert sanguini, vnde se colligendo ad cor, trahit secum malas qualitates, & quandoque intersicit, vel acutam febrem facit. Ita post cibos, & præcipue fructus, & condimenta calida non est bibendum vinum, sed potius aqua, ne magis accendamus ignem. Post frigida vinum est bonum, vt dixit Arist. in 22. problema problemate 8.

Quarta conditio est, vt tanta quantitas vini sumatur solum, quæ non causet rugitum, nec supra cibum natet, vt dixit Auic. in 3 tertij tract. 1 c. 29 & Gal. 1 Terapeuticæ cap. 6 Si quis autem bene vult bibere paruum comedat, nec rem dulcem sumat, minus enim nocebit. Sed Auicenna dicit. Si ex cibo, aut vino repletio acciderit, ipsum euomat, & hydromel bibat, & postea etiam ipsum euomat, deinde os suum, aceto, & melle abluat, & faciem aqua frigida Necesse est enim, vt hanc euacuet repletionem, ne forsitan putrescens, ad putridam febrem, vel alteram grauiorem ægritudinem perducat.

Quinta est, vt aqua frigidissima, & vinum glacie, niue, vel frigidissima aqua frigidum effectum non bibatur. Dicit enim Hippocrates 17. Aphorismo particulæ quintæ, frigidum, spasmos, & thetanos facit, & nigriores, & febrium rigorès, & 8 Frigidum est inimicum neruis, ossibus, dentibus, cerebro, spinali medullæ, &c. Et 14 Frigida velut nix, aut crystallus sunt inimica pectori, & tusses commouentia. Vnde Isaac cap 11. dietarum vniuersalium dixit. Et si frigida, vt nix bibita, in corporibus iuuenum lædere non appareant, nocumentum tamen eorum paulatim se adunat, licet ipsi non sentiant, sed exeuntes a iuuentute, & subeuntes senectutem, in multos, & diuersos morbos incidunt, qui incurabiles sunt, & diu in visceribus permanent, & articulis, & neruis, quia frigiditas semper membra percutit debilia, & multum sensibilia. Quare vinum multum frigidum non commendatur, nisi assuetis, frigidum tamen aliquo modo permittitur in æstate carnosis, multum sanguineis, rubris in facie, & fortem habentibus appetitum.

An vero liceat tempore hyemis vinum calefacere, vel per ignem, vel per aquam calidam ad extra applicatam, vel cum vino mixtam, vel per panem tostum calefactum, vel per laminam ferream, vel auream immissam.

Respondetur, quod sicut tempore æstatis vinum ex cella vinaria simpliciter acceptum bonum est ... quia locus ei proportionatus, ita etiam in hyeme ... num erit illud degustare, prout ex cantha... recenti. Aliqua tamen tepiditate illum à m... re remouere non censeo inconueniens, qu... est amicum naturæ, & frigidum inimic... vis aliqua ad hoc propositum apud Ioan... Vettuam Medicum, in suo tractatu d... danda, cap 31.

Sexta est, quod pueri vsque ad 18. an... bent bibere vinum, ne ignis igni add... præceptum Platonis apud Galenum 1. de ... nitatis, & de virtutibus animalibus cap 10 et A... de somno, & vigilia Auerrois 6. Collig Rasis 25. Continentis cap 1 & aliorum. Vsque ad 18. ergo annum nullum vinum degustabunt, quia cum sint sua natura calidi, & humidi, non indigent vino nisi ad istorum excessum. A 18 autem vsque ad 30 permittendum est eis vinum, sed multa aqua dilutum. Supradicti negant etiam vinum nutricibus, & mulieribus, & certe si in nostris locis permittatur eis, non nisi bene a...tum concedendum est, & potius secunda, vel tertia v..., quæ dicuntur posche, e...tti, nullo vero modo vinum potens, & validum.

Similiter denegatur debilitatem neruorum pa...entibus, quia vt dicit Auicenna in 2. tertij vinum facit penetrare malas materias ad neruos, & sæpe in stomacho debilium acescit. Acetum autem perniciosum est debilitatem neruorum sustinentibus, & ... sententia etiam Galen comm. 5 libri Aphorismorum.

Ita vult Auicenna in 3. primi cap. 8. quod patientes debilitatem cerebri debeant illud degustare in parua quantitate, & mixtum bene cum aqua, & nullo modo vinum generosum. Et Galenus lib. de subtiliante diæta cap. vltimo sic dicit. Quæcunque vero vinorum sunt odorifera, & calidiora alijs vinis, merito tangunt caput, & hæc oportet vitare eos, qui laborant Cephalea, vel Hemicranea, & alios Cephalagicos, Epilepticos, & maniacos, & in summa dicendo omnes, quibus patitur caput.

Septima conditio est, quod vinum bibitum sit bonum, id est, medium inter vetustatem, & nouitatem, clarum, declinans ad rubedinem, bonum habens odorem, & saporem, non acre, nec dulce, & ... O-portet ergo, vt negotium istud faciliter de speciebus vini dicere in singulari.

DE VINO AQVATO.

Vinum dupliciter potest dici aquatum. Primo naturaliter, quia est subtile, diaphanum, gustabile sine aliquo

... tri sponte, quod cum aqua miscetur, eam ... quod paucissimum vocatum ... artificialiter, quia in mensa aqua ei apponitur, & diluitur. Dicimus ergo, quod vinum artificialiter aquatum non laudatur his, qui sunt imbecillis stomachi, vel cerebri, quia ut dicit Auicenna in 3. ... doct. 2. cap. sic velocius penetrat, laedit, & ... Quod etiam dixit Arist. in 3. problematum particula, probl. 3.

Nec habentibus debilia viscera. Praeparat enim ea ad cholicam ventosam secundum Auicennam in 16. 3. tract. 3. cap. 6.

Alijs vero non patientibus debilitatem stomachi, cerebri, vel intestinorum, sed sunt iuuenes, carnosi laboriosi, calidi & fortes, multum commendatur eis vinum, aqua dilutum. Facit enim eos melius dormire, quia plus humectat, & mundificat, abluit & confortat, sudorem etiam praecipue si fuerit album, & ... & bene mixtum. Melius ... & ... facit.

Vinum vero naturaliter aquatum, quod ... paruum, ... Facit ... virtutem viuificat, ... venas citius perforat, naturis non nocet, calorem, & ... melius ex ..., natationem cibi in stomacho impedit, ventositatem resoluit, animum laetificat, & naturam ad expellendas superfluitates adiuuat, dolores capitis sedat. Et potest secure concedi febricitantibus, non in initio morbi sed ab aliquibus diebus, si vero fit vinum album, subtile, aquae vicinum, & teneat colorem, & consistentiam aquae. Et ne hic mea videatur opinio, pono Doctores, qui hoc ... Nam Galenus ... therapeuticae sic dixit. Meliora vina ad urinam ... sunt, quae subtilia existunt, & caput minimo tangunt, & propter has causas calefactis corporibus, & febricitantibus sunt conuenientia. Et Auicenna in ... quarti tract. ... cap. 9. Vinum album subtile commixtum est melius febricitantibus, quam aqua, propter illud, quod est in eo de prouocatione, & sudatione. Et infra. Vinum lactum per commixtionem conuenit febricitantibus ... in declinatione praesertim, quoniam infrigidat, & humectat vehementer. Et Isaac in particularibus dixit. Vinum album, & aquosum potest enim quando ebullit ... aqua ... tenuius datur febricitantibus, cum facile fumo, & sudore egrediatur. Et hoc magis habentibus stomachum frigidum, & phlegmaticum.

DE VINO ALBO.

Vinum album omnium Doctorum consensu reliquis est minus calidum & magis nutrit & de natura aquae in colore, & ... retinet. Est bonum ad excitandum urinam, non efficit capitis dolorem, immo ipsum alleuiat, quando nascitur ex stomachi ardore. Prodest excalefactis, facilius digeritur, velocius venas perforat, & velocius per ... & urinam expellitur, & magis alijs sitim extinguit.

Illi autem qui multo indigent nutrimento, vel indigent calefieri, quoniam habent stomachum debilem, phlegmaticum, & frigidum non debent coyti, quoniam parum nutrit, multum infrigidat, & laxat.

DE VINO CITRINO, DICTO albo etiam.

Est aliud vinum, quod etiam communiter dicitur album, cum tamen ad colorem Citrinum accedat, & est potens, & generosum, ex vuis montanis vel multae caliditatis collectum ... Hippocrates ... caloris, & robustioris ... Habet ... Theoricae, cap. 3. Et Galenus ... sic de eo dixit. Vinum citrinum vehementius laedit caput, & mentem ..., quoniam est calidius nigro. & propter hanc causam ... quod est ... vina ... tantum ... Toleratur ... & si sit purum, & antiquum sanat corpora quae ... & ab Opio, & huiusmodi. & ... Nocet tamen cerebro, mentemque percutit, calidisque complexionibus, & hepate non est proficuum, & pro frigidis, senibus, & regionib. frigidis reseruatur magis. Dissoluit tamē grossos humores, vias venarum de putredine mundificat, ac patrefacit, & sanguinem clarificat. Et ideo vinum maioris ... Graecū, & montanum validum caueat ... nisi ... modica quantitate sumant ad dissoluendum grossos humores in stomacho existentes, & hoc in ... & in principio cibi, non post, nec in aestate.

DE VINO RVBEO, ET NIGRO.

Vinum rubeum, & clarum dicit Haliabbates in 5. Theoricae c. ... fortis est caloris, & humiditatis. Cito ex stomacho transit. Sanguinem generat, qui ad acumen declinat, naturalem calorem confortat.

Vinum vero ... & grossum. Multum nutrit, & maxime si sit dulce ... parum prouocat urinam, tarde caput ascendit, ... id est, dolorem capitis, & difficilem ad sedandum ... Grauat stomachum, dum est ad digestionem ... difficile ad perforandas venas, urinam non prouocat ... caput ascendit, ideo non facit ebrietatem, sed ... tarde dissoluitur, oppilationes facit.

Vinum autem ... grossum ... & dulce sanguinem ... & ... bus melius est, quam pro ...

tiones generat, & calculos in renibus, si illo assuescant dixit Galenus. Item ventositatem, & inflationem generat Sanguinem tu.bidum, & grossum creat, melancholico pertinens humori, & ideo debemus concludere cum Galeno 4. de regimine sanitatis. Fugienda sunt vina grossa, & nigra, vt cachochima, & tarde incedentia.

DE VINO DVLCI.

VInum dulce calefactiuum est, & grossum secundum Galenum [illegible] de regimine acutorum com. 2. membra [illegible] lat, & singulariter hepar, præcipue si in eo esset a[illegible] ma, vel durities, post hepar spleni etiam nocet [illegible] ad testatur. Venterem [illegible], quia in [illegible], vis [illegible], & [illegible] inuenitur Si inuen[illegible] in corpore aliquid sibi [illegible] impeditiuum, cal[illegible], ebullit, & ascendit ad partem superiorem [illegible], & conuertitur in cholericos humores. Sitim generat, & ventositatem in superiori parte lateri nociuā. Lapidem generat in renibus, maxime quando in [illegible] cis inuenit præparationem, vel digestiua [illegible] materi[illegible] de. [illegible], & periculum facit de hydrop. Et si post mel [illegible] facilius in choleram conuertitur. Nutrit ta[illegible] multum, sed si multum dulce fuerit, vt est muscat[illegible] sanguinem corrumpit, & tria omnium dulcium incommoda secum trahit. Primum est, quod fastidium generat. Secundum [illegible] in [illegible] bilem conuertuntur. Tertium oppilant, & insuper sitim generant. Acida vero oppositum faciunt. Vinum autem dulce minus caput grauat, minusque mētem ferit, minus inebriat, corpus extenuatum magis reficit, & impinguat. Crassis vero minus conuenit. Aperit oppilationem pulmonis, & sputum adiuuat.

DE VINO ACRESTINO, AVstero, Suptico, & Pontico.

VInum stipticum, & Acrestinum alijs vinis comparatum est par[illegible] caliditatis. Confert diarriæ, sed vrinam non prouocat Conuenit calidis complexionibus, & hepate inflammatis, & stomacho inflatis pariter. Si im temouet etiam, penetrare facit cibum, viuificat virtutem, & excusat a potu aquæ frigidæ, facientis [illegible], & [illegible] suo frigore. Durius tamen, & grauius est alijs vinis, & tardius ad digestionem, & venas difficilius perforat.

Vinum autem ponticum virtutem confortat, & intestina, stringit egestionem de stomacho defectione maxime si solutio ca. sa caloris fiat, cuius signa sunt rasura intestinorum. Difficile tamen est ad perforandum venas, non prouocat nec vrinam, nec sudorem, nec bonum sanguinem generat, ex Isaac in particularibus diætis.

Vinum Ponticum est grossum, illaudabile dat nutrimentum, durum est ad digerendum. Vrinam non prouocat, ventrem constipat, tarde ad caput ascendit, stomachum, & cerebrum confortat, Iuuat eos, qui malas & frigidas aquas biberunt, vel niuem.

Vinum austerum stomachum roborat, sed instigidat, & est relinquendum.

DE VINO NOVO, SEV MVSTO.

VInum nouum quod nondum est clarificatum, generat sanguinem vaporosum, fæculentum, & tenebrosum. Sed si nouum sit, & clarificatum dicit Auicenna in 11. tertij trac. 2. c. 8 Egariter spiritum aggregat, ipsum confortat, coitum commouet, & spetma generat. Vinum tamen nouum periculum facit de solutione ventris hepatica: Multum nutrit, malos humores generat, inordinata somnia representat, ventositatem, inflationem, & tormina in ventre congregat. Non habet vim ducendi cibum per corpus, neque vrinam prouocandi. cauendum a frigidis & humidis complexionibus, & nisi ventrem subducat, nociuum quam maxime est, & eo magis si adhuc dulce esset, & turbidum. Infirmitates etenim generat.

DE VINO VETERI.

ISaac in particularibus suis diętis ex Galeno dixit. Vinum nouum calidum est in primo gradu. Vetus [illegible] ptem annos [illegible] in 3. A duobus annis vsque ad quatuor in 2 Hinc est quod vinum vetus cum sit multum calidum non laudatur in via potus sed tantum Medicinæ. Parum nutrit, parum confert ægritudinibus neruorum, imo sumptum in multa abundantia eis nocet, & Auicenna in 13. tertij tract 2 cap. 10 sic dixit Multoties moritur homo ex potu vini veteris, inflammatus, & conturbatus, & sitiens. Et Galenus in 2. Interpretum sic Seruus grammatici, bibens vinum vetus, [illegible] deinceps factus, a febre, & de sapientia capitis [illegible]. Cito enim caput petit, & mentem peteunt. Confert tamen moderate sumptum his in quorum v[illegible] multitudo humorum crudorum est accumulata secundum Galenum. Et si perdidit ob antiquitatem odorem proprium, & factum est amarum omnino spernatur Nocet cortui, & pelliculis cetebri.

DE VINO OPTIMO.

GAlenus in 3. Interrotechni tex. com. 105 describens optimum vinum dixit Potus quidem aptus vinum est ætate medium, forma vero purum, lucidum, in colore vero album, aut subrubeum, odorem vero suauem, in gustu vero nec aquosum, omnino, nec aliquā vehementem cruditatem ostendens, nec stipticum, nec amarum, neque dulce. De his ergo conditionibus vini modo aliqua breuiter dicemus.

Prima ergo conditio boni, & sani vini est, vt sit medium inter vetus, & nouum, de qua te supra diximus.

Cerico

C[illegible] autem hoc medi[illegible] stare [illegible] anno, quia in tanto tempore d[illegible] omnibus fecibus, & non est positum vltra suam naturalem [illegible]positionem.

Secunda est vt bonum teneat odorem, quasi testimonium suæ bonitatis, quia vt dicit Isaac in particularibus diætis. Vinum odoriferum suum liquorem significat esse subtilem, temperatum, & ex omni sorditie mundificatum, penitusque digestum, vnde durum sanguinem generat, ac laudabilem, & mundum, cor confortat, animum lætificat, angustiam expellit, citius digeritur, melius nutrit, vrinam prouocat: Sed citius offendit suo odore caput, & inebriat, ebrietate tamen satis curabili. Vinum vero mali odoris ob suam frigiditatem, & cruditatem minorem nociuā capiti suggerit, & vinum nullius odoris nullam. Et in summa si verum est, quod Hippocrates testatur lib. de alimentis 5. quod iocundo odore vires cellerime resiciuntur, & quod malo confranguntur, bonus odor vini non solum odoratum reficiet, verum etiam omnibus potentijs robur tribuet.

Tertia est, quod si boni saporis, quia sapidum recte cum voluptate assumitur, auidius a ventriculo attrahitur [illegible] & melius nutrit. Diximus autem supra de differentijs vini in sapore, ad quæ te remitto.

Quarta est, vt splendeat, & quasi faciat in ciatho saltum, quia signum est eius subtilitatis, & viuacitatis.

Quinta erit pro frigidis, & bonum caput habentibus, & subtiliter illo vtentibus, vt vinum sit forte, & potens quia tale plus alijs calefacit, nutrit, corroborat, & spirituum copiam generat. Has & alias conditiones declaratas supra habes a [illegible] Salernitana his verbis.

Vina probantur [illegible] odore, sapore, vigore, colore.
[illegible] vina cupis [illegible] hæc laud[illegible].
Fortia, & formosa, & fragrantia [illegible].

Ad primum dicimus ad maiorem quod simile conseruatur à simili sibi proportionato, non excedente. At vinum in quantitate sumptum excedit caliditatem, & humiditatem naturalem, vnde ista lædit, & suffocat.

Ad secundum pariter dicitur, quod vtrumque officium in proportione obire potest, in excessu minime, vnde moderate, est sumendum, & non ad ebrietatem, & excessum.

Ad tertium dicimus, quod multum vinum non solum causat somnum, sed etiam alienationem omnium actuum potentiarum animæ. Et si causaret somnum inordinatum non causaret digestionem, sed extinctionem, vt patet in lætargicis. Nec omnis digestio extra metam causa est sanitatis.

QVÆSTIO X.

Vtrum aqua bona prosit sanitati.

Videtur quod non. Primo. Quod est inimicum conseruantibus vitam, & sanitatem non potest pro eis facere. At aqua frigida est, & frigidum est vitæ inimicum, & humida est, & humiditas frigiditati coniuncta improportionata est vitæ, cum ipsa [illegible] in humido calefacto. Ergo non facit nec ad vitam, nec ad sanitatem.

Secundo. Quod comparatur morti aduersatur vitę. Sed aqua, & mors assimilantur adinuicem, vnde habet scriptura. *Nos quasi aqua dilabimur.* Ergo, &c.

Tertio. Quæ faciunt ad vitam, & sanitatem faciunt etiam ad nutrimentum, cum sine hoc ista corruant. Sed aqua per Arist. est potus, sed non cibus, quia non nutrit Ergo inutilis est vitæ, & sanitati.

In contrarium est, quod panis, & aqua dicuntur vita hominis.

Antequam ad singularia aquarum descendamus. Notandum, venit quod aqua non solum necessaria est vt elementum prout in vniuerso elementa [illegible] mus, verum etiam vt dicit D. Basilius in H[illegible] Cælum temperat, terram fæcundat, aerem suis vapor[illegible] incorporat, & condensat, ascendit in sublime, & cælum sibi vendicat. Sed vlterius in ordine ad corpus humanum in singulari duo operatur. Primo enim cibum per totum corpus portat, sua subtilitate, & liquore, cibumque alterat, vt venas penetrare valeat. Secundo sua frigiditate, & humiditate caloris acumen, extranei, & naturalis attemperat, sitim mitigat, fumum circa cor accumulatum dissoluit, & naturam in sua actione confortat. Humidum radicale conser[illegible] egressum, & superfluitatum causat. Imo [illegible] Galenus in 1. de regimine sanitatis. B[illegible] bus ætatibus [illegible], quod non de vino [illegible], vel cibarijs, & licet non sit cibus, est tamen cibi [illegible] posit[illegible], & c[illegible] [illegible] quam vinum est conueniens. [illegible] hanno[illegible] get confert si sit inflammatus, in quo generatur cholera nigra, vel in quo accidit syda in principio morbi dixit Rasis. Insuper confert ad faciendam bonam digestionem, & penetrationem nutrimenti, & inductionem ipsius per membra, & facit bonum augmentum, & bonum sensum totius corporis, & leues motus eius. Prouocat menstrua, confert visceribus, capiti, & neruis, laboranti pleuresi & periplemoniæ, dolori gutturis, saltui cordis, exituris magnis. Digerit hæc omnia vitia in potu data, aut si balneatio fiat in ea, calefactionem mitigat, & omnia accidentia quæ fiunt ex morsu choleræ.

Sed animaduertendum est cum datur infirmo magno calore æstuanti, vt cum re grossi succi, vel entitatis detur, & graui, vt cum Psilio, vel Pane, & similite, vt fiat grossior, & grauior, nec caloti obediat extraneo, [illegible] per eam sitis extinguatur, & calor mitigetur, nam quando inuenit fortem caloris quantitatem, adeo vt nequeat ei repugnare mutatur in ipsum patiendo, sicut videmus in caterioribus aquā in ignem transire, mutatur enim in ignea[illegible] pro sui subtilitate, vnde ignis confortatur, & [illegible]entatur, & ideo, vt diximus est ingrossanda, & grauanda.

Secundo.

Secundo. Considerandum venit quod ad hoc vt aqua fiat salutaris, & non nociua debet habere quædam. Primum est, quod habeat bonum colorē, & bonum odorem, & bonum saporem.

Quoad saporem nullius debet esse saporis, quia sic est in maiori sua puritate, & simplicitate, cum aqua secundum si sit insipida, & nullo sapore prædita. Vnde solum ab extrinseco alterante saporatur.

Quoad odorem pariter omni eo debet esse priuata, cum secundum se talis sit naturæ. Sed si odorem portet, non debet esse odor putridus, fæculentus, vel malus, sed bonus, & subtilis,

Pariter in colore debet esse albissima clarissima, nitida, & pura, ita vt lapides, & omnia, quæ sunt in eius fundo clare videamus.

Secunda est, vt sit leuis, & subtilis, vt dixit Hippocrates lib. de aere, & aqua, quoniam aqua quæ est leuior in pluribus dispositionibus est melior. Cognoscitur autem pondus per mensuram cum in duabus aquis diuersis, duo panni, vnius ponderis madefiant, & postea vehementer exsiccentur, deinde ponderentur, quia aqua cuius pannis leuior, erit melior. Vnde dixit Rasis [illegible] 3. Almansoris c. 4. Aqua quæ pondere leuior est calorem quæ & frigiditatem velocius suscipit. [illegible] [illegible] meliorē scilicet quæ ad dulcedinem parumper declinat, melior iudicatur. Et Isaac. Accipiantur [illegible] panni, tenues, & veteres, eosque per medios diuidamus, [illegible] madefaciendo in [illegible] aquis & in vno loco suspendantur, & in vno tempore, & qui prius erit siccus, aqua erit leuior, & subtilior, & tali in potu, coctionibus huiusmodi pro quibuscunque oportuerit, vtendum est.

Tertia est ei assignata ab Hippocrate his verbis lib. de aere: & aqua dum dixit Aqua aliarum optima saporata, quæ in hyeme calida, æstate frigida, & melior est, quā ab ortu solis & maxime æstiuo tempore decurrit, alba, perspicua, atque procul dubio odoris [illegible] est.

Quarta est ne sumatur valde frigida. Nam dicit Isaac in particularibus diætis. Porro aqua frigidissima [illegible] nerum est neruorum, pectoris, & intestinorum, percusiua, generatque dolores in ventre, & omnibus instrumentis spiritus, & crepaturam in suis venis, quam qui assidue biberit, incidet in spasmum, & dormitationem membrorum patitur, & [illegible] num & epilepsiam, ideo oportet, vt cum vino misceatur, & temperetur. Præcipue autem nocet omnibus humidam naturam habentibus, & senibus, & ieiunis, & calidis ex motu, vel exercitio, nam eos etiam necare potest.

Quinta est vt nec etiam bibatur aqua calida, nec in actu, nec in potentia sua, quia est salsa, sulphurea, &c. Dicit enim Auicenna in 2. primi doctrina 2. cap. 16 Aqua calida digestionem corrumpit, & facit natare cibum, neque extinguit sitim, & quandoque ad hydropisim, & ad ethicam adducit, & consumit corpus. Tepida nauseam facit, & cum est calidior, si in ieiunio bibita fuerit, multoties stomachum [illegible]uabit, & ventrem soluit, vnde non est frequentanda. Multum calida quandoq; cholicam resoluit, & splenis ventositatem frangit.

A salsa autem abstinendum est, quoniam macrescere facit, & exsiccat, licet primitus ventrem fluere facit, deinde enim ventrem stringit, & sanguinem corrumpit, scabiem, & pruritum generat.

Pariter aluminosæ non sunt bibendæ. Nam menstrua impediunt, & sputum sanguinis, Emoroidas stringunt, & apta febribus, febricitare faciunt.

Ita & aquam salsuginem, & nitrositatem habentem cauere oportet, quoniam calefacit, & desiccat, ventremque accidentaliter constipat, in initio enim dissoluit humores grossos, & pungit intestina, in fine vero ventris humectationem desiccat, ventremque accidentaliter constipat, & ei resistit, ne per secessū exeat. Eadem ratione sulphureæ, aluminosæ æneæ, & ferreæ, & huiusmodi, nisi gratia medicinæ aquis his vtendū est, nisi cū fortiter volum⁹ calefacere, exsiccare, abstergere, & inflāmare. Et propterea errant sani ad balnea accedentes, vt per ea purgentur, nescientes, quod post quandam ventris solutionem, constipet, & membra inflammet, vnde facile postea in infirmitates incidunt, & in Ethicam.

Sed per supradicta aquam coctam nolumus damnare pro febricitātibus, & infirmis, & quibusdā sanis quibus potus vini non conuenit. Nam Doctores dicunt, quod decoctio aquam retificat, & efficit, vt minoris sit inflāmationis, & velocioris descensionis. Decocto enim ab ea tollit spissitudinem frigoris, vnde remanet leuior, & clarior. Non tamen omnis aqua pro supradictis decoquitur, sed solum fontalis, pluuialis, vel cisternæ mundæ, non in longum in ea retenta, vnde cessandum est ab aqua puteorum, quia ista stomachum ventositatibus replet, & ipsum debilitat, eructareque facit, & de difficili transit, & vt melius sciatur quę aqua sit bona, & quæ non, de his in specie agemus.

DE AQVA FONTIS.

VOlunt omnes Doctores Medici multo esse pensandam originem aquæ. Isaac autem in particularibus diætis sic dixit. Origo cursus laudabilis aquæ necesse est, vt sit contra Orientem aliquantulum, septentrionalis & orientalis ventus eam perflet. Fluxus vero eius necesse est vt sit fix⁹, & velox, currens super lapides paruos, & arenas clarissimas, nullā habens immunditiā, aut cursus supra cretā sapidā, nimisq; munda, colorq; eius rubeus, aut niger, huiusmodi enim aqua [illegible] est, & leuis &c. Auicenna autē in 2. primi ca. 16. [illegible] aqua bona sit fontis, sed [illegible] terræ [illegible] & [illegible] in qua aliqua, mala [illegible] qualitas [illegible], aut fontis petrosæ ne limo putrescat. De-

& ideo post ipsos est bibendum hydromel cum speciebus, vt piper, cinamomum, & similia. Cocta cum saccaro post prandium, vel cœnam cito stercus expellunt, & postea ventrem stringunt dixit Rasis in 3 Almansoris cap 2.

Pineæ. Pineæ secundum Auerroem 5 Colliget calidæ sunt, & siccæ in tertio. Si in aqua calefiant, & cum zuccaro albissimo comeduntur, vel sint frigidi, & cum melle sumantur, augent coitum, & lacturati ex eis paruum sentiunt dolorē ventris pungitiuum, ipsum bene abstergunt, cum renibus, & vesica. Tremorē patientibus, & asmaticis conferunt. Oppilationes venarū aperiunt, & humiditatem intiquam expellunt, & naturalē promouent.

Sunt tamen grossi chymi, & nō bene digestibiles, & ideo habentes stomachum debile a frequenti esu ipsarum abstineant, & cum generent humores calidos videant qui Venere indulgere per eos volunt, ne febrem ardentem sibi aducant.

Poma. Poma dulcia sunt temperatæ humiditatis, & acetosa sunt frigida, & sicca. Odor ipsorum cerebrū confortat. Generant phlegma, & putredines, & febres. Grauant stomachum, inflationem faciunt, & neruis nocent, & qui habent cholericam egestionem, habent & vomitum multum, & patiuntur ex esu ipsorum. Stomachum viscositatibus replent. Et recentia, non matura maxime supradicta causant.

Verum Apiola, Calamanica, & illa quæ turpia, & bona dicuntur, & bene matura, & seruata in hyeme animi deliquio conferunt, & cordis debilitati. Parum refrigerant, post cibum dantur, & cocta melius cum saccaro sumpta.

Pruna. Pruna sunt frigida, & humida. Mitigant calorem, & laxant ventrem, sed prius per aliquod tempus in aqua frigida relinquuntur, debilitant tamen parum os stomachi. Alba magis sunt grauia, & difficilioris solutionis quam alia nigra, & vitida. Damascena commendantur, & ea quæ apud nos Verdaggi vocantur, quæ sunt oblonga. Mollificant stomachum, choleram eijciunt, appetitum auferunt. Phlegmatici post comestionem ipsorum debent bibere vinum bonum vetustum, vel aqua mellis. Post ipsa non oportet subito prandere, quod commune est omnibus laxantibus ventrem. Sicca accommodata sunt ad nutritionem (cū tamen de se parum nutriant) & vt stomachum corroborent. Et bene in cibis ponuntur, quod & diximus de cerasis siccis. Condita etiam in initio mensæ parantur.

Siliqua. Siliquæ, sunt indigestibiles, ventrem constipant, & colicam aducant, si multum, & frequenter de eis comedatur humores noxios nutriunt, & ad sanitatem nihil faciunt. Si tamen ante cibum sumantur, ventrem multis soluunt.

Vua. Vua, & ficus inter fructus principatum tenent. Albæ magis mouent ventrem, turbant, & subducunt quam nigræ. Quando non digeruntur, eorum nutrimentum est crudum. Si sapor vuæ est grossus, & dulcis, est quoque calidior, humiditatis generat, grossioris est nutrimenti, diuretionis, maioris inflationis, & oppilationis splenis & hepatis, quam si sapor vuæ sit subtilior, & aquosior. Lenius enim transit, & est confortatiuus stomachi, & mundificatiuus a prauis humoribus cholericis, & conuenit magis illum complexionibus temperatis. Ita vua, quæ est pluris carnis, quā humoris, laudabilioris est nutrimenti, quā sit vua plurem carnem habens. Ita alba leuiter nutrit, facile digeritur, venas cito perforat, & vrinam prouocat. Nigra vero durior est ad digestionem, sed stomachum confortat, vrinam non prouocat & si bene digeritur, nutrimentum multum præstat. Rubra vero, & citrina his melior est.

Vuæ autem generaliter inflant, coitum mouent, velociter corpus impinguant, sed non solida pinguedine. Acerbæ frigidæ sunt, ventrem stringunt, choleram rubeam reprimunt, & sanguinis acumē. Ex his fit agresta, quæ si temperate in vsu cum cibis calefacientibus sumatur, sed et stomachum, & aluo fluenti bilioso humore succurrit.

Vua autem, quæ vere sit laudabilis, debet habere has conditiones.

Prima, quod sit à tribus, vel quatuor diebus collecta, quia est melior illa, quæ eadem hora collecta est, & si minus valeat ad coitum.

Secunda, quod sit bene matura, quia ista nec constipat, & melius nutrit, & si magis calefaciat.

Tertia, quod habeant corticem subtilem, quia sunt digestibiliores.

Quarta, quod grana, cortices expuantur, quia tardant digestionem, & magis inflant ventrem.

Quinta, quod in initio vel ante mensam sumantur, quia lubricant viam alijs cibis, nam post cibum si in stomacho corrumpantur, aliorum etiam cibum corrumpunt & malos humores generant.

Sexta, quod non sumantur immoderate a studiosis, & quiescentibus, præcipue acetosæ, quia eis minuerent calorem stomachi, & fumos ad cerebrum mitterent.

Vuæ passæ siccæ prout in vsu sunt, & paruæ, & pingues septem drachmatum pondere per sex dies sumptæ a ieiuno, purgant phlegma, & sanguinem abundare faciunt. Hepar nutriunt, & impinguant, sanguini bonum colorem tribuunt, humores percoquunt, & leuiter ventrem subducunt. Sed in maiori abundantia sanguinem accendunt, & exurunt. Moderate autem sumptæ amicæ sunt hepatis, & stomachi, & bonæ sunt doloribus intestinorum, renibus, & vesicæ. Aperiunt oppilationes, malos humores temperant, & morsionem stomachi sedant. Valent ad dolorem pectoris, & pulmonis

pulmonis, tussim reprimunt, renes purgant. Bene masticentur tamen, & erunt ficubus siccis laudabiliores, & cum amygdalis tempore ieiuniorum bonæ erunt vesperi profectione.

DE CONDIMENTIS CIBORVM.

Acetū. Acetum primo, quod quasi in condimento ciborum solet esse in vsu ordine alphabetico se repræsentat, & de eo apud Doctores ista inuenio. Quod tempore Pestilentiæ bonum est ipsum habere in vsu, in cibo, & potu.

Iuuat eos, qui cholera[illegible] habent amaram, non autem, qui nigram, amara enim per acetum transfertur ad phlegma, & nigra multiplicatur, Infrigidat vehementer, & penetrat ad omnia membra velociter, & ideo calidum habentibus stomachum salutare est. Prouocat appetitum, stomacho robor tribuit. Humores grosso[illegible] subtiliat & incidit: fugiendum tamen est a melancholicis, & habentibus debilitates neruorum. Exsiccat multum, & pro extenuatis non est bonum. Nocet stomacho frigido, neruis, & matrici, & ideo mulieres parientes nocumenta matricis deuitēt illud. Maciem efficit, sperma minuit, sanguinem debilitat, & cibos qui bus admiscetur subtiliat, & sitim extinguit, visum debilitat.

Acetosæ, se [illegible] esta. De ista diximus supra, quod infrigidat [illegible] flatio[illegible], & adustioni, vnde pro calidis, & adustis multis laud.bus commendatur, vtendo ea super cibos calidos tamen, vt supra columbos, & similes, non supra pisces, quia sua natura sunt frigidi, & humidi.

Mel Apum. Mel est calidum, & siccum in secundo gradu, si sit apum Est medicinale, & proprie in senibus, & pueris. Mel optimum debet esse dulcis saporis, boni odoris, declinantis ad acredinem, & rubedinem coloris pallex, non subtile, nec viscosum, quod non abscinditur, vernale, vel æstuale, nam hyemale malum est. Abstergit, & mundificat, orificia venarum aperit, humiditates resoluit, & expellit, puttefactionem carnis impedit, plurimum nutrit, & in sanguinem bonum se conuertit. Et si cum aqua multa [illegible] sufficienter coctum. Nec inflat, nec ad vomitum prouocat, asperitatem pectoris lenit, & vrinam adducit. Phlegma destruit, vnde senibus, & phlegmaticis multum proficit, & magis tempore hyemis.

Cholericis autem, & iuuenibus calidis nocet, maxime tempore æstiuo, choleram enim in eis accendit, & acuit, & ideo febricitantibus etiam denegatur. Et mel ordinarie in sua permanens cruditate, manducantibus inflationem, & ventositatem generat, & asperitatem pectoris augmentat, & propter sui acumen vomitum, digestionem prouocat.

Sapa. Sapa, seu vinum coctum, quod fit per decoctionem vsque ad medietatem, & si amplius ita vt ad [illegible] spissitudinem melli, deueniat, dicitur Rob. [illegible] apud nostros Bergomates Sapor vuæ. Duræ est digestionis, inflat, multum nutrit, & patientibus in pectore, pulmone, & vulneratis in renibus, & vesica, multum proficit. Si digeratur, bonum dat nutrimentum, & cibis condimentum. Et conuenit senibus, non iuuenibus, sicut dictum est de melle. Quia grossum habet humorem, ideo timendum est ne immoderatus eius vsus oppilet, & propterea hepati nocet.

Sal condimentum est omnium ciborum. Calidus est, & siccus in secundo gradu. Et abstersiuus, resolutiuus, constrictiuus, & exsiccatiuus. Moderate calefacit, & multum desiccat. Dissoluit & mundificat grossitiem humorum, & putredinem. Conseruat deinde humiditatem corporis, poros cutis claudit. Appetitum excitat, & acuit, fastidium tollit. Econtra visum obscurat, sanguinem adurit. Venerem minuit, scabiem generat, pruritum excitat, & aliquando morpheam, serpiginem, & hoc dico si immoderate sumatur. *Sal.*

Pinguedo stomacho, & digestioni est nociua. Cibis enim in stomacho innatat, appetitum cito saturat, alios cibos inflat, & ingrossat. Villos stomachi emollit, & viscositatem, & lubricitatem eis tribuit, vnde virtus contentiua deficit, & expulsiua vigoratur, vnde plurimum lienteria gereratur, & hoc præcipue in stomacho frigido operatur. In calido vero in fumum, & choleram conuertitur. Si accipiatur ex calido animali, est calida, si ex frigido, frigida. Porcina cæteris plus humectat, & Leonina plus calefacit, & minus humectat. Bouina est mediocris, & siccior est caprina, bouina, & porcina. Porcina syluestris calidior est, & siccior [illegible]. Lactentis animalis in caliditate est moderata, & in humiditate superabundans, & recens est minus calida, & magis humida. Vetus calidior est, & minus humida, & ita pinguedo masculi in respectu fœminæ. Volatilium subtilior est quadrupedum. Pinguedo ergo quanto erit laudabilioris animalis, tanto erit laudabilior, sed vti ea debemus tantum in condimento, & medicina, & non in cibum, propter malas e[illegible]iones dictas. *Pinguedo.*

De Butyro supra diximus, calidum enim est, & humidum, [illegible], lenificat, & in stomacho calido le[illegible] in choleram conuertitur, & inflammatur. Cum amygdalis, & saccaro pectus lenit, & eius superfluitates maturat. In condimentum melius est oleo patientibus in stomacho, habentibus autem humidam naturam nocet. *Butyrum.*

Oleum oliuæ nouum, dulce, temperatum, & si sit clarum, & positum supra membrum subito expanditur, & bibitur, declinat tamen ad caliditatem. Res quæ cum oleo coquuntur, multum nutriunt. Impinguat hepar, & substantiam eius auget. A[illegible] tamen in secundo Cannonis capite quingentesimo vigesimo nono sanis magis commendat oleum omfacinum scilicet expressum ex *Oliū.*

immaturis oliuis quod frigidum, & siccum est in primo gradu. sicut tactum ex maturis est calidum, temperate, sed plus humidum. Oleum secundum Galenum 2. de simplici medicina d 3 c 1 cal facit temperate corpus temperatum & infrigidat leuiter. Postremo tamen appetitum, & debilitat ipsum, mollificat, & corrumpit officia ve[illegible]m, & virtutem dissoluendi debilitat. Et antiquum nociuum est magis, & in malos humores conuertibile, omne tamen vetuos debilitat magis, minus ue.

Saccarum. Saccarum temperatę est complexionis, declinantis ad calidum. Maioris est iuuamenti, quam mel, stomacho, pulmoni, & vesicæ. Quanto est rubius, tanto est calidius, & album purgatum temperatum. Est leniti catiuum, abstersiuum, lauatiuum, & subtiliatiuum, & quanto plus antiquatur, tanto sit subtilius. Oppilationes aperit, tollit tussim, abstergit phlegma stomachi, choleram extenuat, & dissoluit, ventrem ab[illegible] molliu lenificat, stomachum mundificat, Guttur clarificat, & vocem sonoram reddit. Ventositates ventris dissoluit. Si bibatur cum oleo amigdalino dulci proficit cōtra choleram, & humiditates in stomacho existentes, sed facit sitim. Calidi fugiant saccarum rubeum, & eo magis in æstate, & ita si[illegible], non sic frigidi senes, & fœminæ tempore hyemis, vel in regionibus frigidis. Et ita dic de confectionibus, calor enim earum ostendit an factę sint ex saccaro albo, vel rubeo. Rubeum enim in stomacho cholerico facile fit cholera.

Anisum. Anisum, (vt etiam dicamus de condimentis seminum) calidum est, & siccum in tertio gradu. Ventositatem pellit, vrinam prouocat, oppilationes aperit, dolores sedat, lac prouocat, sitim extinguit, humiditates splenis, & hepatis oppilantes dissoluit, matricem à fluxu humiditatum albarum purificat, coitum mouet, & venenum depellit. Inflationem dissoluit, ventrem constringit, sudorem, & vrinam cit, superfluitates dissoluit.

Anetum calidum est inter primum, & secundum gradum. Dolorem mitigat somnum causat, humores frigidos maturat, ventositates dissoluit. Eius frequens comestio visum debilitat, nocet stomacho, & vomitum prouocat, confert tamen dolori ventris pungitiuo. Lac augmentat, & ventrem leuiat. Sed non apte ponitur pro condimento.

Coriandrum. Coriandrum est siccum, declinans ad caliditatem. prohibet vaporem a capite, & propter hoc ponitur in cibis patientis epylepsiam ex vapore stomachi, confert vertigeni factæ ex vapore cholerico, & phlegmatico. Confert [illegible] calido co[illegible], confortat stomachum cal[illegible]tum, sedat eructationem acidam, post cibum, & emendat siccum d siccat sperma, & frangit venerem. Post cibum su[illegible] somnum præstat, scrophulas dissoluit secundum Dioscoridem, quod negat tamen Galenus. Multa tamen eius quantitas [illegible] vel frequens vsus generat tenebrositatem visus, est tardæ digestionis.

Canella. Cynamomum apud nos canella calidum est, & siccum in tertio gradu. Omnia membra robor[illegible] attrahit, prohibet putrefactionem, & tollit saniem omnium [illegible] oculorum [illegible] prodest & pectus mūdificat. Oppilationes hepatis aperit, ipsum confortat, & stomachum, & eius humiditatem desiccat, & venenoso morsui vermium venenosorum prodest. Vrinam prouocat, digestiuam adiuuat, ventositatem expellit. Addit sperma, facit bonum colorem, & saporem, & [illegible] medicina comparatur in calefactione, & delicc[illegible] ex tenuitate par[illegible] eius. Et non [illegible] pulvere præcipue [illegible] humidos, & [illegible] dos, stomachos [illegible].

Crocus. Crocus calidus [illegible] in secundo, & [illegible] Digestionem adiuuat, cor confortat [illegible] motem alterat [illegible] & visera custodit. [illegible] cit, & stomachum [illegible] Coitum prouocat, & vrinam excitat & [illegible] Bonum facit colorem, [illegible] tus cum vino cocto coitum prouocat, & [illegible] aduocat. Digestionem adiuuat, difficultatem [illegible] litus tollit.

Econtra quæ sunt calidæ complexionis, & tempore calido, & in multo exercitio eum [illegible] debent nisi temperate, quia aliter dolorem capitis infert, & sensus obtenebrat [illegible] & [illegible] tiū deijcit. Costa [illegible] se multoties expertum, q[illegible] eadem hora qua illum parte[illegible] dedit, ea[illegible] hora [illegible].

Gariofili. Gariofili calidi sunt, & sicci in secundo gradu, & tertiam attingunt. Omnia membra principalia confortant, contra omnes [illegible] ventrem constipant, [illegible] & stomachum bonum [illegible] sciunt & [illegible] seam, & vomitum [illegible] & humidis maxime pro[illegible] vsus, propter nimiam [illegible] & maxime tēpore æstiuo, & cōplexionis calidæ, & exercitij [illegible].

Galanga. Galanga quæ est vena [illegible] cafuli[illegible], & cortex eius est rubeus, & interius est pulverulenta, calida est & sicca in secundo gradu. Resoluit ventositates, odorem [illegible] bonum, & [illegible] licæ, & dolori renum, adiuuat coitum, est bona stomacho, & digestiua cibi. Confert phlegmaticis, & humiditatibus stomachi, & quando tenetur in ore frustum eius, facit erectionem virgæ. Vrinam cit, & vti puluere eius in condimentis cibi bonum est, his qui de venere timere non habent.

Nux muscata. Nux muscata est calida, & sicca in fine secundi gradus. Bonum oris odorem facit, visum confortat, cor hepar, & stomachum, & iusos conil[illegible] vrinam prouocat, distillationi vrinæ confert, vomitum prohibet. Meliores sunt rubeæ, pingues, graues. Deteriores nigræ, leues, & siccę. Stringunt ventrē, extenuant, sple-

Splenem, molliunt apostemata dura hepatis. Auferunt fumositates à stomacho, digerunt cibum, expellunt ventositates, & sunt naturæ ebrietatis [illegible] Phlegmatici, & melancholici liberius eis vtantur in cibis, quàm calidi, & cholerici, & præcipue tempore æstatis, & multo labore.

Pip. Piper non maturum est album, & maturum nigrũ, sunt in fine tertij gradus caliditatis, & siccitatis, & si album non tantum sit calidum, & siccum. Neruos calefacit, confert dolori ventris, & inflationi quam maxime. Attrahit, resoluit & abstergit, & melius album, & in partes aliqualiter grossas reductum. Consumit sperma, adiuuat digestionem, & si longum, & album adiuuat [illegible] coitum. Humidus, & frigidus stomacho [illegible] & [illegible] tussim [illegible] quando est de grossis [illegible] febri, quando ex frigidis est. Serpentum [illegible] auxiliatur. Aug [illegible], & melle [illegible] C [illegible] passa manduc [illegible] [illegible] Frigidis ergo [illegible] phlegmaticis & tempore [illegible] abundant [illegible] cholericis, calidis, laborantibus, tempore [illegible].

Zinziber. Zinziber [illegible] est in tertio gradu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] oppilatur, stomacho, & oculis proficit. Confert oppilationibus hepatis prouenientibus ex frigiditate, & humiditate. Subuenit coitui, digerit cibum, dissoluit ventositates grossas in stomacho, & intestinis. Consumit sperma, & confert senio, & phlegmati corpori [illegible] dominanti. Conditum confert ad frigiditatem, & [illegible] ficationem stomachi, ad malitiam digestionis, & corruptionem ipsius, & ad eructationem acetosam. Et hæc dicta sint de cibis, & condimentis ipsorum.

Ad primum argumentum negatur minor. Ad probationem ratione dicimus, quod hic loquimur de homine regulato, & non de eo qui [illegible] regulas [illegible], & potius excedit, & notab[illegible] [illegible] notabilis, non est timend[illegible] [illegible].

Secundo dicitur, quod dato, quod quis nollet [illegible] tam seruare, sed se omni periculo [illegible] exponere, bis saltē in anno purgationem debet sumere, (loquendo de his qui magno exercitio malos humores non consumunt, vt Religiosi, studiosi, iudices, & similes) scilicet in vere, & Autumno, per tres, aut quatuor dies medicamentum assumēdo. Nam prima die prima regio (vt Medici dicunt) purgatur, hoc est intestina. Secundo hepar, tertio venæ, in quibus est magna prauorum [illegible] [illegible] dies [illegible] [illegible] in vno [illegible] anno hi qui immoderate viuunt tantam quantitatem malorum humorum congregant, quantum est vas ducentarum vnciarum, seu quatuor, vel quinque poculorum. Hi igitur si non purgantur, putrescunt, & 'æ- tales morbos incurrunt. His ergo purgationibus occurrant, & recordentur, quod milites a fortioribus superantur, & sine armis occiduntur.

Ad Hippocratem dicimus sensum eius esse, quod qui diætę, & parsimonię sunt assueti, non debent aliquando graui pondere naturam prauare, excedendo notabiliter metas diætę, quia cum ex ea sibi consuetudinem [illegible] alem fecerint ad tantum cibum, extra progrediendo ruunt sub onere.

Ad secundum dicitur, quod diæta omnibus datur, & si ele[illegible] ciborum non omnibus concedatur. Diæta autem vig[illegible] est, adeo vt calor naturalis non distractus, nec copia ciborum suffocatus, bene digerere potest [illegible] cibum prauum, & non consumat [illegible] etiam bonum. Hinc plus viuet sobrius Religiosus, cum oleribus [illegible] leguminibus, & duris cibis, quam immoderatus [illegible], cum magna quantitate, & varietate ciborum electorum, & optimorum.

Ad tertium dicendum, quod tales sunt rari, & rari robusti, & optimi temperamenti. Argumentum enim [illegible] dum est, quando cætera sunt paria, vt [illegible] duos homines eiusdem temperamenti, [illegible] & alium epulonem, dicimus [illegible] diutius viuet. imo etiam qui multum [illegible] deterioris temperamenti, parsimonia se incolumes seruabunt, quod non faciunt gulones, & ventri indulgentes, qui si diæ[illegible] vacassent, per multos annos amplius, quam durant, vitam traduxissent. Est etiam pro his, quod [illegible] magis corpus exercet vel peruulgant, qui [illegible] diætici.

Se[illegible] quod pauci dies sunt ab omni fastidio, & molestia stomachi &c. transeunt, non sic dissoluti, qui semper vel dolore capitis, vel mordicatione stomachi, vel afflictione alicuius membri angustiantur. Tradit enim Aristoteles in problematibus, fuisse quendam Philosophum Herodicum [illegible], qui cum debilissimæ esset naturæ, & [illegible] laboraret, diæta assumpta ad centum annos [illegible]. Et Galenus [illegible] de tuenda sanitate sic dicit. Arte illa, quæ & ætam pertinebit, ex his qui ab initio ortu imbecillum corpus non sunt sortiti, sani ... illæsis, & ab omni morbo, & dolore alienos, ad summam senectutem peruenere. Et de seipso dicit. Ego vero, tametsi nec salubrē corporis statum ab ipso ortu sim nactus, nec vitam plane liberam egerim, hac tamē ipsa arte vsus, post 28 ætatis annum, nemini quidem laboraui morbo, nisi forte diaria febri, ob lassitudinem aliquando contracta.

Ad quartum negatur minor in apprehendente sanitatem, & vi[illegible] [illegible] enim sensus per tactionem. Sed & qui [illegible] ad diætam accedunt, mirabiles eius operationes, & beneficia experientes, vanitatem, & delicias ciborum [illegible]

-orum non expectant. Sobria enim vita morbos pellit, corpus sanum, agile, purum, & a laeditate, & foetore alienum custodit. Somnos quietos, & placidos inducit, cibos ordinarios tuos bono appetitu iucundissimos efficit sensibus incolumitatem, memoriae vigorem, ingenio perspicaciam, claritatem, & ad diuinas reuelationes percipiendas aptitudinem aducit. Libidinis impetum reprimit. Passiones pellit, corpus, & animam maximis bonis replet, vt merito mater sanitatis, hilaritatis, sapientiae, & omnium virtutum dici possit, & ideo non est paruum, sed magnum bonum, non aequiparandum epulis gulosorum, carnis mancipiorum.

Ad quintum dicimus saporem, & gustum in cibo multum facere, sed cum moderatione, & parsimonia.

Ad sextum die sicut ad primum. Et addas diaetam non importare inediam cibi, & necessitatem, sed sufficientiam, vnde diaeta quiescentis non erit diaeta laborantis, sed oppressio naturae, vnde est accommodanda diaetantibus, iuxta exigentiam illorum.

QVAESTIO X.

Vtrum moderatus potus vini prosit vitae, & inducat sanitatem?

Videtur quod non. Omne enim simile in suo simili delectatur, & conseruatur, vt humidum, humido, & calidum, calido. At vita hominis consistenta est in calido, humido, & vicinum calidum est, & humidum. Ergo quanto magis quis biberit, tanto aptius vitam conseruabit.

Secundo. Vinum non solum est potus, sed & cibus, vt omnes Medici concedunt. Duplici ergo officio cum fungatur, potus, & cibi, debet in magna quantitate assumi, vt vtrumque valeat explere.

Tertio. Vinum causat somnum. Somnus digestionem, digestio sanitatẽ. Ergo bene est bibendum, ad bene dormiendum, digerendum, & viuendum.

In contrarium est communis consensus omnium Medicorum.

Diximus in nostro vniuerso elementari, quomodo potus sit necessarius, ad extinguendam sitim, ad humectandum cibum, & ad traducendum eum ad omnes partes, vnde non est opus ista hic repetere. Quare hic antequam transeamus ad species vini dicemus conditiones quas debet habere, & inspicere ille qui bibit, vt in sanitatem, & non in perniciem bibat.

Prima ergo conditio bibitionis est vt sit moderata ad necessitatem, & non ad ebrietatem, vnde Auicenna 3. 1. doctr. 1. cap 8 sex mala annuit, quae ebrietas causat. Primum est, quod calorem naturalem debilitat, vnde non potest cibum in bonum sanguinem conuertere, sed in aquosum humorem illum resoluit. Secundum est, quod hepar sua caliditate adurit, & combburit. Hepar autem est officina sanguinis, vnde id quod sanguinis generatur, adustionem recipit, & sic corpus immoderate excalefaciendo adurit. Tertium, suis multis fumositatibus bonam cerebri dispositionem dissoluit, & destruit, reddendo hominem bibentem calidum, phrenesi, aut maniae subiectum, & frigidum epilepsiae, letargo, apoplexiae, & aliis multis malis suppositum. Quartum est neruorum imbecillitas, vnde tales redduntur tremuli in capite, manibus, ac omnibus membris, & saepe sequitur paralysis. Quintum est apoplexia. Replet enim immoderatus potus vini ventriculos cerebri pituitoso, crasso, lentoque humore, ex quo fit apoplexia. Sextum est saepe repentina mors, quia loca respirationis fumositatibus, & humoribus replet, & sic spiritus vitales occidit. Vide Calcanum 3. de temperamentis.

Vinum autem moderate sumptum. Primo, distribuit bene, & commode omnem cibum ad sua membra. Secundo, phlegma incidit, & resoluit, meatuum obstructiones aperit, & naturam ad purgationem incitat. Tertio. Flauam bilem per vrinam, sudorem excrementa, & transpirationem insensibilem, si vinum sit tenue, & subrubeum, vel album non potens, expellit. Quarto, atram bilem, quae est crassa, & tardi motus, per proprios meatus ab hepate ad splenem & a splene ad os ventriculi deducit, & vna cum fecibus a corpore expellit. Quinto, melancholiam tollit, vel temperat, quia animum exhilarat, laetum, audacem, magnanimum, liberalemque reddit. Sexto, omnes lassitudines tollit, membraque corroborat, & calfacendo consolidat, & fortificat. Septimo, celerrime nutrit, spiritum, & calorem naturalẽ confortat, totum corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, actũ coniugii iuuat, semen crudos humores concoquit, & totum hominem in vigorem cõstituit, appetitum excitat, tuetur, & conseruat.

Secunda conditio est, vt vinum non bibatur stomacho ieiuno, exinanito, aut post cibum acutum, aut post balneum, neq. post motum fortem, aliter incurret spasmum, & mentis alienationem, vt dixit Auicenna in tertij tract. 2. cap 8 & Galenus in 2 Aphorismorum comm. 21 Et quandoq; repentinam mortem, sicut testatur de experientia Antonius Quarnerius Papiensis. Per modum tamẽ medicinę in modica quantitate poterit sumi a ieiunio vinum merum, & bonum, ad confortandum stomachum & calefaciendum. Non tamen approbo dictũ Scholę Salernitanę dicentis Si nocturna tibi noceat, aut potatio vini Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina. Nam nõ est addendus ignis, igni, nec indigestum, indigesto. Ad prouocandum vomitum liceret, & in assuetis ad sedandum stomachum.

Ter-

Tertia est, vt non bibatur vinum tempore digestionis, quia eam impedit, & super eibum supernatat, nec cum eo bene copulatur, vt obseruauerunt Auicenna in 1. tertij, doct. 2. cap. 7. & Galenus lib. de dissolutione continua. Sed si sitis multum vrgeat, pitissando, & parum bibendo modicum aquæ, erit siti succurrendum, sed eam sufferendo melius erit, quia eum somno deficiet. Non negant tamen supradicti, quod postquam cibus à stomacho descendit, non possit moderate bibi, nam defert accomodatius cibum ad membra, & multum impinguat. Sed hoc non suadeo nisi assuetis.

Ita etiam non est bibendum, vt diximus, nec aqua, nec vinum, post b. lneum, post magnum motum, vel exercitium, nec commedendum post coitum, quia eum sanguis ebulliat, ignem addimus igni, vel addendo aquam frigidam, violentam infert sanguini, vnde se colligendo ad cor, trahit secum malas qualitates, & quandoque interficit, vel acutam febrem facit. Ita post cibos, & præcipue fructus, & condimenta calida non est bibendum vinum, sed potius aqua, ne magis accendamus ignem. Post frigida vinum est bonum, vt dixit Arist. in 22. problema problemate 8.

Quarta conditio est, vt tanta quantitas vini sumatur solum, quæ non causet rugitum, nec supra cibum natet, vt dixit Auic. in 3. tertij tract. 1. c. 29. & Gal. 1. Terapeuticæ cap. 6. Si quis autem bene vult bibere parum comedat, nec rem dulcem sumat, minus enim nocebit. Sed Auicenna dicit. Si ex cibo, aut vino repletio acciderit, ipsum euomat, & hydromel bibat, & postea etiam ipsum euomat, deinde os suum, aceto, & melle abluat, & faciem aqua frigida. Necesse est enim, vt hanc euacuet repletionem, ne forsitan putrescens, ad putridam febrem, vel alteram grauiorem ægritudinem perducat.

Quinta est, vt aqua frigidissima, & vinum glacie, niue, vel frigidissima aqua frigidum effectum non bibatur. Dicit enim Hippocrates 17. Aphorismo particulæ quintæ, frigidum spasmos, & thetanos facit, & nigriores, & febrium rigores. & 8. Frigidum est inimicum neruis, ossibus, dentibus, cerebro, spinali medullæ, &c. Et 14. Frigida velut nix, aut crystallus sunt inimica pectori, & tusses commouentia. Vnde Isaac cap. 11. diætarum vniuersalium dixit. Et si frigida, vt nix bibita in corporibus iuuenum lædere non appareant, nocumentum tamen eorum paulatim se adunat, licet ipsi non sentiant, sed exeuntes a iuuentute, & subeuntes senectutem, in multos, & diuersos morbos incidunt, qui incurabiles sunt, & diu in visceribus permanent, & articulis, & neruis, quia frigiditas semper membra percutit debilia, & multum sensibilia. Quare vinum multum frigidum non commendatur, nisi assuetis, frigidum tamen aliquo modo permittitur in æstate carnosis, multum sanguineis, rubris in facie, & fortem habentibus appetitiuam.

An vero liceat tempore hyemis vinum calefacere, vel per ignem, vel per aquam calidam ad extra applicatam, vel cum vino mixtam, vel per panem tostum calefactum, vel per laminam ferream, vel auream immissam.

Respondetur, quod sicut tempore æstatis vinum ex cella vinaria simpliciter acceptum bonum est [illegible], quia locus ei proportionatur, ita etiam in hyeme bonum erit illud degustare, prout ex eantha [illegible] recenti. Aliqua tamen tepiditate illum à m[illegible] te remouere non censeo inconueniens, qu[illegible] est amicum naturæ, & frigidum inimic[illegible] vis aliqua ad hoc propositum apud Ioan[illegible] Vertuam Medicum, in suo tractatu d[illegible] danda, cap. 31.

Sexta est, quod pueri vsque ad 18. ann[illegible] bent bibere vinum, ne ignis igni add[illegible] præceptum Platonis apud Galenum 1. de [illegible] nitatis, & de virtutibus animalibus cap. 10. Et A[illegible] de somno, & vigilia. Auerrois 6. Collig. Rasis 25. Continentis cap. 1. & aliorum. Vsque ad 18. ergo annum nullum vinum degustabunt, quia cum sint sua natura calidi, & humidi, non indigent vino nisi ad istorum excessum. A 18. autem vsque ad 30. permittendum est eis vinum, sed multa aqua dilutum. Supradicti negant etiam vinum nutricibus, & mulieribus, & certe si in nostris locis permittatur eis, non nisi bene aquatum concedendum est, & potius secundum la[illegible] vel tertia v[illegible]a, quæ dicuntur posche, etorch. ati, nullo vero modo vinum poteus, & validum.

Similiter denegatur debilitatem neruorum pa[illegible]entibus, quia vt dicit Auicenna in 2. tertij vinum facit penetrare malas materias ad neruos, & sæpe in stomacho debilium acescit. Acetum autem perniciosum est debilitatem neruorum sustinentibus, & est sententia etiam Galeni comm. 5. libri Aphorismorum.

Ita vult Auicenna in 3. primi cap. 8. quod patientes debilitatem cerebri debeant illud degustare in parua quantitate, & mixtum bene cum aqua, & nullo modo vinum generosum. Et Galenus lib. de subtiliante diæta cap. vltimo sic dicit. Quæcunque vero vinorum sunt odorifera & calidiora alijs viuis, merito angunt caput, & hæc oportet vitare eos, qui laborant Cephalea, vel Hemicranea, & alios Cephalalgicos, Epilepticos, & maniacos, & in summa dicendo omnes, quibus patitur caput.

Septima conditio est, quod vinum bibitum sit bonum, id est, medium inter vetustatem, & nouitatem, clarum, declinans ad rubedinem, bonum habens odorem, & saporem, non acre, nec dulce, & vinum. Oportet ergo, vt negotium istud facilitetur de speciebus vini dicere in singulari.

DE VINO AQVATO.

Vinum dupliciter potest dici aquatum. Primo naturaliter, quia est subtile, diaphanum, gustabile sine

... tri ſpore, quod cum aqua miſcetur, eam ... vi... idum vocatum ... ſuo, artificialiter, quia in menſa aqua ei ap... & ... Dicimus ergo, quod vinum arti... ter aquatum non laudatur his, qui ſunt imbe... ſtomachi, vel cerebri, quia vt dicit Auicenna in 3. ... doct. 2. cap. ſic velocius penetrat, ledit, & ne... Quod etiam dixit Ariſt. in 3. problematum par... ... probl. 3.

Nec habentibus debilia viſcera. Præparat enim ea ad choleram ventoſam ſecundum Auicennam in 16. 3. tract. 3. cap. 6.

Alijs vero non patientibus debilitatem ſtomachi, cerebri, vel inteſtinorum, ſed ſunt iuuenes, carnoſi, laborioſi, calidi & fortes, multum commendatur eis vinum aqua dilutum. Facit enim eos melius dormire, ... & mundificat, abluit, & confor... ſaporem ... præcipue ſi fuerit album, & ſubtile, & bene mixtum. Melius ſitim ſedat, & ... ...tionem facit.

Vinum vero naturaliter aquatum, quod non dice... ... apud ... caput ... ... penetrare facit, virtutem viuificat, ... venas perforat, neruis non nocet, calorem, & ſitim ... natationem cibi in ſtomacho impedit, ventoſitatem reſoluit, animum lætificat, & naturam ad expellandas ſuperfluitates adiuuat, dolores capitis ſedat. Et poteſt ſecure concedi febricitantibus, ... in initio morbi, ſed ab aliquibus diebus, ſi vero ſit vinum album, ſubtile, aquæ vicinum, & teneat colorem, & conſiſtentiam aquæ. Et ne hæc mea videantur ... pono Doctores, qui hoc affirmant. Nam Galenus 5. Terapeuticæ ſic dixit. Meliora vina ad vrinam ... ſunt quæ ſubtilia exiſtunt, & caput minime tangant, & propter has cauſas calefactis corporibus, & febricitantibus ſunt conuenientia. Et Auicenna in ... quarti tracta. ... c. p. 19. Vinum album ſubtile commixtum eſt melius febricitantibus, quam aqua, propter ... quod eſt in eo de prouocatione, & ſudatione. Et ... Vinum factum per commixtionem confert febricitantibus ... cholericæ in declinatione paroxyſmum, quoniam infrigidat, & humectat vehementer. Et Iſaac in particularibus dixit. Vinum album, & aquoſum poteſt enim quando ebullit ... ſecurius datur febricitantibus, cum facile fumo, & ſudore egrediatur. Et hoc magis habentibus ſtomachum frigidum, & phlegmaticum.

DE VINO ALBO.

Vinum album omnium Doctorum conſenſu reliquis eſt minus calidum & minus nutrit, & de natura aquæ in colore, & qualitate retinet. Eſt bonum ad excitandum vrinam, non efficit capitis dolorem, ... allicit, quando naſcitur ex ſtomachi ardore. Proindeſt excalefactis, facilius digeritur, velocius venas perforat & velocius per ſudorem, & vrinam expellitur & magis alijs ſitim extinguit.

Illi autem qui multo indigent nutrimento, vel indigent calefieri, quoniam habent ſtomachum debilem, phlegmaticum, & frigidum non debent eo vti, quoniam parum nutrit, multum infrigidat, & laxat.

DE VINO CITRINO, DICTO albo etiam.

Eſt aliud vinum, quod etiam communiter dicitur album, cum tamen ad colorem Citrinum accedat, & eſt potens, & generoſum, ex vuis montanis, vel multæ caliditatis collectum, bene maturatis. Hoc ... tioris eſt caloris, & robuſtioris ... cuius ad ... ... Rubeam ... Habitates in ... Theoricæ, cap. 3. Et Galenus ... regimine acutorum commento 9 ſic de eo dixit. Vinum citrinum vehementius lædit caput, & mentem, quoniam eſt calidius nigro, & propter hanc cauſam fit ad lenitur febribus, ... eſt quoniam ... vina aquoſa tantum ... To-letat multa quantitatem aquæ, & ſi ſit purum, & antiquum ſanat corpora quæ ... tam, & ab Opio, & huiuſmodi, & ... iuuamento. Nocet tamen cerebro, mentemq. percutit, calidiſque complexionibus, & hepate non eſt proficuum, & pro frigidis, ſenibus, & regionib. frigidis reſeruatur magis. Diſſoluit tamē groſſos humores, vias venarum de putredine mūdificat, ac putredinē, & ſanguinem clarificat. Et ideo vinum maluaticum, græcū, & montanum validum caueatur a calidis, ... modica quantitate ſumant ad diſſoluendum groſſos humores in ſtomacho exiſtentes, & ... & in principio cibi, non poſt, nec in æſtate.

DE VINO RVBEO, ET NIGRO.

Vinum rubeum, & clarum dicit Hali ... in 5. Theoricæ c. 30. fortis eſt caloris, & hccitatis. Cito ex ſtomacho tranſit Sanguinem generat, qui ad acumen declinat, naturalem calorem confortat.

Vinum vero nigrum, & groſſum. Multu nutrit, & maxime ſi ſit dulce, parum prouocat vrinam, tarde caput aſcendit, ... tamen ... dolorem capitis, & difficilem ad ſedandum ... Grauat ſtomachum, durum eſt ad digeſtionem, difficile ad perforandas venas, vrinam non prouocat ... ideo non facit ebrietatem, ſed ... tarde diſſoluitur, oppilationes ...

Vinum autem ſi groſſum fuerit, nigrum, & dulce ſanguinem ingroſſat & ... bus melius eſt, quam pro ... la-

tiones

tiones generat, & calculos in renibus, si illo assuescant dixit Galenus. Item ventositatem, & inflationem generat Sanguinem tu. bidum, & grossum creat, melancholico pertinens humori, & ideo debemus concludere cum Galeno 4. de regimine sanitatis. Fugienda sunt vina grossa, & nigra, vt cachochima, & tarde incedentia.

DE VINO DVLCI.

Vinum dulce calefactiuum est, & grossum secundum Galenum [illegible] 3. de regimine [illegible] eutorum com. 2. membra [illegible], & singulariter hepar, præcipue si in eo esset [illegible] apostema, vel duritiess, post hepar spleni etiam nocet [illegible]. Ventrem [illegible], quia in [illegible] dulci, vis [illegible], & colatiua inuenitur. Si [illegible] in corpore [illegible] contrarium impeditiuum, [illegible], & ascendit ad partem superiorem [illegible], & conuertitur in cholericos humores. Sitim generat, & ventositatem [illegible] in superiori parte lateri nocet. Lapidem generat in renibus, maxime quando in eis inuenit præparationem, vel digestiuam [illegible] debilem, & periculum facit de hydrope. Et si post mel [illegible] faciliùs in choleram conuertitur. Nutrit tamen multum, sed si nullum dulce fuerit, vt est muscatellum sanguinem corrumpit, & [illegible] dulcium incommoda secum trahit. Primum [illegible], quod fastidium generat. Secundum [illegible] in choleram conuertuntur. Tertium oppilant, & inflationem generant. Acida vero oppositum faciunt. Vinum autem dulce minus caput grauat, minusque mentem ferit, minus inebriat, corpus extenuatum magis reficit, & impinguat. Crassis vero minus conuenit. Aperit oppilationem pulmonis, & sputum adiuuat.

DE VINO ACRESTINO, Austero, Stiptico, & Pontico.

Vinum stipticum, & Acrestinum alijs vinis comparatum est paruæ caliditatis. Confert diarriæ, sed vrinam non prouocat. Conuenit calidis complexionibus, & hepate inflammatis, & stomacho inflatis pariter. Sitim remouet etiam, penetrare facit cibum, viuificat virtutem, & excusat a potu aquæ frigidæ, facientis tristitiam, & irasci suo frigore. Durius tamen, & grauius est alijs vinis, & tardius ad digestionem, & venas difficilius perforat.

Vinum autem ponticum virtutem confortat, & intestina, stringit egestionem de stomacho defectione maxime si solutio causa caloris fiat, cuius signa sunt rasura intestinorum. Difficile tamen est ad perforandum venas, non prouocat nec vrinam, nec sudorem, nec bonum sanguinem generat, ex Isaac in particularibus diætis.

Vinum Ponticum est grossum, illaudabile dat nutrimentum, durum est ad digerendum. Vrinam non prouocat, ventrem constipat, tarde ad caput ascendit, stomachum, & cerebrum confortat, Iuuat eos, qui malas & frigidas aquas biberunt, vel niuem.

Vinum austerum stomachum roborat, sed infrigidat, & est relinquendum.

DE VINO NOVO, SEV MVSTO.

Vinum nouum quod nondum est clarificatum, generat sanguinem vaporosum, fæculentum, & tenebrosum. Sed si nouum sit, & clarificatum dicit Auicenna in 11 tertij trac. 2. c. 8 Exciter spiritum aggregat, ipsum confortat, coitum commouet, & sperma generat. Vinum tamen nouum periculum facit de solutione ventris hepatica: Multum nutrit, malos humores generat, inordinata somnia repræsentat, ventositatem, inflationem, & tormina in ventre congregat. Non habet vim ducendi cibum per corpus, neque vrinam prouocandi, cauendum a frigidis & humidis complexionibus, & nisi ventrem subducat, nociuum quam maxime est, & eo magis si adhuc dulce esset, & turbidum. Infirmitates etenim generat.

DE VINO VETERI.

Isaac in particularibus suis diętis ex Galeno dixit. Vinum nouum calidum est in primo gradu. Vetus septem annos [illegible] arsiens in 3. A duobus annis vsque ad quatuor in 2. Hinc est quod vinum vetus cum sit multum calidum non laudatur in via potus sed tantum Medicinæ. Parum nutrit, parum confert ægritudinibus neruorum, imo sumptum in multa abundantia eis nocet, & Auicenna in 3. tertij tract. 2. cap. 20 sic dixit Multoties moritur homo ex potu vini veteris, inflammatus, & conturbatus, & furens. Et Galenus in 2 interiorum sic Seruus grammatici, bibens vinum vetus, in vigil deinceps factus, a febre, & desipientia capitis captus [illegible]. Cito enim caput petit, & mentem peruertit. Confert [illegible] moderate sumptum his in quorum [illegible] humorum crudorum est accumulata secundum Galenum. Et si perdidit ob antiquitatem odorem proprium, & factum est amarum omnino spernatur Nocet coitui, & pelliculis cerebri.

DE VINO OPTIMO.

Galenus in 3. Interotechni tex. com. 106. describens optimum vinum dixit Potus quidem aptus vinum est ætate medium, forma vero putum, lucidum in colore vero album, aut subrubeum odorem vero suauem, in gustu vero nec aquosum, omnino, nec aliquæ vehementem cruditatem ostendens, nec stipticum, nec amarum, neque dulce. De his ergo conditionibus vini modo aliqua breuiter dicemus.

Prima ergo conditio boni, & sani vini est, vt sit medium inter vetus, & nouum, de qua re supra diximus.

Secundo. Conſiderandum venit quod ad hoc vt aqua fiat ſalutaris, & non nociua debet habere quædam. Primum eſt, quod habeat bonum colorē, & bonum odorem, & bonum ſaporem.

Quoad ſaporem nullius debet eſſe ſaporis, quia ſic eſt in maiori ſua puritate, & ſimplicitate, cum aqua ſecundum ſi ſit inſipida, & nullo ſapore prædita. Vnde ſolum ab extrinſeco alterante ſaporatur.

Quoad odorem pariter omni eo debet eſſe priuata, cum ſecundum ſe talis ſit naturæ. Sed ſi odorem portet, non debet eſſe odor putridus, fæculentus, vel malus, ſed bonus, & ſubtilis.

Pariter in colore debet eſſe albiſſima clariſſima, nitida, & pura, ita vt lapides, & omnia, quæ ſunt in eius fundo clare videamus.

Secunda eſt, vt ſit leuis, & ſubtilis, vt dixit Hippocrates lib. de aere, & aqua, quoniam aqua quæ eſt leuior in pluribus diſpoſitionibus eſt melior. Cognoſcitur autem pondus per menſuram cum in duabus aquis diuerſis, duo panni, vnius ponderis madefiant, & poſtea vehementer exſiccentur, deinde ponderentur, quia aqua cuius pannis leuior, erit melior. Vnde dixit Rasis 3. Almanſoris c. 4. Aqua quæ pondere leuior eſt calorem quæ & frigiditatem velocius ſuſcipit ſ..o è rez nec meliorē ſcilicet quæ ad dulcedinem parumper declinat, melior iudicatur. Et Isaac. Accipiantur linei panni, tenues, & veteres, eoſque per medios diuidamus, æqualiter madefaciendo in duabus aquis & in vno pondere ponderantur, & in vno tempore, & qui prius erit ſiccus, aqua erit leuior, & ſubtilior, & talis in potu, coctionibus huiuſmodi pro quibuſcunque opportuerit, vtendum eſt.

Tertia eſt ei aſſignata ab Hippocrate his verbis lib. de aere & aqua dum dixit Aqua aliarum optima ſaporata, quæ in hyeme calida, æſtate frigida, & melior eſt, quā ab ortu ſolis & maxime æſtiuo tempore decurrit, alba, perſpicua, atque procul dubio odor fera eſt.

Quarta eſt ne ſumatur valde frigida. Nam dicit Isaac in particularibus diætis. Porro aqua frigidiſſima plurimum eſt neruorum, pectoris, & inteſtinorum percuſiua, generatque dolores in ventre, & omnibus inſtrumentis ſpiritus, & creparuram in ſuis venis, quam qui aſſidue biberit, incidet in ſpaſmum, & dormitationem membrorum patietur, & tetanum & epilepſiam, ideo oportet, vt cum vino miſceatur, & temperetur. Præcipue autem nocet omnibus humidam naturam habentibus, & ſenibus, & imbunis, & calidis ex motu, vel exercitio, nam eos etiam necare poteſt.

Quinta eſt vt nec etiam bibatur aqua calida, nec in actu, nec in potentia ſua, quia eſt ſalſa, ſulphurea, &c. Dicit enim Auicenna in 2. primi doctrina 2. cap. 16 Aqua calida digeſtionem corrumpit, & facit natare cibum, neque extinguit ſitim, & quandoque ad hydropiſim, & ad ethicam adducit, & conſumit corpus. Tepida nauſeam facit, & cum eſt calidior, ſi in ieiunio bibita fuerit, multoties ſtomachum lauabit, & ventrem ſoluit, vnde non eſt frequentanda. Multum calida quandoq; colicam reſoluit, & ſplenis ventoſitatem frangit.

A ſalſa autem abſtinendum eſt, quoniam macreſcere facit, & exſiccat, licet primitus ventrem fluere facit, deinde enim ventrem ſtringit, & ſanguinem corrumpit, ſcapiem, & pruritum generat.

Pariter aluminoſæ non ſunt bibendæ. Nam menſtrua impediunt, & ſputum ſanguinis, Emoroidas ſtringunt, & apta febribus, febricitare faciunt.

Ita & aquam ſalſuginem, & nitroſitatem habentem cauere oportet, quoniam calefacit, & deſiccat, ventremque accidentaliter conſtipat, in initio enim diſſoluit humores groſſos, & pungit inteſtina, in fine vero ventris humectationem deſiccat, ventremque accidentaliter conſtipat, & ei reſiſtit, ne per ſeceſſū exeat. Eadem ratione ſulphureæ, aluminoſæ æneæ, & ferreæ, & huiuſmodi, niſi gratia medicinæ aquis his vtendū eſt, niſi eū fortiter volum⁹ calefacere, exſiccare, abſtergere, & inflāmare. Et propterea errant ſani ad balnea accedentes, vt per ea purgentur, neſcientes, quod poſt quandam ventris ſolutionem, conſtipet, & membra inflammet, vnde facile poſtea in infirmitates incidunt, & in Ethicam.

Sed per ſupradicta aquam coctam nolumus damnare pro febricitātibus, & infirmis, & quibuſdā ſanis quibus potus vini non conuenit. Nam Doctores dicunt, quod decoctio aquam rarificat, & efficit, vt minoris ſit inflāmationis, & velocioris deſcenſionis. Decocto enim ab ea tollit ſpiſſitudinem frigoris, vnde remanet leuior, & clarior. Non tamen omnis aqua pro ſupradictis decoquitur, ſed ſolum fontalis, pluuialis, vel ciſternæ mundæ, non in longum in ea retenta, vnde ceſſandum eſt ab aqua puteorum, quia iſta ſtomachum ventoſitatibus replet, & ipſum debilitat, eructareque facit, & de difficili tranſit, & vt melius ſciatur quę aqua ſit bona, & quæ non, de his in ſpecie agemus.

DE AQVA FONTIS.

VOlunt omnes Doctores Medici multo eſſe penſandam originem aquæ. Isaac autem in particularibus diætis ſic dixit. Origo curſus laudabilis aquæ neceſſe eſt, vt ſit contra Orientem aliquantulum, ſeptentrionalis & orientalis ventus eam perflet. Fluxus vero eius neceſſe eſt vt ſit fix⁹, & velox, currens ſuper lapides paruos, & arenas clariſſimas, nullā habens immunditiā, aut curſus ſupra terrā ſapidā, nimiſq; munda, et lo.q eius rubeus, aut niger, huiuſmodi enim aqua ſubtilis eſt, & leuis &c. Auicenna autē in 2 primi ca., 6. vult, aqua bona ſit fontis, ſed ont.. terræ liberæ, & nō ..ciin qua liquā, mala ..ua-l.tatabū..et, aut fontis petroſæ ne limo putreſcat. De-

b[illegible]gitur esse fontis, [illegible] tis [illegible] & ventis [illegible] non tætidum, nec [illegible] currit supra petras, quia istæ [illegible] mundificant, sicut colat illi quæ transit supra lutu foetidum bonum. Debet etiam conira Solem currere, id est contra Oriente, vel [illegible] contra Borea, & septentrion, quia hæ aquæ meliores sunt illis, quæ currunt ad meridiem, & occidentem, & quanto magis aqua elongabitur a principio, & plus currit, tanto erit melior, quia plus erit rupta, & tracta. Debet autem quæ bibitur esse detecta contra foute extracta, ne recipiat à tempore putrefactionem vel aliquam malam qualitatem. Aquas [illegible] illarum fontium, qui non currunt, & frigidissimæ sunt, & siccatæ, tam [illegible] reperi multam crudidatatem habere, & frigidam vehementer, sed hoc secundum loca a quibus [illegible]

DE AQVA FLVMINVM

Flumina sunt in duplici differentia. Quædam enim ciuitates percurrunt, vel prope eas, & in eas fordida, & immūda proijciuntur. Alia vero sunt quæ longe a ciuitatibus currunt, nec aliqua immunditia fœdantur. Aquam fluminum huius secundi generis, comendauit Hippocrates, Auerroes, & alij maxime fluuij magni, & lati, quia aquæ tales melius coquuntur a Sole, vnde a Medicis [illegible] aqua cocta datur habentibus debilem stomachum, & hepar. Et tanto erit melior, si supra [illegible] dum lutosum cucurrerit, quam supra petras, & melior si supra petras, quā supra arenam [illegible] facta in lu[illegible] ibus. Accedit etiam quod ista aqua laudatur, quia pluuialis est, & talis est bona, dummodo sit c[illegible] & purgata. Aqua vero fluminum immun[illegible] contaminatorū quia vel in eis [illegible] ciuitat[illegible], vel bestiæ mortuæ, vel [illegible] abluuntur [illegible], quia a[illegible] recipit multas malas qualitates, & [illegible] A[illegible] autē fluminū ex aqua pluuiali factorū tato est minus bona, quāto magis a suo elong[illegible] principio, quia magis perdit de bonitate aquæ [illegible]

Cauendū est autē semper ab aqua turbida, quæ [illegible] turbida, quia napilat [illegible] culos in [illegible] & multos [illegible] morbos, faciti[illegible] fæces tel [illegible] in corpore, quas depōetes, [illegible]

Si [illegible] autem esset in itinere & [illegible] non [illegible] quæ nisi aquam tur[illegible], aquæ [illegible] fere sem[illegible] turbidæ, dicit Isaac [illegible] [illegible] puluerem [illegible] hymolæ, fpo[illegible], & similium. Humida [illegible] donec [illegible] & [illegible]

[illegible] sæpe [illegible] quod [illegible] collatorium, quod ex [illegible]

[illegible] coletur. Item alumen [illegible] [illegible] & [illegible] ficat. Item eam coquendo, vel [illegible] [illegible] do, & distillando, vel ex vna retorta [illegible] [illegible] cuius vna extremitas in vas plenum ponitur, & altera in vas vacuum, sic enim guttatim ad vacuum descendit in vas plenum.

DE AQVIS PVTEORVM CISTERnarum Paludum, & alijs non currentibus

Aqua Puteorum [illegible] dicit Auicenna in 2 [illegible] doct. 2. c. 16. & aquæ ductuum [illegible] [illegible] tione aquarum fontium, [illegible] strictæ, terrestrem [illegible] longo tempo[illegible] & ideo non potest [illegible] [illegible] Et [illegible] sunt deteriores [illegible] [illegible] factos ex plumbo [illegible] [illegible] eius qualitate recipiunt, vnde [illegible] ad dysenteriam ducunt.

Aquæ similiter Cisternæ non approbantur, præcipuæ si in ea per longum tempus steterit, quia [illegible] recipit malam qualitatem a fumositate te[illegible] & [illegible] non curat non potest laudari, quia non [illegible] ficatur. Quauis enim sit pluuialis, tam[illegible] [illegible] tur in Cisternis, cōtrahit grossitiē, grauitatē & [illegible] quando stipicitatē, & conu[illegible] [illegible] endum, vnde nō est danda infirmis [illegible] pluuialis, vel fontis haberi poss[illegible]

Aqua pa[illegible] omnino illaudabilis est [illegible] enim pessimos humores hydropē & [illegible] Extenuat corpus, debilitat vires [illegible] & colorem rubeū generat, dolorem in o[illegible] thairos in pectore, & multa alia mala inducit.

DE AQVA PLVVIALI.

Aqua pluuialis præ cæteris c[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Debet autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Auicēna a [illegible] hepar splen [illegible] [illegible] non habet in se vim infrig[illegible] Magis humectat, & [illegible] & hoc [illegible] bonitatē [illegible] [illegible] [illegible] quæ pluuit [illegible] tæ [illegible] meliores. Cauendū est tamē ne vt dixi [illegible] putrescant, vel per fordida sola transeant, vel malum

malum o lorem concipi nt, aute inf iu n cu-
n en oc, cauli t ussim. & graue vo e qui
ciro ncurrunt febres, si a multo tép re, debent ab
ea abstinere dixit Rasis in 3. Almansoris cap. 4.

QVÆDAM ALIA CONSIDERANDA in potu aquæ.

PRo cõplemento huius quæstiõis de potu aquæ, quædam notanda subijcio. Primũ est ex Galeno lib. 7. Method. Meden. c. 6. & Auicenna 3. 1. doct. 2. c. 7. quod post cibũ, antequã cibus sit concoct⁹ in ventriculo minus aqua bibatur, quia separationẽ facit inter cibum natare facit, vnde nõ bene potest concoqui, & digestionem turbat, stomachũ infrigidat, & cruditates parit. Si tamẽ sitis cruciet, parũ aquæ, quasi lingẽdo conceditur, vt ventriculũ colligat, sitim extinguendo. Et melius est seu minus malũ bibere pitissando parum vini, quam aquam, quia vinũ maiorem sympatia cũ calore ventriculi habent, quã aqua, sit calidũ, & aqua frigida. Et insuper vinum efficacius cibum ad omnes partes transmittit, nutrit etiam, & confortat.

Secundũ est, quod a stomacho ieiu no nullo modo est bibenda, maxime si sit multũ frigida, vt pra diximus, sed ijs mane pot st dari, qu hu habent stomachum, non vacuum.

Tertium est, quod sicut post m gnũ iter, vel motum nõ est potanda, vt mus, ita nec post balneum, vel c pori corporis sint aperti, & debilitatum aqua in profundum ans calorẽ in natum, aut extinguit, aut debilitat.

Quartũ est, quod tẽpore æstiu n media nocte, aut mane sitis exoritur, tollenda est, quia per somnum minorabit r. Si vero magnopere vrgeat, bibenda erit moderate, quia minus malum est aliqualiter digestionem retardare, quam siti ventriculus accendatur, præsertim quando nata est ex vino potenti.

Quintum est, quod multus potus aquæ frigidæ nocet, vnde ille cecinit.

Vina bibant homines, animantia cætera fontes:
Absit ab humano pectore potus aqua.

Ad primum autem dicitur, quod aqua bifariam considerari potest. Primo, quidem se, in sua simplicitate, & puritate, & sic non facit ad vitam conseruandam directe, & per se, cum nõ nutriat, nec proportionem cum calido, & humido radicali habeat. Secundo, vt est potus deferens cibum, temperans calorẽ inordinatũ, &c. prout in initio quæstionis adnotauimus, & sic facit vt ca conitans, & ad vitam tenendam, & ad sanitatem conseruandã.

Ad secundum dicimus, quod illa similitudo non est propria & in natura, sed in effectu, & metaphora, quia sicut aqua fluit, & a terra absorbetur, ita in

uol quod est ad mortem propetat, & ad resolution tem, q im um est.

Ad te e quod non omnia quæ faciunt ad vitam cibus, ve etiam t est aqua, quæ non nu tram n digestionem adiuuat, & nutritionem, Vt ostendimus.

QVÆSTIO XII.

An aliqua sint consideranda post cibum, & potum.

VIdetur quod nõ. primo Adagium tritum enim est. Natura saturata non indiget. Ergo postquã cibata st cibo, & potu, nõ indiget alia regula.

Secundo Habet Arist. 2 phys. naturã operari ab intrinseco, artem vero solum ab extrinseco, & solũ posse inducere formam accidentalem. At omnes regulæ sanitatis, excepto cibo, & potu, quæ sunt alimenta, & obiecta animæ nutritiuæ pe d artem. Ergo nihil habent cum vit & tate, quæ consistunt in intrinseca propo tione, & temperamento elem torum it mixto.

R la debent esse certæ. At regulæ seruandæ post cibum, & po certæ, quoniã dormire qu m non, moueri, &c. Ergo inutiles su t.

Longum esset velle omnia sigillatim, post cibũ, & m obseruanda recensere, paucis hic enim sum s contenti, de principalioribus ad longum sermonem facturi.

Primum igitur post cibum sumptum considerandum est, t ona sequatur gestio, ac nutritio, omnia ergo q digestionem adiuuate poterunt eligenda, & quæ nu tionem impedire valent semouenda, vnde dixit Galenus lib. 1. memiri c. 8. De bona digestione super omnia curandũ est. Ista autem iuuatur, non occupando mentem in re difficili, vt audiendo r s tædiosas, longas, morosas, tunebres, & quæstionibus, legendo literas, vel libros melancholicos. Imo nec laudo post mensam lu e, in quo fit magna applicatio, qui in omnibus his distrahitur calor naturalis occupatus ad digestionem, & diuertitur ad caput, & mentem, vnde eius virtus distracta, infirmior redditur.

Secundum est, vt cum sumus in mensa, vel à mensa recedimus non scribamus, vel aliquid tale faciamus maxime in faciem procliues, sed debemus stare erecti, vt cibus bene se colligat in ventriculo, & stomachus non debilitetur in scribendo, vel fligatur, vnde roborandus est, & non exercitandus.

Tertium est, vt post cibum, modicum, & suauiter ambulemus, vt præcepta ad fundum stomachi descendat. Sic dixit Rasis in 2. continentis c. 1 s m 2 verbis.

verbis. Dixit Tabri post cibum debet ambulare per centum passus (intellige Mathematicos, & nec in indiu sibil) declinando in temperie comestionis super latus sinistrum, & euitando post cibum lauationem, equitationem, & huiusmodi. Et post multa. Ambulatio moderata laudabilior est, quæ fit post cibum, quia confortat super digestionem, prouocat vrinam, & egestionem, & facit hominem penes cœnam sero fieri boni appetitus cibi, & sumptionis ipsius etiam bonam digestionem cœnæ facit, sed motus (intellige immoderatus) post cibum vituperabilior est. Et Auicenna in 3. primi, doct. 2 c. 7. ait. Paruus motus post comestionem cibum in stomacho quiescere facit. & proprie cum voluntas dormiendi post ipsum assuerit. Et infra. Incessus hic mihi placet, & proprie post prandiũ, quoniã bonitatẽ operationib⁹ cœnæ præparat. Et Almansor lib. 4 c 2.

Post comestionẽ vero à forti motu ac longi temporis omnino cauendum est, sicut enim motus ante comestionem factus est sanitatis conseruatiuus, ita post comestionẽ inuenitur ægritudinis generatiuus. Motus enim inordinatus nimis calefacit corpus, nullus autem est cibus, qui non putrescat, qui fortem patiatur calefactionem dixit Gal. lib 6. de accidenti, & morbo, & Auicenna vt supra. Accidentia autem animæ horribilia, & motus corporei fortes digestionem fieri prohibent.

Quartũ est, quod post suauẽ deambulationem est quiescẽdũ & secundũ Rasi in 25 continent s c. 1. & Aui. in 13. tertij tract. 3 cap. 1. est etiã dormiendũ. Dicit enim Rasis, Debet sequi somnum, & quietem cessantibus omnibus motibus post cibum, vt condominetur natura, cum bonitate digestionis. Et Auicenna: Cibus indiget quiete, & somno vsquequo bona fiat digestio In quiete enim, & somno calor nõ occupatus in visceribus fortior redditur. Corruptio enim digestionis materia ægritudinem, & ergo chronicarum infirmitatum est.

Verum est tamen quod Schola Salernitana illaudat somnum meridianum, dum dicit.

Sit breuis, aut nullus sit somnus meridianus
Febris, pigrities, capitis dolor, atque catharrus,
Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

Nam calor natiuus ad exteriora per diem progre[illegible] vnde potest febrem generare, & relinquendo inconcoctum cibum generat pigritiam, dolorem capitis, & implendo etiam fumis cerebrum catharrũ facit Immo dicunt vlterius Medici, quod ægritudines frigidas, & humidas ad articulos reducit, faciei calorem corrumpit, in sanguine humiditates aqueas procreat, splenẽ indurat, appetentiã subtrahit. Membra tumidat, hominemq; stupidum reddit. vnde non laudant somnũ diurnum nisi à prima luce, vsq; ad [illegible]m, maxime quando nocte somnus recessit.

Attamen si ista concurrant non multum officit somnus post prandium, sicut ego testis dicere possum, nisi enim parum etiam hyberno tempore post prandium dormiam, male me habeo, pigrum me reperio. & non multum aptũ ad studia. Prima, vt adsit consuetudo dormiendi post cibum, quia consuetudo est altera natura. Secunda ne statim a prandio somnus incipiatur, sed post horã ad minus, & leuem deambulationem. Tertia, vt alto capite fiat, ne cibus ad superiorem ventriculi partẽ ascendat. Quarta, ne horam excedat, sed parum duret, & quinta, vt non statim surgat dormiens, sed prius somnum perdat, & deinde surgat, sed de his magis infra.

Ad primum autẽ argumentum dicitur à Iadagiũ, quod natura saturata nihil indiget vt cibo, est eius sensus, quod quando natura bene restituta est quocunq; cibo, non est ei superaddendus cibus etiam delicatissimus, quia est eam vitta vires onerare, non vero tacit sensum, vt alio non indigeat, vt regula, & ratione faciendi bonã concoctionẽ, & nutritionẽ.

Ad secundum dicitur, quod ars naturam adiuuat applicando actiua passiuis, vnde & si actio sit naturæ, conditio tamen habet ortum ab extrinseco, quia nõ ita ageret, nisi sic adiuuaretur, non enim ignis combureret stuppam, nisi ei per manus applicaretur.

Ad tertium dicitur, quod regulæ sunt certæ iuxta dispositionẽ subiectorũ, nã sicut non est vnũ omniũ temperamentum, ita nec vna res est omnibus proficua, vnde vnusquisq; prout sentit sibi aliquid prodesse debet illud eligere, & si percipere obesse, debet ab eo cauere. Secundo dicitur sufficere nostras regulas veras esse physice, & vt in pluribus.

QVÆSTIO XIII.

Vtrum ex somno pendeant etiam vita & sanitas hominis

Videtur quod non. Vita enim est principium operationum vitalium, vegetatiuæ, sensitiuæ, & intellectiuæ animæ Sed istæ saltẽ act⁹ animæ sensitiuæ, & intellectiuæ in somno deficiunt Homo n. dum dormit, nec videt, nec audit, nec sentit, & c nec intelligit, aut vult. Ergo somnus est potius priuatio vitæ, quam faciens ad vitam.

Secundo. Quod oppositum repræsentat vitæ non facit, nec conuenit cum vita. Sed somnus est imago nõ vitæ, sed mortis. Dicit enim Virgilius 6 Æneidos; *Ipse consanguineus Leti sopor:* Et Ouidius. *Stulte quid est somnus gelidæ nisi mortis imago?* Et Tullius lib. de senectute. *Iam vero quid est mihi esse tam morti simile, quam somnum.* Ergo non stat cum vita.

Tertio. Quod est necessarium viuentibus ad vitam, nulli hominum denegatur. Sed infantes adhuc in vtero Matris existentes non dormiunt Nam qui dormit expergisci potest, isti autem non possunt expergisci. Ergo.

Hæc quæstio aliqua digressione ventilanda est, quoniam secum trahit, quæ ab Aristot. dicuntur lib. de somno & vigilia.

Primo

Somni definitio. Primo ergo notandum venit quid sit somnus, Arist. lib. de somno, & vigilia eliciti[illegible] dixit somnum esse ligationem omnium sensuum exteriorum, ad animantium quietem, & salutem institutum. Et aliter: Somnus est conuentus, & reuocatio naturalis caloris ad interiora, s. ad cor. Et Auicenna in 1. tertij tract. 4. c. 1. sic eum definiuit. Somnus est redditus spiritus animalis ab instrumentis sensuum, & motuū, ad principium cum quo priuantur ipsorum instrumenta ab exitu operationis in ipsis. Et in canticis, Somnus est quies virtutum animalium, motiuarū, & [illegible] situatum Sed & varias somni definitiones tradiderunt apud Tertullia. [illegible] lib. de anima Stoici, Epicurei, Anaxagoras, Xenophontes, Stratō & alij. Prima autem [illegible] præeminet, & naturam somni [illegible] ab[illegible] nit[illegible] declarat.

Illigatio sensuum. Primo ergo diximus somnū esse ligationem omnium [illegible]. Pro explicatione autē huius scien[illegible] est, iurgium esse inter Doctores a quo causetur somnus, & de eius causa. Nam Arist. lib. de somno & vigilia, tenet causari ex exhalatione vaporū ex cibo ecerebrū petentiū, & vias, & ostia cōmunis sensus qui est veluti centrū, & fons aliorū sensuū claudentium Ascendunt ergo vapores à ventriculo ad cerebrū, & cum natura cerebri sit frigida, & humida, hinc ingrossantur, & primo ostia sensus cōmunis sua grossitie claudunt & membranas, vias, circa cerebrū oppilant, & sic spiritus redduntur pigri, graues tardi, & [illegible] di, & tandē magis adensata congeries vaporū o[illegible] tutat meatus per quos spiritus animales ad externorum sensuū domicilia effunduntur. Diximus enim a cerebro esse spiritus animales in vniuerso nostro elemētari, & sic fit somnus, i. ligatio omnium sensuum exteriorum.

Hæc tamē sententia nō placuit Auerroi. 2. Colle. 25. Gal. 1. de causis sympt. c. vlt. & de causis puls. c. 9. & Auicēnæ 1. 3. tract. 4. volentes somnū nō prouenire ex vaporatione alimenti, sed quod anima colligat in cerebrū spiritus animales, & in ipsum reducat a sensibus exteriorib⁹. Probantq; nō fieri ex vapore cibi.

Primo quia lassitudo, tenebræ, suauitas cantus, & silentium causant somnum, sine exhalatione cibi.

Secundo quia accidit exinanito stomacho dormire, & pleno vigilare.

Tertio quia cū somnus sit mul[illegible] necessari⁹, nō debuit cōmitti à natura fortuitæ exhalationi cibi.

Sed sententia Aristot. vera est, & comprobatur.

Primo quia aliqui cibi, & potus dicūtur somn[illegible] feri, quia maiorem quantitatē vaporum ad cerebrū mittunt, vt papauer, lactuca, buglossa, flores nimpheæ, amygdala dulcia, Dactyli, seu. Palmulæ, lac, vinum, & simil a.

Secundo quia pueri multū dormiunt quoniā abundant fumis, & vaporib⁹ ad cerebrū eorū ascendendentibus, & ita in phlegmaticis. At senes parū dormiunt, propterea quod siccitate macerantur.

Tertio. Quia clarum est multos inedia non posse dormire, quod si cibum capiant, bene dormiunt.

Dicendum est igitur, quod vtraq; opinio potest stare, quia de somno bifariā loqui possumus. Primo de causa eius principali, & sic dicimus esse animam colligentem spiritus animales, & reuocantē eos ab operationib⁹, quorū sunt causæ. Hoc autē facit anima per virtutē suā attrahentē, sicut efficit operationes animales per virtutē suā diffundentē per expultricē. Secundo de causa materiali, & instrumentali, & sic dixit verū Arist. quod somnus generatur, à quā causa materiali ex vaporibus cerebrū petentib⁹, & vt ex instrumentali, in quantū à frigiditate cerebri recipiunt ingrossationē per quā opilant, & claudunt meatus, & precludunt vias sensus communis ad sensus exteriores.

Ad primum autem in contrarium dictum enumerata in argumento, conciliare somnū vt causas concomitantes, non vt efficientes, patet enim quod post cibum ista faciunt, non in inedia nisi ex ea ascendant vapores, vel iam ascenderint, & cerebrum sit aliqua qualitate eorum præditum.

Ad secundum similiter dicitur, quod & si stomach⁹ exinanitus cibo causet somnum, & plenus vigiliam est, quia stomachus, & si non est repletus cibo, est repletus vaporibus, vel iam cerebrum impleuit. Quod vero fugiat somnus post cibum per accidens est, quia viæ vaporum sunt impeditæ.

Ad tertium dicitur naturam optimum esse magistrum, vt per necessariam sumptionem cibi, prouideret de necessario somno, plus enim est necessarius volenti viuere cibus, quam somnus.

Exteriorum. Secundo. Dictum est esse ligationem sensuū exteriorum, quia actiones animæ vegetatiuæ in somno nō impediuntur, nutrit enim, & augmētat, & si esset copula generaret. Actiones enim tales animæ sunt corpori immersæ, vnde naturalitatē eius sequūtur.

Tertio. Dicitur ad [illegible] in quietem, ex qua parte [illegible] causas somni. Hæ igitur plures [illegible]. Prima est ad robur [illegible] omnibus sensibus. [illegible] per vigiliam sensus in suis operationibus laborant, & fatigantur, vnde indigent quiete & hæc eis conceditur per somnum, vt iterum reat[illegible] viribus operentur. Hinc est, quod qui dormire non possunt, debilitantur multum in omnibus operationibus sensuum, quia cum sint nimis fatigati, quietem petunt. Multas autem alias causas Doctores assignant, quas summatim dicimus, quod somnus digestionem adiuuat, humores decoquit, corpus [illegible], laborem solu[illegible], animum confortat, calorem naturalem augmentat, bonos homines procreat, membra debilia recreat, mentem clarificat, cogitationem ac vi[illegible]mementi[illegible]. Omnes operationes fortes reddit, cordis vias humectat, & eas laxat, virtutem animalem confortat, assitudinem tollit, [illegible] materiæ retinet, & eas quæ sunt in cur[illegible]

Et Auicenna in 3. primi doct. 2 cap. 9. quod si nece... somni super ventrem fiat, auxilium magnum fert sanis in digerendo, propterea quod retinet calorem naturalem, & ipsum comprehendit, quare augetur.

Et in cap. Regiminis eius quod comeditur, & bibitur addidit, quod tertius somnus debet perfici super latus dextrum, a quo incepit primus, & quod multis pannis dormiens coopertum ... & ... cerui... altum ... & quod membra definant ad ... id est, lectus sit altior in capite ... in pedibus, maxime si cibus nondum ...

Nec corpus multum est per lectum reuoluendum, quia eum ... cibus & impeditur digestio.

N... dormiendum est supine, & super dorsum, vnde dixit ... primi doct. 2 c. 9 sic. Dormire supin... mala ... dines, sicu... ... phrenesin, & incubum, quoniam superfl... ad posteriora decl... & retinen... tur, & per suos non inceduut canales naturales, qui sunt ab anterioribus sicut na..., & palatum, & talem somnum incur... solent infir... & debiles, propter id, quod musculis eorum accidit ex debilitate. Et secundum Galenum confert a ... fluxus ... cerebri, in ventriculis eius, vnde timendum est de apoplexia, & epilepsia. Et hoc mag... tere abund... catharro ... dicit tunc illum ad pulmonem.

Item in dormiendo caput bireto aliquo ex tela cõfecto cooperiendum est ad eliciendos vapores & ad impediendum ne exterior aer in cerebrum irrumpat, & ipsum alteret.

Neque dormiendum est calceatis pedibus, vel vestitis, quia dixit Magnus Medicus celebris, quod vi... debilitat, memoriam lædit, & totum corpus extraneo calore ... sic obt... calore. Qua te Fratres Ordinis prædicatorum, qui ex sua regula habent dormire calceati, & cincti portant pedales ea ligatura ... vt possint nudis pedes ... & post matutinum tempore hyemis expertus sum multum calefacere ... ex panno vsque ... & sic cooperire ... pedes alt... ate pedum somnus alterat.

N... cibandum est ... ab his qui o... & ... custodire volum, qui ... sic stand... dendunt, & eos im... lant. Confert tamen vt diximus multum digestioni.

Ad primum autem argumentum iam diximus somnum non esse priuationem actuum sensuum, sed ligationem, ad hoc vt sopores resurgant, recipiendo ex ... & virtutem maiorem.

Ad ... quod somnus metaphorice repræsentat mortem, quo ad externa, quia mors priuat hominem motu, & ... somnus, sed quoad interna nihil habet cum morte simile, quia tunc magis calor naturalis operatur, & ad omnia membra necessarium alimentum transmittit.

Ad tertium, dicimus infantes in vtero matris dormire, & multum, propter magnum humiditatem cerebri. Neque necessarium est, vt qui dormit ... lauerit, & expergisci ... hoc enim verum ... de habentibus vsum sensuum liberum.

QVÆSTIO XIV.

Soluit multa pro... difficultates circa somnum, & ...

QVoniam plura quæsita circa somnum fieri possunt, quæ secum pariunt magnam difficultatem, ideo operæpretium duxi ea non pertransire, sed breuiter proponere, & perlustrare.

Primo ergo quæritur An in statu innocentiæ si homines perdurassent dormiuissent.

Respondent aliqui apud S. D. 2. d. 19. q. 1. art. 2. negatiue mori hac ratione. Somnus ordinatur ad quietem corporis, refocillandumque vires. At homines in eo statu, nec laborem, nec dispendium sensissent.

Sed contra hos stat. Primo auctoritas Scripturæ Gene. 2 vbi dicitur quod Deus immisit soporem in Adam, id est, dormiuit, & postquam a somno surrexit dixit *Nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea.*

Respondent ... interexisse ... vt exponit S. Aug. ... de Genesi. cap. 15.

Sed in contrarium est quod vt colligit S. D. p. p q. 79. art. 2. ex patribus ly soporem significat profundum somnũ qui dicitur extasis per metaphoram, quia ... Adam in illo somno ... soporatus, cum tunc ... cæteris, percipiendo ... magnũ visionis ... ... Ecclesi... ... vox Hebraica quæ ... exponit Aquila & S... ... Est et ... contra supradictos ... ... naturalis ... ad reparandas vires ... & ... conseruandam.

Secundo Quæritur, An somnus omnibus animalibus c... ...

Respond... ... de somno, & vigilia c. 2 & ... Hinc ... elat... ... & ... ... dicit Delphinũ dum dormit, ... aquam sublevare, ... deferri ... impingat, vbi excusso somno, ... summ... ... ac pronus labitur, ... quiet... nec compositio.

Tertio Quæritur, cui ... ... quæ ...

R... de Aristot. 5. ... in ... c... quia in parte superiori ... ciant, & cerebrum ma... abent, unde videmus, quod bene saepe tegere non possint, ex quantitate autem vaporum, in cerebro magno & valde humido, ut est illud pl...erorum, & iuuenum recepto, somnus obrumpit. Crescente vero aetate cerebrũ attenuatur in humiditate, & ad siccitatem declinat, & ideo somnus non tantum abundat.

Quarto Quaeritur, An illi qui de nocte surgunt, & ambulãt, & aliud opus peragunt sint vere dormientes, an non. Nam Galen. 2. lib. de motu musc. c. 4. n... integrum fere studium dormiendo peregisse. & sunt, qui se vestiunt, fores pandunt, arma ...unt, & alia huiusmodi faciunt.

Respondetur elicitiue ex Arist. 5. de generat. animalium c. 1. & Caelium lib. 16. c. 3. quod talis non est somnus simpliciter, quia tactum saltem habent solutum, sed potest dici somnus secundum quid, quia ... sensus tenet ligatos. Et ... Galeni de ... affec. notat, ... virtutẽ ... ad motũ pectoris, & ... quã ... per quam natura motũ ... exteriorũ ... unde unum potest esse solutum, & aliud ..., & tanto magis quod vis imaginatiua ... fortior, & vehementior ... Possent igitur habere virtutem motiuam solutam, & ... modo sensitiuam, cum videant, & audiant ... ad interrogataq; respondeant, sed dicuntur tunc sensus ... quoniã non bene sunt soluti, & expediti.

Hi autem qui similia agunt solent esse natura inquieti, agiles, multis se negotijs immiscentes, viuaces, unde nec dormiendo quiescere possunt, & communiter dicuntur Ardeliones.

Quinto Quaeritur. Cur galli ex improuiso expergefacti, statutis horis cantant.

Respondetur, quod Galli circa mediam noctẽ incipiant cantare, & cantum plausu alarum comitari, variae possunt esse rationes. Prima, quia iam satis quiete satiatus est, ac ... recreatus, depulso iam à pectore cibo, & in omni corpore distributo, quod peculiare est in gallo ob suam excellentiam, & si aliae etiam aues post mediã noctem aliquẽ motũ faciant, & versus diem suo tempore cantare incipiant.

Secunda potest esse, quia Gallus auis est solaris, & ideo cum primum sol ab imo caeli ad nos ascendit, cantat, & plaudit. Si vero Galli quandoque ante mediam noctem, vel post aliquo tempore cantent, est per accidens ex aliqua occulta passione. Quod enim fere semper euenit inspicimus & naturam rerum, ut ab effectu ... deprehenditur ...

Sexto Quaeritur, quomodo ... vapores occludant vias meatuum post ... & noua ...

Respondetur, quod post cibum maior consurgit ... vaporum, ex cibo concoquente resolutio... quia tangunt cerebrum, quod in animali est frigidissimum, ... euenit, quod vaporibus, ex ... ad secundam aeris regionem frigidissimã deductis, ubi enim algent, & adunantur, & in grossam pluuiam conuertuntur. Et ita cum sint ... grossiores, & propterea sit frigidi ... vapores, ... vias meatuum intercludunt, & sua frigiditate ... claudunt, unde quousque per calorem naturalem subtilientur est somnus, ut recte docet Aristot. ut supra.

Secundo Quaeritur qu... potentiae sensitiuae externae quiete per sõnũ indigeãt, nõ sic nutritiua.

Respõdetur, quod differentia est inter sensus externos, & nutritiuam, quia sensus externi sunt potentiae passiuae, quae immutantur ab obiectis, & recipiendo eorũ species patiuntur, nutritiua autẽ est potentia actiua, quae agit in alimentum, & illud sibi simile facit, unde non tantum fatigatur, ut sensus.

Alij dicunt id euenire, quia potentiae agunt per spiritus animales, qui in ... absumũtur, unde diu agendo deb... ex deficientia ... spirituum. Nutritiua vero nõ absu... spiritus ad nutriendum, immo illos efficit, & ... gerendo, & in summa est, qui... est actiuior & fortior.

Octauo Quaeritur, quando sit verum, quod somnus auocat calorem ab externis partibus ad internas, & tamen labor, & exercitium, & lassitudo, quae calorem ad extra trahunt, somnum exci... ant.

Re... quia ... quod quis ab exercitio ... ad extra, ... interiora se colligit, & adiuuat, & sic ad dormiendũ ...

Nono Quaeritur, qu... do copia vaporum somnũ conciteт, cum tamẽ in labore deffesso, & fatigato, & sudore excusso, dum quiescit ... dormit.

Respondetur id esse, quoniã fatigatio humores inter... & canã solũ excussit, internos vero, & grossos calore fatigatiõis subtiliauit, unde cerebrũ petunt, & somnũ causant. Et si nõ essẽt vapores, natura ipsa iã fessis membris per quietem & som... prouideret, ut per ipsum vires priores re...

Decimo Quaeritur, cur Melancholici parum dormiant, cum tamen abunde comedant.

Respondetur quod causa est, quia Melancholici cũ sint frigidi, & ex atra bili adusti, ex ... paruã copiã vaporũ & cerebrum mittunt, & sic parũ dormiunt. Ex adustione vero edaces fiunt, quia siccae sunt naturae, & cibum quẽ sumunt, in substantiã nõ conuertunt, grassante, & obsidente conceptacula nutritionis atra bile, quae abundãt, ut docuit Arist. de somno, & vigilia, c. 3. & Themistius cap. 18. suae paraph.

Undecimo Quaeritur, quomodo lactuca somnum inuehat, cum ipsa sit frigida, & somnus euaporatione calida fiat.

Respondetur quod lactuca, & si sit frigida, est tamen fumosa, unde calore naturali ... euaporat multum, & somnum adducit.

Duode-

Duodecimo quæritur, cur difficile dormiant, qui se varijs cibis ingurgitant.

Respondetur euenire, Primo, quia sicut ignis magna congerie lignorum non extenditur, sed suffocatur, cum paruus est, ita calor naturalis tanta quantitate ciborum opprimitur, vnde non potest cito illa digerere, & digerēdo, vapores ad cerebrū transmittere.

Secundo, quia natura diuersa ciborum, & eorum diuersæ qualitates digestionem tardant, & cōsequenter euaporationem, vnde eructatio frequens quæ sequitur, ostendit halitus huc illucque per stomachum versari, & non sursum ascendere præpediti.

Decimotertio quæritur, quomodo Æthiopes, qui sunt aridi, & sicci, multum dormiant, & magis tempore æstiuo.

Respondetur, quod illi dormiunt multum, qui caput pituita, & vaporibus plenum habent, illi vero qui his carent, parum dormiunt. Modo dicit Aphrodiseus quod Æthiopes externo calore abundant, & interno deficiunt, vnde in ea parte magnam quantitatē pituitæ coaceruant, quæ dum ardorem solis, & aeris sentit, defluit, & sic somnum facit.

Decimoquarto Quæritur, cur primus somnus longior sit, quam secundus.

Respō detur esse in causam, quia in initio copia vaporum abundat, dum autem calor digestiuus crescit, illos subtiliat, & eneruat, & sic profunditas somni, & diuturnitas tollitur. Et hæc est causa cur infantes in vtero matris fere semper dormiant, & quinque primis mensibus ceruicem non inflectunt. Quare consulit Aristoteles eos, & nutrices eorum esse vino priuādos, quia vinum adauget vapores in cerebro humidissimo infantium, & malum effectum inducit.

Decimoquinto Quæritur, cur his quibus venę non apparent, somniculosi sint.

Respondetur, quod hi habēt vias venarum, & meatuum angustas, vnde vapores somnum causantes difficili in eis resoluuntur, & ideo in eis somnus prolongatur, sicut per fistulas graciles aqua guttatim defluit, & per amplum canalem decurrit.

Decimosexto Quæritur quomodo [illegible] vici ratione de [illegible] vnde [illegible] runt, iudicant, consulunt, [illegible] in somnio. Respondetur ex D. Thoma e [illegible] p. q. 84. art. 8. ad 2. & in 4. d. 9. q. vnica art. 4. q. [illegible] ione intellectus est diuertere [illegible] ne, &c. [illegible] sensuum, & libertate voluntatis. Vtrumque autem in somno est deficit, nam sensus vaporibus sunt offuscati & ligati, & voluntas suum actum non exercet quia illi actus somniculosi [illegible] spirantibus, & [illegible]

Decimoseptimo Quæritur cur glires [illegible] in hyeme dormiunt, maxime pingue [illegible]

Respondetur [illegible] naturalis in [illegible] & [illegible] per æstatem coaceruatam [illegible]

Decimoctauo, Cur tristitia somnum adducit, & somnus eam tollit.

Respondetur esse, quia tristitia digestionem depravat, calidumque, & humidum debilitat, vnde non possunt bene versari circa digestionem cibi & emittere vapores ad altum, & causare somnum. Per somnū vero spiritus consortat, & sic tristitiam debilitat.

Decimonono Quęritur, cur qui legunt, & studēt, sæpe legendo, audiendo, studendo, somno corripiuntur.

Respondetur prouenire, quia qui simile facit, quiescit. & spiritus ad caput mittit, vt melius audiat & c & consequenter magis aperiuntur auditus, [illegible] stomachi ad cerebrum, quibus apertis [illegible] dunt vapores, maxime cum spiritus illi vitales secum exhalationes afferant, & sic fit somnus.

Vigesimo Quæritur, quomodo decoctio alimenti magis fiat in somno, quam in vigilia. & prima, & secunda. & tertia.

Respondetur quod ob duplicem causam somnus bene digerere facit. Primo quia in sua quiete non diffundantur spiritus ad motum corporis, & omnium suorum membrorum, sed se colligunt, & fortificant ad locum digestionis, & hæc est efficacia primæ digestionis, quæ sit in ventriculo. Secundo, quia excalefacto cibo, ad hepar chilo transmisso, totum corpus magis excalescit, & sic dum ille calor ad externa non distrahitur, fortius ad intra agit, & sic melius secundam, & tertiam concoctionem perficit.

Vigesimoprimo Quæritur, quomodo somnus magis debilitet corpus extenuatum, & fessum, & aliquando deliquium causet.

Respondetur esse, quia somnus residuum caloris quod in membris supererat, ad interiora reuocat, & sic membra externa magis [illegible], & omnia extrema debilitat, cum calor ad cor se reducat.

Vigesimosecundo Quæritur, quomodo somnus sudorem moueat.

Respondetur, ex Galeno [illegible] Hippocratis de vict. rat. [illegible] in eadem decoctione alimenti, quæ dum fit [illegible] in multos humores [illegible] & ita si calor eos detinens humores grossos congregaro, inter eutem nō repetit subito [illegible], & itanic. Si vero eos repetit subtiliat, & per sudorem ad externa deducit.

Vigesimotertio Quæritur, cur in deliquio mentis, & in morte frigidus sudor a corpore fcaturiat.

Respondetur hoc fieri, [illegible] per calorem [illegible] erat non [illegible] cum calor [illegible] vires [illegible] sic [illegible] reducit [illegible] est [illegible] vel mo [illegible] tur

Vigesimoquarto Quæritur. Cur somnus [illegible]

Respondetur [illegible] in nostro [illegible]

Pro pr[illegible] causa habent calorem naturalem. [illegible] propria solem in [illegible] Hinc est quod dum nox accedit, sopori [illegible] sicut etiam in nostro [illegible] quod antequam discescat Sol, paulo ante [illegible] redditur, deinde [illegible] Solis nunc a consurgit. Prouenit etiam, quia [illegible] ores vapores [illegible] subtiliati sunt, vnde redditi sunt suauiores, & ad causandum leuiorem, & dulciorem somnum aptiores.

Vigesimoquinto Quæritur, cur Vespertinus somnus noceat.

Respondetur mundum paruū conformari magno, & quia in magno recedēte Sole calor minuitur, ita & in animali per se, vnde non est causa sufficiens [illegible] ctionis, digestionis, & resolutionis, vt in [illegible] ex sufficienti frigiditate ad causandam [illegible] statim calor ad interiora [illegible] ad coquendum cibum.

Vigesimosexto Quæritur, cur supra latus dextrum suauius dormiamus.

Respondet Aristot. in probl. sect. 6 q. 5. & [illegible] prouenire primo, quia dextera fuerat magis sinistra defatigata, vnde suauius quiescere facit. Secundo, Quia est principium motus, & virtus cordis fortior effluit in dexteram, vnde suauior est somnus, In calore nutritus magis. Tertio, dicunt alij esse, quia os ventriculi ad sinistram vergit, vnde si supra sinistram cubas, os ventriculi offendis nondum conclusum bene, quoniam adhuc cibus non descendit, dico in primo somno, in quo suauior est somnus in dextera [illegible] Hinc Medici consulunt quod illi qui pharmaca purgatoria [illegible] vel alia ratione de vomitu timent, non se vertant in [illegible] f[illegible] in dexteram.

Vigesimo septimo Quæritur, Quomodo musica, & cantus aurium suauiter somnum concilient.

Respondent aliqui esse, quia spiritus alios [illegible] relinquunt ex dulcedine vocum, & ad aures transeunt, & si ibi est humidum in vaporem cōuertunt, qui cum non sit grossus multum dulcem somnum causat. Sed credo melius dici posse id fieri, quia maxima applicatio ad musicam aperit vias ad cerebrum, & spiritus subtiliores sursum transmittit, & sic dulcior somnus redditur.

Vigesimooctauo Quæritur, cur somnus morbo graui laborantibus, præcipue si fint ieiuni multū nocet.

Respondetur prouenire, quia humores, qui sunt in [illegible] in somno ex [illegible] fonte fluunt, & maxime dum bonitas cibi nullo modo compescit eorum malitiam, & sic etiam superiora lædunt.

Vigesimonono Quæritur Quomodo animalia sanguine destituta [illegible] pabulū [illegible] imo, & corde [illegible] sunt possint dormire [illegible] somnus [illegible] [illegible] ad [illegible] ascendere [illegible], & [illegible] ad [illegible] descendere.

Respondetur, quod & [illegible] animalia [illegible], & corde careant, tamen aliquid his proportionale tenent, a quo enim calore sunt prædita, & [illegible] sumi [illegible].

Trigesimo Quæritur, ex somno transeundo ad insomnia, quidnam sit somnium.

Respondet Aristot. lib. de somno, & vigilia cap. 3. & 4. quod dicitur Apparitio exhibita per internum sensum, in his qui sunt somno consopiti. Dupliciter autem hoc fieri potest. Primo, quia somnus non concludit bene vias omnium sensuum vnde [illegible] possunt aliquo modo eorū obiecta, & [illegible] latere [illegible] moium. Secundo, quia latent in [illegible] imagines, quę in vigilia non se representant [illegible] mo vsque. Nam sicut in aqua mora, non [illegible] untur imagines [illegible] obij [illegible] in [illegible] lta in excitatione corporis animus ad [illegible] trahitur, in somni vero quiete, quæ iam vi[illegible] audita, &c. sed sine mora, coniungunt, & [illegible] representant.

Trigesimoprimo Quæritur, cuius potentiæ sit somnia causare.

Respondet Aristot. c. 3. vt supra spectare ad [illegible] communem, & cogitatiuam, phantasiam, quæ ad sensum communem species ex memoria sensi[illegible] receptas mittunt. Vehiculo sanguinis, & spirituum in somno hinc, inde comeantium.

At si licet addere dico etiam in somniis intell[illegible] se ad phantasiā conuertere & species materiales phantasmatas ex ea eliciere & sic etiam [illegible] & discutere, quia sensus interni in somno non [illegible] ligati nisi quoad acquisitionem nouarum specierum, at respectu iam receptarū operari possunt. Hoc [illegible] mirabile in me cognoui, quod cum non [illegible] componendis carminibus multum peritus [illegible] neque in Græca, Hebraicaque lingua, in somnio currenti discursu, carmina pulcherrima Latina, & vulgaria formauerim, & [illegible] ante dictarum [illegible] cognouerim, vt mane expertus sum. Conc[illegible] ordinaras, ornatis, & pulchriores in somno concepi [illegible] in vigilia, & [illegible] non penetraui, in somnio in promptu habui, & plurimis [illegible] mihi [illegible], quæ sine [illegible] intellectus heri non possunt.

Trigesimosecundo. Quæritur, quænam sint causę somniandi.

Respondetur, quod somniorum quatuor possunt esse causæ. Prima dicitur spiritualis externa, quæ potest esse a malo, vel bono Angelo, vel a Deo. & de his habemus multa exempla in sacris literis, vt Genes. 28. de somnio Iacob, 37. de Ioseph. 41. Pharaonis, &c. Deus autem facit immittendo nouas species, aut prio[illegible] [illegible]endo, sicut, & hoc secundum faciunt Angeli, [illegible] tradit S. D. [illegible] & [illegible] mo[illegible] Dæmones [illegible] conce[illegible], [illegible] dem S. D. 22. q. 56 art. 6. Angeli autem boni somnia ad bonum [illegible], mali ad malum. Vide D. Aug. lib. 5. super Genes. c. 15. Secunda est corporalis externa, vt cre-

c... & ... circumstans. Tertia est corporalis, & in... ex humore in corpore abundans, sanguinis, p..., rubra ..., & atra. Quarta erit spiritualis ..., & interna, vt vehemens præcedēs cogitatio. Hic solum loqui intēdimus de somnio, vt habet causam naturalem simpliciter corporalem. Nam de eo vt est materia Theologorū diximus in secūda parte nostri Directorij, in explicatione primi præcepti c. 42.

Trigesimotertio. Ergo quæritur, ex quibus causentur somnia naturalia.

Respondet Auicenna in 2. primi doct. 3. c. 8. prouenire ex dominio humoris existētis in corpore, & prævalentis. Vnde sanguinei somniāt de rebus rubeis, aut quod sanguis ab eis exeat in abundātia, aut quod natent in sanguine. Melancholici somniāt tristia, funera, caliginē, tenebras, cruciatus, terrores, res nigras, & horribiles. Cholerici rixas, iurgia, inimicitias &c. Et in summa Auicenna in ... tertij c. 6. sic dicit. Pluri... rerum citrinarum calidarum, si ... dominatur ... & ... Rasis ad longum ... explicuit multa ad hoc pro... verbis.

... quis multoties in somnijs pluuias videre, natare, & fluxus ... in eius corpore humiditas esse significatur ... ignes ... & lites, eum ... frequenter ... cholera rubea in eo abundare monstratur.

Colores autem rubeos, & tinctos, ac nuptias, & cibaria dulcia, & ventosa, ac fluxum sanguinis, ac phlebotomiam si quis somniauerit, quod sanguinis multitudo sit declaratur. Cumq. multa, fusco colore tincta atque nigredinē, & timores, ac pauores in somnio aspicit, choleræ nigræ operatio significatur.

Et cum aliquis in somno videt se manere quasi in loco niuis, vel frigido a quo læditur, frigoris significatur victoria. His autem cōtraria si visa fuerint, contrariæ erunt significationes. Et si aliquis videt se quasi in balneo, vel in sole, vel in canicularibus exponatur diebus, vel in igne, excessus significatur caliditatis. Et cum aliquis ... se quasi volare, & inuadere sicut ... excessus, at... & ...

Si quis etiam ... mniat, repletio ne labo...

Si quis se ... loca ... inecedere videt, fætidum h... pu tridos in eo... pore demonstratur h... ... isti vero contr... contratium habent significationem.

Qui autem ... videt ... ecedat per ... tos ... haben... odo ... qualitas h... ... & p... ... a ... bul ... n ... p... ... in ...

cienda, ad purgationem. Vnusquisque etiam de facili somniat ... artem, & inclinationem.

Trigesimoquarto Quæritur, cur tot fallaciæ accidant ... videndi, audiendi, legendi, &c.

Respondetur esse quia imagines, & phantasmata repræsentant non solum sua propria obiecta, verum etiam coniuncta, quæ non acciderunt, sed potuerunt accidere, vnde tot extra propositum, & intentum nostrum videntur.

Trigesimoquinto. Cur tot inordinata in somnijs conspiciantur, vt homines modo vnius figuræ, modo alterius. Modo vnius coloris, postea diuersi &c.

Respondetur esse, quia vapores in cerebro inordinate, & tumultuose diuagantur, & diuersa simulacra turbant, ... & commiscent. Vnde sicut vapores in nube ... modo illam formam nubi dant, quia in illa inordinate mouentur, ita vapores illi alimentales varias formas effigiant, prout diuersimode commouentur, ... agitantur &c.

Trigesimosexto Quæritur, quare ista non accidant vigilantibus.

Respondetur quod sicut fumus in domo inclusus ... & obscuram, ... ad ... Ita vapores in somno cere... ... clausis repentes ... nubes ... impedimentis ... inordinata ostendunt. Sic ... infantijs, & ... accidit, nam dum ... sanguinis in cerebro ... & temperiem ... dissolutum, phrenisis, & mania succedit, ita & in som no talis inordinatio succedit, in vigilia vero non, quia meatus, & viæ sensuum apertæ sunt.

Trigesimoseptimo Quæritur, ob quam causam dormientes aliquando confi... tantur, quasi super eos Dæmones cubent, vocemq., & flatum impediant, dicentes se grauari à Dæmone Ephialte quem dicunt.

Respondetur similia accidētia a duabus causis prouenire. Prima est ab indigestione, & colluuie multorum humorum. Ex nimia enim satietate, multus sanguis, aut spiritus ... defæcatus, obscuros, & tetricus ob defectum ... in cerebrum ascēdit, & ... occupat, vnde terrificam imaginem ... onis in illo suscitat. Secunda est ... quod ... dicit Arist. lib. de diuinatione per somn. c. 1. facit, vt parua magna appareant. Dum igitur phantasia terribilem imaginem Dæmonis super se ... format, ... autem, vt se a ... ex... vnde ... ...

[illegible] fieri somnum [illegible] [illegible] vel ut [illegible] recedere, [illegible] mec [illegible].

[illegible] [illegible] facultatis [illegible] genetis, quæ [illegible] ad percipiendum.

Trigesimonono Quæritur, cur eum tot imagines in [illegible] recondantur, & lateant in eis, magis de vna, ac per [illegible] imaginem repræsentata somniamus, quam de alia.

Respondetur posse oriri a temperamento, a cælo, a vehementius memorata, vel phantasiata, a specie recentiori, & a multis alijs causis, quæ omnes internosci in singulari non possunt.

Quadragesimo Quæritur, cur somnia matutina sint clariora, & magis [illegible] rationata.

Respōdetur, [illegible] spiritus iam magis sunt expediti, vapores subtiliati magis, & potētię magis resocilatę.

Quadragesimo primo Quæritur, An bruta etiam ipsa somnient.

Respondet Aristoteles affirmatiue, de omnibus quadrupedibus 4. de hist. animalium c. 10. & idem videtur dicendum de omnibus animalibus habentibus memoriam, quia ex speciebus in ea reconditis possunt fieri somnia, sed non vt homines, quia vapores hominum [illegible], & tenuiores sunt.

Quadragesimosecundo Quæritur, cur post cibum dormiendo non somniamus.

Respondetur [illegible], quia tunc magna est exhalatio vaporum, vnde non sinit vt imagines phantasiæ, & memoriæ se repræsentent, eo modo qua aqua [illegible] agitata imaginem sibi obiectam nō ostendit, [illegible], & etiam si tunc aliqua somnia fiat, [illegible]. Et ita dic de temulentis, & [illegible] nisi vt supra.

Quadragesimotertio Quæritur, An infantes, [illegible].

Arist. 4. de histor. animalium id negat pueris vsque [illegible] quintum annum. Oppositum docet Gal. [illegible] Aphorism. 23. Plinius lib. 10. c. 75. Tertull. [illegible] de anima c. 49. At dicitur, quod si somniēt, [illegible] quia imagines non [illegible] somnia [illegible] &c.

Quadragesimoquarto Quæritur, cur [illegible].

Respondetur, [illegible] vt dicit Arist. [illegible]

[illegible] quatenus vita-

tionis, & consequenter merito. Respondetur S. D. [illegible] q. 173. a. 2. & 1. 1. q. 154. a. 5. ad 1. Primo [illegible] rationem prius mente conceperat in vigilia, & solum eam in somno ratificauit. Secundo quod fuit somnium non naturale putum, sed vaticinij, in quo est vsus liberi arbitrij, de quo somno dicitur Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, per somnium, aut in visione loquar ad eum. D. Bonauentura vero dicit Salomonem ex priuilegio meruisse.

Quadragesimosexto Quæritur, An liceat diuinare per somnia.

Huic quæstioni satisfecimus in 2. parte [illegible] Directorij. Videibis. Pro nunc sufficiat dicere, [illegible] tentasse diuinationem per somnia & ita S[illegible] Anthagoras. A. Aristot. negauit, [illegible] vel a Deo [illegible] immissa, & [illegible] bonis, & sapientibus & non etiam flagitiosis, vt infra. Dicimus ergo nos quod somnia a Deo, & bono Angelo, [illegible] credenda, quia ipsi sunt magistri veritatis, somnia vero a Demonijs sunt, vt pernitiosa, & falsa [illegible] sienda, quia est pater mendacij & deceptionis. A cælis possunt [illegible] sari, sed an ab ipsis sint ignoramus, vnde reijcienda venniunt, & solum eis vti licet ad coniecturam, & [illegible] uendum malum non propter ipsa, sed quia malum [illegible].

Quadragesimoseptimo Quæritur, cur Melancholicis plura somnia vera accidant.

Respondetur quia firmius, & exactius res [illegible] meditantur, & examinant, nec temerarie iudicant, vnde veriores imagines formant, & ex eis somniant.

Quadragesimooctauo Quæritur, cur Deus plus in somnio, quam in vigilia occulta reuelet.

Respōdetur primo, [illegible] quia in somno animus magis præparatus est ad susceptionem diuinorum cum minus sit distractus a curis terrenorum. Secundo [illegible] silentium noctis maiorem attentionem, & [illegible] tiam, [illegible] Tertio [illegible] quæ [illegible] committere [illegible]. Deus [illegible] corroborata, & non in maiori [illegible] euidentia, in caliginem quoque noctis placet Deo nobis ista reuelare. Deus enim tenebras posuit latibulum suum pro hoc statu, vt in alio expectemus videre eum sicuti est.

Quadragesimonono Quæritur, cur diuina somnia solent esse obscura, & quasi ænigmata, & inuoluens obtecta.

Respondetur primo, [illegible] a Deo ista somnia [illegible] a Deo intelligentia [illegible]. Secundo, quia obscura & velata venerantia [illegible] Tertio [illegible]

[illegible] D. Dionysius [illegible] Cælestis Hierarchiæ & D. Thom. p. p. q. [illegible]

Quinquagesimo Quæritur, An verum sit, quod dicit

diuina somnia euenire semper, vel in principio somni, vel in [illegible].

Respondet [illegible] Ebnicos id renuisse, vnde omnia somnia [illegible] tempore occurrentia non diuina esse iudicabat [illegible] nos [illegible] positionem tenemus, quia Deus nec tempori, nec loco, nec alicui mortalium subditur.

QVÆSTIO XV.

[illegible] exercitatio corporis faciat ad sanitatem.

VIdetur quod non. Primo quod de vno contrariorum affirmatur, de altero negatur. At iam diximus somnum & quietem multum iuuare digestionem, &c. [illegible] corpori [illegible] opponitur, nam motus, & [illegible] E go exercitatio corporis ei non [illegible] sed nocumentum.

Secundo Exercitatio est motus, & motus est causa caloris, & calor attritionis, & resolutionis, vnde, & dentes qui ex duris ossibus sunt, ex continua comestione conteruntur, Ergo multo magis in exercitio corporis deficient spiritus, ossa, caro neruus, & corpus totum.

Tertio, Natura inclinatur ad sibi necessaria, & vt [illegible] labores [illegible] nec corporis [illegible] luctum tantum. Ergo exercitatio erit contraria sanitati.

In contrarium est Rasis in 4. Almansoris, c. 1. vbi dicit. Sanitas conseruatur bonitate mensurationis motus, & quietis, atque comestionis, & potus Et Galenus in 2. de regimine sanitatis [illegible] si dicit. Si volumus, optime custodire sanitatem, incipiamus a laboribus, deinde sequantur cibi, & potus, deinde somni.

Pro explicatione igitur huius quæstionis. Primo notandum venit, quod exercitium sic possumus definire. Exercitium est motus corporis, & membrorum eius, voluntarius, in quo anhelitus alteratur, ita vt in eo fiat maior, & frequentior. Diximus autem esse motum corporis, quia duplex est exercitatio, scilicet mentis, & corporis Modo de exercitatione mentis non agimus, sed corporis Diximus & membrorum eius, quia dum quis manu scribit, vel citharam pulsat, non propterea exercet corpus nec membra corporis, sed membrum, vnde illud est verum exercitium in quo per motum totius corporis, & omnium eius membrorum mouemur Diximus voluntarius, quia & si possit fieri per violentiam, vt patet in eo [illegible] ad triremes, ad labores, &c. Tamen proprie illud non vocatur exercitium, sed labor, & oppressio, quia non est in potestate illorum seruare regulas [illegible] exercitij, de quo loquimur. Diximus tandem in quo anhelitus alteratur, quia hic est effectus motus continuati, inducere calorem, vehementiam anhelitus, & similia.

Definitio.

Secundo, Notandum venit, quod vtilitates moderati exercitij multæ sunt Nam vt dicunt Doctores. Exercitatio corporis animam lætam reddit, sanitatem affert, robori corporis, ac membris eius confert, laborum tolerantiam præstat, spiritus coagumentat, & superfluitates membrorum, & nutrimenti expellit, calorem naturalem fortificat, leuitatem corpori tribuit, cordas, & iuncturas duras, & solidas efficit, colorem corporis viuacem reddit, sanguinem purificat, humiditates subtiliat, ventriculum ad digestionem præparat, poros dilatat, duritiem membrorum extenuat, digestiones, & concoctiones adiuuat, sed & Fulgentius dixit. Exercitium est humanæ vitæ conseruatio, caloris naturalis lima, & exercitatio dormientis naturæ, superfluitatum consumptio, virtutum roboratio, temporis lucrum, ocio inimicum, iuuentutis debitum, senectutis gaudium. Ille ergo solus se ab exercitio abstineat, qui sanitatis gaudio vult carere.

Econtra ocium, & multa quies corpus infrigidant, & quasi fumo calorem naturalem, & sanguinem extenuant, & obscurant, sanitati, & vitæ aduersantur, plures infirmitates aduocant, Ethicam, & chronicam infirmitatem sibi arrogant, vires debilitat, corpus eneruant, spiritus mortificant, inepta ad labores corpora reddunt, ventrem impinguant, interiora mala [illegible] morbus afficiunt, & omnia mala bonis exercitij opposita inducunt, vnde fugienda sunt.

[illegible] exercitationis commendatio [illegible] medici [illegible] illam supra dignam, expurgationes per medicinas extollant Dicit enim Galenus 1. de regimine san tatis circa finem Melius est euacuare superfluitates corporis quæ [illegible] exercitio, quam attenuatiuis cibis, vel pharmacis. Quoniam [illegible] calidæ sunt & siccæ, ex quibus exsiccantur carnes & attenuantur [illegible] in exercitio vero nihil nocetur corpus, imo roborantur organa calore naturali [illegible] eato, ex ea [illegible] rarefieat [illegible] duritie & [illegible] innata Et Auicenna [illegible] primi doct. [illegible] Qui exercitatur secundum modum suæ æqualitatis, & [illegible] eorum [illegible] medicamentorum [illegible] materialibus necessaria fuerit [illegible] Et [illegible] com 147. [illegible] exercitia [illegible] procul [illegible] euacuatione facta per pharmacias, vel [illegible].

Tertio. Tamen obseruandum venit, [illegible] sit exercitatio corporis multas [illegible] accidens tamen mult s non expe[illegible] qui corpus multis malis [illegible] bent, antequam illud [illegible] Aphorismorum com [illegible] lo humore exercitati [illegible] entur. Quem [illegible] dormiunt non [illegible] ercitio non ap[illegible] nendi, ne [illegible] & [illegible] tudinem faciat.

Secundo, nec [illegible] n [illegible]

... pta, hi enim dicit Auicenna in primi 2 ... tex. com. 45. Macer non debet exercitari, ... ad il lutio augeatur Et per macros intelligit ... n cholericos, vt ibi exponit Auerroes I... tel... ge ... forti exercitio non suaui

Tertio Nec expedit valde senibus, ægris, & modo conualescentibus. Sic consulit Galenus lib. de euchimia, & cachocomia dicendo, q si qui propter ætatem non possunt exercitari debēt abstinere a grossis cibarijs. Et ab his omnino ociosi abstinere magis habent.

Quarto Ergo pensandum erit pro his qui non possint se exercitari vt. Primo, vt diximus omnino à cibis grossis, & duræ digestionis caueant. Secundo debent vti mollibus fricationibus, vel balneis calidis lauari debēt, sic enim dicit Galenus libello de exercitio cum parua sphera. Qui conuenienter exercitari non possunt, fricationibus mollibus, vel balneis calidis vti debent, hoc enim suauissimum est, & quiescere ... ... Na... ... pars exercitij est & ... ... & temperatura ... ... 2 ... 4 Et ... Aristot ... 38 ... 4 dicentis. F... ... ... cem, sicut quodam exercitio Sed & exercitari se volentibus sunt vtiles dicente Auicenna in 3 primi, doct 2. cap. 2. Oportet, vt qui exercitantur, prius f... atione ... parentur, quæ naturam viuificat, & poros dilatat, ... cum te aspera fiat.

Sed quinto considerandum venit, quod quædam ... nt meditanda antequam exercitium incipiatur.

... mo enim vt diximus debet vti molli fricatione ... nte Galeno in 2. de regimine sanitatis. Qui exercitandus est, non confestim fortiter est mouendus, nisi ante fricatione præparetur. Hoc tamen, & si vtile sit, non in vsu habetur, obseruandum tamen esset.

Secundo in principio exercitij non debet confestim se mouere, sed lente, & postea plus concito gradu, dicente eodem Galeno vt supra. Nec minus illud ... ... lum est, vt qui se exerceet confestim fortiter ... moueatur, sed paulatim motum augendo continuo procedat.

Tertio. Exercitium debet proportionari cibo principio, dicente Isaac in vniuersalibus diætis c. 8. Cū ... is exercitās carnib us pullorum diætet se, vel per... cito dissolutę, inde generantur debilitates, &c. ... dicit. In magnis exercitijs si diæta accipiatur ... deficiunt, & ... carnes, & phtisim ... Volentes itaque fortiter laborare grauiori ... diæta, subtili vero qui debiliter, & parum, ... vero, qui mediocriter.

Quarto ante exercitium ... purgan... fæces & superfluitates, prout dixit Auicenna in ... primi doctrina ... cap. 3 Oportet ... ... & ... ...

sanitatis sic dixit. Ac exercitia sunt agenda, cum minxerint, & egerint, vt quid horum rubore caloris, qui in exercitus ad ambitum corporis reducatur. Vnde purgandum est corpus, per secessum, velica per vrinam, nasus, & os per suas vias.

Quinto antequam laborem, & exercitium magnū aggrediatur debet, grauiores, & strictiores vestes deponere, vt dixit Arist in 2. problematum probl. 30. sic. Cū indumento enim quamuis quis valde moderato laborat, cito sudat, propter caliditatem, quæ est ab indumento ... & propter hoc magis colorati sunt nudi currentes æstate, eis qui in indumentis. Quare quemadmodum omnes bene in euentabilibus locis habitātes magis colorati sunt eis, qui in suffocatis habitant, sic & ipse seipso quando homo in ... ... magis coloratus est, ... & commotus ab ... ... Ratio est, ... indumētis grauata ... ... esse nu... ne ... ... indumentis cooperti... ne ... debito.

Sexto qui debilitatem in aliquo membro patitur, non debet illud multū exercitio affligere Dixit enim Auicenna vt supra Exercitio vtēs sibi cauere debet, ne exercitij calefactio ad id quod ex membris suis est debile perueniat, nisi secundum modum consequendi.

Sexto etiam consideranda sunt quædam, pręe oculis habenda in exercitio. *In exercitu.*

Primum est ne post cibum, & magis post repletionem sit laborandum, antequam dig... tio saltem prima facta sit. Dixit enim Auicenna in 3 primi doct 2. c. 7. Illico post comestionem non est dormiendum cibo natante, & a forti motu, quanto plus possibile est abstinendum, ne cibus antequam digeratur penetret, aut sine digestione crudus, & indigestus ad ... labatur, aut propter inundationem corru... ... ... c. a ... Amplius equitare ... debet quis plenus, ne cibus corrumpatur. Et omnes medici concludunt quod sicut exercitium ante cibum est causa sanitatis, ita post ipsum est radix multarū infirmitatum, quia facit transire cibum ind ... stum ad hepar, & sic indigestus trahitur ad omnia membra, & ita totum corpus crudis humoribus repletur; vnde sequuntur mul... ę infirmitates.

Secundum est quod corpus non est exercitandum dum est vacuum, & fames adest, vt dicit Auicenna in tertia primi sic. Quando forte exercitium necessarium est, bonum est ne stomachus sit vehementer exinanitus, imo ... in eo paucum ... s.

Tertium est, quod ... hora exercitij ... ...

cibus perfecte fuerit digestus duabus digestionibus, & quæ in ventre, & quæ in hepate, & alter instat cibus. Quando autem hæ digestiones factæ sint, dicit Galenus esse cognoscendum per vrinas. Ait enim lib. de dissolutione continua Cum vrina moderatè citrina fuerit, significat tunc secūdam esse factam digestionem, & tunc exercitandum. Cum autem aquosa sit licet non citrina, sed sicut aqua, vel rubea, id est, ignea minime. Ignea enim apparet vrina post famis aduentum, & ... calorem immoderatum, & tunc non est exercitandum, sed per cibum virtuti digestiuæ, & nutritiuæ succurrendum.

Quartum quod est pensandum in exercitio est quātitas eius, ne sit immoderatum, vel non sufficiens iuxta ... non debet enim ista quantitas ... considerari, sed ... pro viribus ... vsque ... Nam immoderatum dicit Auicenna lect. ... 145 cantiorum proprie ... labor, & non exercitium, quia ... spiritum euacuat & educit, & macerat pingues, & carnosos violentia dolorum, & facit corpus senescere ante ætatem senectutis. Nam ex immoderato motu humiditas cōsumitur, & solum siccitas in corpore relinquitur, vbi moderata carnem faciunt quia calidum ad temperamentum humidum ducit, & sic nutrit. Exercitium ergo immoderatum spiritum euacuat ... macerat, ... cito reducit, corpus exsiccat, & ... naturali humiditate priuat, corpora nimium d... calefacit, & fel nigrare facit, calorem naturalē d... & ... cito consumit. Considerādum igitur erit in exercitio quod quando corpus incipit aliquam notabilem grauedinem sentire, & lassitudinem pati sufficit. Hoc bene explicauit Auicen. in 3. primi dum sic dicit. In quantitate exercitij tres res sunt considerandę. Vna est calor, quoniam dum in ipso bonitas augetur, adhuc est hora exercendi. Secunda est motus quoniam dum leues perseuerāt adhuc est hora. Et tertium est membrorum dispositio secundum ipsorum inflammationem, quoniam dum ipsorum augetur inflammatio, adhuc est hora. Cum autē istæ dispositiones ceperint ... & ... euaporabit, & ... liquida facta fuerit, ... mittendum erit exercitium, & tacendum ... phlegmaticis tamen, vt humiditates dissoluant latior ... exercitij permittitur, quousque ad temperamentum ...

Quintum in exercitio examinandum est qualitas, & modus exercitij. Communis autem opinio peritorum est, vt illud exercitium sumatur in quo omnia membra moueantur. Vnde Galenus in libello de exercitio cum parua sphera dixit Oportet verum dicere, solum enim illud iustissime laudabile est exercitium, quod mouens est omnes corporis particulas. Procurandum igitur est, vt in exercitio non solum membra externa, verum, & partes internæ sint exercitij participes pectus, anhelitus, os, lingua, vires, auditus &c. quia sic omnes concurrunt in vnum, & non discedendo ad inuicem humores in corpore conturbant. Talis exercitium est paruæ, & magnæ pilæ lusoriæ apud Galenum, vt supra Venationis, & similium. Sed semper considerāda est natura se exercentis, qa aliud debet esse exercitiū debilis, & aliud fortis, aliud calidi, & aliud frigidi, phlegmatici sani, ægri, &c. non n. nos conformamur exercitio, sed ipsum debet nobis accōmodari.

Sextum erunt quædam circumstantiæ comitantes exercitium. Nam varietas exercitij laudatur modo rure, modo in ciuitate, modo ad montem, modo ad fontem. In locis tamen apricis conuenientior est maxime pro imbecillibus, qui ascendendo, & descendendo neruos offendunt, & non tam bene vento, Sole, & aere temperato fruuntur.

Melius quoque est deambulare sub diuo ad Cælum apertum, quam sub porticu, & si caput sustinet ardorem Solis melius est sub eo, quam in vmbra, & in planicie aperta, quam in Orto, nemore, vel loco arborum quantitate constipato, in quo libere, & expedite venti flarē non possunt.

Mane ambulandum est ad montes, vbi aer serenior, & subtilior est, in sero ad fontes, vt amęnitate, & suauitate aquarum fontis, fluuij, vel claræ aquæ vtlus recreetur.

Magnam etiam animæ voluptatem afferunt ... nitidæ aquæ, viridies, & rubri colores, pulchritudo hortorum, nemorum, cantus auium, &c. Laudatur quoq; in exercitio tempore pestis, vt iter non fiat sub tecto, sed sub Diuo, sed non nudis pedibus, nec summo mane.

Septimo consideranda sunt etiam quæ post exercitium obseruanda veniunt, ne bonitas exercitij suo fine priuetur.

Primum igitur obseruandum est ne statim post exercitium cibum sumamus, si exercitiū forte fuit, ... adhuc corpus purgatur, & anhelitus tardus est, & vehemens, caliorque per totum corpus est diffusus, vnde expectandum est, ... per aliquantulum, quietem ad centrum se reuocat. Hæc docet Arist. in prima problematum, problematibus 28 & 30. ... dixit. Exercitatis non debemus statim cibum offerre, quia adhuc non requieuit laborans, atque ... perturbatę sunt ... tes. Postquam igitur membra fuerint sedata, neque amplius ab extrinseco mouentur vel titillant, securè, & læto animo comedendum erit.

Secundum est vt post exercitium bonos ... bos, & pisces non laudantur ... Alim cap 29. dum dicit ... sequum alimentum primum non ... nibus & debilibus & ... exercitantur magis ... cenna in 3 primi ... lantur post lab... fuor, ... motes. Ita non laudantur fructus, quoniam ... nem implent aquositate.

Te...

T[illegible]nam est, ne post exercitium corpus exponatur frigido, vel malo aeri. Curandum est enim, vt si sudor fit, noua subucula tepida assumatur, & sicca, & in cubiculo clauso moretur, vel si in bono aere, cum aliquo indumento corpus tegente totum, quia tunc pori aperti sunt, & si in eo nociuus aer intraret, sanguinem corrumperet, & ad infirmitatem disponeret. Vnde permittendum est corpus in loco clauso refrigerari.

Si quis autem quęrat in singulari quę exercitia possint esse bona. Respōdeo omnia illa, vt diximus supra, in quo omnia membra exercentur. In particulari vero vocamus exercitia luctam, Pancration, pugillatū, cursum, saltus, iaculi iactus, Ludos pilæ, paruæ, & magnæ, pugillationem. Fossionem, remigationem, oneris portationem, equitationem, in armis exercitationem, piscationem cum tractu retium, & similia Venationem autem nobiles laudant. Nā omnes partes corporis exercet, & animum mira voluptate [illegible] Corpus [illegible], laboribusque aptum reddit, & multa alia [illegible] facit, de quibus ad nos non pertinet dicere.

[illegible] tandem sunt adhuc aliqua generalia præcepta in exercitatione medi[illegible]anda.

[illegible]mum est, vt vnusquisque suas vires [illegible]ot[illegible]et, & [illegible] extra [illegible] exercitium assumat, vt diximus [illegible]a.

Secundum est [illegible]eundum. C[illegible]m, quod quādo quis [illegible] laborauit, aut multo plus quam solet, etiam is qui assueuit dormiendum erit meridio seruato, multo magis, si etiam os amarum est, vel oculi caligat, aut venter perturbatur. Et in posterum etiam diem erit ab exercitio abstinendum, si quies priorem perturbationem non bene sustulit. Quod si factum sit, surgendum venit, & lente est paululum ambulandum.

Tertium est, ne post exercitium frigida potio sumatur, vt supra diximus.

Qu[illegible] quod quies in proprio cubiculo post exercitium fiat, [illegible] enim laxat.

Quintum si quis nauigauit, & nauseam passus est, si multam bilem euomit, vel debet abstinere a cibo, vel aliquid paululum sumere, sed si pituitam acidam effudit, debet sumere cibum, sed [illegible]ero leuiorem. Si nausea fuit sine vomitu debet a cibo abstinere, vel post cibum vomere. Qui vero tota die. V[illegible]l in Vehiculo, vel in spectaculis sedit, postquam surrexit debet lento gradu ambulare, sed non currere.

Si quis cibum in mane [illegible]tit adhuc in pectore non concoctum, non debet a lecto surgere, nec exercitio, vel negotio se committere, sed bene coopertus, & calidus in lecto, & quiete manere, ne exercitio humores [illegible]ciat, & per corpus diffundat.

Septimum est, quod post lectionem, audientiam, vel studium est corpus exercendum, ambulando, vel ludendo ludo in quo superi[illegible] ars exerceatur.

Octauum est, quod ambulatio, & exercitium conueniunt [illegible] flatus in ventre sentiunt, nam subtiliantur, & exeunt.

Nonum est, vt in exercitio animus lætus sit, & de rebus molestis non sit sermo, quia calor exercet, & excitat magis rubram, vel atram bilem, & fit et commotio, vnde in exercitio iocundis vtendum est.

Decimum est, quod post forte, vel magnum exercitium concedenda est quies corpori, donec magna lassitudo deficiat, quia quod caret alterna requie, durabile non est. Est tamen aliqualiter, sed temperate exercendum, vt membra agilia permaneant, & grauitatem deponant.

Ad primum autem argumentum dicimus, quod cōtraria sunt in duplici differentia. Aliqua enim absolute sunt contraria, & ista semper se destruunt, vt calidū, frigidum, & humidum, siccum. Quædam vero sunt inter se contraria, sed respectu tertij sub diuersa ratione considerata conuenientia, & ista in eodem respectu tertij non se destruunt, vt somnus, quies, vigilia & exercitatio. Vnumquodque enim horum suo modo sanitatem facit, promouet & custodit, vt suo loco ostēdimus. Secundo dicas quod non sunt contraria in eodem nisi respectu eiusdem, non vero respectu diuersorum, scilicet causæ, & dispositionum.

Ad secundum dicimus, quod currit de exercitio immoderato, qui nimium calefacit, & consumit.

Ad tertium dicimus omnes fugere labores qui sunt exercitia immoderata, non moderata, si recta ratione ducantur.

QVÆSTIO XVI.

Vtrum exercitatio Veneris sanitatem iuuet.

VIdetur quod sic. Primo. Opus naturalissimum, & diuinum, non potest naturæ esse nociuum. At talis est generatio per Arist. 2 de Anim. Ergo non erit naturæ nociuum. Maior patet, quia est naturæ amicum. Minor quoque, quia generatio est actus Venereus.

Secundo. Purgatio superfluitatum facit ad [illegible]tem. At semen, quod per actum Venereum emittitur, est quodā de superfluo alimenti secundum Arist. Ergo.

Tertio. Natura non inclinatur ad sibi aduersum. Neque à Deo præcipitur ei aliquod eiusdem destructiuum. Sed natura inclinatur in Venerem, & per eam gentes multiplicantur, secundum illud. Crescite, & multiplicamini Ergo, &c.

In contrarium est Virgilius sic cantans.

Vina, Venusque nocent
Et tentant gressus, debilitantque pedes.

Quoniam res ista turpis est, nec Religiosum decet, quoniam præter coniugium Venus non est exercēda, & potius est moriendum, quam anima per peccatum fœdanda, ideo b[illegible] e[illegible]haere expediam [illegible] ne[illegible], & p[illegible]am sen[illegible] [illegible]surus [illegible] in a[illegible] ab [illegible] putitare ab[illegible] [illegible]natam c[illegible]t, vnde fo[illegible] & [illegible]

actum libidinis exercentes vocantur polluti, & corrupti. Loquendo ergo solum cum his qui ex sancto Sacramento Matrimonij copulæ actibus possunt vacare.

Consue. mode-tus. Primo dico, quod coniugati qui ex consuetudine Veneris sunt assueti, illi inquam moderate Veneri operam date possunt, quia semen alias effusum, & retentum secundum Medicos corpus grauat, & nimio calore calefacit, sensus hæbetat, tarditatem intellectus facit, in oculis tenebras, et caligines conijcit, appetitum ciborum subtrahit, complexionem immutat, vapores malos ad cor, cerebrum, et stomachum ascendentes, et istas partes inficientes generat, humorem melancholicum cit, et quasi venenum vituperinum in animali generat, vnde in Viduis Matricis suffocationes pullulant. Corpus infrigidat, digestionem impedit, & multa tradit ad hoc propositum Galenus 6. de regimine sanitatis. Hinc audiant natura calidi, sanguinei, epulis dediti, in mollibus nutriti, & alij qui continere non possunt Apostolum in 1. ad Corinthios cap. 7. *Qui non se continent, nubant.* Et 1. ad Thimotheum *Volo autem iuniores nubere: & filios procreare.*

Immoderatus. Secundo. Dico, quod immoderatus coitus multum nocet oculis, vnde eos caligat, obscurat, & excauat. Insuper neruis multa nocumenta affert, & præcipue stomacho, quem notabiliter debilitat. Ventrem infrigidat, & exsiccat. Senectutem accelerat, præcipue in illis quorum complexio testiculorum est frigida, & sicca. Vitam abbreuiat, ac decurtat, vnde secundum Arist. animalia multi coitus cito senescunt, & cito moriuntur. Corpus debilitat, quia multum de spiritibus tollit, & calorem naturalem extenuat. Hecthicos facit, animam dissipat, & temperamentum corrumpit, quia coitus, vt emissio naturalis caliditatis, etsi tantum non euacuet vires corporis quantum Phlebothomia, id est, scisio venæ, tamen magis de substantia animalis tollit, quam Pharmaca faciant purgatiua. Faciem dissoluit, & in senectute podagras, & dolores neruorum causabit.

Quib. noceat. Tertio. Dico, quod immoderatus coitus omnibus nocet, his tamen in singulari pestiferus est. Primo frigidis & siccis complexione, Melancholicis, extenuatis, macilentis, & modicum sanguinis, & carnis habentibus. Sic dixit Haliabates in 5. Theoricæ his verbis. Cum vero corporis est frigida, & sicca complexio, & hominis eiusdem complexionis, testes corpus exile, color viridis, albus, aut croceus, eiusq. in corpore sperma per paucum, si huiusmodi coitum exerceat, refrigeratur corpus, naturalis debilitatur calor, & tarefactum eneruatur, nerui imbecilles fiu[illegible], si[illegible] c[illegible]enit illi tremor, animæ meror, cardiaca, art[illegible]c[illegible]a, pectoris passiones, & pulmonis. In cuius vsu si fuerit frequens, corpus consumitur, & deficit, spasmus accidit. Idem dicimus de senibus, de conualescentibus, ac ab infirmitate non à multo tempore surgentibus, de patientibus debilitatem visus, ac aliorum sensuum, de frigidum stomachum habentibus. Et si coitus damnatur supradictis, tempore Autumni omnino interdicitur, quia est tempus quo complexiones ad frigiditatem, & siccitatem descendunt, vt patet in pratis, & arboribus, & ideo Aristot. prima Problematum problemate 27. vocat illud tempus mortiferum pro coitu. Idem dicimus; & si non tantum in tempore æstatis, in quo corpora multum æstu debilitantur.

Non. Quarto. Deduco propter eos qui intendunt ducere vxores, & in senectam viuere, quod debent habere has conditiones.

Prima quod habeant corpora grossa, fortia robusta sanguinem multum, venas amplas, & colorem rubeum, multosque pilos. Isti enim secundum Aristot. & Galenum sunt calidi, & humidi, abundantque spermate.

Secunda est, quod sunt in debita ætate, non ante 24. annos, quia crescunt, non vltra 60. quia ad senectam declinant, & plus nocent adolescentibus, quam fœminis, & senio confectis, quam ad ipsum appropinquantibus.

Tertia est, vt hi sint coloris rubri, & flaui, rubri subobscuri, quia talis color est indicium complexionis sanguineæ aptæ ad copulam, & habentis sanguinem subtilem. Hinc qui sunt coloris albi, denotantis priuationem sanguinis, vel eius paucitatem. Vel rufi denotantis sanguinem cholericum, vel subrufi annuentis choleram rubeam. Vel bruni importantis frigiditatem, non sunt tam apti ad matrimonia.

Quarta est, vt coitu moderate vtantur nisi adsit necessitas petendi, vel reddendi debitum m[illegible]trimoniale, & inspiciatur consuetudo, quæ natu[illegible]am assuefecit hunc, vel illum copulæ.

Tepus. Quinto. Dico circa tempus veneris exercendæ, quod vt diximus Autumnus multum est ei contrarius, ita & æstas, vnde in hyeme conceditur, quia eo tempore calor ad interiora se reducit, & bene nutrit. & ita in Vere, quia tunc sanguis abundat, & calor naturalis se f[illegible]tificat.

Hora autem opportuna secundum Halabiatem non est post repletionem cibi; vel potus. Dicit enim 5. Theori[illegible]æ c. 36. sic. Si cibo homo repletus, aut potu coitu vtatur, d[illegible]ilitas fit eius corporis, eneruatio neruorum, dolor in genibus, aliarumque contin[illegible]ationum, viscerum oppilatio, generanturque ab[illegible]nde humores grossi, cuius vsus si hoc modo fiat frequens & assiduus, hydrops sequetur, as[illegible]a, & tr[illegible]o[illegible] Si v[illegible]o [illegible] mem patiens quis [illegible]d coitum a[illegible]ccesse[illegible]it, aut molest[illegible] [illegible] pie[illegible]us, al[illegible]qua euacuationum specie exinanitus est, vt vo-

mitu,

mitu, solutione, Phlebothomia, & his similibus, aut statim post balneum, vel labore m, vigiliis que, aut etiam post grauem tristitiam, co, usco su niтur, & desiccatur calor dissol... tu naturalis. ciborum immutatur appetitus tenebrатur visus, oculi fiunt concaui, & non numquam defectus accidit, & spasmus.

Similiter vult Auicenna in 20 tertij. c. 10 quod non fiat post euacuationem corporis a fæcibus sed ante, idest antequam aluum ad exeundum stimulent, ac prouocent, vnde si ventrem inuitent ad excrementa, vel vesicam, ad vrinam, cessandum est a coitu, & purgandum corpus. Hora competens est post primam & secundam digestionem, dixit Galenus, sed ista relinquamus pro matrimonio iunctis.

Proce-sientibus. Sexto dico Religiosis viris, & mulieribus, qui Sacrosanctam pudicitiam Deo vouerunt, & reddere, idest illam seruate tenentur, iuxta dictum Psal. *Vouete, & reddite domino Deo vestro omnes, qui in circuitu offertis munera.* idest, corda & corpora vestra sacra ordini, vel approbatæ Religioni, quod non debent turbari si omnem actum venereum eis interdicitur, ore, corde, & opere, & recordari debent de dicto Spiritus sancti. *O quam pulchra est casta generatio cum claritate, immortalis enim est memoria illius apud Deum, & apud homines.* Castitas enim homines Angelos facit, dixit Ambrosius, quia in carne viuere, & carnis incendia superare, diuini auxilij efficacis effectus est.

Nec tamen sciant ardorem suum sine remedio esse, vnde ista cogitabunt & seruabunt.

Primum fugere omnes causas incentiuorum libidinis, aliter qui non timet periculum, peribit in illo. data enim causa, non est mirum si sequantur effectus. Causæ autem tentationis coitus sunt ventositas, & semen, quæ in renibus calidis abundant, quia hi sanguinem plurimum ad se trahunt, & in semen resoluunt; Debent igitur qui renes calidos habent, fugere grabati mollitiem maxime autium plumarum, ac decubitum supinum supra renes. Minuere debent sanguinem abstinentia, & eo magis ciborum calidorum, vt columbinorum, passerum, hædi, & similium, Ouorum recentium sorbilium, piscium cum aromatibus conditorum, calidis, ac ventosis, vt piperis, zinziberi, galangæ, & similium. Inter ea etiam quæ sperma augent, & coitum prouocant, sunt cæpæ, bruciæ, salæ, saleoli, cicer enula, & alia multiplicantia ventosita tem: Anisum fœniculus, Amygdala, Phistaci, & auelanæ. Vinum potens dulce, vnde debent bibere vina parua vel multa aqua diluta. Tales sunt etiam omnes herbæ calidæ Eruca, menta, Vua etiam volatur, & vinum nouum, quoniam omnia supradicta sperma augent, coitum prouocant, & plurimum mentem pudicam perturbant.

Insuper ieiunandum est, & corpus per vigilias, orationes, & breues dormitiones, macerandum, otium fugiendum, studijs, & meditationibus vacandum, a rebus prophanis abstinendum, ab audientia, vel visitatione mulierum, præter necessitatem Sacramentorum administrandorum abstinendum. Et si his tranquillitas mentis conciliari nõ poterit, ad lacrymas, ad disciplinas, ad longas orationes erit recurrendum, vt Sanctus Hieronymus faciebat, & Deo fauente Spiritus sancti suauis aura refrigerabit corpora nostra.

Ad argumenta non esset necessarium respondere, quoniam ex dictis soluta sunt, maioris tamen claritatis gratia ad singula dicimus.

Ad primum ergo dicitur, quod moderatus vsus venereorum est opus naturalissimum, & diuinum, idest ad æternitatem in successione conducens, immoderatus autem vsus istorum opus violentum est naturæ, eam aggrauans.

Ad secundum partes dicitur maiorem carere de moderato vsu, nam immoderatus trahit etiam secum de necessario Secũdo ad minorem dicimus, quod semen sit de superfluo alimenti b... intelligi potest. Primo absolute, ad modum ... superfluitatum, quas necessarium est eijcere à corpore, & hoc est falsum. Secũdo in ordine ad membra, quia, scilicet non transit in membra & fit caro, & hoc verum est. Dicit enim Hali... 5. Theoricæ c. 36. quod sperma generatur ex claro, purissimoque, sanguine, quo principalia, & prima pascuntur membra, vnde non est superfluitas nisi quartæ digestionis. Desudat enim a venis iam facta tertia digestione quando autem immoderate colitur, secum conducit de his quę necessaria sunt ad digestionem tertiam, in qua sunt caro, ossa, & c.

Ad tertium dicimus ad maiorem, quod natura recta non inclinatur nisi in sibi vtile, & conuenīens, & sic in moderatum coitum. Si autem deprauetur, quia non vult obedire rationi cui subijcitur aliud est. Nec Deus præcipit immoderatum vsum venereorum, sed necessarium ad conseruationem speciei humanæ.

QVÆSTIO XVII.

Vtrum Balneum possit sanitati.

VIdetur quod non. Primo. Quod in desuetudinem transiuit, censendum est inutile, quia semper magis ac magis circa vtilia incandescimus, vt patet in artificibus, & artibus. At balnea apud nos omnino in dissuetudinem transierunt Ergo iudicandum venit, quod a Medicis inuenta sint nociua vel inutilia.

Secundo Balneum sic definitur à Conciliatore differentia 218. Balneum est corpus liquidum, corpori

circumferentialiter occurrens, corporis immutatiuum. At omnis mutatio periculosa est, cum non fiat sine alteratione, & alteratio sit præuia corruptioni. Ergo relinquendum est.

Tertio. Si quid balneandum esset, foret caput ad tollendas eius sordes. Sed de balneo capitis dicitur. Raro caput, semper manus. Ergo præter manus non est in vsu frequenti saltem deducendum.

In contrarium est Auicenna in tertia primi, doct. 2. c. 5. vbi sic dicit Iuuamenta balnei sunt somnum facere, & aperire, & abradere, resoluere, & digerere, ad nutrimentum superficiem cutis attrahere. Et in canticis tex. com. 195. Vtendum est balneo ad tollendum sordes, & immundiciam. Neque sis in hoc piger, si vis educere superfluitates in corporis superficie, & cutem ab accidentibus immunditiæ mundam facere, Et secundum alios corpus humectat, & tenouat, poros aperit, sordes detergit, repletionem minuit, ventositatem dissoluit, ad somnum ducit, dolores reprimit, humores subtiles reddit, ventrem stringit, lassitudinem remouet, stomachum repletum cibis constituit calorem naturalem confortat, digestionem perficit, angustiam fugat, superfluitates euacuat, dolores mitigat, & flatus expellit.

Balneum laudatur.

Respondeo balneum non esse a volentibus sane viuere reprobandum, his concurrentibus Primum quod eo sint assueti, non enim qui consuetudinem non habent se balneandi, debent illud subito cum frequentia assumere, sed debent prius experiri per iteratas vices an sibi proficeret, & si ita, eo vti, si non, relinquere. Assueti enim balneo si illud relinquunt, læduntur vt dixit Hippocrates 3. regiminis acutorum.

Conditiones.

Secunda est, ne nullus malis humoribus plenus eo vtatur, ne per ipsum humores commoti ægritudinem inducant dicente Auicenna in 4. primi c. 17 Balneum solet facere, vt ebulliant humores, & spargantur Et ita liquefacti, & bonis permisti eos corrumpunt: vnde habentes corpora his repleta, oportet prius eos purgare, & corpus purum reddere.

Tertia est, ne ante exercitium fiat balneum, quia vt dixit Habiates 5. Theoricæ Balneum ante exercitium superfluitates cibi mittit ad membra, quas indigestas inuenit, liquefacitque humores, & superfluitates exire paratas, & vapores defluere facit ad aliqua membra, pariterque inde morbus.

Quarta est, vt fiat ante prandium, quia post prandium, vt dicit Gelenus attrahit cibum a stomacho ante digestionem eius; impinguat quidem, quia materia trahit ad exteriora corporis, vetumtamen oppillationes efficit.

Quinta est vt nec ante cibũ balneandũ sit quando vires sunt debiles, & fames vrget, vt dictum est, de exercitio, quia sic exsiccat, & macrescere facit.

Sexta est, ne in balneo sumatur cibus, vel potus vt dixit Hippocrates 3. Regiminis acutorum.

Septima est, ne longa mora trahatur in balneo, dicit enim Auicenna in 2. primi, doct. 2 Si quis in balneo multa facit morã, timetur ne ei superueniat sincopis, propterea quia calefit cor, & commouetur inde sincopis. Infrigidat adhuc calorem innatum, & cum sudore resoluit, debilitat, & exsiccat, nauseam mouet, humores quietos, ad putrefactionem disponit, & fiunt apostemata in membris occultis, & eorum superficie. Est ergo solum tantum morandum in balneo vsq; dum inflatum, & augmentatum corpus incipiat detumescere, secundum Auicennam in 23. tertij tract. 4. cap. 10.

Octaua est, vt seruent quæ dicit idem Auicenna in 2. primi his verbis. Qui balneantur debet se custodire ne rem frigidam actu bibant in egressione balnei, aut in balneo, quoniam pori sunt aperti, quare frigiditas non tardatur, quin ad membrorum principalium corpora procedat, & ipsorum corrumpat virtutes. Ab omni re quoque vehementis caliditatis se custodire debent, & præcipue ab aqua quoniam si eam sumpserint, timendum est ne cito ad membra penetret principalia, & inde accidat ptisis, & ethica. Caueant præterea ne cito balneum egrediantur, & caput post ipsum discooperiant, & ne frigiditati se exponant, sed bene cooperiantur pannis, præcipue si in hyeme fuerit. Et qui ex hominibus pinguis existit, oportet ne illico cum egreditur balneum comedat, sed expectet, & parum dormiat Cauendum est etiam omnino Venus in balneo, & post ipsum, vt supra diximus.

Datur etiam alia species balnei, apud nostros ordinarij, vt in æstate se balneare in aqua frigida, natando in mari fluuio, vel fonte, & ideo de hoc aliqua dicenda sunt. Efectiue igitur dicimus ex Medicis, & præcipue ex Auicenna in 3 primi doct. 2. c. 6. quod non est abluendum corpus in aqua frigida dum quis patitur ventris fluxum, colicam passionem, vomitum, neque vigilias, neque reumatismas, neque corporis debilitatem, neque stomachi lassitudinem, vel fastidium.

Secundum est ne fiat post coitum, & laborem diariamque, nec post vigilias, vomitum, nec post medicamenta laxatiua.

Tertium est ne fiat in aqua multum frigida, sed tepida aliquomodo, neque in vno instanti totum corpus in aqua proijciatur, sed paulatim ad eam transeundo, ne accidat rigor, & fiat incipiente æstate idest intrante Sole in Cancrum, & illa dies non sit ventosa, sit calidissima & in meridie.

Quartum est, vt postquam, egressus est ab aqua bene fricetur linteis duris o[illegible]s. & æqualiter fiat fricatio & per omnia membra & melius erit in fricatione vti etiam oleo, vsquequo caro ad suum restituatur calorem, & postea non se exponat vento,

 aut

aeri nociuo, sed bene custodiat, comedat bene, sed de potu aliquid sibi detrahat.

Quintum est, quod simile balneum, nec pueris, nec senibus cõuenit, sed hominibus mediæ ætatis.

Ad primum argumentum dicimus balnea transiuisse in desuetudinem ob difficultatem ipsorum. & apud pauperes, qui habet studere de pane lucrãdo, non apud optimates, & diuites.

Ad secundum dicimus, quod balneum est immutatiuum in melius, nam & alteratio est præuia generationi, & si etiam corruptioni.

Ad tertium dicimus bonum etiam esse caput balneare, nisi adsit infirmitas, & obseruentur obseruanda, quæ cum difficultate fiunt, & ideo per accidens dicitur, Raro laua caput.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrum euacuationes conseruent sanitatem.

Videtur quod non: Primo. Nam talis est natura eorum, quæ à corpore nostro exeunt, vt secum aliquid de viuente retineant, quoniam à viuente proficiscuntur. At omne deperditum malum est. Ergo euacuationes non sunt in totum salubres & maxime sanguinis.

Secundo. Post euocationes sequitur euacuati debilitas, & lassitudo. Ergo signum est, quod per eas aliquid deperdit, quod ad eius robur faciebat.

Tertio. Malum est causam infirmitatis a circumferentia ad centrum reducere, scilicet ab externis partib. ad internas. Bonum vero malum internum ad exteriora conducere, ne delicatissima membra interiora inficiat. At euacuationes hoc sæpe causant, vt concessum est apud medicos. Ergo sunt sæpe mortiferæ.

In contrarium est tota schola medicorum.

Quoniam euacuatio non fit nisi propter repletionem, ideo primo notamus, quod ex defectu digestiuæ, & expulsiuæ cõtingit sæpe multos humores malos adunari in principalibus membris, vt in hepate splene stomacho, &c. & ideo curandum est, ne multitudine, & malitia istorum natura opprimatur, sed per euacuationes à periculis imminentibus subleuetur. Non enim omne quod comeditur, & bibitur corpori assimilatur, sed multa excrementa, & aduersa consistunt, quæ eijcienda veniunt, ad hoc vt suppositum nostrum sanum seruemus per electionem ciborum, & digestionem adiuuantium, & per expulsionem contrariorum.

Repletio duplex. Secundo. Notandum venit quod Auicenna in 2. primi doct. 3. c. 6. duplicem repletionem assignauit. Prima dicitur secundum quantitatem humorum, quæ cognoscitur per ista signa. Adest membrorum grauitas, immotibus pigritia, in facie rubedo, in venis inflatio, in cute extensio, in pulsu plenitudo, in vrina tinctura, & spissitudo. Adest desiderium cibi adest visus debilitas, in somnis grauitas, quasi velit se mouere, & non possit, aut onus graue portare, vel loqui velit, & non valeat.

Et contra ostẽdunt immunitatem ab humoribus somniare expedite currere, volare, & similia facere.

Secundam repletionem vocant secundum virtutẽ, id est, secundum aliquam qualitatem repertã in humoribus, scilicet quod abundet, vel atra, vel rubea bilis, vel phlegma, vel cholera, prout diximus posse nos ista cognoscere ex somnijs, quia abundantia atræ bilis causat in somnia de reb. horribilibus, Melancholicis, &c vt supra diximus. Et ista non habet signa supradicta, sed alia, vt lassitudinẽ post motum, somnia vt supra, & si est cholera, cuerar sitim, & amaritudinem oris, colorem citrinum in lingua, mordicationem in Stomacho, siper calefactionem, nocumentum ex calidis, iuuamentũ ex frigidis, &c. Cognita ergo qualitate humoris prædominantis subito est ei occurrendum, & per euacuationem cibi proportionatam est euacuandum, cum sit melius præuenire, quam præueniri.

Tertio. Dico quod quamuis sanguis sit fomes vitæ, tamen multa eius abundantia non laudatur, sicut omnis repletio humorum cõdemnatur, quoniam facit periculum suffocationis, & subitaneæ mortis, vt dicit Auicenna in 3. primi doctr. 2. c. 7. Sanguis enim abundans nõ bene gubernari potest à natura, vnde inflammat multum, & vias naturalis caloris oppilat, vnde succedit suffocatio. Ita pinguedo videtur laudabilis, tamen dum modum excedit, vias spirituum obcludit, & sic suffocat vnde de pinguibus ut dixit Auicẽna. Ad summum mors super vltimatos in pinguedine festinat, & proprie illos, qui impinguantur in prima ætate. Isti enim minutas habent venas, & constrictas & sunt expositi, Apoplexiæ, & p[illegible], & palpitationi cordis, & diariæ, & malitiæ anhelitus, & sincopi & febribus Si igitur repletio sanguinis, & carnis mala est, tanto magis est mala aliorum humorum. *Mala.*

Quarto. Dico quod scissio venæ, quæ Phlebothomia dicitur est vniuersalis purgatio, quæ cum sanguine trahit etiam secum alios humores peccãtes, & ideo Galen. 5. Terapenticæ c. 13 de ca dixit, Phlebothomia, ventrem desiccat memoriam præbet, vesicam purgat, cerebrum temperat, medullas calefacit, auditum aperit, lachrymas stringit, stomachum purgat, digestionem adiuuat, ventrem coercet, somnum inducit, anxietatem tollit, sanguinem proprium nutrit, alienum prohibet; & lõgioris vitæ sanitatem administrat. Ex negligentia autẽ phlebothomiæ, quando necessitas adest accidunt apostemata Febres cõclusæ, phrenesis, pleurisis, variolæ, morbillus, passio emoptica, apoplexia sanguinea, de qua facies viridis, vel nigra apparet, lepra, & quandoque mors subitanea. *Phlebothomia.*

Signa

Signa autem abundantiæ sanguinis in singulari sunt si febris sit vrens, si corpus rubet, si venæ sunt plenæ, & tumidæ. Signa vero morbi viscerum sunt neruorum resolutio, vel rigor, distensio difficultas respirandi, suffocatio in respiratione vehementer, subita vocis suppressio, & similia apud Medicos nota.

Conditiones Quinto tamen in Phlebothomia, ista erunt pensanda.

Primum, quod quamuis sit magnum periculum sanguinem a puero, à sene, & à muliere grauida tollere, tamen si vires sint validæ, & infirmitas non sustineat aliud remedium, sed hoc exposcat, tollendus erit sanguis, sed paucus, & citra periculum. Et cum periculum clarum est de morte, nisi sanguis subtrahatur, tollatur quia versamur in extremo, & in suo extremo, Excipio mulierem grauidam quando faceret abortum, quia non est occidenda anima innocentis priuatione baptismi, & si mater moriatur, hoc est ei constitutum ab eo statu in quo reperitur.

Secundum est, quod subito scindenda est vena, etiam post cibum, qui ex alto cecidit, si conrusus est, si ex subito casu vomuerit, ne si supersedetit, corpus affligatur. Et ita etsi expectandum sit tempus cessationis sanguinis, vel saltem declinationis in continua, tamen quando semper vrget, subtrahenda est ei illico causa per sanguinis minutionem, ne in amplius crescat.

Tertium est, quod non subsistente causa extrahendi subito sanguinem, prius corpus purgandum, vt melius exeant mali humores.

Quartum est, quod Phlebothomia, quæ fit ad tuendam sanitatem debet fieri in vere, id est, postquam Sol ingressus est signum Arietis, à quibusdam tamen diebus, calefacto aliquantulum aere. In Vere enim humores abundant, vnde demendum est ab eis malum materiæ, quibus possent corrumpi, & tempus solet esse tunc temperatissimum. In æstate vero maxime existente sole in cane non tollitur sanguis, nisi magna adsit causa, & in parua etiam quantitate, quia tunc natura est multum æstu afflicta, & debilitata. Et ita tempore hyemis propter coagulationem sanguinis, & grossitiem, quam habet illo tempore. Et idem (& si minus faciat malum) dicimus de Autumno, quia venti flantes, tunc tempus sicum, & debilitas virium phlebothomiam nõ laudant. Et ita dicimus quando est tempus maxime calidum, vel frigidum. Ita in vere non erit corpus cibis implendum, ne malos humores addamus illi si qui fuerunt congregati in frigiditate hyemis. Dulcia minus sunt sumenda. & omnia multum excalefacientia. & humectantia. Vere autem esse necessarias purgationes concludunt medici quia calor extraneus, & humiditas accidentalis, sunt causæ putrefactionis per Arist. 4 Meteor Si igitur in corpore reperiantur mali humores, & in Vere non purgentur, dum æstum, & calorem æstatis sentiunt, liquefiunt, & sic febres putridas generant.

Sexto tamen notandum, quod quandoque cholera, & melancholia non admiscentur multum sanguini, & tamen abundant in corpore, vnde pensandum venit de eorum euacuatione, hi humores sanguinem in venis existentem alterent, & corrumpant. Vnde dicit Galenus 6. Aphorismor. se multos sanos seruasse, qui sæpe infirmabantur, ordinata eis euacuatione in vere, per medicinas, supradictos humores purgantes. Solutio ergo ventris in Vere facta per medicinas purgatinas optima est, præcipue gulosis multum comedentibus, pinguibus, magnum corpus habentibus, & parum se exercentibus. *In mixtis.*

Septimo tamen considerandum venit in sumendis medicinis ne illę sumantur, quæ violentæ sunt, & multum alterant, maxime nulla existente præparatione humorum, facta per ordinaria dispositiua, omne enim violentum naturam destruit, & deijcit, vnde dixit Auicenna in 3. primi doct. 2. cap. 1. Non est conueniens quod purgatio fiat cum medicinis venenosis, quæ proculdubio naturam frangunt. Et post aliqua. Medicinæ solutiuæ cum humore superfluo euacuant, ex humiditate naturalibus, & spiritu, qui est substantia vitæ partem magnam, & cum hoc virtutem membrorum principalium debilitant. Et in 4 primi c. 9. dixit In pluribus violentarum medicinarum existit aliqua venenositas, & solutionem ventris efficiunt secundum modum quo naturæ violentia infertur. Et similes medicinæ ex toto corpore humores trahunt ad stomachum, & totum corpus purgant, stomacho repleto, vt dixit Auenzoar in sui Teiss. 1. tract. 3, & insuper totum corpus desiccant, itemque bonam partem humidi radicalis trahunt, & calorem debilitant. *[illegible]*

Octauo. Ergo sumendæ erunt medicinæ suau[illegible] iuxta possibilitatem naturæ & conditionem morbi, quæ benedictæ dicuntur. *[illegible]*

Inter has est Aloes, qui secundum Mesuæ est de melioribus, & subtilioribus medicinis Confortat enim membris, & non eis nocet, & ea in propria virtute restituit. Solum enim obest, quod aperit orificia venarum, & facit sanguinem manare nisi rectificetur cum Dragaganto, aut mastice sic curat choleram, & phlegma educit, caput, stomachum ab eis emundat, & doloribus totum [illegible] uamentum confert, & à putrefactione corpora [illegible]na, & mortua seruat ex Mesuę, Galeno Diascor[illegible] Seraphione, Rasi, & Auicenna.

Secundo Inter has benedictas medicinas [illegible] numerantur Myrabolanæ Ipsæ enim solu[illegible] non debilitant, immo stomachum, & viscera [illegible]

fortant, & eorum partes coadiuuant, & confortant hepar, & omnia membra corroborant. Iuuenes faciunt, & bonum colorem conferunt, ori bonum odorem tribunt, gaudium, & lætitiam afferunt. Cor, hepar, & stomachum confortant, tremorem cordis tollunt, stomachum mundificant, emoroidibus conferunt, inflammationem choleræ rubeæ extinguunt, & complexiones calidas coadiuuant. Sed debent præparari, cum Diureticis, absinthio, spica, & similibus. Chebuli qui sunt eorum species secunda, phlegma educunt, & visum lætificant, stomachum mundificant, & confortant.

Nigri qui sunt tertia eius species, cum dissolutione melancholiam, & choleram adustam educunt, colorem clarificant, tristitiam remouent, & leptosis, quartanarijsque proficiunt.

Emblici, qui sunt horum quarta species stomachum, & ipsi confortant, cor, hepar, stomachum coadiuuant, educendo phlegma, cerebrum, & neruos valde corroborant, intellectum augent, corpus a putrefactione conseruant, sitim auferunt, vomitum sedant, & appetitum augent.

Gelerici qui sunt, vltima species, cum emblicis sunt earundem proprietatum. Istæ autem Medicinæ omni tempore anni possunt sumi, sed congruentius in vere.

Meliue connumerat inter medicinas benedictas Reubarbatum, de quo dixit. Non est in eo nocumentum, & datur omni tempore, & in omni ætate, etiam pueris & prægnantibus, & de elegantioribus, & melioribus, quæ iuncta cum eo magnificant operationem eius, est aqua lactis sumpta ex capris. Educit autem choleram, & phlegma, hepar, & stomachum purgat, & confortat, doloribus punctiuis renum, & viscerum prodest, sanguinem purificat, oppilationes, & morbos aufert.

Casia non temouetur ab hoc numero benedictarum medicinarum omnibus ætatibus, & sexibus vtilis, sanguinē clarificat, acuitatem eius, & choleræ rubeæ sedat, sitim tollit, & propter cum succo Endiuiæ, aut solatri, depurari. Pectus lenit, stomachum mundificat, apostemata in eo resoluit, & ventrem sine furore soluit sumpta cum Diureticis, & infusione liquiritiæ. Calefactioni renum prohibet generationem lapidis in eis, & prodest febribus calidis.

Manna, & ipsum tenet inter has locum, purgat humores cholericos, & est eiusdem operationis cum Casia.

Nono tamen considerandum venit, quod quādo [illegible] accidit casus, quod non benedictis medicinis, [illegible] fortibus, & vehementibus vtendum est, vt [illegible] humores ex partib. lōginquis put[illegible] & [illegible] ate, vt a podagricis, & scabiosis est [illegible] At in his sunt ista seruanda. Primum quod semper quætamus confortare cor & stomachum, & os eius, quæ multum ab his læditur, modicum istis medicinis miscenda sunt correctiua, & confortatiua, prout medici sciunt. Secundum erit cōsiderare virtutem & fortitudinem infirmi, ne vehementia istarum suffocetur.

Decimo venit etiam considerandum, quod diuersi sunt modi euacuandi.

Primus enim est per phlebothomiam, & de hoc supra diximus.

Secundus est euocationis qui fit per Cucurbitulas, quæ non est euacuatio tam periculosa, sicut est sectio venæ. vnde dicunt Astronomi, quod si quis tempore natiuitatis suæ caudam Draconis in proprio signo habuerit & eodem signo ascendente, eodemque gradu postea venam secuerit, præsens periculum mortis sibi accessit.

Secundo dicimus vsum istarum salutatem esse in morbis longis, siue corrupta materia, siue spiritu male se habente. In acutis, si corpus leuari debet, & vires sint macræ pouuntur in medio [illegible] impetu, ac etiam cruditatibus stantibus. Et tempore omnium morborum, quando virus trahendum est ad circumferentiam a centro.

Tertia est purgatio per clysterem in quo obseruandum est primo, ne materia sit calida vel frigida, sed tepida. Secundum quod suscipiens in [illegible] cto contineat, ne illud citius quam oportet euacuet. *Clysterium.*

Tertium est quod quando infirmus non potest sumere cibum, mane, & sero infundendo, [illegible] est nutriri si in eo sint [illegible] carnium, ptisana cum carne contusa, vt dicit se esse expertum Calixtus procacciuus ad tyrones. Diuersos autem modos docet Henricus Ranzouius l. de conseru. val. c. 15.

Quarta euacuatio est per vomitum, quæ solet fieri, quando in stomacho est nausea, in ventre rugitus, in ventriculo cholera. Dicit autem Auicenna 4. primi cap. 4 Ex humoribus, qui velociores sint obedientiæ vomitui secundum plurimum est cholera, rebellis vero melancholia, medium autem phlegma.

Secundo dico, quod vomitus non est prouocandus hyeme, sed in æstate, quia tunc humores natant dicente Hippoc. 4. Aporism. Aphor. 4. Purgare quidem æstate superiora, hyeme vero inferiora oportet, & præcipue cum carnositas stomachi, amplitudo pectoris, colli, & similium consenserint vnanimiter. Quoniam vomitus cum macredine ventris est difficilis, & laboriosus, & timorosus prout dixit Auicenna. Nam habentibus pectus strictum, & his qui sunt inclinati ad phthisim vomitus est suspectus. Hippocrates autem consulebat, vt fieret quodlibet mense duobus diebus cōtinuis, & non plus. Sic enim visum clarificat stomachum mundificat, grauitatem capitis remouet, fastidi- *Vomitus.*

um

um aufert, nauseam tollit, & plurimis infirmitatibus confert.

Tertio dico, quod vomitus debet esse facilis & non difficilis, & laboriosus, nimis enim stomachum debilitat, & periculum rupturæ venæ facit. Excitatur autem ponendo digitum in ore, vel bibendo aquam calidam salem, vel butyrum. Facit ad eundem Syrop. acetosus, oxymel, & post tumendo aquam tepidam, cui sit admixta particula butyri, vel gari. [illegible] facit ad eum ptisana mixta cum melle vel cum vino dulci. Antimonium autem [illegible] prouocat vomitum, Helleborus item, & his vtimur in com[illegible] affectione & insania apud Paulum, sed non in hyeme, nec æstate, & tunc [illegible] reddendum per maiorem cr[illegible] apud [illegible].

V[illegible] ndus est in locis calidis, tenendo [illegible] in cauo manus inclusum.

S[illegible] vomitu [illegible] qui eo malum non indigent, collum habentes longum pectus strictum, plitisi obnoxij, expuitioni sanguinis qui morbo acuto laborant, qui viribus sunt imbecilles. apud paulum.

Vrina. Per vrinam etiam fit euacuatio, & bene, quia retenta vrit, & calculos in renibus & vesica gignit, vel eam extendit, & inde c[illegible] in suo munere impeditur. Alba [illegible] notat, rubea calorem indicat, nigra [illegible] viridis mortem Bullæ, & integra corona grauedinē, & dolorem capitis deuotat. Citrina sanitatem annuit. Si clara emittatur, & postea subsidit, perfectam concoctionem significat Turbida euadit sanis post exercitationem ægris post morbum Si faciat arenam altam, vel rubeam copiosam. & crassiculam, in fundo descendentem timendum est de lapide, & annunciat caliditatem renum, & hepatis. Si quid pingue innatauerit vrinæ, & diu durat resolutionem totius corporis ostendit, sin autem subito, & cumulatim, nec diu duret colliquationem renum denunciat.

Vrinam autem cient omnia nascentia in horto boni odoris Apium, Anethum, Menta, Ruta, Oxymel Hysopus, Eruca, Nasturtium, Anisum. Coriandrum, Fæniculum, Asparagus item, thymus. Capatis Satureia Hepcia. Pastinaca, Lapsana, Radicula Cicer. Cæpa Ex venatione lepus Præterea piper rotundum, & longum. Vinum tenue. Absinthium Sinapi, nuclei pinei.

Frictio. Fiunt etiam euacuationes ex frictione, de qua sic dixit Hippocrates. Frictione vehementi copus durat, si lenis mollitur, si multa minuitur, si modica impletur. Longa vero frictione vti, neque im acutis morbis, neque in crescentibus conuenit, præterquam cum phreneticis somnus quæritur. In longa valetudine conuenit, etiā a primo impetu inclinata Finito ergo morbo recte frictio adhibetur, & ita in dolore capitis, sed non in impetu doloris Euocat materiam, vnde sæpe perfricamus, cum a summis, medijsque corporis partibus euocare materiam intendimus, extremas partes perfricando Et sic sanguine e naribus erumpente extremos artus, & dum menstrua deficiunt, brachia, & manus. Et cum vnam tantum partem corporis fricamus, valentius faciendum est, si totum corpus fricatemus Et in morbis bonum signum est, si calor per frictionem foras ducatur. Post exercitium factum cum magna lassitudine, & afflictione carnis vtilitet fit sicut etiam suo modo Equis oneratis, currentibus, & c. adhibetur. Fiunt manu, & panno vsquedum caro calescit.

Fit etiam euocatio humorum per gestationem, quando vires fractæ sunt, & non permittunt iter. Fiunt inquam in curru, lectica, naui, & in cuna etiam puerorum, huc illucque eam impellendo. Fit in morbo lento remanentibus eius reliquijs, & quando lingua non est aspera, nullus est tumor, vel durities, nullus dolor visceribus capiti aut præcordij & exercitio assuetis. *Gestatio*

Nolo tacere, quod etiam per Hirundines idest Sanguisugas sanguis euacuatur & multi in senium vixerunt, qui inter festum Pentecostes. & S. Io[illegible] Baptistæ aut circa festum. S Bartholomæi hirundinibus sanguine minuti sunt, applicando [illegible] pedi quatuor, & brachijs duas. Et ego anno præterito 1617. cum ex concione, & sudore non excussi, & consumpto per pannos calidos in tertianam simplicem incidissem (putabam enim me inægrotabilē cum ab anno 1590. vsq; ad illum diem ignorauerim febrem) cum per decem terminos multum essem afflictus, nescio quo spiritu nisi sancto ductus perij a Medico excellentissimo nostri Conuentus Sancti Dominici Venetiarum Domino Ludouico Scarpa, vt vellet mihi concedere septem sanguisugas ad emoroides neque enim his usus sum, nisi quod antea per aliquot annos sine inflatione, vel dolore mittebam sanguinem per secessum) concessit, & illico febris aufugit, dum tamen eam perduraturam vsque ad 14. terminum. *Hirundines*

Circa meridiem sunt capiendæ, nec ante horam sextam vespertinam sunt admouendæ.

Diæta. Per diætam etiam euacuantur in infimo ma[illegible] humores, & dicit Celsus Asclepiadem ægros [illegible] fame, & ingenti siti per triduum fatigabat, & postea cibum dabat Erasistratei Medici solam inediam obseruabant, negantes venæ sectionem vt asserit Galenus. Eidem Galenus dicit. In morbis in quibus intra primam tetradam plenus morbi impetus & iudicatio fit futura, modo natura rol usta fit, adde, & permaneat in perpetua inedia ægrotus est continendus At dum non [illegible] tis viribus fidimus, ad ptisanæ succum deueniendum est. At ista regula in nostris complexionibus

n ... dubito non esse accomodatam, & si initio mor... dicta sit vtendum.

Sud. T... ... per sudorem etiam purgantur homines. Sed ægri cauere debent a prouocatiuis ad sudorem quasi per violentiam, vt per clibanum, & ædificia consueta ad hoc, & solum sit, quando humor intus nocet, & est digerendus. Vt in neruorum vitijs. In febribus etiam lentis, & leuibus, dumodo lingua non sit aperta, præcordia dura, dolor in capite, vel medio corpore, & hæc in balneis. Cæterum in exercitio corporis quando sanus sit diximus supra.

Ad primum autem argumentum primo dicimus, quod vel loquimur de corpore impuro, multis malis humoribus referto. Vel de corpore puro. Si primum dicimus paruam esse partem boni humoris per euacuationem detracti cuius detractio non officit, quia per purgationem corpus redditum est purum, vnde cito, & abunde reparat deperditum. Loquendo vero de corpore puro, vel non multum purgatione indigente consulimus ne se purgatiuis immisceat, quia a Medicis sapientibus reprobatur. Dixit enim Io. Mesuæ can. c. 1 Medicinarum vsus facit senescere corpus, & læsionem affert principalibus membris, & quæ sunt minera virtutum debilitat, & minuit spiritus, & calorem naturalem. Idem affirmauit Auicenna in tertia primi doct. 2 c. 1. Et in primi c. 9. dixit Nulla medicinarum purgatiuarum est sine veneno aliquo, in aliqua parte sui. Et Galenus libello de sacrificatione dixit Venam incidere sæpe in anno, minime commodum puto. Nam vna cum multo sanguine vitalis spiritus excernitur. Hoc autem frequentius consumpto corpus perfrigeratur, & omnia animalium opera peius fiunt.

Ad secundum dicitur, quod illa lassitudo: & decessio bona est, quia redundat in meliores vires.

Ad tertium dicitur, quod hoc relinquitur a Medicis cogitandum pro qualitatibus morborum.

QVÆSTIO XIX.

An expediat sanitati fugere animi passiones.

Videtur quod non. Primo, *Vexatio*, inquit sapiens *dat intellectum*. Bonus autem intellectus dat sanitatem. Ergo vexationes, quæ fiunt per animi passiones facient ad sanitatem.

Secundo. Passio animi facit hominem dubium, vbi hilaritas nimia facit illum præcipitem. Ergo animo afflictus magis sibi cauebit à corrumpentibus sanitatem, quam passionibus solutus.

Tertio. Causa passionum ponitur recursus sanguinis, & spirituum ad cor. Nam calor quasi vehiculum ad diuersas partes trahitur, si tristia enim vigeant spiritus, & sanguis ad cor refugiunt, vt ipsum succurrant. Si verecunda ad faciem conuolant, vnde eam rubeam reddunt. Si læta ad extem, vt eam extendant. At quomodo hoc fit possibile non videtur, cum sanguis sit congregatus in venis

Quarto: Quomodo fit quod metuentes expallescant.

Quinto: Quomodo tremor cor tremere facit, stante quod sanguis in timore ad cor aufugit & sanguis secum calorem trahit, & spiritus. Videtur enim, quod potius deberet illum sine tremore inuitum reddere.

Sexto quomodo fieri potest, quod illi qui subito timore inuaduntur & magno, patiantur horrorem capillorum?

Septimo: Qua ratione potest esse, quod timor, & terror sitim generent?

Octauo: Quomodo possunt Philosophi dicere pudorem esse speciem timoris, id est quod sit metus iustæ reprehensionis. Si timor contrarium motum teneat, cum timor sanguinem, & spiritus ad cor aducet, & pudor ad externa, idest ad faciem?

Nono. Quomodo fuit in prouerbium apud philosophos veteres. Iram non habere, qui mentem non habent?

Decimo. Quomodo verecundia in adolescentibus indicium est animi ingenui?

Vndecimo. Quomodo verecundi oculos in verecundia auertunt.

Duodecimo. Quomodo, & qua ratione oculi irascentium rubescunt?

Decimotertio. Quomodo tristitia, seu dolor, & voluptas sunt comites iræ?

Decimoquarto. Quinam suo apti ingenio audaces sunt?

Decimoquinto. Quomodo audaces in principio pugnæ sunt viuaces, & in fine timidi, & fugitiui sæpe.

Decimosexto. Quomodo verum est, quod dolor fletu, contemplatione, & somno mitigetur?

Decimoseptimo. Quomodo dolor, & tristitia lachrymas ciere possint, & faciant?

Decimooctauo Quomodo gaudentes in facie rubei efficiuntur.

Decimonono. Quomodo artifex, eiusdem artis artificem odio habet. Si similitudo est causa amoris?

Vigesimo. Quomodo experientia docemur Amantes fieri amentes?

Quoniam hic de tristitia, & alijs animi passionibus valetudinem, & temperamentum bonum corporis corrumpere valentibus agimus, licet etiam nobis laxare habenas ad multa problemata, vt complior, perfectior & iocundior, sit cognitio huius quæstionis.

Primo ergo, dicimus volenti se sanum & incolumen

lumem seruare, quod debet fugere pro posse animi passiones maxime post cibum. Nam communis est sententia Medicorum, quod digestionem impediant. Vnde Galenus dixit 1. de regimine sanitatis sic.

Oportet medicum curare, vt corpus de facili in ægritudinem non deueniat. Etenim furor, fletus, ira, tristitia, sollicitudo amplior, quam oporteat, & vigiliæ quæ super his fiunt, febrium, & aliarum ægritudinum sunt principia. Sicut econtra pigritia, mentis amentia, & anima omnifariam deses, decolorationem, & denutritionem operatur, infirmitate naturalis caloris, quem omnibus custodire oportet, infra terminos sanitatis. Nam ira, & furor faciunt accidere caliditatem superfluam, gaudium vero, & lætitiæ caliditatem æqualem. Timor, & pauor faciunt accidere frigus. Et in omnibus motibus corporis per passiones spiritus deficiunt, & ipsum extenuatur, & exsiccatur. Nam motus spirituum ad interiora, qui accidit in passione cordis, secum trahit frigus exterius, & intenditur magis quam oporteat caliditas interior, (vt dicit Galenus) & cum multa coangustatione constringitur, & infrigidatur interius, & exterius, & syncopis magna, aut mors sequitur. Maxime autem officiunt post cibum, quia calorem, & spiritus vitales pro qualitate passionum ad cor, vel ad extra deducunt vnde digestionem derelinquunt.

Disco secundo in particulari, quod ira, quæ est accersio sanguinis circa cor, & odium, quod est ira confirmata, & conseruata, & furor, qui est maniaca confidentia, multum officiunt sanitati. Primo enim pro effectu habent melancholiam, quia tandem odium ad hanc deuenit, dum non potest vendicari, vt libet. Secundo succeduntrimor, & pusillanimitas dicente Galeno. Multos in timorem, & pusillanimitatem cecidisse vidi, propter iram, odium, & tristitiam. Tertio transportant malas materias ad stomachum, ex concitatione spirituum in corde dicente Auicenna. Ira animæ incitat frigiditatem scilicet per resolutionem, quæ quandoque magnificatur in tantum, donec ledat in vltimo. Quarto de facili inducunt febrem, vt dixit Haliabas 5. Theoricæ. Et subdit Et si quidem in corpore humor est ad putrescendum paratus, febrem generat putridam. Magis autem ista nocent macilentis, & calidis, quam humidis, & crassibus, qui etiam minus sunt decliues ad iram & odium.

Dico tertio timorem etiam, tristitiam & sollicitudinem multa mala in homine parare. Timor enim est exteriorum infrigidatio, & contractio caloris ad partes interiores sub corde. Hinc [illegible] timidi fiunt frigidi, vnde etiam qui [illegible] [illegible] vnde calor ad cor reductus, & ibi coangustatus se dissipat, & resoluit, vnde dixit Haliabas. Timor, & pauor faciunt accidere frigus superfluum. Inde secundo, sequitur Melancholia, vt dixit Hippocrates 6. Aphorism. Aphorismo 23 sic. Si timor, & pusillanimitas multum habeāt tempus, habentem aliquam melancholiam perficiunt.

Tristitia, & ipsa similia damna infert, & de facili inducit ptisim, & Ethicam & Auicen. 3. primi c. 4. sic ait. Tristitia multum exsiccat, & pigritia virtutes laxat animales, & complexionem ad phlegmatis proprietatem inclinat. Tristitia est etiam causa destructionis, & corruptionis digestionis. Melancholiam inducit, spiritus tenebras facit, ad iram disponit, virtutem naturalē dissoluit, corpus emacrat, & vt dixit sapiens Desiccat ossa. Et sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi Et tandem conclusit. Ecclesiastici 33. sic. Tristitiam non des animæ tuæ, & non affliges temetipsum in consilio tuo, tristitiam longe expelle à te, multos enim occidit tristitia.

Quarto. Idem dico de Inuidia, & æmulatione, frigus enim in corpore inducunt, cor affligunt, & omnes vires debilitant.

Gaudendum est igitur moderate, & modeste prouidendo quidem prius bona coram Deo, & hominibus, & postea omnia committendo diuinæ prouidentiæ, stabiliendo hoc in nobis, quod sæpe nescimus, quid petamus, & quando Deus vult, potens est de lapidibus suscitare filios suos, & eis puram concedere. Vnde dicamus semper ei Fiat voluntas tua, in cœlo, & in terra.

Ad primum argumentum dicimus quod bonus intellectus der sanitatem verum est directione, inquantum nos dirigit, in electione mediorum ad eam conseruandam, vnde minor potest admitti. Ad maiorem autem dicitur, quod vexatio dat intellectum dupliciter. Primo per se, & sic est falsum, per se enim animum affligit, aliter non esset eius passio. Secundo occasionaliter, inquantum facit nos considerare quæ agere debeamus, & quæ non, vnde est si bona ex suppositione, & si recte percipiatur.

Ad secundum idem dicitur, cōcludit enim occasionem esse bonam, sed non in se desiderabilem.

Ad tertium dicitur, quod sanguis per totum corpus diffunditur, egrediendo ab hepate, & corde per venas, spiritus, vnde ex vno fonte sunt modo suo, & hinc est, quod anima dum aliqua passione afficitur prout [illegible] virtute potentiæ motiuas attractiuæ & expulsiuæ, sanguinem, & spiritus in maiori copia ad aliquas partes transfundit, prout eius passio requirit magis ad hoc, vel ad illud, vt in argumentis [illegible]

Ad quartum [illegible] passionis [illegible] [illegible] quem [illegible] aquo [illegible] ius.) & spiritus qui mouent corporis membra, ab

externis, ad interna conuocat, vnde extrema pallent, & tremunt, quia priuantur sanguine & spiritu recedente, & hoc magis apparet in labio inferiori, quia pa um habet de spiritu, & sanguine, & est magis [illegible] vnde facilius tremit.

Ad quintum dicimus, quod dum timor impellit sanguinem ad cor, post eum mittit frigus, quod sanguinem ad partes inferiores impellit, & sic spiritus, superueniente frigore timoris imminentis mali grauiores fiunt, & debiliores, vnde fit quod non bene corregant, vnde tremunt.

Ad sextum dicimus, quod dum timor trahit sanguinem ad interiora, & in partibus extremis ex defectione sanguinis, & spirituum succedit frigus, hoc frigus cuius est proprium stringere claudit spiracula cutis, & sic stringit capillos, & ipsi stricti se erigunt. Et ita tremit vox, quia instrumenta vocis calore destituta suum officium præstare non possunt.

Ad septimum dicimus, quod cum per timorem superfluus calor reducatur ad viscera, tunc æstuat, & humidum absumunt, vnde sequitur sitis. Quod & fu[illegible] vict[illegible] prælio, & fugientibus.

Ad octauum respondet S.D. 1.2 q 44 ar. 11 discrimen esse inter timorem, & verecundiam, nam timor aduersatur appetitui animali, & naturæ, & magis quia [illegible] met, & inde est quod timor trahit sanguinem & [illegible] ad intima vbi est fons vitę. Verecundia vero non timet de malo naturæ sed de malo [illegible] operatione vnde solum aduersatur appetitui animali, qui residet in capite, vnde ad [illegible] trahit, & rubefacit. Alij dicunt naturam pudefactam ante se in verecundia pro velo [illegible] sanguinem rubefacientem. Fracastorius dixit esse, quia per verecundiam partes externæ laborant, vnde ad eas [illegible] mittit sanguinem quasi testimonium passionis de re mala act.

Ad nonum dicimus duplicem esse iram, Prima vitiosa quia tendit ad odium, ad vltionam, & ad contumeliam. Secunda quæ est virtuosa, & dicitur Zelus, iuxta illud Psal. *Zelus domus tuæ comedit me*, quam habent patres in filios inobedientes. Magistri in discipulos, & [illegible] contra impios, quæ animum erigit ad iustitiam [illegible] & tollit omnem mollitiem, & languorem & de ista fuit procæ[illegible].

Ad decimum dicimus esse, quia signum est quod [illegible] malum, vnde parati sunt [illegible], & omne malum, & indecorum detestari ad differentiam arrogantium qui parati sunt de malo [illegible].

Ad [illegible] dicimus prouenire, quia [illegible] non approbat suam causam, vnde [illegible] qui sunt cordis nuncij, alibi torqueret, & caput.

Ad duodecimum dicimus esse in causam, quia dum sanguis ad cor se reducit per iram, & ibi feruet, subtiliorem ad oculos transmittit, & sic eos rubeos, & ardentes ostendit.

Ad decimumtertium dicimus dolorem esse ex ira, quia non potest se vendicare de recepta iniuria, voluptatem vero post vindictam factam.

Ad decimumquartum dicimus esse multos calidos, & sanguineos, quia multus sanguis est causa multorum spirituum, & multi spiritus audaciæ, frigus vero est causa timiditatis, & paucitas.

Ad decimumquintum dicimus id accidere audacibus temerarijs, qui omnia sibi subiecta iudicant, & inueniendo impedimentum inopinatum, subito timore corripiuntur, & fugiunt. Ad audaces prudentes, & generosi in maioribus periculis vires omnes assumunt, & magis sunt fortes in fine, quam initio.

Ad decimum sextum dicimus fletum mittigare tristitiam, quia malum per lachrymas minuit, somnus autem, & contemplatio cum in se iocunda sint, & albi mentem distrahent, faciunt vt tristitia minoretur.

Ad decimumseptimum dicimus dolorem anocando ad cor calorem meatus stringit, & sic humor in oculis stans exit Lætitia vero meatus laxat, & sic oculorum humor scaturit. Lachrymæ autem pauentis sunt calidæ, quia calor genas dereliquit, vnde sentiunt caliditatem humoris, at lætitia calorem ad genas trahit, vnde sentiunt frigiditatem.

Ad decimum octauum dicimus esse, quia gaudium trahit calorem, & spiritus ad extra.

Ad decimum nonum esse per accidens, quia alter est ei in impedimentum lucri.

Ad Vigesimum dicimus esse, quia amor vehementi imaginatione rei, trahit multum & superfluum calorem cerebrum, vnde ipsum debilitat.

QVÆSTIO. XX

Vtrum aer bonus, & qualitates temperatæ elementorum tueantur sanitatem.

Videtur quod non. Primo. Aer est sua natura calidus, & humidus. Ergo vbique locorum, quia hoc ei ab intrinseco conuenit. Ergo non est ponenda differentia inter aerem, & aerem.

Secundo. Aer est elementum, elementa non agunt in mixto, nisi per qualitates suas mixtum constituentes. Hæ sunt intrinsecæ. Aer vero quoddam extrinsecum est. Ergo non habet aliquid cum mixto.

Tertio. Si qualitates elementorum mixtum alterarent, quodlibet die, & qualibet hora in se sentiret alterationem, quia sunt in continua alteratione. Hoc deprehenditur falsum. Ergo tempera-

men-

mentum sanitatis non depender, nec ab elementis seorsum consideratis, nec ab eorum qualitatibus extra mixtum constitutis.

Pro complemento huius libri, & residuo spectantium ad conseruandam vitam, & sanitatem hominis posita est præsens quæstio, quia communi opinione Medicorum, vt etiam testis est experientia, plurimum dependet ab elementis temperatis, in suis qualitatibus.

Primo: Ergo considerandum venit, non solum esse necessariam sanitatem, & bonum temperamentum qualitatum elementarium in corpore nostro, verum etiam procurandum est, ne ista bona temperatura à qualitatibus alteratis & distemperatis alteretur, & a sua naturali dispositione remoueatur, quod non faciet nisi se custodiendo ab excedente calido, frigido, humido, & sicco. Galenus autem lib. de constitutione artis medicatiuæ caput 10. enumerauit sex causas, quæ corpus nostrum alterant, quæ sunt aer, motus, quies, cibus, & potus, somnus, & vigilia, inanitio, & repletio His etiam alias qualitates elementorum libenter adiungimus.

Secundo, ergo considerandum erit, quod inter cætera externa spectanda principalia aer est, qui est nobis familiatior, & necessarior, cum continuo ad interiora illum per respirationem trahamus, & si ille, qui aliorum elementorum suscipit qualitates, & ad nos traducit circumscribens semper nos, vnde locus etiam definitur per ipsum, inquantum ambit nos secundum superficiem.

Aer.

De aere ergo agendo primo dicimus multa in eo esse pensanda.

Primum est, quod hic noster aer, qui nos ambit, & cingit est impurus, & multis qualitatibus alteratus, quæ si bonæ, & temperatæ sunt, illum laudabilem faciunt, si non, illaudabilem eum reddunt, quia vt dicit Galenus in 3. Terapeuticæ c. 5 Alias quidem materias, & eligere, & fugere possumus, eam autem materiam, quæ ex continente, nos non possibile est fugere, sed necessarium est vti ea, quæ est præsens. Et in 4. de accidenti, & in morbo cap. 7. ait. Aer qui vicinus est cuti dissoluit membra subcuta existentia, ita vt inanientur. Et Conciliator sua 14. differentia dicit. Et plus nocet, quam cibi, & potus, quod multis rationibus probat differentia 114. Vnde magna diligentia adhibenda est circa naturam aeris.

Secundum est, quod bonus aer a malo dignoscitur, si habeat qualitates de quibus dixit Auicenna in 2. primi dum ait. Aer quidem dum est temperatus & clarus, neque substantia extranea complexioni [illegible] contraria ei admiscetur, est sanitatis custos, & conseruans cum [illegible] contrarium, [illegible] operatur. Primo ergo conditio aeris boni [illegible] od sit temperatus, & clarus, & complexioni habitantis sub eo accommodatus quia non idem aer est omnibus bonus sicut non est omnium vnum temperamentum [illegible] er autem purus, & clarus tunc dicitur, cum ei non admiscentur vapores mali, neque fumi rerum malarum, discoopertus est cælo, neque constrictus est in [illegible], vel intra muros, longe a loci in quo oriuntur caules, & eruca aut noces, aut ficus, liber ab odoribus putridis, ventis bonis in sufflantibus discoopertus. Vnde aer vaporibus mixtus, vel loci in quo sunt stagna, paludes, olera, & arbores, putridæ, & similia malos vapores emittentia, ex quibus aer alteratur, corrumpitur, vel malo afficitur, & malam suam qualitatem in homines traducit.

Secunda conditio boni aeris est quod sit temperatus in caliditate & [illegible] Auicenna de ta[illegible] est [illegible] est tetent[illegible] ortur & cir[illegible] stricta est [illegible] runt constrict[illegible] [illegible] attrahitur, & qui non est [illegible] temperatus in qualitatibus suis

Nam calidus aer dissoluit & laxat, si caliditas [illegible] & calorem [illegible] re[illegible] de [illegible] ad exteriora trahit: Ipse quoque multum [illegible] sudorem, & [illegible] nam, & digestionem [illegible], & [illegible] lefacit iuncturas, & c[illegible] spiritum, & virtutes deijcit digestionem prohibet, propterea, quod calorem innatum occultum resoluit, quod instrumentum existit animæ & naturæ Similiter aer distemperatus in frigiditate, multum nocet debilibus, imbecillem eorum calorem congelando, porosque constipando: Multum mortificat, catharrum facit, neruos debilitat, & tracheam arteriam magno nocumento impedit. Similiter aer turbatus tristificat animam, & commiscet humores, vbi [illegible] cidus, clarus purgatus, temperatusque mulcet oblectat & temperat, sed & humidus cutem lenit, & corpus humectat & siccus cutem denigrat, & eam exsiccat

Tertia conditio boni aeris est, vt sit longe ab omni malo odore & putrefactione Vnde non est permittendum prope [illegible], & loca habitata, si fieri, potest, vt in aquis macerentur lina aspaltum, & similia, nec fiant, vt [illegible] in eis projiciantur sordida: & qu[illegible] [illegible] es, & similia, quæ omnia [illegible] aerem male o[illegible] [illegible] & [illegible] & tæditate aquarum aerem [illegible], vt [illegible] ca[illegible] magnatum [illegible] & [illegible] Auicenna in prima qu[illegible] simili[illegible] habi[illegible] [illegible] um g of-

Tertio: Hinc sequitur, quod si bonus eligendus est aer, bona etiam habitatio erit eligenda, quę has habeat conditiones.

Habitatio. Prima, vt sit remota ab olentibus malis, & locis putridis, & vbi aquæ stant immobiles, aut sunt canales non purgati, fœtidi, & male olentes, quia ista omnia malum aerem faciunt.

Secunda, vt sit in loco alto, Soli, & ventis flantibus exposito. Nam in his habitantes euadunt saniores, fortiores, pulchriores, & ingeniosiores, habitantes enim in locis profundis existunt in multa vaporositate, & hepatis sortiuntur debilitatem. Hinc dicit Haliabas in 5 Theoricæ c. 9 Dico quod regiones altæ, & claræ, & loci eorum sunt similiter, eorum aer est clarus, & frigidæ complexionis. Ventus enim borealis illas ab altis perflat locis. Et ideo populus inhabitans est decens facie, & coloris fortis, sanus, paucorum membrorum, corporaque eorum hominum magna, aerem enim respirant clarum, qui ab altis venit locis. E contra autem se habent, qui in profundis inhabitant locis, loca enim alta sunt e... tabilia, profunda non. Addimus locum profundum esse alto calidiorem, ex minori reflexione radiorum, loca autem calida digestiuam dant debilem, & fit magna in eis resolutio humidi radicalis, vnde cito eis aduenit senium, sicut habitantibus in terra nigrorum accidit, quibus aduenit senium annis 3... & eorum corda sunt timida, propterea quod calor resoluit multum spiritus, vt dixit Auicenna in 2. 1. doct. c. 10. Habitantes autem in locis frigidioribus, secundum eundem sunt corpore fortiores, & audaciæ maioris, & melioris digestionis.

Tertia est, vt ista habitatio, vel in monte, vel in loco alto, naturaliter, vel artificialiter sit versus meridiem, & occidentē parietibus cooperta & versus orientem, & septentrionem sit exposita, & libera, suasque teneat fenestras, & si victinum habuerit flumen currens, bonæ, & salutaris aquæ tanto melius, dicente Auicenna. Ciuitates magis temperatæ ex parte montium sunt, quæ ab oriente discoopertæ sunt, & à septentrione, & coopertæ ab occidente, & meridie. Oportet ergo vt fenestræ, & portæ sint orientales. & illud quod magis sollicitari debes, vt venti orientales strictutas ingredi valeant, vt Sol ad vnum quemque locum intrare queat, qui ibi existit, quoniam ipse est, qui aerem rectificat. Et subdit. Vicinitas quoque aquarum, dulcium, mobilium, currentium, mundarum, & quæ hyeme infrigidantur, & æstate calefiunt, & diuersæ ab eis quæ occultantur, scilicet puteales est res conueniens, & admirationem præbens. Verior est aerem faciens orientalis, quam septentrionalis, quia est magis Sole illustrata, clarificata, & purgata, quam pars versus Septentrionem, quæ solet esse frigida, & sicca.

Distinguendum tamen puto, & dicendum, quod in locis calidis ædificia meridiei exposita non sunt laudabilia, vt supra diximus, at in locis frigidis vtique, quia fere per totum diem calore Solis illustrantur, fouentur, et purgantur. Generaliter tamen diximus, domos Meridiei expositas habentes portas, fenestras, et alia non laudari. Primo cum nimius calor membra debilitet, sensus hebetet, appetitum cibi dissipet, stomachum languidum reddat, & caput graue. Secundo, quia sunt expositæ ventis meridionalibus, calidis & humidis, qui secundum Arist. in Meteoro. aliis, sensitum grauant, oculos caligant, & membra pigra reddunt, & debilia. Dolorem capitis inducunt, epilepsiam accelerant, & febres putridas generant, poros aperiunt, & lassitudinem gignunt. Venti etiam occidentales sunt frigidi & in pluribus locis humidi, vnde grossiores sunt. Venti vero septentrionales corpora indurant, fortificant, digestiuam fortem efficiunt, & aerem putridum dissipant. Caput & sensus leues reddunt, cerebrum confortant, humores rectificant, appetitum augent, digestionem adiuuant. Habenda est tamen hic ratio locorum, quia venti de se boni, per accidens possunt mali fieri, si contingat per mala loca flare, & transire, & loca septentrioni solum exposita, nisi etiam ab oriente lucem, & calorem recipiant, ob nimiam frigiditatem non laudantur, & minus in hyeme, quando loca calidiora quæruntur, non tamen Austro exposita, ab eius malitiam.

Quarto: Principaliter dico etiam esse habendam rationem temporum pro conseruanda valetudine, ista vt in hyeme ignis bonus erit, & in mane cum surgis a lecto, vt tollat frigiditatem, & humiditatem aeris noctis. Et tanto erit melior si fit cum lignis calidis, & odoriferis, manendo in domo bene a ventis custodita, non exeundo ad aerem perflante maxime Borrea, fugiendo extremum, & graue frigus, in omnibus membris, & præcipue in capite, & pedibus. *Tempora.* Non erit tamen multo tempore foco inhærendum, ne corpus pigrescat, & ingenium debilitetur, & malis vaporibus cerebrum repleatur, vt inde catharri, & reumata proficiscantur. Et in summa ab omnibus frigidis multum tunc est abstinendum & calidis, & siccis erit vtendum, & liberius tunc cibos grossiores, & ad digerendum fortiores comedimus, se exercitando tunc plus, quam alio tempore.

In Æstate vero opposita fiant, & eligantur, quia contraria contrarijs curantur.

In Autumno erit cauendum a coitu, ac ab omnibus alijs exsiccantibus, & à fructibus illius temporis.

In Vere à calidis, & humidis erit abstinendum.

In